

490809

~~257449~~

ACADEMIA ROMÂNĂ

ANUARUL ARHIVEI DE FOLKLOR

II

PUBLICAT

DE

ION MUŞLEA

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI

1933

ACADEMIA ROMÂNĂ

ANUARUL ARHIVEI DE FOLKLOR

II

PUBLICAT

DE

ION MUŞLEA

BIBLIOTECA Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ

0515 x 12 M. 1934

EXEMPLAR LEGAL

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI

1933

~~257440~~

PENTRU ORICE INFORMAȚIE REFERITOARE LA ACEST ANUAR, A SE ADRESA
„ARHIVEI DE FOLKLOR A ACADEMIEI ROMÂNE” SAU DIRECTORULUI EI, ION MUȘLEA.
CLUJ, STR. ELISABETA NR. 23 (MUZEUL LIMBEI ROMÂNE).

CUPRINSUL

PAG.

N. DRĂGANU, Cuvinte și obiceiuri	1
PETRU CARAMAN, Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români. Partea II. Geneza	21
P. V. ȘTEFĂNUCĂ, Folklor din județul Lăpușna	89
ION BREAZU, Jules Michelet și folklorul românesc.	181
ION MUȘLEA, Variantele românești ale snoavei despre femeia ne- credincioasă	195
G. BOGDAN-DUICĂ, Încă un folklorist saxo-român	217
Bibliografia lucrărilor de cuprins folkloric și etnografic publicate de Academia Română (1867—1930)	221
Bibliografia folklorului românesc pe anii 1931—1932	229
Raport anual (1932)	247
RÉSUMÉ DES ARTICLES	249

CUVINTE ȘI OBICEIURI¹⁾

În cercetările pe care am avut prilejul să le fac asupra limbii noastre, adeseori am dat de cuvinte de o valoare neprețuită în privința luminării părților celor mai întunecate din trecutul poporului nostru, adevărate nestemate care, cercetate mai de aproape, par'că reînviază lumea de odinioară și ne spun mai mult decât șiruri de însemnări istorice. Sunt într'adevăr cuvintele fermecate, caracterizate atât de minunat, ce e drept în alt înțeles, de poetul Vlahuță:

*« Ca 'n basme-i a cuvântului putere;
El lumi aevea-ți face din păreri,
Și chip etern din umbra care piere
Și iarăși azi din ziua cea de ieri.*

*El poate morții din mormânt să-i cheme
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc, în orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăești ».*

De multe ori aceste cuvinte se păstrează în legătură cu unele obiceiuri. Interesul lor este deci dublu: cuvintele lămuresc originea, chiar felul obiceiurilor, vechimea și stratificarea acestora; obiceiurile lămuresc originea și înțelesul cuvintelor.

Cele ce urmează sunt menite să dovedească această afirmație.

Mă voiu opri mai întâi la alegerea « *Craiului nou în țară* » (a « *Craiului* », « *Craiului mare* », « *Crăișorului* » sau « *Crăișorilor* », « *Craiului și ficiorilor lui Crai* »), pentru care avem numeroase descrieri din deosebite regiuni ²⁾.

Dau descrierea lui G. Coșbuc, pe care o putem socoti tipică:

¹⁾ Material pentru o conferință ținută în cadrele « Extensiunii Universitare » în Cluj, 27 Ianuarie 1933.

²⁾ Se pot vedea în: *Gazeta Transilvaniei*, LV, Brașov 1892, Nr. 207; I. POP-RETEGANUL, *Bricelatul sau alegerea de Craiu nou*, publicat în *Revista Ilustrată*, I, Bistrița 1898, p. 73 seq.; AL. VICIU, *Glosariu de cuvinte dialectale*, Blaj 1899 și București 1907, s. v. *Brișcălitul și Prișcălitul*; S. FL. MARIAN, *Sărbătorile la Români*, vol. III, București

« Obiceiul Craiului nou e practicat, după cât știu până acum, numai prin plaiurile românești ale Ardealului, în Nord spre Maramureș și Bucovina, în ținutul Năsăudului, și la Sud în Țara-Oltului, de către Muntenia. Plaiurile Carpaților de către Moldova nu sunt ale Românilor, ci în cea mai mare parte ale Secuilor. Cred însă că obiceiul o fi existând și în Muntenia pe sub munți, dar până acum nu l-am putut dovedi.

În părțile sudice e obiceiul să se aleagă numai un Craiu, iar în cele nordice doi ¹⁾).

Alegerea « Craiului nou în țară » o anunță un flăcău urcat în turnul bisericii, strigând peste mulțime.

Un ceremonial simbolic urmează după această strigare: flăcăul din turn aruncă jos un suman; toți flăcăii sar să-l prindă, căci nu e iertat să-l lase să atingă pământul. Dacă sumanul ar atinge pământul, Craii părăsesc scaunul județului, și trebuie să se facă altă alegere de Crai, așa că aceștia doi nu pot fi aleși. E un mod așa de naiv și de poetic de a-și arăta încrederea în Craii-aleși!

Cei patru ajutători ai Crailor ²⁾ au în mână vergi de alun, — de aceea și sărbătoarea cu chef și cu lăutari câtă se face de la Paști până la Dumineca Tomei, se numește *Vergel*.

După ce s'au așezat pe scaun, începe *Bricelatul*. Toată mulțimea e adunată în jurul Crailor; toți cei ce au de denunțat pe cineva, s'apropie și spun.

Unul din Crai judecă, iar celălalt execută pedeapsa. Rând pe rând vine la scaun câte unul și dă de gol pe cutare ori cutare flăcău — numai flăcăii sunt denunțați, dar poate denunța oricine — că are obiceiul să-și bată boii, că se ceartă cu părinții, că a amăgit pe cutare fată și cununia și-a lăsat-o, că are năravul să înjure, că doarme când ar trebui să fie Dumineca

1901, cap. XIV « Bricelatul », p. 117—129 ; G. COȘBUC, *Dintr'ale neamului nostru*, București 1903, p. 108—112 și 131—135 ; rev. Ioan Creangă, XIV — 1921, p. 78—79, sub titlul *Focul din Sâmbăta Paștelui* de EM. ELEFTERESCU ; reproduc cu schimbări foarte mici în *Șezătoarea*, XXX — 1922, p. 119—120 ; *Comoara Satelor*, I — 1923, p. 33—34, sub titlul *Plugarul* de A. VICIU ; *Comoara Satelor*, I — 1923, p. 49—51, sub titlul *Prăcorul* de A. VICIU ; I. MUȘLEA, *Obiceiul Țunilor brașoveni. Studiu de folklor*, extras din « *Lucrările Inst. de Geografie al Universității din Cluj* », Cluj 1930, p. 38 ; două manuscrise ale « *Arhivei de Folklor a Academiei Române* », Nr. 379, p. 22—23, și Nr. 407, p. 6—11.

¹⁾ În unele regiuni, de ex. în Țara-Oltului, în Șeușa, Filpișul-Mare și în Zărand, de obiceiul alegerii « Craiului » se leagă și cel al « *Plugarului* », cel dintâiu fecior ieșit cu plugul la arat, pe care îl duc ceilalți feciori pe plug până la pârâu, unde-l aruncă în apă — interesant rit de fructificare (vezi A. VICIU, *Comoara Satelor*, I — 1923, p. 34 ; I. MUȘLEA, *op. cit.* p. 38). — N. D.

²⁾ Numele și numărul acestora variază după regiuni. Astfel în unele părți se numesc *crăișori* sau *judecători* (vezi MUȘLEA, *op. cit.* p. 38).

la biserică, ori că e nebăgător de seamă și rupe mereu câte ceva la car și plug, că umblă prea mult sărind gardurile, că e răutăcios și gâlcevitor cu toată lumea. Și altele, câte și câte.

Craiu judecător ascultă, dă semn și cei patru ajutători prind pe acuzat, îl iau pe sus, doi dela cap și doi dela picioare, și așa cu fața în jos îl duc în jurul bisericii și, la fiecare colț de biserică, îl bat la tălpi cu niște *lopățele*, dându-i loviturile rânduite de Craiu. Al doilea Craiu, executorul, merge în fruntea alaiului cu vinovatul, el observă dacă loviturile i se dau după număr, dacă nu-l lovesc prea cu dușmănie (căci se întâmplă și asta, mai ales că vinovatul trebuie să fie desculț) și apoi se întoarce ca să ia pe altul în primire, fiindcă în vremea asta Craiul-judecător a rămas pe scaunul său și ascultă alte denunțuri.

Lumea adunată râde, comentează, chiotește. Alaiul cu vinovatul e urmat numai de copii, cărora le face plăcere să vadă bătaia la tălpi, căci au un spectacol; lumea cealaltă se îndeasă însă pe lângă scaun, s'audă acuzările care pentru oamenii mari au mai mult interes decât bătaia la talpă. Nimeni dintre cei acuzați nu poate să se sustragă judecății, nimeni n'are voie să fie încăpățânat, să nu se supuie « legilor apucate din bătrâni », căci atunci ar avea de furcă, bietul, cu satul întreg.

În strânsă legătură cu alegerea de « Craiu nou în țară » este și « *Strigarea peste sat* », obicei pe care Al. Pelimon ¹⁾ îl numește « bătrânesc », iar I. Pop-Reteganul ²⁾ mai nou decât cel dintâi, în parte o degenerare, în parte o îndulcire sau nobilitare a lui, întru cât este vorba numai de o pedeapsă morală, nu și corporală ³⁾.

Strigarea peste sat se face de pe un deal, de pe o râpă sau din arbori înalți. O fac și oameni mai bătrâni, dar mai ales flăcăii, iar în unele regiuni *voievodul Țiganilor*.

Am văzut că Pelimon ne spune că acest obicei este « bătrânesc ». Despre « Craiul nou în țară », alegerea și funcțiunea lui, Coșbuc ne arată că poporul le socoate obiceiuri și « legi apucate din bătrâni ».

« Legea din bătrâni » după toată probabilitatea este ceea ce se numește și în documentele latinești « *lex antiqua* », în cele slavone « *staryj zakon* », deci « *lex antiqua districtuum volachicalium universorum* », « *ius valachicum* », « *ius et consuetudo Valachorum* », în limba polonă « *wołoskiem prawem* », etc.

¹⁾ AL. PELIMON, *Impresiuni de căldtorie în România*, București 1859, p. 58—59.

²⁾ *Revista Ilustrată*, Bistrița 1898, p. 73.

³⁾ Descrierea obiceiului « Strigării peste sat » se poate vedea la PELIMON, *loc. cit.* ; I. POP-RETEGANUL, *Revista Ilustrată*, I, Bistrița 1898, p. 70, 73 ; *Gazeta Transilvaniei*, L, Brașov 1887, Nr. 75 ; S. FL. MARIAN, *Sărbătorile la Români*, II, *Păresimile*, București 1899, p. 286—292.

Judecata după « ius valachicum » o făceau *cnejii* și *voievozii*, împreună cu sfetnicii lor, *jurații* și *crainicii*, adică pristavii sau vestitorii.

Cnezul este cuvânt de origine sud-slavă, și anume venit din limba slavă sudică care a denazalizat mai curând, deci probabil din cea sârbească (cf. v.-srb., s.-cr. *kněz* « Fürst » < v.-bg. *кѣндѣзъ* > *кѣнезь* « dux »; sloven *kněz* « Graf », « Fürst », etc.).

Cuvântul slav este de origină germană, din got. * *kuniggs*, deci identic cu vgs. *kunig*, care a dat germ. mod. *König* « craiu ».

De origine slavă este și *voievodul*, care derivă din v.-bg. *vojevoda* « dux », « conducător în războiu », precum și *crainicul*, care este identic cu rut. *krajnik*.

Deși numiri slave, *cnezul*, *voievodul* și *crainicul* în organizația politică, militară și judecătorească a poporului român numesc niște instituțiuni care, « afară de nume », n'au « nimic slav » și pe care Românii le aveau când au venit în contact cu Slavii, cum ne arată numirile străvechi *ducă* < gr. biz. *δοῦκας*, *domn* < d o m (i) n u s, -u m, *jude*, *judec*, *judece*, plur. *judeci* < j u d e x, -i c e m și *jurat* < j u r a t u s, -u m, păstrate alături de ele ¹⁾. Supremația politică și militară slavă, ca să nu mai vorbesc de cea bisericească, din evul mediu ni le-a impus pentru un timp destul de îndelungat. Românii, păstori, coloniști agricultori și ostași în același timp, le-au dus cu sine oriunde s'au așezat: nu numai în țările astăzi românești, ci până în Moravia, Silezia, Polonia și Ucraina.

Din felul cum s'a păstrat înțelesul celor două cuvinte de origine slavă, *cnez* și *voievod*, nu se vede limpede care era la început superior celuilalt. În Notarul Anonim al regelui Bela, de ex., bulgarul *cnez* este pus alături de lat *dux* (c. 44: « et in eodem bello mortui sunt duo *duces* cumanorum et tres *kenezij* bulgarorum »). Totuși « Gelou quidam Blacus », care « dominium tenebat » « terre Ultrasilvane » și este numit « dux Blacorum » (c. 24—27), pare a fi mai curând voievod, ca și Loborcy din Zemplén, care « *duca* vocabatur in lingua » celor din ținutul stăpânit de el (c. 13), unde chiar din cei dintâi ani ai secolului XIII găsim numeroase așezări românești. În schimb călugărul anonim dela 1308 vorbește mai curând de *cneji* când spune despre « blazi » sau « Românii » din Pannonia și Mark Messn (Mosony) că « omnes erant pastores romanorum, et habebant super se decem *reges* potentes in tota messia et panonia » ²⁾.

¹⁾ I. NISTOR, *Enigrările de peste munți*, în *A.A.R.*, s. II, t. XXXVII ist., București 1914—1915, p. 817, afirmă: « În organizația aceasta primitivă ni s'au păstrat fără îndoială ultimele rudimente din vechea constituție municipală romană », și trimite la lucrarea sa *Die geschichtliche Bedeutung der Rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation*, Cernăuți 1913.

²⁾ *Anonymi Descriptio Europae orientalis... Anno MCCCVIII exarata*, ed. Dr. Olgierd Gorka, Cracovia 1916, p. 43—45.

Dar chiar și dacă la început *cnejii*, acești *reges pastorum* sau *crai păstorești*, cum s'au mai putut numi, ar fi fost mai mari decât *voievozii*, cu timpul puterea militară preponderantă a voievozilor i-a suprapus pe aceștia *cnejilor*, care s'au înmulțit prin colonizare, în vreme ce voievozii au rămas mai puțini.

În documentele din secolul XIII—XIV *cnez* are sensul de «cel ce colonizează un teritoriu, un sat cu populație în rândul întâiu valahă (dar putând fi și de altă limbă, de ex. ruteană, polonă, sârbă, etc., dacă se ocupă și de păstorit) și este capul acesteia, înțelegând cap militar, politic și judecătoresc, împotriva judecății căruia se putea apela la *voievod*, întocmai cum împotriva judecății acestuia se putea apela la *comes*, reprezentantul puterii regale».

Organizațiile românești în mici voievodate și cnezate s'au păstrat pretutindeni: în Banat, Ardeal (pe Valea Arieșului și în Munții Apuseni, pe Valea Someșului, chiar și în Săcuime), pe Valea Crișurilor, în Moravia și Silezia, deci în Carpații nord-vestici, în Maramureș, în Galiția și Polonia, deci în Carpații nord-estici, cu un cuvânt pe toată coama Carpaților, ca mici organizații aparte, mulțumită cărora populația românească a putut rezista până în sec. XV și XVI presiunii politice ungurești și slave.

Nu este locul aici să înșir pe nume numeroșii *cnej* și voievozi români întâlniți în documente până în acest timp.

Începând din secolul XV *cnejii* și voievozii români se înstrăinează repede, unii maghiarizându-se, alții slavizându-se. Pricinile sunt mai ales două: a) scăderea puterii regale față cu magnații sau, cum le-am zice noi, boierii atotputernici și începutul donațiunilor de moșii din partea regilor pentru aceștia; b) nobilitarea *cnejilor* și voievozilor înșiși pentru meritele lor, în special cele militare.

Cât timp puterea regească a fost tare, *cnejii* și voievozii români, care slujeau pe regi ca militari, iar prin hărnicia lor contribuiau la bunăstarea țării, au fost bine apărați de aceștia și li s'au respectat privilegiile și instituțiile străvechi.

Când regii slăbiți au început să facă mari donații de moșii particularilor, *cnejii* și voievozii, împreună cu populația românească stăpânită și condusă de ei, au fost lăsați pradă boierilor, care au dispus de ei cum au vrut, mai ales în regiunile unde masa românească nu era destul de compactă.

Nobilitarea a pricinuit, și ea, înstrăinarea *cnejilor* și a voievozilor, și nu numai în ținuturile, în care populația românească era în minoritate, ci chiar și în cele mai românești, cum au fost comitatele bănățene, Hunedoara, etc.

Iată ce ne spune despre acestea regretatul I. Bogdan, *Despre cnejii români*, AAR, XXVI, 19: «Începând sub Carol Robert, nobilitarea *cnejilor* români se continuă sub Ludovic I și Sigismund și, în urma serviciilor însemnate ce *cnejii* aduc regatului în războaiele cu Turcii, ia, în comitatele

sudice ale Ungariei: Caraș, Severin și Hunedoara, un mare avânt sub Albert Vladislav și Hunyadi ca voievod al Ardealului și guvernator al Ungariei. Sub Matei Corvin ea se rărește. În a doua jumătate a sec. XV și la sfârșitul acestui secol « Valachi nobiles » sunt foarte numeroși în Banat și în Hunedoara. Devenind nobili, chinezii încetează de a fi Români; parte de bunăvoie, parte siliți de dispozițiunile luate de Ludovic și confirmate de Sigismund la 1428, ei trec la catolicism, ca să-și poată păstra mai departe domeniile lor. Românilor le rămân numai « kenezii communes » cari, fie că aparțineau castrelor regale, fie capitulelor, nobililor sau comunelor orașenești, nu sunt altceva decât juzi satești, « villici seu kenezii », « judices vel kenezii », « pro tempore constituti » supuși proprietarului, ca și consătenii lor neliberi...

Astfel vechiul *cnez* sau *chinez*, la început sinonim cu *craiu* și *ducă*, a ajuns pe încetul să însemne simplu nobil, în sfârșit un biet primar, numit și scos după plac de autoritatea politică și administrativă.

În Carpații nord-vestici și nord-estici înstrăinarea Românilor s'a întâmplat și mai ușor, fiind ei în minoritate. Unii s'au slovacizat, alții s'au polonizat, cei mai mulți s'au rutenizat și maghiarizat. Înstrăinarea a fost accelerată aici prin faptul că celelalte popoare, cu care trăiau Români împreună, le-au învățat felul de vieță, în special păstoritul, și le răvneau privilegiile în schimbul serviciului de grăniceri pe care-l îndeplineau. Astfel mai ales Rutenii au început să intre în mare număr în organizațiile cu « drept valah », să covârșească cu timpul pe Români cu numărul lor și să-i asimileze.

Prin secolul XV—XVI, când marile donațiuni de moșii încep și în aceste părți, urmează maghiarizarea rapidă atât a cnejilor și a voievozilor români, cât și a celor ruteni. Un învățat maghiar, care se ocupă de ei, crede că maghiarizarea s'ar fi datorit bunului tratament pe care l-au avut ei din partea domnilor, pentru că ea s'a întâmplat fără silă. « Sate întregi învață limba ungurească, deși niciodată n'a călcat învățător maghiar în ținutul lor », spune el ¹⁾. « Dacă cetim vechile conscripții, vedem surprinși, că cei mai mulți dintre voievozii ruteni și români au nume ungurești și cei mai mulți știu și ungurește. Așa stăm și cu *craincii*. Și între aceștia sunt mulți care au luat nume ungurești și au făcut cunoștință cu obiceiurile ungurești. Și unde acești slujbași s'au maghiarizat, acolo ei au fost urmați numaidecât și de popor » ²⁾.

Aceeași soartă au avut-o și Români din Illyria, Pannonia și Moesia, cu singura deosebire că acolo Rutenii, Slovicii, Polonii și Ungurii au fost înlocuiți de Sârbo-croați, Sloveni și Bulgari.

¹⁾ TAKÁCS S., *Rajzok a török világból*, Budapest 1915, II, p. 320.

²⁾ IDEM, *ibid.*, p. 325.

În toate regiunile secolul XV—XVI este epoca în care Românii se desnaționalizează în masă, iar *vlah*, numele slav al lor, și *oláh*, cel unguresc, încetează să însemne « Român », pe cel ce are naționalitate română, și începe să însemne numai « păstor » în general, fără deosebire de naționalitate ¹⁾.

Cnez, care se numește în documentele latinești *rex*, deci *craiu*, ajunge să însemne acum șeful unui fel de păstori, un fel de stăpân, conducător și supraveghetor al lor. Cu acest înțeles îl găsim la începutul secolului XVI în Likava, comitatul Liptó, « Ubi *Walachi* sub *reges* suos pascendi appreciare solent » (O. L. Urb. f. 15). Ceva mai târziu, în Munkács, com. Bereg, în a. 1627 « craiu » al porcilor sau, mai bine, al porcarilor era Ioan Petheő (*ib.*, f. 18); în 1685 cel dintâiu oier între oieri și supraveghetor al lor era Vasile Jurkovics, etc., ale căror nume, evident, nu mai sunt românești.

După secolul XVI organizația cu « drept valah » încetează cu totul.

Și la sate, unde se introduce administrația și judecata regească în toate chestiunile, se restrânge, — afară de unele, în care « bătrânii », sau « jurații » dintre ei, își mai spun și astăzi cuvântul, — numai la tineret, la petrecerile lui, care mai continuă să-și judece « coram rege » « singulis annis electo » și « jure volachiae requirente » « lites sive causas », « exceptis publicis furto et latrocinio et criminalibus causis », « juxta antiquam et approbatam legem », pe care au avut-o « semper et ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet », cum se exprimă documentele din sec. XV care vorbesc de « ius valachicum ».

Pedeapsa sau pedepsirea face parte integrantă din judecată, partea cea mai de frunte a ei. De aceea numele pedepsei a ajuns să numească în unele părți întreg obiceiul alegerii de « Craiu nou în țară »: *vergelat* sau *vergel*, *bricelat*, *brîscălit* sau *prîscălit* și *strigare peste sat*.

Numele de *vergelat* sau *vergel*, cum ne spune și Coșbuc, vine dela *vergeaua* de alun cu care se pedepsesc cei vinovați de către *craișori* sau *judecători*, de către sfetnicii sau « *feciorii lui Craiu* ». Acest nume pare a fi cel original, căci *vergeaua* este cuvânt de origine latină, derivând din *vîrgella*, -a m (= *vîrgüla*, -a m).

Cu timpul *vergeaua* a fost înlocuită cu *bricela*, *brîscăla*, *prîșca* sau *prăștila* de origine străină. Izvorul ultim al acesteia este germ. *Britsche*, *Pritsche*, dim. *Britschel*, *Pritschel*, care înseamnă « scândurică » sau « lopățiță » (cf. germ. *Brett* < vgs. și mgs. *bret*) « întrebuințată de măscărici sau paiate și nebunii de curte la petrecerile de carnaval » ²⁾ « ferula »,

¹⁾ Tot așa s'a întâmplat, de altfel, și cu *rēmēr*, corespondentul albanez al lui *rumân*, în vreme ce însuși *rumân* ajunge să însemne în Muntenia « iobag », « șerb », « vecinul » Moldovei.

²⁾ FR. KLUGE, *Et. Wb. der deutschen Sprache*, ed. VIII, Strassburg 1915, p. 351; WEIGAND-BAHDER-HIRT, *Deutsches Wörterbuch*, II. Band, ed. V, Giessen 1910, p. 475;

« Schottel ». Acești « măscărici » sau « nebuni de curte » se numeau și *Pritsch-*, *Pritschenmeister*-i, mai demult *Pritzel-* sau *Pritzelmeister*, însemnând « Ordner bei dörflichen Vergnügungen », « aranjator la petrecerile populare » (Heyne, *l. c.*), iar în sec. XVI și XVII « eine besondere Art von Dichtern » (Weigand, *l. c.*).

Britsche, *Pritsche* se găsește la Sași în forma *Brätsch* « glattes Holzwerkzeug zum Schlagen » (cf. și în fr.-mosell. *Bretsch*, idem; apoi säs. *brätschn*, fr.-mosel. *brätschen* « viel schwatzen »)¹⁾.

Din germ.-austr.-bav. *Pritsche* « ein flacher Schlägel » derivă slov. *prička* « ein Brett zum Glattschlagen, eine Art Bleuel; der Schlag beim Stockschlagen, der Batzen »²⁾; kaj-kr. *prička* « ferula », « pala »³⁾; ung. *piricsk*, *piricsik*, *pricsek* (*pricsk-*) « Pritsche », « verber ligneus »⁴⁾; *pricskel-*, *piricskel-*, *piricskol-* « den blossen Hintern klopfen », « nudas nates puerorum caedo, ferio, depalmo »⁵⁾; *piricskelés* « Geisselung », « flagellatio »⁶⁾; *piricskoló* « scândurică » în formă de linie cu care fabricantul de cahale își îndreptează unghiurile olanelor »⁷⁾.

Cum apare din forma lor, *bricela*, *bricului* și *brîșcăli*, ca și *bricela* și *brîșcăla*, par a fi primite din săsește, în vreme ce *prîșcăla* și *prîșcăli* ne-au venit mai curând dela Unguri decât dela Sași, deși ar putea fi și dela aceștia. *Prăștilă* « șindilă » pare a fi rezultat din contaminarea lui *prîșcăla* + *șindilă*, iar *prîșca* are forma slovenului și kaj-kr.-lui *prička*, deci pare a fi din același izvor și de aceeași vârstă cu *cnezul*⁸⁾.

Pritsch- sau *Pritschenmeister*-ii trebuie să fi avut odinioară un rol important și în forma mai veche a *Bruderschaft*-urilor săsești, ca îngrijitori ai ordinii și persoane comice în petrecerile populare aranjate de acestea.

MORIZ HEYNE, *Deutsches Wörterbuch*, vol. II, ed. II, Leipzig 1916, col. 1202 — 1203 ; *Meyers Grosses Konversations-Lexikon*, ed. VI, vol. 16, p. 955.

¹⁾ G. KISCH, *Vgl. Wb.*, 47 ; SCHULLERUS, *Sieb.-sächs. Wb.*, I, 745.

²⁾ M. PLETERŠNIK, *Slovenko-nemški slovar*, V Ljubliani, 1894—1895, s. v. ; cf. și revista *Magyar Nyelv*, XVII — 1921, p. 113.

³⁾ A. JAMBRESSICH, *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*, Zagrabiae, 1742 ; IOANNES BELLOSZTECZ, *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, Zagrabiae 1740, la cuvintele respective ; cf. și *Magyar Nyelv*, XVII — 1921, p. 113.

⁴⁾ SZARVAS-SIMONYI, *MNytsz*, II, 1294, și *Magyar Nyelv*, XVII — 1921, p. 112—113.

⁵⁾ *Ibid.*

⁶⁾ SZARVAS-SIMONYI, *MNytsz*, II, 1294.

⁷⁾ SZINNYEI, *MTsz*, II, p. 158.

⁸⁾ Vezi mai amănunțit, *Revista filologică*, I, p. 105—116. Un fel de « bricelă », « prîșcăla » sau « prăștilă » este și *lapoczka* « maiu », « lopătea » la TEUTSCH, *Der Boritzatanz der Csángómagyaren in den Siebendörfern bei Kronstadt, in Jahrbuch des Siebenbürg. Karpathen-Vereins*, XXIII — 1903, p. 47.

Bruderschaft-urile (confreriile, înfrățirile sau întovărășirile) au fost introduse de biserica catolică și au fost păstrate și de cea luterană a Sașilor. În fruntea lor stă așa numitul *Alt-knecht*, ales pe la Crăciun. Datoria acestuia este ca, în bună înțelegere cu preotul, să se îngrijească de conducerea confreriei, de păstrarea bunelor moravuri și educația tineretului.

Primirea în societate astăzi, când ea a evoluat în mod firesc, modernizându-se în privința organizării, se face în adunarea festivă condusă de *Alt-knecht*. În aceasta se cetesc regulile după care tineretul se va conduce în biserică, la petreceri, șezători și în adunările lor. Membrii primiți se obligă că vor ține aceste dispoziții și-și vor cinsti pe ceilalți tovarăși.

Supravegherea imediată asupra confreriei o exercită cei doi *Kirchenväter*-i ori doi tineri aleși, numiți *Knechtväter*-i. Afacerile uniunii le conduce un personal ales de tinerime. În fruntea acestuia este amintitul *Alt-knecht*, care prezidează și judecă.

Numărul persoanelor oficiale (*Amtsknecht*) variază după sat; dar în tot locul întâlnim pe al doilea tânăr (*Agderaltknecht* « Unteraltknecht », *Wirtknecht* « Wortknecht », *Schreiber*, *Uschnegder*, care înseamnă pedepsele pe răboj) și pe aranjatori (*Irteknecht*, *Irtenträger*), care se îngrijesc de pregătirea serbărilor.

Afară de adunarea generală de pe la Crăciun, în care se fac alegerile, în fiecare lună se convoacă membrii la « *Zugang* »-uri sau « șezători ».

Aici își aranjează aceștia neînțelegerile și pedepsesc pe cei ce se abat dela îndatoriri. Celui care își anunță singur greșeala, i se iartă jumătate pedeapsa. Dacă aceasta nu se întâmplă, cum e firesc, denunțul îl fac slujbașii în urma invitației *Alt-knecht*-ului. Acuzele ridicate de un simplu membru trebuie dovedite cu doi martori. Acuzații se depărtează apoi, iar după aceasta adunarea stabilește sentința în baza regulamentului sau obiceiurilor pe care le au ori după cum le dictează bunul simț, când n'au nicio dispoziție pentru cazul în discuție. Împotriva judecății se poate reclama în rândul întâiu la *Kirchenväter*-i, apoi la preot.

Aceste obiceiuri s'au întins dela orașe la sate și variază foarte puțin dintr'un loc într'altul ¹⁾.

¹⁾ FR. SCHULLER v. LIBLOY în EUGEN v. TRAUSCHENFELS, *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*. Neue Folge, I. Band, I. Heft, 1859, p. 11—12, 14—16 și 18—25; FR. FR. FRONIUS, *Bilder aus dem sächsischen Bauernleben in Siebenbürgen*. Ein Beitrag zur deutschen Kulturgeschichte. Zweite Auflage. Wien 1883, p. 48 — 51; O. WITTSTOCK, *Volkstümliches der siebenbürger Sachsen*, Stuttgart 1895, p. 81—83; FR. WEINRICH, *Alsófehér vármegye szász, népe, in Alsó-Fehér vármegye monográfiája*. Aiud 1899, p. 692—693; DR. ADOLF SCHULLERUS, *Siebenbürgisch-sächsische Volkskunde im Umriß*. Leipzig 1926, p. 146—155.

Și Săcuii din Ardeal cunosc întovărășirile de feciori ¹⁾. De obicei la Anul nou, la Crăciun sau la Paști feciorii își aleg dintre ei un conducător (*legénybíró*, *első legény*, *legények gazdája* sau *gazda*) ²⁾, care aranjează petrecerile, încasează taxele dela feciori, tocmește lăutarii, etc. El este ales pentru un an, se bucură de deosebită autoritate, poate da amende și uneori chiar pedepse corporale ³⁾.

Asemănările dintre judecata făcută de *Altkniecht*-ul *Bruderschaft*-ului săsesc introdus de biserica catolică pentru moralizarea tineretului, ori dintre cea făcută de *legénybíró*-ul săcuiesc și cea a *craiiului* și a *voievodului* românesc este prea izbitoare, ca să nu vedem nicio legătură între ele.

Este sigur că acestea au influențat vechea legiuire românească, făcută de *cneji* sau *crai* și de *voievozi*, care au continuat pe vechii *judeci* sau *judecători*, punând-o în legătură cu biserica ⁴⁾ și modificând-o în sensul că a rămas numai a tineretului, pentru moralizarea și petrecerea lui, și dându-i în locul străvechei *vergele* de alun și chiar a *priștei*, care pare a fi și ea destul de veche, *bricela* sau *prișcala*, care sunt, evident, mai nouă.

Terminologia ei (*crai*, *crăișor* = *cnez*, *voievod*, *judec(e)*, *judecător*, care se găsește numai la noi), cuvinte neînțelese ca *alimori*, *aure-maure* < bg. *ale more* « haide măi » ⁵⁾, alături de *prișcă*, care are o origine înrudită, cuvinte și construcții vechi ca *îndires*, « *feciorii lui Craiu* », etc., ne arată însă că în fond este vorba de o rămășiță străveche, proprie poporului român.

Voievodul român împărțitor de dreptate însă, prin degenerarea obiceiului, a ajuns să fie *voievodul* sau *voievoda* Țiganilor, așa cum întregă organizația veche românească, în frunte cu voievodul, a ajuns să mai fie păstrată numai de Țigani.

S'a întâmplat și cu acest obicei și cu slujbașul care era în fruntea lui ceea ce s'a întâmplat cu rochia sau fusta numită *vigan*(ă), fie după Wigan, oraș englezesc vestit pentru fabricile lui de textile și postavuri, fie, mai curând, după baletista operei italiene din Viena Viganò, cunoscută pe la sfârșitul secolului XVIII și vestită pe la începutul secolului XIX. Îmbrăcămintea ei, « la femme à la mode », era imitată « et les dames portèrent

¹⁾ Cf. A. DE GÉRANDO, *Étude sur les hautes plaines de Transylvanie*. Paris 1882, p. 67 ; KABOS EMMA, *Szucsák és népe*, în « *Erdély (népei)* », 1900, p. 25 ; HARMATH LUJZA, *Nyárárdmenti székely népszokások*, în « *Ethnographia* », 1899, p. 46 ș. u.

²⁾ Pe *birău* și *gazdă* îl au și unele din întovărășirile tinerilor noștri din apropierea Săcuilor.

³⁾ I. MUȘLEA, *Obiceiul Țunilor brașoveni*, p. 38.

⁴⁾ Din descrierea lui Coșbuc se vede că o parte din acțiune se petrece în biserică sau în preajma ei. În unele locuri alegerea craiului se face înaintea bisericii și în fața preotului, care declară ales pe cel mai vrednic (*Comoara Satelor*, I — 1923, p. 50).

⁵⁾ Cf. AL. PHILIPPIDE, *Zeitschr. f. rom. Phil.*, XXXI — 1907, p. 290—291 ; *Dicț. Acad.*, I, p. 116.

bientôt de petits ventres à la Viganò » (*Magyar Nyelvőr*, XXXIV, p. 211, după Stendhal, *De l'amour*, 1857)¹⁾. La început *vigană* a însemnat o rochie scurtă, care mai târziu s'a lungit și era obișnuită numai în clasele înalte și la orașe. De aici a pătruns pe încetul și în păturile mai de jos și la sate, unde însă a fost considerată ca un obiect de lux și semn de desfrânare, mai pe urmă ca o haină ridicolă pe care o poartă numai Țigăncile. De-aici batjocura cântecului popular:

*De-aș ajunge pân' la toamnă
Să mă 'nsor să-mi iau o doamnă,
Fie măcar de Țigan,
Numai să aibă vigan²⁾.*

Avem și alte analogii care dovedesc evoluția schițată mai nainte pentru obiceiul alegerii Craiului nou în țară.

Așa este mai întâi obiceiul *înfărtățirii* și *însurătorii*, pe care îl găsim descris la S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, vol. II, București 1899, p. 84—87, și în *Dict. Acad.*, II, p. 66—67, astfel:

Flăcăii români de pretutindeni obișnuiesc « a se prinde *fărtați* » sau « *frați de cruce* » (mai rar « *fărtați din dragoste* », prin unele locuri din Transilvania și *veri*, prescurtat din « *frați veri* » = frați adevărați). În ziua de Săn-Toader (în Transilvania, Banat și prin părțile ungurene; pe aiurea și în alte zile) cei doi inși care se simt legați printr'o prietenie adâncă își făgăduiesc în mod solemn să se considere frați cât vor trăi. Actul acesta este întovărășit în unele regiuni printr'un jurământ « pe pâne și pe sare » cu următoarea formulă:

*« Eu ți-oiu fi frate,
Pân' la moarte,
M'oiu lăsa de pâne
Și de sare mai bine
Decât să mă las de tine! »*

În alte părți *fărtația* se leagă cu sânge: cei doi *fărtați* își înțepă cu un spin vârful degetului mic și-și amestecă sângele. Există și un jurământ pe cruce, care explică numirea de « *frate de cruce* ».

Fărtații se iubesc până la moarte mai mult chiar decât frații din aceeași părinți, nu se ceartă și nu se trădează, chiar dacă unul din ei ar fi făcut moarte de om. Ei n'au taine unul față de altul și secretele lor nu le spun

¹⁾ Cf. și TOLNAI, în *Magyar Nyelv*, III, p. 455—457.

²⁾ I. BERESCU, *Țara Oltului*, III, Nr. 38, Cincu-Mare; JARNIK-BÂRSEANU, *Doine*, p. 438; *Familia*, XXV, p. 424, la S. C. MÂNDRESCU, *Elemente ungurești în limba română*, București 1892, p. 118.

nimănu. Când moare unul, cel rămas îl jeleşte cu capul gol, ca rudele de sânge. Nici frații și surorile, nici copiii fărtaților nu se pot căsători între olaltă. Din pricina aceasta se și prind greu doi inși *fărtați*.

În același chip se prind sau se însurătesc și *surorile de cruce* când sunt mici și înainte de a se mărita. Ele își zic: « *tu soră!* » sau « *surată!* », iar frații își zic, sau se « *agrăesc* », cum se exprimă Ardelenii: « *măi frate!* » sau « *măi fărtate!* »

V. Alecsandri, *Poesii populare ale Românilor*, București, 1866, p. 13, credea că acest « obicei mistic », astăzi aproape dispărut, « se ține negreșit de oarecare tradițiuni de pe timpul Cruciatelor, sau poate chiar de tainele introducerii creștinismului la Români ».

Lucrul stă însă nițel altfel.

Fărtații sau frații de cruce, numiți așa numai pentru că se leagă pe cruce, sunt pomeniți des nu numai în cântecele bătrânești de origine medieală, ci mai ales în povești, care cuprind multe elemente vechi creștine, adeseori chiar și păgâne.

Instituțiunea înfrățirii, ca și cuvântul *fărtat*, sunt deci foarte vechi: cuvântul se găsește și la Aromâni (*fărtat*), și la Megleniți (*fărtat*, *furtat*) și datează de pe vremea comunității româno-slave, dinainte de despărțirea dialectelor.

Obiceiul înfărtățirii pare a fi luat dela Slavii de sud, unde găsim bg. *bratim*, *pobratim*, srb. *bratim*, slov. *pobratim* (cf. și rus. *pobratimъ*), cu același sens. Chiar și formația cuvântului este la fel cu cea slavă, *fărtat* fiind derivat din *frate* cu sufixul participial *-at* (la Slavi *bratъ* = « frate », *-imъ* este deziniența participiului prezent pasiv)¹⁾.

Și Albanezii au, cu același sens (« Verbrüderter ») și cu înțelesul de « tovarăș, înlocuitor al mirelui » (« Vertreter des Bräutigams »), ca și la Aromâni, cuvântul *vëllam*, derivatul lui *vëllà*, *vllà* « frate », « Bruder », precum și pe *me vëllazënue* « sich verbrüdern », *vëllazënim*, *-i*, *vëllmëri* « Verbrüderung », *vëllazënî*, *vllazënî*, *-ja*, *vëllami*, *-ja* « Bruderschaft »²⁾.

Firește, ca formă, *surată* este alcătuit la fel și pare a avea aceeași vechime ca și *fărtat*.

Dar și aici, ca și în celelalte cazuri, peste acest obicei și peste aceste cuvinte vechi s'au suprapus altele mai nouă și asemănătoare, în fond se pare chiar de aceeași origine, ca și în cazul *bricelatului* sau *prîșcălitului*.

Este vorba de *mătcălău*.

Asupra *mătcălăului* ne putem informa la Sim. Manguica, *Calendar* pe 1883 (18 și 25 Aprilie), Dr. At. Marienescu, *Mătcălăul sau înfărtăția*

¹⁾ H. SCHUCHARDT, *Zeitschr. f. rom. Phil.*, I, p. 481.

²⁾ Vezi G. MEYER, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg 1891, p. 469—470; MARIE AMELIE FREIN V. GODIN, *Wörterbuch der albanesischen und deutschen Sprache*, Leipzig 1930, p. 84 și 376.

și *însurăția*, în « *Familia* » din Orădea, a. XXVI—1890, p. 6, și mai ales S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, vol. III, București 1901, p. 189—190, unde, afară de lucrările citate, se mai utilizează și o seamă de comunicări.

Pentru Marian, *l. cit.*, « *Mătcălăul*, după credința Românilor din Banat, e o ființă parte omenească și parte îngerească, un june frumos și nemuritor, care umblă în lume ca și *Sântoaderii* și *Rusalele*, dar pe carele oamenii nu-l pot vedea, din cauză că lumea s'a spurcat cu sudalme și fărădelegi. *Mătcălăul* e frate mai mic cu *Paștile*.

Sub *Mătcălău*, numit și *Paștile mici*, se înțelege și o sărbătoare, care se ține de către unii Luni după Paști, iar de către cei mai mulți inși Luni și Marți după Dumineca Tomei.

În această zi bărbații nu lucrează nimic la câmp, pentru că *Mătcălăul* vi o r e a z ă ¹⁾ bucatele semănate și se aduce trăznet.

Tot din această cauză nu lucrează nici femeile nimic în casă, anume: nu torc, nu țes, nu cos în ziua aceasta.

Pentru feciori și fete însă *Mătcălăul* este nu numai o zi de serbare, ci totodată și o zi de *înfărtăție* și *însurăție*.

« În ziua de *Mătcălău* adică, pretutindeni în Banat este datină de a se aduna mai multe fete la un loc și *a se măcuța* », de « a se prinde *măcuțe*, *văruice*, *surori*, *a se însurăți*, după cum se înfărtătesc feciorii », sau « după cum se prind aceștia *fărtați* sau *frați de cruce* ».

Obiceiul este cunoscut și în Mehedinți unde *Mătcălăul* înseamnă « petrecere după Paști, numită și *Însoroțit*: se adună băieți și fete, schimbă ouă roșii între ei și zic că s'au făcut frați » ²⁾.

În jud. Muscel acest obicei nu are numele de *mătcălău*, ci de « datul de văr, de verișoară și de surată ». Se dau străchini din partea copiilor, farfurii și căni de porțelan din partea flăcăilor și a fetelor. « În farfurie sau strachină se toarnă și puțină apă; apoi se umple strachina (și farfuria) cu fel de fel de lucruri: felie de pâine, colivă, pâsat, « colarezi » (orez ori făină cu lapte), ouă, caș dulce, cozonaci, turte dulci și chiar fragi, că fragile tocmai atunci se coc. Se mai pune și o lumânare. Apoi strachina astfel împodobită *se tămâie* » ³⁾.

Dicționarele care înregistrează *mătcălăul*, nu știu explica originea lui și a numelui lui.

Având în vedere întinderea geografică a lui *mătcălău*, ar trebui să ne gândim întâi la o legătură cu s.-cr. *matka*. Dar derivarea lui *mătcălău* din s.-cr. *matka* nu este posibilă, mai întâi fiindcă acesta are altă însemnare

¹⁾ *Vihorează*. — N. D.

²⁾ VÂRCOL, în *Noua Rev. Rom.* 1910, p. 87.

³⁾ C. RĂDULESCU-CODIN și D. MIHALACHE, *Sărbătorile poporului*, etc., București 1909, p. 67; cf. și T. PAMFILE, *Sărbătorile de vară la Români*, București 1910, p. 17.

(« Gebärmutter; Flussbett; Bienenkönigin ») și n'am putea explica desvoltarea înțelesului cuvântului românesc; apoi pentru că obiceiul descris mai sus, care, cât se vede din întrebuintarea rom. băn. *cumnaće* « cumnate » pentru *surate*, a pătruns dela Români la Sârbi (Orșova, Negotin, Srem, Banat), cum îmi atrage atenția d-l E. Petrovici, este numit de aceștia *družičalo* > *ružičalo* (vezi Vuk St. Karađić, *Srpski Rječnik*, 147—148), pentru care cf. v.-sl. (> rut., ceh., pol.): *družka* « Freundin », « Brautjungfer » (> rom. *drușcă* « însoțitoare » sau « soră de mireasă »), *družati* « comitem se praeberere », « sociare ».

Nouă ne-a venit obiceiul iarăși din biserica apuseană, probabil prin Românii catolicizați din Hunedoara sau prin cei calvinizați din Banat. Din punctul de vedere al formei este clar că *mătcăldu* are înfățișare ungurească și într'adevăr derivă din ung. *mátkáló* < *mátkál*- « sponsam nomino », « Braut nennen, verloben » (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz*, II, 708), iar aceasta, ca și rom. *mătcuță*, din care a fost derivat verbul *a se mătcuța*, < ung. *mátka* (< slav. *matka*) 1. « sponsus, sponsa », « verlobter, verlobte »; 2. « amasius, amasia, amicus, amica »; « geliebte » (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz*, II, 708; Szinnyei, *MTsz*, I, 1413) și 3. « fecior care la Rusalii capătă un ou dela o fată » (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1413).

În loc de *mátkáló* (*Magyar Nyelvőr*, XXXI, 43, în com. Zala, Somogy, Tolna) ungurește se zice de obicei *mátkázó* sau *mátkázó-vasárnap* « Dumineca albă, cea dintâi Duminecă după Paști » (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1414, în com. Somogy și la Ciangăii din Moldova). Altfel obiceiurile amintite se găsesc întocmai și la Unguri.

D-l I. Mușlea, studiind până în cele mai mici amănunte *Obiceiul Junilor brașoveni*, a ajuns la concluzii asemănătoare în privința acestora:

a) Junii în forma lor cea mai veche reprezintă vieța de sat de pe vremuri, cu organizarea primitivă a cetei feciorilor « juni » sau « tineri », care totdeauna au avut un rol deosebit în datinile și petrecerile satului, mai ales în cele legate de sărbătorile agrare și schimbarea anotimpurilor, cum sunt procesiunile și ospețele pe dealuri de care ei sunt legați prin tradiții, azi uitate cu desăvârșire, care pot fi elemente străvechi, chiar preistorice. Dovezi pentru această organizare străveche sunt raporturile lor cu fetele, la care merg după ouă roșii, aducerea de ramuri de brad și așezarea lor la casele fetelor, călărirea (un fel de « încurare a cailor ») « Între Chetri », purtarea de arme, în special jocul voinicesc al buzduganului, care a putut avea la început altă formă, etc.

b) La elementele străvechi s'au putut adăuga altele foarte vechi, și ele, datorite amestecului cu Slavii sau unui eventual aport sud-dunărean.

c) Cu toate că relațiile între Șchei și Sași în secolele XIV—XVI nu ne sunt prea bine cunoscute, nu se poate contesta că *Bruderschaft*-urile din

orașul săsesc al Brașovului au exercitat o influență de organizare asupra cetei feciorilor din Șchei și poate chiar o îndrumare spre biserică: sub influența preoților dela Sf. Nicolae și poate chiar după exemplul confreriilor religioase săsești ceata feciorilor din Șchei pare să fi fost atașată din ce în ce mai strâns de biserică. Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât, spre deosebire de confreriile feciorilor sași dela sat, cele din orașe s'au transformat în confrerii bisericești în vederea anumitor sărbători ale bisericii și ale cultului ¹⁾).

Într'adevăr, Junii se prezintă ca un obicei cărui i s'ar putea spune bisericesc. Ei se constituie în cadrele bisericii, sunt de-aproape supraveghiați de preot, își împodobesc brazii ce-i aduc d'« Intre Chetri » cu cruci de lemn, pun acești brazi la crucile din Șchei, cântă la toate ocaziile troparul Învierii, etc. Socotind după formulele greacă și slavă la strigătele « Christos au înviat! » (« Cristos văscris » și « Cristos aneste! ») și la răspunsurile Junilor, care nu mai înțeleg aceste cuvinte (« Adevărat c'au înviat! », « Adevărat că-i scris! », « Adevărat că este! »), se pare că legătura cu biserica are o vechime considerabilă.

d) Influența alaiurilor domnilor munteni, opriți adeseori în fața bisericii Sf. Nicolae, și a boierilor băjenți din Principate la Brașov, se vede în fastul călăritului, în instrumentul particular numit *surlă*, în numele *armașului* executor al pedepselor, care lovea cu *buzduganul*, etc.

e) Și alte influențe mai nouă de mai puțină importanță, s'au grefat, ca și celelalte, pe forma primitivă de tovărășie a feciorilor și pe influențele mai vechi suprapuse acesteia, alcătuind un caleidoscop în care se vede viața feciorilor din Șcheii de altădată.

Exemplul *înfărtățirii*, *însurățirii* și al *mătcălăului* ne arată limpede că adeseori este de ajuns să cunoaștem originea numelui unui obicei, casă știm de unde ne-a venit acesta și dacă el s'a suprapus altuia mai vechiu asemănător.

Să luăm o grupă de astfel de nume: cea dată după animale.

Începând dela Ignat și sfârșind cu zilele Crăciunului, în unele părți numai în ziua de Sf. Vasile până seara, tineretul nostru umblă cu *capra* sau *brezaea*, *turca*, *cerbul* sau *cerbuțul*, etc., nume ce-l poartă unul din flăcăii mascați după animalul pe care-l reprezintă.

Această datină a fost obișnuită mai demult pretutindeni la Românii din stânga Dunării. Astăzi ea a mai slăbit în unele părți, s'a transformat, și poartă numiri ca *moșnegei*, *unchiași*, *obrazari*, *mascați*, *crăciuni*, *irozi*, *bondrâși* (aceștia numiți așa după *bândura* « cârpa » cu care se învelesc pentru a-și masca fața; > ung. *bondrus* « om mascat »), etc.²⁾.

Dacă explicarea *caprei* (cf. și rus. *koza* « capră ») și a *cerbului* sau *cerbuțului* (cf. rus. *olenŭ* « cerb ») este limpede, căci îi înțelegem numele

¹⁾ Cf. SCHULLERUS, *op. cit.* p. 153.

²⁾ Cf. și T. PAMFILE, *Crăciunul*, București 1914, p. 162.

numaidecât, *brezaea* și *turca* ne dau de gândit până să știm ce înseamnă.

La început *brează* și *brezae*, femininul cuvântului de origine slavă *breaz* (format ca și *Lunae*, *Mărtăe*, *Vinae*, *Dumae*, *Bălae*, *Cheșae*, *Florae*, *Mândrae*, *Murgae*, *Plăvae*, *Roșcae*, *Surae*, *Țigae*, etc.; cf. și *brezoiu* « nume de câne ») a însemnat « vită pătată pe frunte sau pe față », « pestriță ». Din acest înțeles s'a dezvoltat ușor cel de « om mascat cu un cap de animal, învelit într'o zeghe și împodobit cu o mulțime de basmale sau cârpe, panglici și diferite colori », de « împestrițat » (Hasdeu, *EM*, 596—597; Pascu, *Suf. rom.*, 201, 203; greșit *Dict. Acad.*, I, 650: din *barsă* apropiat de *breaz*, chiar dacă animalul are cioc de pasăre și clămpănește ca *barza*, ori reprezintă uneori un *cocor*, *cocoș*, *păun*, etc.). Din românește este bg. *brzača*.

Turca n'are a face de loc cu *Turc*, cum socotea D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, P. III, c. I (cf. în traducerea lui G. Pascu, București, 1923, p. 171: « Un spectacol care pare a fi scornit în timpurile vechi din cauza urii contra Turcilor »), ci este femininul slavului *turŭ* « taur » (Cihac, II, 427, și Șăineanu, *Dict. univ.*, s. v.); cf. și srb., dalm. *turica* « om mascat cu cap de cal », pol. *turica* « jeune homme masqué en ure », ceh.-slovac. *turice* plur., n.-slov. *terjaki*, *trjaki* « festa pentecostes ». Aceasta o confirmă și o legendă de Crăciun a Românilor, « în care se spune despre un leagăn de aur purtat pe valurile furtunoase ale mării de un *taur* cu coarne de aur », pus « în jocurile » [de Crăciun ale lor], « înfătoșat de cineva sub masca unei arătări feroase, având cap de bou și cioc de pasăre, pe care-l plescăește mereu, trăgându-l cu o sfoară ascunsă, și e privit de toți ca un fel de *mama-pădurii*, mâncătoare de copii. Cine însă vrea să n'aibă teamă de dânsa, îi aruncă un ban când deschide ciocul »¹⁾.

Avem un vechiu danț țărănesc și voinicesc în Transilvania, danțul jucat de călușeri, compus din 12 figuri, jucate întâi de *vătaf*, apoi de ceilalți *călușeri* care formează o horă în mijlocul lui; aduce mult cu danțul *banul Mărăcine* din Muntenia. El nu pare a fi fost danțul descris de Nicolaus Isthvanfi²⁾ ca fiind dansat de poetul maghiar Valentin Balassa în 1572 în Viena la încoronarea împăratului Rudolf³⁾, deși acesta ar fi putut cunoaște jocul *călușerilor* dela « Valahii » pe care-i avea pe moșiile sale din Liptó⁴⁾.

¹⁾ W. SCHMIDT, *Das Jahr und seine Tage*, p. 2—3, ap. OLLĂNESCU, *Teatrul la Români*, p. 80, și T. PAMFILE, *Crăciunul*. București 1914, p. 165—166.

²⁾ *Historia regni Hungariae*, Viennae 1758, p. 326, col. 1.

³⁾ V. BRANIȘTE, *Călușorul jucat în secolul al XVI-lea*, în *Transilvania*, XXII — 1891, p. 230—231; G. KRISTOF, *Influența poeziei populare române din secolul al XVI-lea asupra lui Balassa Bálint*, în *Dacoromania*, III, p. 550—560; și mai ales I. MUȘLEA, *Știri despre jocul călușerilor noștri înainte de 1600*, în *Transilvania*, 59 — 1927, p. 224—228.

⁴⁾ DÉZSI LAJOS, *Balassa Bálint minden munkái*. Budapeșt 1923, II, p. 506, 508, 510, 514, 525, 528. 535.

Organizarea întovărășirii *Călușerilor* s'a schimbat mult în cursul timpului, și numai dela D. Cantemir, care ne descrie în *Descriptio Moldaviae*, P. II, c. 17 (cf. și traducerea lui G. Pascu, p. 157) până astăzi. După Cantemir și după un manuscris vechiu, călușerii, în număr fără soț (șapte, nouă sau unsprezece) se adunau odată pe an, îmbrăcându-se cam ca femeile, purtau pe cap cununi împletite din foi de pelin sau alte flori, își acopereau fața și vorbeau cu glas subțire, femeiesc, ca să nu fie cunoscuți. Purtau în mână o sabie, cu care străpungeau pe cei ce voiau să le descopere fața, fără să poată fi pedepsiți de cineva. Conducătorul lor se numea *stareț* (< slav. *starīci*), iar al doilea conducător, *primichir* sau *primicer* (cf. m.-gr. *πριμικήριος* < m.-lat. *primicerius*); acest din urmă era *mutul* călușerilor. Ei executau danțuri din cele mai complicate, cu o rară elasticitate, în zilele dela Înălțare până la Rusalii, cutreierând satele și orașele și dormind numai sub cuprinsul bisericilor, ca să nu-i chinuiască *Frumoasele* (*strigoaicele*). Când se întâlneau două cete de *călușeri*, se luptau — adesea făcându-se omoruri — iar cei învinși se supuneau învingătorilor pe timp de nouă ani. Tot nouă ani dura timpul pe care se prindea cineva în ceata călușerilor. Ei vindeau și boale, călcând în tactul muzicii pe cei bolnavi, și credința deșartă le atribuia puteri de vindecare supraomenești.

Azi la sate (în Transilvania, — mai ales pe Valea Mureșului, — în Banat și în părțile ungurene și în București, în timpul târgului Moșilor) călușerii sunt niște flăcăi (de obicei 12 la număr) îmbrăcați frumos, în cămăși cusute cu fluturi, și cu clopoței la picioare, care se leagă între sine, cu anumite formalități, pe un timp anumit, în sărbătorile Rusaliilor, opt zile de-a-rândul sau numai Dumineca și Joia Rusaliilor, sau la Înălțarea Domnului, sau la Sf. Dumitru, și cutreieră satele de prin împrejurime, executând sub conducerea unui *vătaf* (care se jură că nu vorbește 40 de zile) și purtând un steag tricolor, jocul cu același nume. Patroana *călușerilor* se numește *Irodeasa* ¹⁾.

Fără a cerceta originea călușerilor, care poate fi străveche (unii au văzut în ei *Salii* romani, alții un cult solar sau agrar, în care *calul* are un rol însemnat), este sigur că ei **sunt** tot o întovărășire a feciorilor dela sat, care a suferit aceleași influențe și a trecut prin aceleași prefaceri ca și celelalte menționate mai sus.

Influența bisericeii este evidentă în termeni ca *stareț* și *primichir*, în apariția lor la sărbători importante și în dormirea în cuprinsul bisericilor menite să-i apere de *Frumoase* (= *strigoaice*).

Influența vieții cavaleresti medievale se vede în purtarea săbiei, în lupta cetelor care se întâlneau și în condițiile acestor lupte.

Influențele moderne le recunoaștem ușor cu toții.

¹⁾ *Dicț. Acad.*, II, p. 59.

Vechiul danț voinicesc al călușerilor a pătruns și la Curuții unguri, dus între ei de Românii atașați lor. Se numia *hajdútáncz*, se juca adeseori cu arme, iar muzica se cânta pe *cimpoi* (*bordósip*; partea întâia a acestui cuvânt unguresc derivă din rom. *burduu* = *burduh*, *burduf*), ori pe *vioară* (*hegedű*), etc.

Avându-se în vedere faptul că la întreagă instituția călușerilor una dintre condițiile de căpetenie ar fi legarea de a nu vorbi și *mutul* dintre ei, unii ¹⁾ au socotit că numele lor trebuie derivat din *căluș* «bucata de lemn sau mototolul de pânză, etc., care ține gura căscată și împiedecă vorbirea».

Dar d-l R. Vuia în cercetările sale ²⁾ a arătat că *mutul călușerilor* nu este o particularitate numai a instituției acestora. El apare și în alte petreceri țărănești, având deosebite nume, cum vom vedea numaidecât.

Dimpotrivă un element esențial este *calul*, *căluțul* sau *călușul* de lemn acoperit cu pânză, care ne aduce aminte de germ. *Schimmel* și *Herbstpferd*, săs. *Rösschen*, *Schneiderrösschen*, pol. *Konik*, etc., și este purtat de un om numit de Germani *Schimmelreiter*, la Francezi *Cheval Mallet*, la Englezi *Hobby horse* și se întâlnește și la noi în unele regiuni.

Calul poate fi o rămășiță străveche din cultul solar și agrar, în care era considerat ca geniu al fecundității. Dar, în parte, poate fi și una a cavalerismului medieval dispărut astăzi. Este vorba doar de un danț voinicesc.

Explicarea lui *căluș* din *cal* este cu totul evidentă dacă avem în vedere toate numele *călușerilor* și ale jocului lor: *cal*, *călucean*, *căluț*, *căluș*, iar din acesta *călușar* > *căluș*er.

Am spus că *mutul* nu este o particularitate proprie și caracteristică a instituției *călușerilor*.

Un fel de bufon, paiată, posnaș, păcăliciu sau caraghioz este și *măscă-răciul* sau *măscăriciul* Junilor; *ghidușul*, care însoțește pe *turcaș*, care joacă *capra*, *turca* sau *brezaea*; *bondrâșul* Crăciunilor sau obrăzarilor; mai vechiul *șod*, etc.

Măscăriciu derivă doar din *măscări*, pluralul lui *măscară* «batjocură» (la origine din turc. *maskarâ*; cf. bg. *maskarja*, ung. *maszkara*, *maszkura*, *maskara* «om mascat», «îmbrăcat ridicol»); *ghidușul*, din care s'a făcut *ghidușia* și (rar) *ghidușlăcul* «comicărie, caraghioslăc, posnă, năzdrăvănie», — un cuvânt de felul lui *căluș*er «om cu *căluș* sau care joacă *călușul*» și al lui *turcaș* «om cu *turcă* sau care joacă *turca*», — este identic cu ungurescul *gidós* «om cu *capră* sau *căpriță*» (ung. *gidó*) sau «care joacă *căprița*» și ni l-au dat probabil Săcuii ori Ciangăii moldoveni; *bondrâșul* am arătat ce este, iar vechiul *șod*, care înseamnă acum 1. «nebun» și 2. «ciudat,

¹⁾ *Dict. Acad.*, II, 60, care trimite la TH. SPERANTIA, *Noua Rev. Rom.*, I, 504.

²⁾ *Originea jocului de călușari*, în *Dacoromania*, II, p. 215—254.

curios » a fost și el odinioară bufonul obiceiurilor noastre populare, fiind primit de noi din ung. *sod*, care este din germ. *Schudde*, *Schaute*, *Schote*, iar acesta din evr. *schôteh* « Narr », cum am arătat în *Dacoromania*, IV, 158, și VI, 277, și în *Revista filologică*, I—1927, p. 116.

Mă opresc în acest loc, deși lucruri tot atât de interesante s'ar putea găsi și din numele altor funcțiuni ale obiceiurilor noastre populare. Cele expuse sunt deajuns pentru ca oricine să se poată convinge ce rămășițe prețioase pentru trecutul vieții poporului nostru ne păstrează unele obiceiuri și numele lor, ori ale unor părți ale lor. Obiceiurile ne lămuresc originea și înțelesul numelor, iar numele originea și vechimea obiceiurilor și a stratificărilor adause cu timpul la acestea.

N. DRĂGANU

CONTRIBUȚIE LA CRONOLOGIZAREA ȘI GENEZA BALADEI POPULARE LA ROMÂNI

Partea II ¹⁾: GENEZA

Cap. I. *Stabilirea cronologiei cântecului bătrânesc*

În legătură cu cronologizarea evenimentului, e locul să ne punem această problemă și relativ la balada însăși. Când a luat ea naștere? Se înțelege, ea n'a apărut simultan cu evenimentul istoric. Între acesta și poezie există un raport de succesiune, care trebuie determinat.

Poezia populară n'a luat naștere nici imediat după dezastrul turcesc, ci a trebuit să treacă oarecare timp până să se răspândească în popor. E adevărat că o asemenea întâmplare e menită să aibă un foarte puternic răsunet în masele populare și vestea ei s'a răspândit mult mai repede ca altele. În orice caz, între evenimentul real și nașterea poeziei, se plasează la început un produs folkloric de tranziție, anume *tradiția orală* propriu zisă, care a reprezentat prima fază în calea către creațiunea poetică. Ea a avut forma unei povestiri în proză în graiul de toate zilele, care oglindea în ea numărul cel mai important de elemente realiste — alături de cele ce țineau de domeniul fantaziei și care n'au lipsit chiar dela această etapă, variind după gradul de imaginație al fiecăruia dintre povestitorii acelei întâmplări. Ea a fost oarecum prima redacțiune a evenimentului, *jurnalul oral de informație al poporului*, însă nu literatură. Povestirea aceasta, circulând din gură în gură, a ajuns la oarecare șlefuire de formă și la oarecare modificări ale fondului, în sensul că a eliminat unele motive și a adăugat altele. În special fantazia a fost izvorul bogat care a intervenit spre a modela materialul brut de informație poetizându-l și astfel a rezultat o a doua redacțiune tot în proză, însă într'un graiu mai ales, sub o formă mai artistică. Această a doua fază o constituie *legenda*, produs folkloric de valoare literară. Crearea legendei poetice a fost, se înțelege, condiționată de întâlnirea unor transmitători cu oarecare talent de buni povestitori, care au fixat povestirea în rame epice sub un anumit aspect estetic selectat de gustul poporului. Legenda, în comparație cu tradiția orală inițială, are o formă relativ mai statornică.

¹⁾ Partea I în *Anuarul Arhivei de Folklor* I, p. 53—105.

Continuând a circula, în numeroase variante, după oarecare timp, legenda, întâlnind un talent poetic și mai puternic, a căpătat o formă literară superioară și anume, s'a prefăcut în *cântec*. Aceasta e balada populară ¹⁾.

Firește, nu toate tradițiile orale ajung legende literare, ci cele mai multe din ele sunt cu totul efemere, fac oarecare sgomot în jurul unei întâmplări și se sting nu mult după ea rămânând apoi pe veci uitate, exact ca și în clasele cultivate ziarul, care dela o zi la alta își pierde caracterul de noutate, iar știrile trecute sunt complet îngropate.

De asemenea nici legendele nu sunt menite toate să ia forma versului devenind balade, ci foarte puține numai. Cele mai multe rămân în graiul prozei, să circule într'o formă de oarecare fixitate, unele din ele perioade mai lungi, altele mai scurte, după gradul de interes ce prezintă publicului.

Acele puține legende menite să devină balade, trebuie să îndeplinească două condițiuni principale:

1. Să aibă un conținut deosebit de impresionant;
2. Să aibă norocul să întâlnească individualități de un remarcabil talent poetic.

Timpul cât circulă legenda în proză până să ajungă la forma de cântec bătrânesc, depinde direct de aceste condiții și de gradul de intensitate al fiecăreia din ele.

Tradiția orală sau legenda, care povestea evenimentul nostru, îndeplinea în cel mai înalt grad prima din aceste condițiuni: evenimentul ce avea de subiect era în adevăr foarte emoționant. Nu putem însă ști cât va fi circulat în popor până ce a găsit acel ins de talent, care i-a dat forma cântecului. Însă, având în vedere că un produs artistic ia naștere sub imperiul unei vii impresii — deși nu chiar în perioada când ea se manifestă cel mai violent — e logic să credem că balada a fost creată nu mult după petrecerea evenimentului. Nașterea acestui cântec popular trebuie comparată cu creații similare care se produc în scurtă vreme după fapt. Fenomenul folkloric poate fi controlat și în zilele noastre: o întâmplare oarecare, de exemplu, petrecută într'un sat, face să auzi nu mult apoi — câteva săptămâni sau luni după aceea — că « s'a stârnit cântec » pentru ea. Este și aici de făcut o distincție: când e vorba de o creație lirică, aceasta ia naștere mult mai spontan; pe când cea epică, cere vreme mai îndelungată, totuși nu atât de îndelungată încât evenimentul să înceapă a fi uitat. Dacă socotim și formarea tradiției orale ca o primă etapă a genezei, atunci nașterea cântecului începe în același timp cu evenimentul sau mai precis, chiar

¹⁾ Nu-i vorbă, trecerea dela tradiția orală n'are nevoie întotdeauna să se facă prin intermediul acesta de treptată transformare, ci uneori, când întâmplarea este foarte emoționantă pentru popor și când întâlnește fără întârziere talente poetice, poate fi direct transpusă în baladă. Poate și în cazul nostru să fi fost la fel.

imediat după el. Dacă însă prin geneza baladei voim să înțelegem numai acele operațiuni ale creației artistice propriu zise, care transformă tradiția prozaică în cântec, atunci ea a avut loc ceva mai târziu. Prin urmare cântecul bătrânesc în chestiune va fi luat naștere, dacă nu chiar în același an cu evenimentul, cu siguranță în anii imediat următori.

Dezastrul turcesc având loc în ultima lună a anului 1498 și în prima lună a anului 1499, poezia va fi fost creată în ultimii ani ai sec. XV sau cel mai târziu la începutul sec. XVI.

Fixăm deci ca dată aproximativă a ei anul 1500.

Cap. II. *Elementul fantastic și miraculos în cântecul bătrânesc*

Judecând-o numai după aspectul său, balada lui Marcoș Pașa pare cu mult mai veche decât sfârșitul sec. XV. Un singur lucru ne-ar spune cu siguranță chiar dela început, fără a cerceta mai de aproape, că balada nu poate fi mai veche decât sec. XV și anume faptul că în ea este vorba despre Turci, care nu apar mai de vreme de acest secol în epica populară la Români. Totuși am putea ușor crede că Turcii și Pașa au venit să se substituie altor personaje mai vechi ale baladei și că ea poate fi în adevăr mai veche. Am văzut însă, după analiza făcută, că nu se mai poate ridica nicio îndoială asupra timpului când a luat ea naștere și asupra personajelor pe care le cântă.

Prin urmare, acea aparență de vechime nu-i decât un rezultat al fenomenului arhaizării, care se manifestă foarte puternic aici. El a șters orice urmă de timp, nici într-o variantă nu este pomenit. Cu toate acestea balada lasă să se înțeleagă un timp foarte îndepărtat; cântecul începe uneori întocmai ca și basmul cu « a fost odată »:

« Fost-a, Doamne, fost-a dragă,
Cel Colceag pașa bătrân... » ¹⁾

De asemenea același fenomen a șters și orice urmă de loc, reducându-l la cea mai vagă determinare, tot ca în basme și arătându-l a fi departe de tot, la capătul lumii:

« Diparti, veri, diparti, — Sfârșitu pământului
Niși așa fșarti ²⁾ diparti: La marzina șerjuluji... » ³⁾

¹⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *Dela Români din Serbia*. București 1913, p. 275.

²⁾ Diaconu a notat : « Niși așă parti diparti... », ceea ce e de sigur o greșeală de auz. Totuși credem că el a auzit chiar astfel din gura cântărețului dela care a cules balada, adică, greșeala de auz a avut loc în popor, pe terenul transmisiunii orale, ceea ce a făcut să ia naștere acel tip de aliterare, bine cunoscută poeziei populare, formată dintr'un cuvânt precedat în același vers de repetiția părții finale a lui, ca în exemplele : « lie ciocărlie », « liță mândruliță »... etc. În orice caz nefiind nicio îndoială că la origine cuvântul nu e « parti », ci « fșarti » — ceea ce atestă și alte variante — noi l-am corectat.

³⁾ ION DIACONU, *Ținutul Vrancei I*, București 1930, p. 221.

Dar însăși acțiunea baladei, cu toate că aceasta — precum am demonstrat cu ajutorul cronicilor — are la bază un substrat real incontestabil, totuși ea apare ca un produs exclusiv fantastic, ceea ce întărește și mai mult atmosfera arhaică a cântecului. Și dacă am ține seamă de anumite elemente folklorice care alcătuiesc această atmosferă, ele au într'adevăr o vechime cu mult mai mare. Aceste elemente însă, deși predominante azi, sunt la origine străine de tema pe care se sprijinește creațiunea baladei. Ele au fost atrase de această temă ca motive poetice la început, fiind subordonate acțiunii principale, care e bazată pe inspirație de natură realistă. Cu vremea însă ele consolidându-se, fac ca povestirea să capete un caracter pur legendar, fără baze reale și ca urmare, imaginația populară își ia frâu liber spre a preface complet evenimentul. Dar în creația folklorică, fantazia nu se manifestă printr'o independență absolută în invenție, după capriciul insului anonim care contribuie cel mai mult la nașterea ei, sau după capriciile altor inși care, ulterior, după realizarea producției poetice populare, vin de asemenea să colaboreze. Nu; aici fantazia își are căile ei fixate de mai înainte, după care se orientează și dela care nu-și îngăduie decât foarte mici abateri. Astfel, balada noastră, încă de când avea formă de legendă, poate să fi prezentat ca ultim aspect în proză al ei, aspectul fantastic așa cum îl aflăm în poezie; dar se poate foarte bine ca el să fi luat naștere odată cu forma de cântec a legendei. Într'un caz sau într'altul, acest aspect fantastic și-a scos motivele dintr'o sursă epică străveche, unde atmosfera dominantă o formează fantazia exuberantă, anume din basm. La aceasta a contribuit într'o largă măsură faptul că tema originară a baladei, cu toată baza ei strict reală, prin elementul extraordinar ce cuprinde în ea însăși, se arată foarte favorabilă pentru atragerea de motive fantastice în contaminație, evenimentul fiind considerat de popor chiar dela început drept miracol.

Primul pas îndrăzneț al fantaziei populare este imaginarea dezastrului armatei turcești ca rezultat al unei lupte năpraznice cu elementele naturii personificate. Aceasta nu era nicidecum greu, deoarece poporul avea deja realizate de-a gata în domeniul basmului astfel de personificări. Aci avem figuri supranaturale ca: Gerul sau Gerilă, Crivățul, sora Crivățului, mama Crivățului... Gerilă este foarte cunoscut la Români, în basmul lui Harap-Alb, povestit de Creangă ¹⁾; Gerul îl aflăm de asemenea, de ex. într'un basm din Bucovina ²⁾, apoi în unele snoave. Acest personaj se află și în dialectul aromân cu numele de « Dzidziruș » ³⁾, care ca și Gerilă din basmele dacorum., fiind băgat într'un cuptor ars de șapte ori, nu se încălzește.

¹⁾ ION CREANGĂ, *Opere complete*. București 1915 (ed. Minerva), p. 316.

²⁾ Cf. LAZĂR ȘĂINEANU, *Basmele române*. București 1895, p. 462—463.

³⁾ PER. PAPAĞAGI, *Basme aromâne*. București 1905, p. 138—139.

Alteori gerul este la Aromâni un personaj femeie și poartă numele de « Arcoarea » ¹⁾). Personajul acesta apare și în basmele altor popoare, de ex. la Slavi (rus. Морозъ), la Unguri...²⁾).

În ce privește personificarea vânturilor, ea este foarte răspândită în basmele tuturor popoarelor, în vremea noastră ca și la cele antice, cu deosebire în mitologia veche grecească. În basmele românești, vântul apare personificat sub diferite aspecte: Austrul, Vântul de primăvară, Vântul-turbat, Crivățul... .

Într'un basm din Muntenia — în care trebuie să amintim că un personaj, Sila Samodiva, e de origine bulgară — Crivățul are trei fete, zâne, dintre care pe cea mai mică o răpește eroul basmului luându-și-o de nevastă. Crivățul le dă binecuvântarea părintească, în cele din urmă ³⁾).

Crivățul, ca și Vântul-turbat, în basmele române, sunt în general personaje răufăcătoare. Astfel, în basmul « Omul de piatră », din culegerea lui Ispirescu, feciorul de împărat, mergând la « muma Crivățului », o babă sbârcită, să ceară sfat și găzduire, ea se uită la dânsul și la tovarășul lui, zicându-le: « V'aș primi în casă cu bucurie, dară mi-e frică că va veni fiul meu și *vă face pe amândoi sloi de ghiță*; duceți-vă mai bine la sora mea cea mică... » ⁴⁾).

Vânturile de obicei sunt rude între ele; așa, Crivățul este văr primar cu Vântul-turbat și cu Vântul de primăvară, mamele lor fiind surori ⁵⁾). Crivățul nu are numai mamă, ci și soră. Într'un basm, sora Crivățului are atribute similare celor ale fratelui ei: *ea împietrește pe tinerii voinici* care se ispiteau să vină s'o pețescă sau care mergând într'o expediție grea vroiau să se slujească de puterea ei. Despietrirea lor și readucerea la viață avea loc dacă-i uda cu apă miraculoasă dintr'o fântână din împărăția ei ⁶⁾).

În balada noastră aflăm personificat atât gerul cât și crivățul.

Gerul însă apare mult mai rar și mai șters. Astfel, într'o variantă din Vrancea ni se povestește că « Vekî Pașa bătrân » a venit cu oști numeroase și bine îmbrăcate « ca cu zeru sî sî batî » ⁷⁾). Iar în popor, la Vrânceni, balada e cunoscută sub numele de « Cînticu zerului » ⁸⁾).

De obicei în cântecul bătrânesc aceste două figuri mitologice, complet deosebite în basme, se confundă sau mai precis, Crivățul absoarbe și figura Gerului dând un singur personaj în care vedem contaminate și atributele

¹⁾ Ibid., p. 172.

²⁾ ȘĂINEANU, *op. cit.* p. 991.

³⁾ N. D. POPESCU, *Carte de basme*. București 1892, III, p. 134.

⁴⁾ P. ISPIRESCU, *Legende sau basmele Românilor*. București 1882, I, p. 170 seq.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ I. C. FUNDESCU, *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*. București 1897, I, p. 171.

⁷⁾ DIACONU, *Ținutul Vrancei*, I, p. 221.

⁸⁾ Ibid.

Vântului și ale Gerului, ale celui dintâi însă fiind întotdeauna dominante. Iată o dovadă a acestei contaminații: Colceag Pașa merge cu oastea lui

« La fântâna Gerului,
Gerului, Crivățului... »¹⁾

Apoi, în cele mai multe variante Crivățul amintește de figura mitologică, de basm, a Gerului, printr'un gest caracteristic acestuia, anume Crivățul din cântecul bătrânesc, cam în același chip ca și Gerilă²⁾, suflă pe o nară sau pe amândouă, atunci când vrea să înghețe oastea turcească:

« Sfântu Crivăț și fășia?
...Pî-o nari di zer sufla,
Toată oastia c'o 'ngheța... »³⁾

Sau aiurea:

« ...Pî-amândouî nării suflă... »⁴⁾

Crivățul, pretutindeni în variantele cântecului bătrânesc, apare ca un personaj bine distinct. Chipul lui se desprinde foarte clar din povestirea baladei. În unele variante aflăm chiar zugrăvit portretul lui în trăsături foarte caracteristice. Astfel într'una moldoveană, din Vrancea:

« ...Sfântu Crivăț din fîntînî cî-nî ișă,   Cu barba di kișjuri,
Di 'ncălțat și di' mbrăcat   Cu mustăț di promorqaci,
Pînî 'n șerju ȝesti năntat...   Cu păru făcut di brumî
Cu tojag di ghiațî 'n minî,   Cari nu știi di glumî... »⁵⁾

Sau într'o variantă din Muntenia, care, în unele versuri nu face decât să traducă expresiile moldovenești⁶⁾ în graiul muntean, iar în altele mai completează cu alte caractere iernatice portretul Crivățului, găsim:

« ...Crivăț din fântână că-mi ieșea   Cu sprâncenele de ploaie
Cu opinci de ghiață 'n picere,   Cu mustețile de chidă
Cu tojag de ghiață 'n mână,   Și cu barba de polei... »⁷⁾
Cu căciula de zăpadă,

¹⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 275—276.

²⁾ Cu deosebirea că Gerilă sufla cu buzele. Cf. CREANGĂ, *op. cit.*, p. 323: « Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite... ».

³⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 223; cf. și varianta CARAMAN, *Anuarul Arhivei de Folklor* I, p. 65.

⁴⁾ DIACONU, *ibid.*, p. 225; cf. și varianta Brătulescu: « Crivăț din nări că suflă... ».

⁵⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 222.

⁶⁾ « Kișjuri », « promorqaci ».

⁷⁾ V. BRĂTULESCU, colecție inedită. Această interesantă variantă a fost culeasă de d-l Brătulescu dela Moș Gherghie din com. Velea-Nebuna, jud. Vlașca. Gospodarul

Numai foarte rar, putem zice chiar în chip excepțional, portretizarea aceasta se referă la personajul Gerul, ca de ex. într'o altă variantă munteană:

«...Eșia Gerul din fântână,	Cu musteți de chidă albă,
Cu toiag de ghiață 'n mână	Și din chică
Cu căciula de zăpadă	Roua-i pică...» ¹⁾

Nicăiri aiurea nu mai aflăm acest portret atribuit Gerului. Chiar când balada e cunoscută cu numele de « cânticu zêrului », ca în Vrancea, și atunci portretul relatat aparține tot Crivățului.

Într'o variantă, din Oltenia, a baladei, aflăm oarecare indicații și asupra felului cum este îmbrăcat Crivățul. El poartă o haină lungă până în pământ, de vreme ce pașa învins, mergând să-i ceară iertare,

«...Înainte-i 'ngenunchiă,
Poalele îi sărută,
Crivăț se milostiviă...» ²⁾

Notăm deocamdată că acesta e costumul caracteristic lui Dumnezeu și sfinților în producțiile folklorice la Români.

În unele variante ni se vorbește și despre alte personaje supranaturale din familia Crivățului, anume despre mama și tatăl lui:

«...Supt seninu cerului,	Unde-i <i>muma vântului</i>
La fântâna gerului	Și <i>tatăl Crivățului</i> ...» ³⁾

Deci exact ca în basme, unde — precum am relatat mai sus — există personaje ca: muma Crivățului, sora Crivățului...

Dacă în basme aflăm ambele personaje supranaturale, și Crivățul și Gerul, deopotrivă de bine cunoscute, ar fi de pus întrebarea: pentru ce în cântecul bătrânesc, Crivățul este acela care nu numai că are rol dominant, dar chiar în cele mai multe variante asimilează cu totul în figura sa pe cea a personajului Gerul, făcând-o să dispară? Și ar fi mai firesc să se petreacă lucrul invers. Știm doar că armata turcească a pierit de ger precum toți cronicarii vremii ne povestesc.

însă o auzise cu vreo 20 ani mai înainte, la o nuntă din satul său, dela lăutarul Vasile din Poeni (azi Buda-Cornetu), jud. Ilfov. Cf. și RĂDULESCU-CODIN, *Din Muscel — Cântece poporane*. București 1896, p. 208; TOCILESCU, *Materialuri folkl.* I, partea II, p. 1228; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

¹⁾ C. N. MATEESCU, *Balade*. Vălenii-de-Munte 1909, p. 106.

²⁾ OVID DENSUSIANU, *Flori alese din cântecele poporului*. București 1920, p. 143.

³⁾ RĂDULESCU-CODIN, *Din Muscel*, p. 206.

Credem că răspunsul nu poate fi altul decât următorul: în concepția folklorică, vântul între celelalte elemente ale naturii personificate, are cea mai mare putere. El e mai tare și decât gerul și decât căldura.

În cântecul bătrânesc, e vorba de luptă cu numeroasa și puternica oaste a Turcilor, prin urmare dintre cele două elemente ale naturii personificate, — Crivățul și Gerul — trebuia pus pe planul întâiu cel mai puternic, deci Crivățul.

Părerea poporului că vântul este mai puternic decât gerul, o surprindem într-o snoavă foarte cunoscută, unde cele trei personaje supranaturale, trei personificări ale forțelor naturii, sunt: Vântul, Căldura și Gerul (sau aiurea: Vântul, Soarele și Gerul). În toate variantele ei, ni se scoate în vileag superioritatea vântului asupra celorlalte: Căldura n'are nicio putere dacă intervine vântul, precum nici gerul nu poate fi de loc primejdios dacă nu e însoțit de vânt. O frumoasă variantă a acestei snoave o aflăm inserată ca motiv secundar în basmul « Voinicul cel fără de tată » din culegerea lui Ispirescu ¹⁾. Poporul, fidel acestei concepții din mitologia basmului, atunci când în cântecul bătrânesc a fost vorba de o alegere între Ger și Crivăț, sau de o contaminație a lor, a învins Crivățul absorbindu-l pe celălalt.

Crivățul, după închipuirea poporului, locuiește într-o fântână; aceasta e « fântâna gerului » ²⁾ și se află la « sfârșitul pământului, la marginea cerului » ³⁾ sau cum ni se povestește aiurea:

« la capu pământului
« la inima câmpului... » ⁴⁾

În altă variantă, i se spune « puțul Crivățului » și e localizat aproape de « poarta raiului » ⁵⁾.

Pretutindeni, în variantele baladei, pașa se duce cu oștile sale la fântână ca și cum ar merge să asedieze o cetate întărită unde stă închis Crivățul:

«...Cu oștirea că-mi plecă	Și acolo când mergeă-re,
Și el, mări, se duceă...	Fântâna îmi-ocoliă,
La fântâna Gerului,	Ceadările-mi așeză... » ⁶⁾
Gerului, Crivățului...	

¹⁾ *Op. cit.*, I, p. 130; cf. și ȘĂINEANU, *op. cit.*, p. 996.

²⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 221, 224, 226; cf. și celelalte variante.

³⁾ *Ibid.*

⁴⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 275.

⁵⁾ TOCILESCU, *Materialuri folkloristice*, vol. I, partea II, p. 1228. Cf. și *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

⁶⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 276.

Apoi Marcoș-Pașa merge el singur la fântână spre a provoca la luptă pe Crivăț:

«...La puț dacă ajungeă, — Bre, Crivățe, dumneata!
În ghizduri că îmi băteă, Eși afară a ne bate... »¹⁾
Și din gură că-i zicea:

sau aiurea:

— « Alei, tu, măi Crivățe,
Din fântân' acu sî-îi ieș,
Ca ieu cu tîni sî mă bat... »²⁾

În fântâna gerului, Crivățul stă

« Cu picioarele în apă
Pe un scăunel de ghiață... »³⁾

Că aceasta e locuința lui consacrată, se vede și dintr'o variantă vrânceană, unde Dumnezeu, văzând pe Crivăț că a venit la el părăsindu-și fântâna, îl întreabă mîniat ca în fața unei încălcări a datoriei:

— « Alei, vînti Crivețe,
Fântâna Ț'ai părăsit
La mini la șî-ai yinit? »⁴⁾

Fântâna gerului ca locuință a Crivățului este de asemenea un element de basm trecut în cântec odată cu personajul.

Crivățul, acest personaj atras de baladă din lumea basmelor de azi, are rădăcini până în mitologia popoarelor vechi. Așa cum ni-l zugrăvește cântecul bătrînesc, observăm la el unele reminiscențe eolice; Crivățul apare adesea ca un fel de domn al vînturilor, de care el dispune după voia lui:

« Crivăț dela el plecă,
Vînturi mari că-mi adună... »⁵⁾

Dar Crivățul pare a personifica în figura lui toate rigorile iernii. În adevăr, poporul își închipue că iarna e datorită acestui personaj supra-natural. În acest anotimp, Crivățul este în toată vigoarea lui, de aceea

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, p. 1228 ; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

²⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 226.

³⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, I, partea II, p. 1228 ; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

⁴⁾ CARAMAN, *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 65.

⁵⁾ DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 141.

vremurile sunt aspre. Cea mai mare putere o are el în Ianuarie, sau cum spune cântecul:

« ... În luna lui Cărintari
Cân is zeriurili tarî... » ¹⁾

ceea ce explică pentru ce atunci e așa de frig.

În timpul cald însă, Crivățul este imaginat a fi slab și istovit de puteri, iar vremea e bună, tocmai fiindcă el nu-i în stare s'o strice.

Astfel în mai multe variante ale baladei, Crivățul spune pașei că a nimerit rău de-a venit să se războiască cu dânsul iarna. Ar fi putut avea vreo nădejde numai dacă venea vara:

« ... În postu Sânkietrului   Iaram slab și odârlit,
Vremea sășeratului,   Poati m'ăi hi dovidit... » ²⁾

După această concepție populară, Crivățul, când e vara în toi — anume în Iulie — e închipuit a fi bolnav chiar, zăcând amorțit în fântâna lui. Așa, într-o variantă din Vrancea, Crivățul după ce-l învinge pe Marcoș Pașa îl mustră pentru îndrăsneala lui, spunându-i:

— Nu trebuia sî g'îi în luna lu Călindar,   Trebuia sî g'îi în luna lu Cuptîor,
Cîn is vremili măi tarî;   Cîn îi Crivîț bolnăg'ior. » ³⁾

Sau aiurea, aceeași idee o aflăm exprimată sub forma unei întrebări puse de Crivăț pașei:

— Di si-n'ăi vinit în luna lu Cuptîor,
Cîn îi Crivîț bolnăg'ior ? ⁴⁾

Iarna deci, fiind opera Crivățului, nu-i de mirare că el, în afară de atributele caracteristice vântului, poate cauza și geruri grozave. Astfel, un chip în care Crivățul din cântec își manifestă puterea, identic ca și Crivățul din basme, este acela că el preface în sloiu de ghiță pe rivalii săi:

« Și Crivățul când aburiă,
Sloi de ghiță că-i făcea... » ⁵⁾

¹⁾ CARAMAN, *loc. cit.*

²⁾ *Ibid.*

³⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 225.

⁴⁾ *Id.*, *ibid.*, p. 226.

⁵⁾ DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 143.

Sau aiurea:

« ... Da Crivăţu şi fâşia?   *Tot slojuri di ghiafi*
— Odatî cî suflă,   *În coşuri cî-i fâşia...* » ¹⁾

Intr'o variantă munteană, Crivăţul îşi scutură mustăţile şi cade chidă sau îşi scutură barba şi cade poleiu, de ex.:

« ... Crivăţ barba scutura
Poleiu peste ei că da
Şi-i poleia... » ²⁾

Dar Crivăţul poate da şi ploi ³⁾, nu numai reci, ci chiar şi calde, de exemplu:

« ...Trei zile ploaie caldă le da,
Boarfele că le uda... » ⁴⁾

Ba ceea ce apare şi mai ciudat, el poate aduce când vrea şi vreme bună cu soare:

« ...Crivăţ atunci îl erta,
Un soare cald că le da
Pe toţi că mi-i desgheţă... » ⁵⁾

Un alt motiv, comun şi basmului este următorul: Crivăţul din baladă are de asemenea însuşiri magice. Astfel, într'o variantă, el se slujeşte de apă vie ca să readucă la viaţă oastea pe care o ucisese:

« Crivăţ se milostivia...   Peste oaste aruncă,
Apă vie că îi da,   Mai frumoasă se făcă. » ⁶⁾

Într'unul din basmele mai sus citate am văzut această însuşire pusă pe seama surorii Crivăţului care învia pe voinicii împietriţi de dânsa, aruncând asupra lor tot cu o astfel de apă, scoasă dintr'o fântână minunată. De altfel apa vie este în general cunoscută ca un mijloc magic dintre cele mai tipice basmelor, aproape nelipsit din arsenalul lor de expeditivitate miraculoase.

Aşa dar din cele expuse pân' aici, se vede clar cum *Crivăţul se desprinde din balada populară ca o figură mitologică foarte precis definită, atât în aspectele ei fizice cât şi în attributele ce privesc rolul său de personaj supranatural.*

¹⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 227.

²⁾ BRĂTULESCU, *Colecţie inedită*.

³⁾ Scutură din sprâncene şi cade ploaie. Cf. BRĂTULESCU.

⁴⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, p. 1229; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 105; RĂDULESCU-CODIN, *op. cit.*, p. 207.

⁵⁾ TOCILESCU, *ibid.*; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 106.

⁶⁾ DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 143.

Aceste aspecte și atribute ale Crivățului din baladă au, ce-i drept, la bază elemente comune cu cele ale Crivățului din basm. Însă în afară de acelea, precum reiese din versurile citate, aflăm și altele datorite creației spontane, care se conforma cerințelor cântecului, deși în același timp ea se dirija tot după motivele de basm deja cunoscute, ce slujeau de model fantaziei populare.

Mult mai puțin limpede răsare din baladă figura Gerului. Totuși, precum am arătat, o putem surprinde adesea contaminată cu cea a Crivățului. Trebuie să constatăm însă că obișnuitul portret al Crivățului din cântec evocă mai curând chipul Gerului. Și în adevăr avem a face aici cu o uzurpare la origine: uzurpatorul este Crivățul. Dar, indiferent de transformările și contaminațiile ce au suferit, demn de reținut este că *subt chipul ambilor acestor eroi, regăsim de fapt personaje rătăcite din basme și din legendele mitologice populare, în cântecul bătrânesc.*

În afară însă de *miraculosul specific al basmului*, reprezentat în balada populară de aceste personaje supranaturale și de faptele lor, aflăm aici și *miraculosul creștin*, ilustrat de figura lui Dumnezeu, care ia însuși parte la acțiunea baladei. Dumnezeu ține partea Crivățului. Văzând că asupra lui a venit pașa cu așa de multă oaste turcească, Crivățul cere dela rivalul său trei zile răgaz — un soi de armistițiu — și pleacă la Dumnezeu să-i vestească primejdia ce l-a lovit și să-i ceară ajutor:

« ...La Dumnezeu că zbură,	De aproape cuvântă:
De departe 'ngenunchia,	— Să vezi <i>Doamne</i> , și s'ascuți... » ¹⁾

Într'una din variante ²⁾, e foarte interesantă imaginea subt care ne este prezentat Dumnezeu. El apare în ipostasa de judecător al sufletelor, așa cum îl aflăm și în vechea noastră pictură bisericească cu motive apocrife, de unde cu siguranță s'a inspirat poporul în această baladă:

« ...La Dumnezeu se ducea	<i>Sufletele judecă</i>
Pe Dumnezeu mi-l găsia,	De da dreptii la dreptate
Cu <i>prayila</i> pe <i>genunchi</i> ...	Și strâmbii l'ale lor fapte... » ³⁾

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.* T. I, partea II, p. 1228; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104—105.

²⁾ Auzită tot în Vrancea, însă în formă foarte fragmentară, dela un lăutar care o uitase în bună parte. Din această cauză nici n'am luat-o în considerație la cercetarea comparativă a variantelor baladei. De altfel nu diferă prea mult de cea citată în partea I a studiului nostru.

³⁾ Colecția inedită a autorului. Ultimele două versuri citate sunt caracteristice multor colinde religioase; sunt fără îndoială o reminiscență de acolo. Au pătruns în baladă fiind atrase de figura lui Dumnezeu, comună ambelor producții folklorice.

Crivățul cere lui Dumnezeu câte trei zile din fiecare lună de iarnă, pentru ca, având concentrată în ele toată asprimea anotimpului, să poată răpune pe Turci. Și dorința îi este împlinită:

« ...Iară bunul *Dumnezeu*
Rugăciunea-i asculta
Și câte trei zile-i da... » ¹⁾

Într'o variantă din Vrancea, Dumnezeu, revoltat și el împotriva pașei, spune Crivățului:

— « Dacă i-î vorba pî-așă,
Du-ti cu puteria mea,
Numa še-î vrăa ăi lăsa ! » ²⁾

În varianta din Serbia, Dumnezeu are chiar rolul covârșitor între personajele supranaturale. Gerul și Crivățul de abia sunt pomenite. Aici Dumnezeu înlocuește pe Crivăț, care în toate celelalte variante e personajul principal, luând asupra-i atributele lui:

« ...Da Dumnezeu ca un sfânt   Cu toiag de ghiată 'n mână
Să coboră pe pământ,   Cu mustățile de brumă
La fântână că mergea...   Și cu barba de chidie... » ³⁾

Tot de tipul acesta, ba încă și mai caracteristică, este varianta băăn-țeană, unde, orgoliosul erou turc — Împăratul Salabeg — încurajat de numeroasele victorii repurtate, pleacă 'n expediție războinică împotriva lui Dumnezeu ca să-l birue și pe el. În acest scop, Salabeg

« Așezat-a tunuri grele
Să spargă ceriul cu ele... » ⁴⁾

De fapt, în aceste variante, aflăm un aspect al legendei despre expediția turcească, mai apropiat de forma primară ⁵⁾, decât în altele. Aici nu există

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.* T. I, partea II, p. 1228.

²⁾ Varianta Caraman.

³⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 276.

⁴⁾ AT. M. MARIENESCU, *Poezia populară. Balade culese si corese*. Viena 1867, Broșiura II, p. 75—79. Această variantă, care are calitatea de a fi cea mai de demult culeasă, are din nefericire marele defect de a fi fost « coreasă » de Marienescu (așa cum se prezintă de altfel toate cântecele populare din colecția sa) și de a fi fost redactată într'o ortografie latinizantă. Totuși, oricât a alterat-o culegătorul în formă și în multe detalii ale temei principale, balada n'a fost chiar până 'ntr'atât falsificată încât să devie inutilizabilă pentru cercetători din punct de vedere al fondului folkloric.

⁵⁾ Ceea ce vom arăta într'un capitol următor.

decât miraculosul creștin, cel de basm lipsește complet. Crivățul și Gerul, în aceste variante ale baladei, nu mai sunt personaje supranaturale; nu mai sunt nici măcar personificări. Privite prin prizma realităţii, ele sunt reduse la rolul de simple forţe ale naturii, supuse direct voinţii lui Dumnezeu, care le întrebuinţează ca mijloace de luptă împotriva Turcilor:

«...Da Dumnezeu ca un sfânt,   *Vânt* cu ploae că le dare,
Puţinul *ger* că lăsare   Focurile le stângea...»¹⁾

În cele mai multe variante însă, Crivățul sau Gerul — fie că se află în cântec împreună cu Dumnezeu, fie că singuri — sunt personaje fantastice de tipul celor din basme.

Demn de remarcat între elementele de miraculos creștin este și personajul Crăciun pe care într'un vers dintr'o variantă munteană îl aflăm înlocuind pe Crivăț. După provocarea la luptă făcută de Marcoci Pașa, la fântâna Crivățului, balada povestește mai departe astfel:

«...Iară Crăciun ce-i zicea?
— Lasă-mă două-trei zile
Și de-acî 'ncolo ți-oiu spune...»²⁾

Dar substituirea aceasta de personaje nu se face în chip consecvent în cântec, fiindcă după aceea iarăși e vorba tot despre Crivăț. Avem de sigur aici un ecou dintr'o variantă unde personajul Crăciun se confundase desăvârșit și consecvent cu Crivățul. Aceasta întâlnindu-se în circulația ei cu cea cunoscută de noi, a influențat-o. Trecerea dela Crivăț la Crăciun nu era grea. Crăciun nu personifică aici numai sărbătoarea nașterii lui Crist, ci, ca și Crivățul, este personificarea iernii însăși. Epoca anului în care cade sărbătoarea Crăciunului e în același timp și aceea în care Crivățul și Gerul bântue în toiu. Substituirea însă nu s'a făcut exclusiv pe baza acestei contiguități. Portretul lui Moș-Crăciun, așa cum și-l imaginează poporul cu chica și barba lui albă, cu sprâncene tufoase, cu toiag în mână... are unele trăsături foarte asemănătoare cu ale Crivățului.

Moș-Crăciun este în bună parte la Români ceea ce e la Bulgari «Дѣдо Мразъ»³⁾ și are însușiri comune cu acesta. Dar tocmai prin aceasta se întâlnește cu Crivățul care poartă totodată și caracterele specifice Gerului. De ex. când ninge în timpul întregului ciclu de sărbători ale iernii, în

¹⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 277; MARIENESCU, *op. cit.*, p. 77.

²⁾ Varianta Brătulescu (inedită).

³⁾ = « Moș Gerul ». Personaj mitologic popular, erou al legendelor ce circulă mai ales în lumea copiilor, la Bulgari, în perioada sărbătorilor Crăciunului. Se confundă de cele mai multe ori, complet cu « Дѣдо Кóледа » (= Moș Crăciun).

popor se spune curent că « Moș-Crăciun își scutură barba », ceea ce, precum am arătat mai sus, se pune și pe seama Crivățului. În afară de aceste însușiri, chiar caracterele de asprime ale Crivățului nu-s incompatibile cu unul din aspectele sufletești ale lui Crăciun ¹⁾, deși acesta e în deobște cunoscut mai mult ca blajin. Iată deci ceea ce a făcut posibil ca într'una din variantele dispărute azi din circulație să fie atras Crăciun spre a lua locul Crivățului. Interesant este că la această atracție a contribuit și asocierea personajului Crivăț cu Dumnezeu, care i-a împrumutat ceva din sfințenia sa. Dar în special acest rol corespundea mai bine lui Crăciun, care, în altă parte a literaturii populare — în colindele religioase mai ales — este tovarășul nedespărțit al lui Dumnezeu, iar în cortegiul sfinților, « bătrânul Crăciun » ocupă locul cel dintâi, fiindcă el e cel « mai de demult ». Este una dintre figurile cele mai venerabile din Olimpul creștin al poporului român.

Din diferitele variante ce posedăm, observăm că pretutindeni în cântec, unde ele coexistă, elementele de miraculos creștin se îmbină în chipul cel mai armonios cu cele ale miraculosului de basm. Aceasta de altfel nu e ceva neobișnuit. Știm că personaje supranaturale creștine sunt bine cunoscute și basmelor, în special celor cu sens etic foarte pronunțat. În unele ca acestea se povestește despre vremea când se coborau pe pământ Dumnezeu și Sf. Petre și umblau prin lume sub chipul unor moșnegi ca să facă dreptate.

Prin urmare, după același tip, a fost foarte ușor și cu totul natural ca elemente de miraculos creștin, ca cele relevate, să se împletească cu cele specifice basmelor, completându-se astfel atmosfera miraculoasă a cântecului bătrânesc.

Singurul personaj realist, în afară de cel colectiv — oastea turcească — este comandantul Marcoș Pașa; dar și acesta, în atmosfera fantastică, țesută din elemente de basm a baladei, suferă unele influențe venite dela personajul supranatural, Crivățul. Astfel în anumite variante, el împrumută din caracterele acestuia. De ex. varianta olteană ni-l arată pe Marcu Pașa

« ...Cu mustățile de brumă,
Cu barba de chidinie,
Cu toiag de ghiță 'n mână... » ²⁾

Sau, în balada populară din colecția lui Păsculescu:

« ...Moș Marcu Paloș Bătrân,   Cu toiag de ghiță 'n mână,
Barba albă de zăpadă,   Stă în scaun aurit,
Mustățile numai chidă,   El e domnul de demult... » ³⁾

¹⁾ Cf. SIM. FL. MARIAN, *Legendele Maicii Domnului*. București 1904, p. 28 seq.

²⁾ DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 140.

³⁾ N. PĂSCULESCU, *Literatură populară română*. București 1910, p. 212.

De fapt aceste portretizări sunt *mai mult prin confuzie puse pe seama pașei*, fiindcă la origine aparțin exclusiv Crivățului sau Gerului. Ele au fost atrase de personajul bătrân cu barba albă — Marcoș Pașa — datorită faptului că epitetele ce zugrăveau pe Crivăț au fost interpretate în chip metaforic. Iar aiurea, numai către sfârșitul baladei, după ce oastea i-a fost înghețată, pașa este zugrăvit

« ...cu barba di kiștură
Și cu chica di omăt,
Cu toiag di ghiată 'n mânâ... » ¹⁾

Aici, asemenea trăsături apar ca un efect al răzbunării Crivățului, prin gerul grozav ce stârnise. Acest portret apare ca un fel de ipostasă premergătoare transformării pașei în sloiu de ghiată, motiv care formează desnodământul variantei ²⁾.

Un alt motiv fantastic atras de figura Pașei și care își are ca izvor Alixandria, este lupta generalului turcesc cu furnicile:

« ...Cu câți oști m'am bătut,   Cu furnișili m'am bătut
Ieu pi toați li-an supus: Și pi jeli li-an supus... » ³⁾

Marcoș Pașa, care se laudă Crivățului cu victoriile sale, a fost asociat în imaginația populară cu Alexandru Machedon, cel atât de vestit prin legendarele sale războaie cu tot felul de monștri și de popoare.

Dar nu numai personajele se resimt de influența fantasticului basmelor, ci chiar și acțiunea baladei în chestiune. Aceasta în schemă generală prezintă izbitoare analogii cu tema unui basm aromânesc, care foarte probabil, va fi existat sub vreo formă oarecare, sau poate chiar există încă, și în dialectul dacoromân, deși nu-l știm a fi înregistrat de culegerile ce avem. În tot cazul basmul aromân este așa de vechiu, încât îl putem considera că va fi fost cunoscut Românilor deja din perioada străveche comună, când limba lor nu era separată în dialectele de azi.

În acest basm este vorba despre o luptă ce are loc între două vânturi personificate: între Crivăț și Austru. Ei s'au luat la rămășag să-și măsoare puterile, legându-se cu jurământ ca învingătorul să taie învinsului un braț. Pentru această luptă — prinsoare, fiecare din ei își ia trei zile după propunerea Austrului. Mai întâi Seavirle ⁴⁾ arată ce poate. El își deslănțui gradat toate forțele lui într-o serie de trei atacuri, dând zăpezi și geruri

¹⁾ Varianta CARAMAN. Cf. *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 65.

²⁾ *Ibid.*

³⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 226.

⁴⁾ Seavirle < vsl. сѣверъ = vântul de Nord, Crivățul (vgr. βορέας).

mari, asupra lumii, până ce în ziua a treia atinse cea mai cumplită strășnicie ¹⁾).

Apoi vine rândul Austrului. El dispune de mijloace de luptă cu totul contrarii celor ale Crivățului. În trei zile reușește să distrugă tot ce făcuse rivalul său. Însă Austrul (« Notlu ») ²⁾ nu prezintă interes special pentru cântecul nostru. Ceea ce ne interesează în primul rând este însăși acțiunea basmului. Aceasta se reduce la lupta celor două vânturi ³⁾, dintre care unul este același ca și în balada populară: Crivățul. Al doilea protagonist din basm, e drept, nu mai corespunde celui din cântec. În timp ce în basm atmosfera epică se menține într'un cadru exclusiv miraculos — lupta având loc între două personaje supranaturale —, în baladă se introduce un personaj realist: Marcoș Pașa, care, în acțiunea basmului, pare a înlocui pe unul dintre cele două vânturi. Demn de relevat este de asemenea că lupta dintre Crivăț și Pașa turcesc e concepută tot ca un fel de rămășag între eroi, deși nu chiar așa de clar ca în basm: unul din ei se laudă că-l va bate pe celălalt, iar acela vrea să-i dovedească tocmai contrariul.

În ce privește figura Crivățului din basm, ea se identifică în bună parte cu cea a Crivățului din baladă: cam aceleași mijloace de luptă utilizează acest personaj și într-o parte și n'nt'alta.

Continuând cu stabilirea de analogii, aflăm între altele un detaliu destul de caracteristic, comun ambelor produse folklorice: Crivățul cântecului bătrânesc ca și cel din basm cere — spre a putea înfrânge pe rival — tot 3 zile, sau câte 3 zile din fiecare lună de iarnă, precum am văzut mai sus. Așa dar, atât personajele cântecului cât și acțiunea însăși au fost adânc impregnate de motive fantastice a căror sursă e basmul, ce a exercitat o influență covârșitoare asupra baladei.

Mult mai răspândită decât citatul basm e, la Români, legenda *Babei Dochia*, bine cunoscută folklorului european în genere ⁴⁾. Dochia, după ce

¹⁾ PER. PAPAHAĞI, *Basme aromâne*. București 1905, p. 170—171.

²⁾ Notlu < gr. Νότος (= vântul de miazăzi).

³⁾ Chiar în cazul când acest basm nu e specific folklorului românesc, ceea ce ar indica termenul de origine slavă « Seavirle » și cel de origine grecească « Notlu » pentru vânturi — deși împrumutul de limbă nu implică cu necesitate și împrumutul conținutului folkloric — totuși e destul că a existat o asemenea temă de basm, în Sud-Estul Europei. Ea a circulat de sigur în tot Balcanul și a ajuns și în Dacia, unde a putut înrâuri tema baladei noastre. Faptul că în dialectul dacoromân nu se află atestat astăzi basmul, nu înseamnă că el n'a existat în acest dialect în secolul XV și XVI. După cum în domeniul limbei, dialectul aromân păstrează unele aspecte arhaice dispărute azi în cel dacoromân, tot astfel și în domeniul folklorului el a putut conserva unele producții sau motive pe care la Românii dela Nord de Dunăre nu le mai aflăm de mult sau există în forme cu totul schimbate. Între acestea poate fi socotit și motivul folkloric al luptei vânturilor din basmul macedoromân.

⁴⁾ Cf. L. ȘAINEANU, *Studii folklorice*. București 1896. p. 6—29.

îmbracă nouă cojoace, îndrăznește să urce oile la munte înainte de a se desprimăvăra bine, înfruntând astfel pe Martie, personificat într-o figură mitologică bărbătească. El se răzbună înghețând pe cutezătoare cu turmă cu tot.

La toți Balcanicii — incluziv Aromânii — și în Occident, (unde adesea e vorba de un păstor), Martie pedepsește trufia babei împrumutând trei zile dela frate-său Februarie ori dela altă lună personificată, sau chiar dela Dumnezeu.

Schema acestei legende a contribuit la închegarea baladei noastre cu puternice sugestii. În ea, Crivățul se substituie lui Martie, pașa semeței babe sau ciobanului; iar ca motiv secundar, aflăm comun ambelor produse folklorice cele trei zile de împrumut.

Cap. III. Elementul realist și coloarea locală în cântecul bătrânesc

În prima parte a acestui studiu — întemeindu-ne pe mărturii istorice — am relatat cât de puternic este elementul realist ce se află la baza cântecului în chestiune. Pentru completare, vom mai arăta aici și anumite procedee realiste de care s'a slujit poporul în creațiunea sa. Mare parte din aceste procedee sunt specifice cântecului nostru, unele însă sunt șabloane bine cunoscute epice populare în general.

Ca exemplu pentru tipul din urmă, putem lua lupta dintre cei doi protagoniști, în special dela începutul ei. Lupta are loc după toate normele cuvenite unui duel eroic: Marcoș Pașa provoacă plin de semeție pe Crivăț, lăudându-se cu mulțimea de izbânzi repurtate de el în războaie vieața întreagă, și foarte încrezut în puterile lui îi spune c'a venit să-l bată și pe dânsul. Crivățul nici el nu se intimidează, ci îl apostrofează dârz:

— La mini la s'eî vinit,
Ori zilili ț'ai urît? » ¹⁾

Apoi îi amintește cu dispreț că a venit să se războiască cu dânsul în toiul iernii, adică atunci când Crivățul e mai tare ca oricând:

— Di bătrîn, bătrîn, înî ȳești,	Și putei ca sî mă baț;
Da di minti prost înî ȳești;	Iar acuma n-ei vinit
Tu acum sî 'n h'i vinit	În luna lu făurar
Colja 'n luna lu cuptȳor,	Cân sîn vremurili tarȳ,
Iȳeram vition și slab	N'ai putȳa ca sî mă baț... » ²⁾

¹⁾ DIACONU, p. 222.

²⁾ *Ibid.*

După aceasta urmează riposta pașei care se laudă că oastea îi e bine pregătită pentru orice. Apoi, lupta începe cu adevărat. Aceasta este numai preludiul ei, caracteristic eposului popular la toate națiunile și în toate vremurile. Eroi homerici, în *Iliada*, înainte de a se încăiera la luptă, de asemenea se provoacă și se amenință reciproc; la fel se petrec lucrurile la moderni, de ex. în poezia epică sârbocroată ¹⁾. Dar același tip de provocări între eroi aflăm și în epica în proză, anume în basme, de ex. între Făt-Frumos și Zmeu.

În aparență, acest procedeu — mai ales dacă-l raportăm la războaiele timpurilor moderne — e pur fantastic, de fapt el reproduce realitatea cea mai primitivă posibilă, pornind dela izbucnirea firească a dușmăniei — sub formă de amenințare și ceartă — care avea loc la prima întâlnire a doi eroi ce aveau să se lupte piept la piept.

Sfârșitul luptei se încadrează într'un procedeu analog acestuia, de asemenea universal cunoscut în epica populară:

Pașa fiind înfrânt, merge să ceară iertare învingătorului, îngenunchind înaintea lui și sărutându-i dreapta sau poala hainei sau toiagul.

După variante, Crivățul se arată neîndurător, nevoind să dăruiască rivalului său vieța, sau milostiv, iertându-l.

Aici avem același procedeu epico-realist, pe care în Homer îl aflăm în numeroase exemple.

Trecând acum la motivele realiste proprii baladei în chestiune, demnă de relevat este descrierea îmbrăcăminții oastei turcești, care e pusă în gura pașei atunci când se laudă că nu-i pasă de ger:

«...Câ ia oastea mi 'mbrăcată	Mai sânt nouă cojoșeli,
Tot cu nouă cămeșăli,	Nu răzghești, vinti, la eli !
Pisti nouă cămeșăli	Di 'ncălțată i 'ncălțată,
Mai sânt nouă fermenteli,	Cu cizmă di capră starpă
Pisti nouă fermenteli,	Cari suferi la apă... » ²⁾

Lăsând la o parte elementul iperbolic din această descripție, aflăm în bogăția de amănunte de care se servește poetul popular, icoana unei armate bine echipate în contra intemperiilor.

Mai remarcăm un motiv realist, foarte reușit privitor la figura pașei: caracterul său de general se reliefează foarte bine prin atitudinea lui

¹⁾ De ex. în ciclul lui Marko Kraljević, balada care are de subiect lupta dintre acest erou și Muza Kesedžija. Cf. (Вук Стеф. Караџић, Српске народне пјесме Београд 1895, книга II, p. 396—7 ; STJEPAN BOSANAC, *Junacke pjesme*. Zagreb 1895, Knjiga II, p. 164—165, 176.

²⁾ Varianta CARAMAN. Numărul nouă din acest pasaj și în special motivul celor nouă cojoace sunt în cântec, de sigur, un ecou din legenda Babei Dochia.

imperativă, suficient ilustrată de comenzile laconice, specific militare, pe care le dă în diferite reprize soldaților:

« Întinzi corturili,
Dispăturați armili
Și clădiți focurili... » ¹⁾

Aceasta e o imagine realistă luată din viața de lagăr, care la Românii sec. XV și XVI, va fi prezentat oarecare analogii cu cea a Turcilor.

Între procedeele realiste ale cântecului nostru, cel care merită o deosebită atențiune este utilizarea a ceea ce în literatura cultă — și în general în artele frumoase — e cunoscut sub numele de *coloarea locală*. Acest procedeu reprezintă conștiința realismului evenimentului cântat de baladă. Coloarea locală este manifestată în cântec cu deosebire prin graiul întrebuițat. E vorba aici despre o expediție turcească și despre Turci; în consecință, poetul popular cu scopul conștient de a-i scoate și mai bine în evidență, s'a folosit de expresiuni turcești, fie punându-le în cursul povestirii, fie chiar în gura personajului turc.

Astfel, în afară de numele comandantului oastei, care uneori sună turcește: Bruiaman Pașa, Colceag Pașa..., avem cuvinte ca « belghir » sau « berghil » pentru cal. Iată cum poruncește pașa ostașilor săi:

« — Ia tăiați voi *belghiri* ²⁾;
Matele-afară li dați
Și 'n coșurî vă azdrucați... » ³⁾

sau, în altă variantă:

« — Tăieți-vî *berg'ili* ⁴⁾
Și 'n coșurî si intrați,
Cî pînî 'n zîuî toți scăpați. » ⁵⁾

Interesant de observat că pe poetul popular într'atât l-a preocupat tendința de a colora graiul cu acest cuvânt turcesc, încât pentru el a sacrificat și rima.

¹⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 226.

²⁾ Belghir < turc. bēghir, begbir, barghir = cal de purtat poveri. Cf. B. B. Радловъ, Опытъ словаря тюрскихъ нарѣчій, St. Petersburg. 1911; T. IV, p. 1569. T. X. BIANCHI et J. D. KIEFFER, *Dictionnaire turc-français*, Tome I, Paris 1850. R. YOUSOUF, *Dictionnaire turc-français*, Tome I, Constantinople 1888; THÉOPHIL LÖBEL, *Elemente turcești, arăbești și persane în limba română*. Constantinopol — Lipsca 1894, p. 13. LAZĂR ȘĂINEANU, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*. Vocabularul. București 1900. T. II (vorbe populare), p. 46.

³⁾ Varianta CARAMAN.

⁴⁾ Cf. mai sus nota pentru « belghir » (e același cuvânt în formă metatezată).

⁵⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 225—226.

Într'o altă variantă, tot pentru cal este întrebuințat cuvântul « bahamet » :

« — Voi ostașilor
Și voi preveștașilor
Bahameți ¹⁾ și-î tăjeț,

Mașili li lepădaț,
În coșuri și vă băgaț... ²⁾

¹⁾ ȘĂINEANU, *op. cit.*, îi atribue acestui cuvânt origine tătară, fiindcă în limba română nu-l cunosc decât Moldovenii — varianta în care-l aflăm noi este tot din Moldova, ceea ce întărește afirmația lui Șăineanu — și fiindcă la Slavi nu e cunoscut decât celor orientali și nordici, iar celor meridionali nu. Forma justă ar fi *bahmēt* : « nume dat odinioară *cailor mici dar foarte iuți* și tari ai Tătarilor din Crimeia și din Bugeac ». T. II, p. 35. E un cuvânt compus din substantivul *at* (turc. « cal ») — care probabil în limba tătară prezintă aspectul et — și adjectivul *bahm*, ce-l precedează. Acest adjectiv pare a avea ca prototip pe pers. *pehn* = larg, mare. Deci « bahamet » înseamnă « cal mare », iar nu « *mici și foarte iute* » cum îl dă Șăineanu. Și în adevăr, semnificația aceasta, contrarie celei din Șăineanu, este confirmată de sensul pe care îl are în limba rusă cuvântul *бахматъ* = « grand cheval ». Cf. Н. П. Макаровъ, *Полный русско-французский словарь*. С.-Петербургъ, 1889.

La Poloni aflăm pentru « *bachmat* » sensurile : « *cheval turc* », « *cheval de selle* ». Cf. W. JANUSZ, *Dokładny Słownik polsko-francuski*. T. I, Lwów 1908. Sensul de « cal de călărie » îl aflăm și la Ucrainenii din Rusia pentru « *бахмат* ». Cf. Борис Гринченко, *Словарь української мови* T. I. У Києві 1909.

Bazându-se pe un citat dintr'o poemă a lui P. Kuliș, care spune într'un loc : « *suiți-vă pe bahameții voștri cei cu coamele lungi* » (« *Сідайте на свої бахмати довгогриві...* ») — Hrinčenko conchide că *бахмат* = *верховой конь*, ceea ce nu reiese cu necesitate din citat, fiindcă se poate merge călare și pe cai a căror destinație este alta decât exclusiv călăritul. Astfel, interesant e faptul că un alt lexicograf ucrainian foarte serios pentru dialectul ucrainian din Galiția — Żelechovskij — dă pentru *бахмат* mai ales semnificația de « cal de poveri » (« *Saumpferd* », « *Lastpferd* »). Cf. Евгений Желеховский, *Малоруско-німецкий Словар*. T. I. Львів. 1886.

Dar în limba turcă « *bahamot* » = *hipopotam* (cf. RADLOFF, *op. cit.* T. IV, p. 1466), numire care s'a dat acestui animal, de sigur, pentrucă — ceea ce prezenta mai izbitor fiind mărimea lui neobișnuită — a fost asociat cu acel cal mare numit în turcește « *bahmat* », « *bahamot* ». Or, e posibil ca numele turcesc al hipopotamului să fi fost întrebuințat în sens ironic pentru calul ce purta poveri din cauză că era mai greoiu și mai voluminos decât acel utilizat în luptă.

Ar însemna să înțelegem atunci prin « *berghil* » — « *berghil* », ca și prin « *bahamet* » din balada populară românească, în adevăr numai pe caii care purtau bagajele soldaților, nu și pe cei cu care mergeau la atac. Deci, porunca pașei de a se tăia caii pentru ca ostașii să se adăpostească în pânțele lor — precum povestesc toate variantele cântecului bătrânesc — nu privește decât pe caii de purtat poveri, nu și pe cei care le erau trebuitori la luptă și la fugă. Aceasta ar concorda perfect cu ceea ce ne spune cronicarul Tubero, care, tocmai, face distincție clară între caii unei oștiri turcești. Dela el aflăm că orice soldat turc, ducea cu sine în expediție doi cai având fiecare destinația mai sus menționată : « ... singuli enim vel infimae fortunae homines, binos in expeditione ducunt equos : uno in itinere, altero cum hostilem agrum incursant, utuntur ». Cf. TUBERO, *op. cit.*, p. 154.

²⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 223.

Aiurea este întrebuițat cuvântul mai cunoscut la Români, tot de origine turcească: *bidiviu* ¹⁾, cu același sens de cal.

Pentru o anumită categorie de călărași, în aceeași variantă, este întrebuițat cuvântul turcesc « deli »:

« Multă oaste mi-aduna...   Dar *delii* ²⁾
Dară Turci pe cai de-i murgi,   Pe *bidivii*... » ³⁾

În aceeași variantă, cu prilejul enumerării oștilor turcești, ni se mai vorbește despre « Arabi » și « Cerchezi »:

«...Dar *Arabi* pe cai de-ai albi,
Dar *Cerchezi* pe cai de-ai breji... » ⁴⁾

¹⁾ < Ar. — turc. « bedevî » (adjectiv = de pustie, nomad, beduin) < substantiv « bedu » = pustie. Epitetul « bedevî » substantivizându-se capătă sensul special de « cal de pustie », un soi de cal arăbesc mic și iute.

Cf. RADLOFF, *op. cit.* T. IV, p. 1622 ; BIANCHI et KIEFFER, *op. cit.* T. I, p. 333 ; ȘĂINEANU, *op. cit.* T. II, p. 50—51 (cf. aici și variantele românești : « bididiu », « bidibiu », « ghidigiu », « bididel ») ; LÖBEL, *op. cit.*, p. 14.

²⁾ Deliu < turc. deli (adjectiv) = nebun, viteaz fără seamăn, foarte curajos. Apoi, devenind substantiv, capătă sensul de « erou », « soldat viteaz » și « soldat » în genere. La Turci, deliilor erau soldații din cavaleria ușoară, întrebuițați spre a intimida pe inamici prin iureșe îndrăznețe și neașteptate sau în urmăriri. (Observăm că balada populară cu foarte multă justete ni-i prezintă pe deliul călări pe bidivii). De asemenea corpul de gardă al marelui Vizir era format din deli. (Cf. Вук Стеф. Караџић, Српски Рјечник. У Биограду 1898 ; F. IVEKOVIĆ et IVAN BROZ, *Rječnik hrvatskoga jezika*. T. I. U Zagrebu 1901). Cu sensul de « soldat » dar și de « viteaz » a trecut și la Slavii meridionali (bulg. делія srb. cr. delija). La Sârbo-Croați e foarte frecvent în epica populară, în special în baladele ce provin din Bosnia și Hertegovina dela Mahomedani. (Cf. LUKA MARIANOVIĆ, *Žunačke pjesme* [muhamedovske]. Zagreb 1898—1899. Kn. III, p. 625 ; Kn. IV, p. 676. Acest cuvânt a pătruns prin Turci de asemenea la Albanezi și la Neogreci, deci e răspândit în toată Peninsula Balcanică. La Români el a fost însă totdeauna simțit ca străin și prin fonetismul lui și prin obiectul ce designa. (Asupra originii și sensurilor, cf. YOUSSEF, *op. cit.* I ; ȘĂINEANU, *op. cit.* II, p. 155—156 ; LÖBEL, *op. cit.* p. 38).

³⁾ GIUGLEA-VĂLSAN, *op. cit.*, p. 275. Ne-am permis să facem o rectificare în textul acestor culegători, anume : ei, neînțelegând, de sigur, cuvântul, au notat greșit versul, redându-l sub forma :

« Dardălii (sic!) pe bidivii... »,

ceea ce n'are absolut niciun sens. Ei au considerat pe « dar » și pe « delii » drept un singur cuvânt și de aceea le-au scris la un loc. Noi le-am despărțit. Probabil însă că fonetismul să fie cel înregistrat de ei, adică : « dălii », nu « delii ». Totuși, fiindcă avem îndoieli și asupra exactității în notarea fonetică, păstrăm forma tip, general cunoscută : « delii ».

⁴⁾ *Ibid.*, p. 275. Cuvântul « Cerchez » (numele poporului circasian) și « Arab » chiar, se vor fi împrăștiat la Români tot prin Turci, deci cu fonetism turcesc, și erau simțite ca turcești. În orice caz de sigur că poporul românesc n'a cunoscut direct pe Arabi și mai ales pe Cerchezi, decât ca elemente ce alcătuiau oștiri turcești care veneau în principate.

Tot în această variantă aflăm și cuvântul « ceadăr » ¹⁾, pentru cort:

«...Fântâna îmi ocolia
Ceadărele-mi așeză...» ²⁾

S'ar putea obiecta că aceste cuvinte turcești sunt numai întâmplător utilizate în poezie, fără nicio intenție din partea poporului.

O asemenea ipoteză însă nu ni se pare acceptabilă, deoarece cele mai multe dintre cuvintele relevate au în românește o foarte restrânsă circulație, iar altele sunt complet necunoscute astăzi, fiind de mult timp dispărute din limbă. De sigur, unele ca acestea nici în trecut n'au fost prea mult în uz la Români.

Pentru ca poporul să lase la o parte un cuvânt așa de cunoscut și pretutindeni răspândit cum e « cal » — sau termenul mai poetic « murg » — pentru niște expresii atât de rare și de străine ca « belghir » sau « bahamet », trebuia să facă acest lucru sub impulsul dorinței de a se conforma unei anumite tehnici poetice, cerută de genul acesta de creațiune folklorică și de subiectul special ce trata. Poetul popular, voind să mențină o notă realistă în baladă, a întrebuintat în acest scop cuvinte turcești ca cele citate. Sunt cântece bătrânești cu eroi turci, unde aflăm unele exclamații în turcește ³⁾ sau adesea chiar o întreagă frază turcească atribuită vreunui personaj. Aceasta se întâmplă în cântecele epice când e vorba de eroi aparținând și altor nații. Cunoaștem de ex. balada ciobanului care și-a pierdut oile, unde avem mai multe personaje de naționalitate străină. Aici, eroul întristat — de jalea turmei pierdute pe care în zadar o caută — vrea să afle mângâiere dela trecătorii întâlniți pe cale, punându-i să-i cante un cântec în schimbul unui galben.

¹⁾ < turc. (și pers.) čadîr, čadîr, čedîr, čader = cort.

Cf. RADLOFF, *op. cit.* T. III, p. 1903; YOUSSEF, *op. cit.* T. I, p. 128; în limba rom. cf. ȘĂINEANU, *op. cit.* T. II ¹⁾ (vorbe istorice), p. 39, pentru cuv. « ciadîr », iar II ¹⁾ p. 120, pentru adjectivul « ciadîriu » (= verde), derivat dela « čadîr », fiindcă culoarea corturilor turcești de campanie era verde. Deci, Șăineanu ne prezintă substantivul čadîr ca ieșit din circulație astăzi, în timp ce adjectivul čadîriu ar fi mai adânc fixat în graiul popular; cf. și LÖBEL, *op. cit.*, p. 25.

Cuvântul în chestiune este foarte cunoscut până azi Slavilor sudici: bulg. чадъръ (= « cort », dar și « umbrelă », « cortel »); sârb. cr. чадор (= « cort »). Cf. KARAGIĆ, *op. cit.*; IVEKOVIĆ & BROZ, *op. cit.* T. I.

²⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 276.

³⁾ De ex. în balada lui Stanislav, unde avem personaje turcești, aflăm în mai multe locuri, și în diferite variante:

« Unde Turcii că-l vedea:
— Baca, baca, ghiaura ! »

Într'o variantă ¹⁾, — în afară de personajele autohtone ²⁾ — găsim nu mai puțin de șapte străine: Țiganul, Turcul, Sârbul, Grecul, Cazacul, Ungurul și Neamțul. Fiecare din aceștia trebuie să cânte un cântec în limba lui, sau măcar cu unele elemente care să evoce cât de puțin ceva din caracteristica nației respective, așa cum este ea cunoscută la Români. Totuși, din nefericire, menționata variantă — care prezintă un stadiu de vădită decadentă ³⁾ — nu inserează nimic din cântecele specifice personajelor de nație străină; de sigur, din cauză că cel dela care a fost auzită nu le mai știa ⁴⁾. Numai rari cântăreți le vor fi cunoscut bine, aceasta cerând mari eforturi de memorie, deoarece ei de obicei le memorizau absolut mecanic, fără a le pricepe sensul. Posedăm însă o variantă mai bine păstrată, a acestei balade ⁵⁾, unde aflăm cântecul Țiganului. Acesta, spre a consola pe cioban și pentru a dobândi galbenul făgăduit, îi cântă următoarele versuri țigănești, pline de altfel de românisme:

«... De când grăzde nai ciordè,   Nici molète nai pilè,
Șeiculiță, șei !   Șeiculiță, șei !... » ⁶⁾

Prin urmare, constatăm la popor, în cântecul bătrânesc, un *simț al colorii locale* foarte distinct manifestat, deși cu multă măsură — afară de cazul când se urmărește concomitent și un scop umoristic, pentru care se

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 1254 sqq. E reprodusă de aici și de către : OVID DENSUSIANU, *Vieața păstorească în poezia noastră populară*, vol. II, p. 143 sq.

²⁾ « Rumânul », adică plugarul dela câmp, și « mocanul », care, în baladă, reprezintă ocupațiuni foarte deosebite, deci și concepții de viață cu totul aparte, pe care le exprimă în cântările lor.

³⁾ Se vede acest lucru și din aceea că balada din colecția Tocilescu este de fapt o contaminare foarte imperfectă de două cântece bătrânești : Miorița + balada ciobanului care și-a pierdut turma, cea de a doua fiind adăugată în continuare. Se înțelege, de aici lipsa completă de unitate și omisiunile din ambele balade. Contaminarea lor se datorește numai atmosferei ciobănești ce le caracterizează pe amândouă.

⁴⁾ La cererea ciobanului de a i se cânta un cântec de către drumețul străin, culegătorul, în loc de a reproduce acel cântec, se mulțumește să dea în paranteză indicații vagi ca acestea :

« se zice un cântec turcesc »
sau :

« se zice un cântec grecesc »
sau :

« se zice căzăceasca » ... etc.

Cf. TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 1255—1256.

⁵⁾ P. CARAMAN, Colecție inedită.

⁶⁾ = « ... De când cai n'am mai furat,

Mândră, mândruliță !

Nici vin n'am mai băut,

Mândră, mândruliță ! » — CARAMAN, *loc. cit.*

utilizează comicul de limbă, ca în cântarea Țiganului mai sus citată. Acest simț ține trează conștiința inspirației realiste dela origine și tot el face ca expresii ajunse dela o vreme complet neînțelese să se conserve fidel și mai departe în cântec.

În cântecul bătrânesc al lui Marcoș Pașa însă, avem manifestată coloarea locală și altfel decât prin limbă. Iată de ex. o imagine care se referă la un obicei ce caracteriza în sec. XV și XVI, numai pe Turci — și în special pe înalții demnitari turci — anume, fumatul tutunului cu ciubucul. Tutunul se introducea atunci întâia oară în Orientul Europei prin Turci și pentru Români era ceva străin care i-a izbit cu deosebire.

De aceea, când a fost vorba să facă portretul pașei, în baladă, poetul popular n'a uitat să ni-l arate umblând prin oaste cu ciubucul în dinți:

«...Iar Colceag pașa bătrân,	<i>Ciubucelu-și aprindea</i>
Barba albă până 'n brâu,	Pin oștire se plimba...» ¹⁾

Remarcăm în același timp în aceste versuri ca și în celelalte variante, tot ca un detaliu de coloare locală, că balada, portretizând pe pașă, ni-l zugrăvește pretutindeni cu barbă. Prin această trăsătură din figura generalului turcesc, cântecul bătrânesc ne desvăluie la Turci, obiceiul de a purta bărbi tot ca ceva caracteristic, fiind cu mult mai răspândit decât la Români și la alte popoare.

Coloarea locală este reprezentată în baladă și prin anumite motive din costumul turcesc al vremii. Cântecul ne povestește că ostașii turci erau îmbrăcați cu «fermenêle», un fel de haine cu găitane și cu mâneci foarte largi. Astfel în următoarele versuri — pe care le-am mai citat și pentru alt aspect realist — pașa, lăudându-se Crivățului cu îmbrăcămintea caldă a soldaților săi, spune:

«...Pisti nouă cămeșăli,	Pisti nouă <i>fermeneli</i> ,
Mai sânt nouă <i>fermeneli</i> ,	Mai sânt nouă cojoșeli...» ²⁾

O altă variantă povestește că oastea Turcilor era îmbrăcată în «zăbunêle», — niște haine cu mânecile foarte scurte, aproape ca jiletile, însă mai lungi — și în «ipingele», un soi de mantale mari, dar de asemenea și pături. Iată cum se fălește aici Marcoș-Pașa:

«...Oastea mea e încălțată	Pe de-asupra <i>zăbunele</i> ,
Încălțată și 'mbrăcată:	Peste ele <i>ipingele</i> ...» ³⁾
Cu piele cu cojoccele,	

¹⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 276—277.

²⁾ Varianta CARAMAN.

³⁾ RĂDULESCU CODIN, *op. cit.*, p. 206.

Asemenea veșminte, în perioada lungi suzeranități turcești, au pătruns și la Români prin clasa boierească dar puțin adânc și astăzi au dispărut complet din întrebuințare, ca și cuvintele respective din graiu, excepție făcând zăbunul care încă este destul de cunoscut. Toate aceste haine însă sunt specifice Turcilor și poporul a fost conștient de aceasta chiar după ce a împrumutat pe unele dintr'însele. Ele s'au impus atenției Românilor ca ceva cu totul străin, în deosebi în vremea primelor atingeri cu Turcii.

Remarcăm că în citatele exemple de motive privitoare la obiceiuri și costume turcești, coloarea locală apare sub un îndoit aspect: acel al lucrurilor și acel al limbii, cuvintele respective toate fiind turcești: ciubuc ¹⁾, fermeneă ²⁾, zăbun ³⁾, ipingeă ⁴⁾.

Este aceasta la popor o manifestare rudimentară a unui *simț istoric*, exteriorizat prin tendința de a evoca în creațiunea folklorică, cât mai fidel cu putință, fapte și lucruri, în deosebi din trecut — care privesc oameni și locuri, — caracteristice prin însușiri cu totul speciale, adesea exotice. Coloarea locală este cunoscută în literatura cultă ca o achiziție modernă, a romantismului; de fapt însă, cât de vechiu și de natural este acest procedeu realist în tehnica poeziei, se vede tocmai din utilizarea lui în acest

¹⁾ < turc. çubük, (čibuk, čebük). Cf. YOUSSEF, *op. cit.* I; ȘĂINEANU, *op. cit.*, vol. II p. 136—137; LÖBEL, *op. cit.*, p. 34. Acest cuvânt s'a răspândit, dela Turci, nu numai în Balcani și în întregul Orient al Europei, ci la toate popoarele europene odată cu obiceiul fumatului din ciubuc.

²⁾ < turc. fermene: « eine Weste mit breiten Goldtressen und Knöpfen ». — RADLOFF, *op. cit.* T. IV, p. 1924; « gilet court orné avec de la soutache », « habit soutaché » — YOUSSEF, *op. cit.* T. I; « kurze mit Schnüren verzierte Stoffjacke mit Aermeln, als Winterkleid mit Pelz gefüttert » — H. TIKTIN, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București 1906; cf. și ȘĂINEANU, *op. cit.* T. II, p. 169—170; LÖBEL, *op. cit.*, p. 43. Radloff și Youssouf numesc această haină, vestă, de sigur fiindcă ea având mânecile scurte și foarte largi, pare ca și cum nici nu le-ar avea, deci ca și vesta.

³⁾ < turc. arab. zibün, zebün: « eine Weste mit kurzen Aermeln (Kleidungsstück der Anatolier) » — RADLOFF, *op. cit.* T. IV, p. 907; cf. și LÖBEL, *op. cit.*, p. 99; pentru multiplele semnificații ale acestui cuvânt la Români și pentru aspectele sale fonetice, cf. ȘĂINEANU, *op. cit.* T. II, p. 379—380. Cuvântul e cunoscut și Slavilor meridionali. (Cf. MIKLOSICH, *Türkische Elemente* . . . II, p. 86).

⁴⁾ < turc. yapengäk și yapunğa = «caparașon», « housse », « couverture de cheval pour le protéger de la pluie ». (Cf. YOUSSEF, *op. cit.* T. II, p. 1254). Însă înseamnă și manta mare fără mâneci și cu glugă, pentru ploaie: « Mantel mit Kapuze aus Bauerntuch, wird von Viehhändlern, Kutschern . . . getragen ». (Cf. TIKTIN, *op. cit.*; cf. și LÖBEL, *op. cit.*, p. 56). La Români cuvântul e cunoscut cu ambele sale sensuri: de manta și de pătură pentru cai. (Cf. ȘĂINEANU, *op. cit.* T. II, p. 227—228). La Turci, ipingeau era cunoscută chiar ca *haină militară*; ea făcea parte din echipamentul de iarnă al ȋenicilor. (Cf. ȘĂINEANU, *ibid.*), ceea ce concordă perfect cu datele din balada populară românească. Cercul de răspândire al cuvântului întrece cu mult hotarele Peninsulei Balcanice — unde toate popoarele fără excepție îl au — îl aflăm și la Slavii orientali și nordici.

cântec popular din preajma anului 1500. Iată dar că, atât în ce privește fondul precum și în ce privește forma de expresie, balada noastră e construită pe o destul de solidă temelie realistă.

Cap. IV. *Contaminarea elementului realist cu cel fantastic*

Acum, după ce cunoaștem cele două tipuri de motive — realiste și fantastice — care ocupă ambele un loc tot atât de important în baladă, se pune în chip logic problema:

— Cum și în ce împrejurări genetice s'au putut întrețese elemente așa de deosebite unele de altele?

O creațiune epică avea nevoie de un puternic element dinamic, însă așa cum se prezenta tema realistă dela origine, acest element era destul de redus. Era vorba, în realitate, despre o expediție turcească, pe care un pașă a condus-o în contra Polonilor; dar s'a întâmplat — precum mărturisesc toți cronicarii citați — că în Polonia nu s'a găsit nicio armată care să se împotrivescă năvălitorilor. Aceștia totuși au fost învinși de asprimea iernii, fără să lupte.

Dacă povestirea ar fi rămas în stadiul acesta, elementul epico-eroic al baladei ar fi fost aproape inexistent: tragedia oștirii turcești care e sdrobotită, dar care cu toate acestea stă complet pasivă, neavând în fața ei niciun rival, se pretează mai curând la lirism. Poporul însă a fost ispitit să cante evenimentul sub forma luptei, ceea ce avea să dea acțiunii mai mult dramatism și vigoare. Și nu era prea complicat ca să se poată ajunge la aceasta. În adevăr, ținându-ne strict de realitatea istorică, observăm că la origine există un fel de războiu, există de asemenea și un desnodământ firesc oricărui războiu: înfrângerea unei armate. Numai că ciudățenia acestui războiu stă în faptul că n'avem decât o singură oaste care merge la luptă, un singur protagonist. Al doilea lipsește.

Tocmai aici își are fantazia rolul său însemnat, fiindcă vine să completeze această lipsă. Completarea, ea nu o face însă pe baza unei invențiuni libere și nici îndepărtându-se de realitatea de fapt, ci tocmai sprijinindu-se pe un motiv realist: oastea, pierind de ger și de viscole grele, poetul popular a personificat aceste forțe ale naturii în figura supranaturală a Crivățului. El a creat cu chipul acesta al doilea protagonist care să stea în fața lui Marcoș-Pașa al Turcilor, umplând astfel golul pe care-l oferea tema realistă, din punct de vedere al nevoilor baladei populare eroice.

Odată fixați protagoniștii, se dă lupta, care ne apare cu totul bizară în felul ei, fiindcă nu are loc ca în războaiele obișnuite, unde eroii își încearcă puterea cu armele și tăria brațelor, unde se vede sânge, se aude zăngănit de săbii... Nimic din toate acestea, doar unele forme ale războiului de tipul realist s'au mai păstrat. Și totuși lupta nu e mai puțin cumplită.

Cel care dă loviturile fatale e Crivățul, cu mijloacele lui aproape nevăzute. Marcoș Pașa cu oastea sa nu poate face altceva decât să încerce pe toate căile să se apere. Lupta aceasta are mai multe faze, pe care poetul popular cu un deosebit simț artistic le așează în gradație ascendentă: la cel dintâiu atac al Crivățului, pașa crede că se poate opune poruncind ostașilor să facă focuri din lemnele sulitelor și ale altor soiuri de arme, precum și ale șeilor, însă e în zadar. Crivățul le suflă focurile în slava cerului. Apoi, pașa poruncește să taie caii pentru ca soldații să se ascundă în pân-tecele lor spre a scăpa de furia dușmanului atât de temut și de acolo să tragă cu tunurile asupra lui. Dar nici de data aceasta n'au mai mult succes. Crivățul dădu atunci un atac așa de grozav încât pătrunde până în coșurile cailor omorîndu-i pe toți cu suflarea lui înghețată. În fine rămânând viu numai pașa, lupta are loc între acești doi eroi. Generalul turc, cu toată semeția lui, nu se poate apăra și e învins de Crivăț, fiind prefăcut într'un sloiu de ghiață, fapt care constituie desnodământul cântecului bătrânesc.

Precum se vede din acestea, *elementul fantastic supranatural vine să adauge eroilor și cadrului epic al baladei o măreție legendară pe care tema realistă pură nu putea s'o aibă.*

Suprapunerea elementului fantastic peste cel realist s'a făcut pe ne-simțite și în așa chip că n'a avut ca rezultat exterminarea acestuia din urmă, ci numai o transfigurare a lui. Aproape nu există motiv fantastic în acțiunea baladei și în figurile eroilor, care să nu aibă un substrat real. Fantazia n'a făcut decât să amplifice prin iperbolizare diferite motive și să dea strălucire de basm temei realiste pe care se sprijină cântecul bătrânesc.

Încă de când tema baladei circula sub forma ei inițială de tradiție în proză de tipul realist, elementul fantastic pătrunsese din abundență în povestire.

Așa de ex., numărul ostașilor turci a fost cu mult amplificat de fantazia populară. Armata turcească ce a luat parte la expediția în Polonia pare a nu fi avut mai mult de 40.000 de călăreți, după mărturia lui Komorowski ¹⁾, cronicar contemporan cu evenimentul, ca și după afirmațiile cronicarilor turci ²⁾. Toți ceilalți cronicari dau un număr aproape îndoit. Astfel cele mai importante dintre cronicile polone ne spun că oastea turcească număra 70.000 de ostași ³⁾, la fel și letopisețul rutenesc ⁴⁾.

¹⁾ JOHANNIS DE KOMOROWO, *Tractatus cronice fratrum minorum obsecuancie*. Herausgeg. von Heinrich Zeissberg. Wien 1873, p. 125.

²⁾ J. V. HAMMER, *Gesch. osm. Reiches*, I, p. 645.

³⁾ *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochomic*. Ediția Dr. J. Szujzski. Kraków 1874. T. II, p. 35; *Kronika Marcina Bielskiego*. Ediția Kazimierz Turowski. Sanok 1856. T. II, p. 904; MARCINA KROMERA, *O sprawach, dziejach, y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich*: ksiąg XXX. W Krakowie 1611., p. 582.

⁴⁾ *Ex annalibus ruthenicis (Hustinskaja lietopiś)* în « *Scriptores rerum polonicarum* ». Cracovia 1874. T. II, p. 305.

Numărul cel mai mare ni-l dă Tubero. El povestește că erau aproape 80.000 de Turci ¹⁾, în timp ce cai ar fi fost de două ori mai mulți decât oameni, fiindcă, după el, fiecare soldat ducea cu sine în expediție doi cai ²⁾. În consecință, dezastrul armatei turcești, socotit după cronici, prezintă proporții iperbolice: în totul ar fi pierit 60.000 Turci, dintre care 40.000 numai din cauza gerului; iar în patria lor nu s'ar fi întors decât 10.000. Se înțelege, la un asemenea număr de oameni, trebuie să adăugăm o pierdere aproximativ egală de cai. După socoteala lui Tubero însă, cai au pierit mai mult decât 100.000 ³⁾. Balada populară românească merge cu exagerarea și mai departe încă. Povestind despre armata adunată de pașă ca să meargă la războiu, ea întrebuițează o frumoasă iperbolă — cunoscută în special basmelor — spre a arăta o mulțime nesfârșit de mare:

«... Să sculă, s'arădică,
Multă oaste mi-adună,
Câtă frunza și iarba...» ⁴⁾

sau în altă variantă:

«... La puțul Crivățului   Cu oștire câtă frunză, câtă iarbă,
Nimerit-a, poposit-a,   Cu Crivăț ca să se bată...» ⁵⁾
Vezi Marcoș, pașă bătrân...

E un fenomen foarte natural ca poporul, sub sentimentul groazei de dușman, să mărească până la asemenea proporții numărul Turcilor.

Un element fantastic de domeniul miraculosului — pe care l-am relevat aiurea — găsim la cronicarii poloni în omenul de rău augur prevestitor al expediției turcești, anume nașterea monstrului sub chip de vițel de către evreica din mahalaua «Kazimierz» a Cracoviei ⁶⁾.

În fine, chiar motivul comun cronicilor polone și baladei românești: adăpostirea Turcilor în pânțelele cailor spintecați, cu toată verosimilitatea lui, are în el ceva așa de extraordinar, încât pare a fi mai mult un produs al fantaziei populare.

Aceste date, cu exagerările și fantasticul din ele, ne sunt suficiente spre a putea constata că între cronici și tradiția populară a fost o strânsă legătură, anume înșiși cronicarii, în afară de unele informații culese în chip

¹⁾ Ludovici Tuberonis dalmatae abbatis... commentariorum... Francofurti 1603, p. 154.

²⁾ Id., ibid.

³⁾ Ibid.

⁴⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, op. cit., p. 275.

⁵⁾ TOCILESCU, op. cit., p. 1228; Arhiva Dobrogei, I, 104, 105.

⁶⁾ Cf. partea I.

critic din surse mai obiective, au avut ca principal izvor tradiția orală a poporului.

Cu chipul acesta se explică și asemănările mari ce aflăm între cântecul epic românesc și cronicile străine menționate: ele se datoresc numai faptului că și *balada ca și cronicile s'au inspirat din același izvor comun, tradiția populară*. Altă explicație nici nu poate fi, deoarece este evident că între cântecul bătrânesc al Românilor și cronicile relevate n'a existat absolut nicio legătură.

Aceasta apare și mai clar dacă luăm în considerație însuși evenimentul ce ne preocupă, în întregul său. El a fost văzut de către popor chiar dela început, în lumina unui miracol datorit unei intervenții supranaturale, ceea ce constatăm atât din cronici cât și din balada populară românească. Toți cronicarii poloni sunt de acord că dezastrul armatei turcești se datorește lui Dumnezeu, care a apărut astfel pe credincioși și a pedepsit pe păgâni. Numai Miechowski, spirit mai critic, nu spune aceasta cu toată convingerea, totuși și el ne povestește despre Turci că « *vel deo, vel eorum infortunio... periere* » ¹⁾. Ceilalți însă accentuează acest lucru cu toată insistența. Astfel Komorowski spune: «...sed quia nullus erat qui se opponeret eis (Turcis) *deus omnipotens pro suis pugnavit* » ²⁾. Iar Wapowski, istorisind despre prădăciunile Turcilor în Polonia, scrie: «...*et nisi divina affuisset clemencia, quae sperantes in se nunquam deserit, damna longe atrociora ac majora Turci intulissent* » ³⁾. După el, gerul și zăpezile mari au fost trimise « din cer ». La sfârșitul povestirii sale Wapowski spune iarăși: « *Accidit haec Turcis clades divino, ut creditum est, permissu...* » ⁴⁾. Ba chiar, cronicarul crede că înșiși Turcii s'au convins că a fost la mijloc o intervenție dumnezeiască în favoarea Polonilor: « *Cessit res haec barbaris in religionem existimantibus, Polonam gentem celesti numini cordi esse, nec esse propterea infestandam* » ⁵⁾.

Bielski de asemenea povestește că Turcii « n'ar fi încetat a pustii *dacă însuși Dumnezeu sfântul nu i-ar fi oprit* » ⁶⁾, dând geruri și troiene uriașe. După aceea, Kromer, relativ la expediția turcească, scrie: «...Numai că totuși *Dumnezeu milostivul din cer*, precum se credea, *îndurându-se de norodul său, i-a înfrânat sau mai de grabă i-a înfrânt și i-a sdrobotit*, căci deodată un frig mare, aspru și un ger cumplit i-a lovit... » ⁷⁾. Terminând povestirea evenimentului, încheie Kromer astfel: «...Această faptă și-au

¹⁾ MATHIAE DE MECHOVIA, *Chronica Polonorum*, p. CCCLIII.

²⁾ J. DE KOMOROWO, *op. cit.*, p. 125.

³⁾ WAPOWSKI, *op. cit.*, p. 35.

⁴⁾ ID., *ibid.*, p. 36.

⁵⁾ *Ibid.*

⁶⁾ BIELSKI, *op. cit.*, II, p. 904.

⁷⁾ CROMER, *op. cit.*, p. 582.

socotit-o Turcii înșiși drept păcat, înțelegând ei *că chiar Dumnezeu e acela ce a luat obiceiul să apere poporul leșesc și rutenesc și să răzbune năpăstuirea ce li s'a adus*. Și așa, după aceea n'au mai îndrăznit așa de ușor să turbure cu războiu aceste popoare și să le pustiască » ¹⁾).

În chip absolut identic, compilând pe Cromer, se exprimă Sarnicki ²⁾ și la fel cu Bielski, Strykowski ³⁾). Cronicarii următori continuă această tradiție sub vreuna din formele citate. De asemenea și letopisețul rutenesc privește evenimentul prin aceeași prismă mistico-religioasă, povestind că Turcii ar mai fi pustiit încă mult « dacă însuși Dumnezeu nu i-ar fi alungat » ⁴⁾).

Tubero, între cauzele dezastrului turcesc amintește și pedeapsa dumnezeiască, deși nu o dă ca o explicație ce vine din partea sa, ci din partea Turcilor: « Alii Marconii impietatem merito a Deo mulctatam affirmabant... » ⁵⁾. Iar mai departe, spune el, că la fel considerau și popoarele creștine înfrângerea Turcilor, punând-o în legătură cu cruzimea sultanului Baiazid: « Nec deerant ex Christianis maxime, qui hanc Turcarum cladem in Bazethis transferunt crudelitatem... » ⁶⁾

E adevărat, printre cronicarii citați sunt unii care comentând evenimentul în chestiune, recurg adesea la explicațiuni de natură științifică, ce s'ar părea că pot avea de efect să ia vălul de miracol acestei întâmplări. Astfel chiar Wapowski, povestind despre gerul grozav și zăpada grea ce au căzut asupra Turcilor, spune: « Et sunt Turci solo aprico nati, talibus frigoribus minime assueti » ⁷⁾. Și apoi conchide, dând ca rezultat al acestei cauze, dezastrul turcesc: « Quo factum, ut... supra quadraginta hominum millia... perierint » ⁸⁾.

La fel și Cromer, care a fost, se pare, influențat de Wapowski, explică pieirea Turcilor și a cailor lor tot prin inadaptabilitatea acestora la un climat așa de dur: « Et insolens id novumque hominibus illis pariter et jumentis, mitiore caelo natis et educatis, accidebat » ⁹⁾.

Iar Ludovic Tubero, între diferitele păreri pe care le enumeră asupra cauzelor dezastrului armatei turcești, o dă și pe următoarea: « Alii, scilicet qui res mortalium magis consilio quam fato regi censebant, imprudentiam praefecti accusabant, qui in regiones perpetuo fere frigore damnatas, alieno

¹⁾ *Id., ibid.*

²⁾ ST. SARNICKI, *Annales*, p. 1189.

³⁾ M. STRYKOWSKI, *op. cit.*, II, p. 306.

⁴⁾ *Ex annalibus ruthenicis (hust. lietopiś)* în : *Script. rer. pol.*, II, p. 305.

⁵⁾ TUBERO, *op. cit.*, p. 155.

⁶⁾ *Id., ibid.*

⁷⁾ WAPOWSKI, *op. cit.*, p. 35.

⁸⁾ *Ibid.*, p. 35—36.

⁹⁾ CROMER, *De rebus Polonorum*, p. 444.

rebus gerendis tempore copias induxisset » ¹⁾). Ceea ce constituie o foarte obiectivă și judicioasă explicație.

Totuși, pentru acești cronicari — în special pentru primii doi — asemenea explicații nu exclud de loc amestecul divinității, așa că la ei, precum am văzut, rămâne la baza evenimentului miraculosul, care se împacă perfect cu acea atitudine critică în examinarea faptelor. Cum că acest element miraculos — credința într'o intervenție supranaturală — este ecou al tradiției populare în cronici, putem surprinde chiar în cronicarii citați în urmă. Astfel Wapowski, prezentând evenimentul ca pe o minune dumnezeiască, spune « *ut creditum est* » ²⁾, iar Cromer tot așa: « *sicut creditum est* » ³⁾.

De asemenea în Tubero glasul tradiției transpare în expresii ca acestea: « *Alii affirmabant* » ⁴⁾, « *alii censebant* » ⁵⁾.

Trecând acum la balada populară românească, între variantele ei aflăm două care, precum am menționat aiurea, reprezintă un aspect mai arhaic al cântecului, fiind mai apropiate de forma subt care va fi circulat legenda în proză relativă la evenimentul nostru. În amândouă variantele acestea — dintre care una e dela Români din regiunea Timocului, iar cealaltă din Banat — dezastrul turcesc este privit, întocmai ca și în cronicile citate, drept o minune dumnezeiască. Numai că ceea ce cronicarii ne-au spus în chip abstract, cântecul ne povestește în forme concrete. De ex. Komorowski spunea: « ...deus omnipotens pro suis pugnavit... » ⁶⁾; balada însă ni-l arată pe Dumnezeu chiar luptând cu Turcii.

Astfel, varianta bănățeană ne spune foarte clar că Salabeg împăratul a plecat cu Turcii săi la războiu în contra cerului ca să « învingă pe Dumnezeu » ⁷⁾. Dar oastea turcească este răpusă de Dumnezeu. El *se slujește de vânt și de ger* spre a o îngheța. La urmă, Dumnezeu îl pedepsește și pe Salabeg înzecându-l în mare *cu ajutorul viforului*, care-i răstoarnă luntrea ⁸⁾.

Cam la fel și varianta dela Români timoceni ne povestește cum Dumnezeu, coborîndu-se pe pământ iese în întâmpinarea Turcilor pe care îi atacă greu și-i nimicește cu ajutorul crivățului și al gerului. Din toată oastea îl lasă viu numai pe pașă, care-și plânge armata pierdută și se bles-temă de desnădejde:

¹⁾ TUBERO, *op. cit.*, p. 155.

²⁾ Cf. mai sus, *loc. cit.*

³⁾ CROMER, *De rebus Polonorum*, p. 444.

⁴⁾ Cf. mai sus, *loc. cit.*

⁵⁾ Cf. mai sus.

⁶⁾ Cf. mai sus, *loc. cit.*

⁷⁾ MARIENESCU, *op. cit.*, p. 75.

⁸⁾ ID., *ibid.*, p. 79.

«...Cel Colceag pașă bătrân... — Fie căne pe pământ,
 Pin oștire se plimba, Că n' s'o bate Turc cu Turc,
 Lăcrămioare-l podidea, Și cu geru, crivățu,
 Începea, Doamne, de-a plângea Puterea lui Dumnezeu ! » ¹⁾
 Și-așa din gură zicea:

De aici a fost ușor apoi să se personifice și aceste « puteri ale lui Dumnezeu » — cum li se spune în cântec gerului și crivățului — în special Crivățul, care are un contur mai precis în imaginația poporului. El a fost lăsat tot sub ordinele lui Dumnezeu care își execută voința lui pe pământ prin Crivăț punându-l să lupte cu Turcii. Într-o variantă munteană, pașa chiar îl numește pe Crivăț « om dumnezeiesc » ²⁾. Astfel, în multe variante, Dumnezeu și Crivățul apar împreună între eroii baladei. Însă, ca personaj epic Dumnezeu trece pe planul al doilea, lăsând rolul activ de luptător direct, Crivățului. Iată cum îl autorizează Dumnezeu pe Crivăț să se războiască cu pașa, într-o variantă din Vrancea:

— Dacă i-î vorba pî-așă
 Du-ti cu puterea mea
 Numa ș'eî vrea ăi lăsa !... » ³⁾

În variantele din Muntenia și Dobrogea, Crivăț, văzând c'a venit Marcoș Pașa cu Turcii, merge în același chip la Dumnezeu și după ce-i povestește despre năvălirea dușmanului asupra sa, îi cere ajutoare împotriva lui, ceea ce Dumnezeu îi acordă:

«...La Dumnezeu că sbura,	Ca să mi te 'nduri de mine,
De departe 'ngenunchia,	Și-mi dă trei zile din Undrea,
De-aproape că cuvânta:	Trei din Călindar
— Să vezi, Doamne, și s'ascuți !	Și cu trei din Făurar
Că la mine nimerit-a, poposit-a,	C'astea-mi poartă vremuri tari !
Tot Marcoș, pașă bătrân,	Dumnezeu rugăciunea-i asculta
Cu bărbuța pân' la brâu !	Și câte trei zile că-i da.
Cu oștire câtă frunză câtă iarbă,	Crivăț îndărăt că se 'ntorcea,
Cu mine ca să se bată !	Și în puț iar că intra,
Și mă rog, Doamne, de Tine	Apoi la bătae s'apucă... » ⁴⁾

Prin urmare, indirect, tot Dumnezeu se luptă cu Turcii și-i înfrânge. Avem însă și variante unde figura lui Dumnezeu dispare, fiind complet

¹⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 277.

²⁾ Varianta BRĂTULESCU (inedită).

³⁾ Varianta CARAMAN, *Anuarul Arhiviei de Folklor*, I, p. 65.

⁴⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 1228—1229 ; *Arhiva Dobrogei*, I, 104—105.

înlocuită de Crivăţ. Totuşi chiar în unele ca acestea, aflăm anumite indicii că la origine Dumnezeu a figurat ca personaj în baladă, în special Crivăţ se resimte de influenţe primite dela el. Am remarcat cu prilejul reconstituirii portretului mitologic al Crivăţului după baladă, că el poartă haină lungă până în pământ întocmai ca şi Dumnezeu, dela care a împrumutat-o. Apoi, într'o variantă din Vrancea, unde Dumnezeu lipseşte, Crivăţul este numit pretutindeni « Sfântul Crivăţ »:

« — Aleş, *sfinti Criviţ!*... » ¹⁾

sau :

« *Sfîntu Crivăţ* şî-n făşia ?

Pî-o nari di źer sufla... » ²⁾

Aici avem a face cu un atribut tot de împrumut, din timpul când ambele personaje supranaturale — Crivăţul şi Dumnezeu — coexistau în baladă. Nu-i vorba, aici trebuie să ținem seamă şi de confuzia ce a avut loc în transmiterea orală dela un individ la altul, între « sfântu » şi « vîntu », pe baza marei asemănări fonetice dintre aceste două cuvinte. Există o variantă a cântecului unde cuvîntul « vîntu » este nedespărţit de « Crivăţ » ³⁾. Dar această confuzie s'a menţinut, avînd ca rezultat fixarea epitetului « sfânt » pe lângă Crivăţ, tocmai datorită faptului că o asemenea calificare se potrivea pentru personajul respectiv. Ea era în conformitate cu concepţia populară, deoarece Crivăţul acţionează în baladă ca un subaltern al lui Dumnezeu, deci ca un sfânt, chiar dacă în baladă, Dumnezeu nu mai figurează de loc, ca în citata variantă.

Variantele în care Dumnezeu lipseşte ca personaj, par a reprezenta aspectul ultim din cele 3 pe care le semnalăm în evoluţia temei cântecului bătrînesc:

1. Dumnezeu + crivăţul, forţă naturală — subordonată.
2. Dumnezeu + Crivăţul, personaj supranatural — subordonat.
3. Crivăţul singur, personaj supranatural — independent.

Din cele mai sus relatate, se vede cît de perfect consună balada românească cu povestirile cronicarilor fiind şi una şi celelalte bazate pe aceeaşi tradiţie populară din care cântecul bătrînesc a cules totul, iar cronicile mare parte din datele lor.

Dar mai reiese încă ceva foarte important pentru geneza baladei populare: prin ajutorul cronicarilor — în special al celor contemporani cu

¹⁾ DIACONU, *op. cit.*, p. 221, 222, 223, 224.

²⁾ *Id.*, *ibid.*, p. 223.

³⁾ Varianta CARAMAN.

evenimentul — am stabilit și mai bine aspectul inițial al tradiției orale care se oglindește așa de puternic în scrisul lor. Și astfel am constatat că chiar dela întâmplarea dezastrului turcesc s'au strecurat în tradiția aceasta numeroase motive izvorîte din fantazia populară. Ba mai mult încă, am văzut că însuși evenimentul, a fost conceput sub o înfățișare fantastică, date fiind împrejurările extraordinare — de natură a stimula imaginația poporului — în care s'a petrecut evenimentul.

Se 'nțelege dela sine cât de mult a înlesnit acest fapt continuarea procesului de infiltrare a elementului fantastic și miraculos în legenda despre dezastruoasa expediție turcească, iar puțin mai târziu și în cântecul rezultat din acea legendă. Afluența în stil mare a acestui element începe mai ales din momentul când s'au stabilit unele puncte de contact — pe baza asociațiilor de imagini — între tema cântecului epic în chestiune și anumite basme sau legende ori unele superstiții în care, printre personajele supranaturale, figurau Crivățul și Gerul.

Poporul, ca de obicei, a încheiat astfel un produs nou din motive deja existente aiurea în alte creațiuni ale sale. Niciodată — chiar când e vorba de cele mai talentate individualități creatoare ale sale — el nu plămuește nimic pe de-a'ntregul, ci aflăm întotdeauna o linie de continuitate cu ceea ce a fost. O creațiune folklorică nouă constă în general dintr'o combinație nouă de motive de mult cunoscute sau, și mai simplu, din unele adăugări sau refaceri ale unui produs mai vechiu ori din unele adaptări la împrejurări actuale, firește, aceste operațiuni având loc în legătură cu anumite motive luate din viața reală, care îndeplinesc rolul de stimul în creațiune.

La fel s'a întâmplat și cu nașterea baladei populare românești despre pieirea armatei turcești de ger.

Evenimentul istoric petrecut în Polonia, impresionând profund pe popor, i-a pus în mișcare imaginația și pe baza tradiției orale realiste s'a născut legenda poetică, ce s'a împrăștiat în numeroase variante. Această legendă repercutându-se în sufletul unui ins anonim de talent, a dat loc fenomenului, numit banal, al inspirației, datorită căruia s'a produs la el — mult mai intens și mai armonic ca la oricare alții, — coeziunea motivelor fantastice ca cele relatate, în jurul temei istorice contemporane. Astfel, în cadrele unei combinațiuni nouă, din motive deja cunoscute colectivității populare — în special din basme — s'a născut o nouă creațiune folklorică sub formă de cântec epic, care plăcând și fiind de actualitate, prin aceea că evenimentul real stăpânea cu emoții încă puternice sufletele, a fost selectat de gustul poporului și răspândirea lui s'a făcut cu uimitoare repezițiune. Acel eveniment însă, n'a avut decât rolul unui mic cristal, care, pe bază de analogie, a atras în jurul său din diferite domenii folklorice, elementele necesare pentru o nouă realizare poetică.

Cap. V. *Semnificația etică a baladei și atitudinea poetului popular față de personaje*

Am stabilit în capitolul anterior — prin ajutorul cronicilor — că tradiția orală a poporului chiar dela început a privit dezastrul armatei turcești ca pe un miracol, și anume, trebuie să specificăm, a văzut în el *manifestarea dreptății divine*. Dumnezeu intervine spre a apăra popoarele încălcate și prădate, adică în primul rând pe Poloni și Ruteni, și spre a pedepsi pe prădalnici, adică pe Turci. Această atitudine o au aproape toți cronicarii; prin ei nu vorbește decât tradiția populară din care în bună parte s'au inspirat. Dar aceeași tradiție orală, din care a luat naștere și cântecul bătrânesc, a împrumutat acestuia odată cu subiectul și semnificația lui etică, deși modificările ce au survenit în tema de tipul realist dela origine au șters noțiunea de loc și au suprimat unele personaje. Acțiunea baladei nu se mai petrece în Polonia, ci undeva foarte departe, într'un ținut necunoscut din țara Crivățului. Expediția Turcilor de asemenea nu mai are loc împotriva Polonilor și Rutenilor, ci în contra Crivățului însuși, care în cântec se substitue popoarelor atacate de Turci. Deci ar fi de așteptat ca sub o astfel de înfățișare, cântecul bătrânesc să nu mai prezinte nimic din atitudinea inițială a poporului față de eveniment. Cu toate acestea, ea s'a păstrat foarte fidel, ceea ce se poate constata din felul cum poetul popular privește personajele: *simpatia lui toată merge în spre figura Crivățului, în timp ce pe Marcoș Pașa și pe ostașii turci îi urăște*.

Etica populară care împarte întotdeauna pe eroi în buni și răi, face și aici aceeași distincție. În tradiția care a precedat nașterea cântecului, iarna grea cu viscole și zăpadă a fost considerată ca o mântuire trimisă de Dumnezeu pentru cei nedreptățiți. În baladă deci, unde Crivățul personifică iarna aspră, el are rolul unui mântuitor. El apare aici ca un personaj providențial dirijat de însuși Dumnezeu cu care foarte adesea îl aflăm asociat în cântec. Interesant pentru geneza cântecului bătrânesc este faptul că acest sens etic, care a caracterizat legenda populară chiar dela formarea ei, a avut de efect anumite modificări în baladă, în special în figura Crivățului. Acest personaj supranatural luat din lumea basmelor și a unor vechi credințe populare și transplantat în baladă, nu mai rămâne exact același ca în locul lui de origine, ci, în afară de multe însușiri pe care le păstrează, capătă un aspect nou. Schimbările privesc în deosebi portretul lui psihic.

Crivățul din basme este cunoscut în general ca un personaj rău și răufăcător; el prefăce pe Făt-Frumos în sloiu de ghiață sau face alte neajunsuri eroului favorit poporului. De aceea el inspiră, în basme, numai teamă și antipatie. În citatul basm aromânesc, Crivățul de asemenea e un erou răufăcător, iar în lupta ce are loc între dânsul și Austru el nu e leal,

se slujește de viclenii, învingând pe rivalul său prin înșelăciune. Toate acestea îl fac în ochii poporului antipatic, pe când personajul simpatizat este tocmai Austrul. Și în adevăr, structura etică a basmului nici nu permite altfel: Crivățul personifică forța distructivă spre deosebire de Austru sau de Vântul de primăvară care personifică forțele binefăcătoare ale naturii.

În balada populară însă dimpotrivă, Crivățul apare ca un personaj binefăcător și drept, iar în războiul cu Turcii luptă deschis, nu recurge la nici un vicleșug. De aceea el e privit de popor prin prisma celei mai largi simpatii.

Această transformare a personajului de basm în epica mai realistă a cântecului bătrânesc este reflexul împrejurărilor reale istorice pe care le cântă balada. Nu e vorba aici despre pieirea unor oameni necăjiți sau a unei armate care își căuta pașnică de drumul ei fără să facă nimănui nici un rău, spre a se putea păstra caracterul original al Crivățului, așa cum îl cunosc basmele, ci de armata păgânească a Turcilor, dușmanii înverșunați ai creștinilor — care au năvălit asupra acestora ca să prade, să robească și să omoare. De aceea însușirile distrugătoare ale Crivățului devin acum calități providențiale menite a salva pe Moldoveni, Poloni, Ruteni, adică pe creștinii prin a căror țară avea loc pustiitoarea expediție. Dezastrul armatei turcești înseamnă mântuirea și fericirea pentru aceștia.

Prin urmare, în această creație folklorică, portretul sufletesc al Crivățului din basme nu mai corespundea. Era nevoie de anumite adaptări la noua situație în care fusese pus. Astfel, din răufăcător el devine binefăcător, din neîndurător, milostiv și bun, chiar față de Marcoș Pașa și Turci, rivalii săi, căci în unele variante ale cântecului bătrânesc, când pașa învins și umilit cere iertare Crivățului, acesta îl iartă, ba încă îi scapă și oastea dela moarte.

Apoi din arogant și încrezut, cum e în basme, devine modest în baladă. Așa, în basmul aromânesc, Crivățul este provocatorul la lupta de întrecere, iar despre mândria lui ni se vorbește în câteva locuri, de ex. după ce cele două vânturi pun rămășagul:

— « Multu g'ine ! strigă Seàvirle, cu fuduleață » ¹⁾.

Iar epitetul care însoțește pe Crivăț este « îngâmfatul », « fudulul »: « Cîtră seară z-duțe zurlul și *pirifanlu* ²⁾ di Seàvire la Notlu și-l dzîțe cu fuduleață... » ³⁾

¹⁾ PERICLE PAPAĞAGI, *Basme aromâne*, p. 170.

²⁾ < ngr. *περήφανος* (< *υπερήφανος*) = mândru, îngâmfat, măreț, disprețuitor, fudul.

³⁾ PERICLE PAPAĞAGI, *op. cit.*, p. 171.

Același personaj însă, arată o deosebită modestie în baladă; când vine Marcoș Pașa cu oaste multă asupra lui, Crivățul îl întreabă:

— « Bre Marcoșe dumneata,   Pe mine ca să mă bați?
Ce-ai venit la mine,   Că nimic nu ți-am stricat... » ¹⁾
Cu oștire câtă frunză, câtă iarbă,

Dar ceea ce e foarte curios și destul de complicat pentru crearea personajelor baladei, e că Marcoș Pașa — care, precum am relatat, în cadrul acțiunii de basm utilizat de cântecul epic popular, ar înlocui pe unul din vânturi — corespunde din punct de vedere al caracterului, Crivățului din basmul aromânesc. Înșușirile rele ale acestuia sunt transmise asupra personajului antipatic, care e pașa. Un caracter izbitor al lui Marcoș Pașa este îngâmfarea lui fără margini, care se manifestă în felurite chipuri: lauda cu victoriile sale nenumărate, siguranța prea mare de sine și de ai săi, chiar însăși expediția lui care nu are altă pricină la bază decât ambițioasa înfumurare de a mai repurta o izbândă. Apoi tot pașa este în baladă, ca și Crivățul în basmul aromân, provocatorul. Cu chipul acesta poetul popular a purificat de tot ceea ce era rău figura Crivățului, lăsându-i numai însușirile pozitive, pe când dimpotrivă, în ce privește figura Pașei a căutat să-i pună în lumină exclusiv însușirile negative, împrumutând și de aiurea chiar spre a i le adăuga.

Atitudinea poetului popular față de personaje este și aici — ca întotdeauna în producțiile folklorice și în special în epica realistă a baladei — foarte părtinitoare: pe unele le iubește mult, pe altele le urăște fără măsură. Și, se înțelege, când e vorba despre personaje istorice, nu vom căuta din acest punct de vedere informații obiective în poezia populară.

În cântecul bătrânesc în chestiune, observăm din partea poporului un fel de atitudine patriotică. Nu-i vorba aici de manifestarea unui patriotism de natură etnică sau politică, acesta în literatura populară aproape nu există, ci a unui soi de patriotism mai primitiv, deși mai larg totodată, fiindcă se întinde asupra unui grup de popoare. Este aceasta o atitudine patriotică de natură religioasă, care separă lumea din baladă în două: de o parte păgânii — care conform eticei populare corespund celor răi — reprezentați prin oastea Turcilor în frunte cu Marcoș Pașa, iar de alta creștinii — care corespund celor buni — reprezentați prin Dumnezeu și Crivăț. Acesta din urmă, deși la origine personaj mitologic, nu numai că în cântec devine creștin, dar precum am văzut, el este numit chiar « Sfântul Crivăț ». În legenda de tipul realist care a precedat cântecul bătrânesc, ca și în cronici, figurau în tabăra creștină popoarele încălcate de Turci

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 1228 ; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

și numai apoi, în baladă, ștergându-se anumite date reale, li s'a substituit Crivățul. Iată dar ceea ce explică și mai mult pentru ce întreaga simpatie a poporului se concentrează asupra Crivățului (și, firește, și asupra lui Dumnezeu, unde apare ca personaj), în timp ce toată antipatia lui se 'ndreaptă asupra Turcilor. În concordanță cu această atitudine patriotico-religioasă, au fost atrase în cursul acțiunii cântecului anumite motive caracteristice — răsunet al raporturilor de dușmănie pe tărâmul credinței. Așa de ex. într'o variantă din Muntenia, ni se povestește un amănunt pe care nu-l aflăm aiurea. Ostașii turci întrebându-l pe pașă cum îi sfătuiește să mai lupte cu Gerul și Crivățul, el le poruncește să între 'n bisericele creștine și să dărâme strănile ca să facă focuri din ele:

«...În biserică să intrați,
Strănile să le tăiați,
Foc mare să-mi ațâțați...» ¹⁾

Soldații nu au întârziat de a executa porunca pașei:

« Dar voinicii ce-mi făcea?   Focuri mi-ațâța,
În biserică-mi intra   La mâini se 'ncălzia... » ²⁾
Strănile-mi tăia.

Acest sacrilegiu pus pe seama Turcilor — și, foarte probabil inspirat din împrejurări reale rămase 'n amintirea poporului sub formă de legendă în proză — vine să întărească și mai mult, în cântec, atitudinea pe care am relevat-o.

În același timp, motivul în chestiune ne lasă să înțelegem ce rol important a jucat la determinarea și fixarea ei, diferența de religii.

În consecință, desnodământul baladei de asemenea va oglindi fidel aceeași concepție etică, filtrată prin prisma religioasă: poetul popular repartizează răsplata victoriei pentru Crivăț, iar pentru Turci catastrofa. Finalul cântecului nostru bătrânesc este optimist prin excelență, ceea ce constituie încă o asemănare a lui cu basmele. Acest optimism merge uneori departe, până la înlăturarea completă a catastrofei din desnodământul baladei. Așa se 'ntâmplă în variantele unde Marcoș Pașa obține iertarea dela Crivăț, iar armata lui este desghețată sau chiar înviată. Un asemenea desnodământ pe care, cu un barbarism, l-am putea numi iperoptimist, este de esență pur creștină. Deși conceput în chip foarte logic cu caracterul Crivățului, care a fost dus de simpatia populară la o așa desăvârșire etică, el trebuie considerat drept o apariție târzie, când legătura cu evenimentul real dela origine a fost cu totul uitată. Altminteri, poporul, în

¹⁾ MATEESCU, *Balade*, p. 108.

²⁾ ID., *ibid.*

necesitatea de a da o satisfacție deplină sentimentului său de echitate, nu s'ar fi arătat de loc dispus să grațieze pe Turci. De altfel nu posedăm decât două variante care reprezintă acest stadiu etic înaintat, unde Crivățul manifestă atâta cavalerism față de rivalul său. Una este varianta Tocilescu, repetată și în « Arhiva Dobrogei », în finalul căreia ni se povestește că pașa, văzându-se învins, își adună ostașii și merge cu ei înaintea Crivățului, cerându-i iertare:

« Crivăț atunci îi iertă	Burfele că le usca.
Un soare cald că le da,	Ei înapoi se 'ntorcea... » ¹⁾
Pe toți că mi-i desgheta,	

Iar alta e varianta Densusianu, unde Marcu Pașa, după ce-și pierde toată oastea — fiind ucisă de Crivăț — merge de asemenea la el să-l roage de iertare, și atunci:

«...Crivăț se milostivea	Peste oaste arunca,
De mari rugi ce-i făcea,	Mai frumoasă se făcea... » ²⁾
Apă vie că îi da,	

Toate celelalte variante, în desnodămintele lor, ne oferă sancționarea de tipul etico-realist: a răului ca și a binelui. Cele patru variante moldovene din Vrancea, două muntene și cea bănățeană, sfârșesc toate cu catastrofa: soldații turci și generalul lor pier, însă mai întâi oastea și în urmă pașa, care îndură astfel priveliștea dezastrului ³⁾. În varianta din Serbia, de asemenea întreaga armată este nimicită, numai că nu ni se precizează dacă și pașa a fost ucis; însă îl vedem plângând pierderea oastei și blestemându-se ⁴⁾. În fine, în varianta munteană din Muscel, deși finalul e falsificat, fiind în întregime inventat de culegător ⁵⁾, se pare că și aici armata turcească a pierit. Variantele ce prezintă astfel de desnodăminte le considerăm ca fiind mai vechi. Între aceste variante sunt unele al căror final

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 1229; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 106.

²⁾ O. DENSUSIANU, *Flori alese*, p. 143.

³⁾ Cf. cele 3 variante din culegerea lui Diaconu și varianta CARAMAN, *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 65; cf. și varianta MATEESCU, *op. cit.*, p. 110; varianta BRĂTULESCU inedită, și varianta MARIENESCU, *op. cit.*, II, p. 79.

⁴⁾ GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 277.

⁵⁾ Ultimele 19 versuri ale baladei sunt, evident, fabricate de Rădulescu-Codin, care având nevoie să dea un desnodământ cântecului — probabil că-l va fi auzit în stare lacunară sau poate așa cum l-a auzit nu-i va fi plăcut! — i l-a plăsmuit el pe de-a'ntregul. Aceasta se poate vedea lesne atât din versurile nepopulare — n'au popular decât ritmul — cât și din cuprinsul lor. De aceea eliminăm acest desnodământ din cercetarea noastră. Restul baladei însă, afară de unele versuri izolate care pot fi puse la îndoială, îl socotim autentic popular, așa că l-am utilizat.

ne indică o etapă de tranziție către cele cu desnodământul de tipul mai avansat, anume acele în care pașa cere la fel iertare dela Crivăț însă n'o obține nici pentru oastea lui, nici pentru el. Crivățul se arată, în acestea, neînduplecat: pe Marcoș Pașa îl preface cu mânie în sloiu de ghiață tocmai în clipa când îl roagă să-l ierte sărutându-i mâna sau toiagul ¹⁾, iar aiurea îl muștră bine și după aceea îl omoară ²⁾. Aici, se vede clar, ne aflăm foarte aproape de stadiul realist primar al baladei, dacă nu chiar în el, căci de fapt în asemenea cazuri, comandantul oștirii turcești este mult mai aspru tratat de rivalul său nu numai decât în variantele Tocilescu-Densusianu, dar și decât în varianta Caraman, unde Crivățul preface în sloiu de ghiață pe pașă nu în timp ce acesta vine smerit să-i ceară îndurare, ci pe când el cu aceeași provocătoare semetie, caracteristică lui, vine să-i spue că nu-i pasă dacă l-a bătut și i-a nimicit oastea, fiindcă lupta având loc noaptea, nu l-a văzut nimeni că a fost biruit de Crivăț ³⁾.

Dacă între tipul de desnodământ: *iertarea neobținută* și tipul: *iertarea obținută* depărtarea este din punct de vedere etic, destul de mare, totuși, din punct de vedere al formeii tematice, avem un element comun care a favorizat tranziția: și 'ntr'o parte și 'ntr'alta, pașa biruit cere iertare învingătorului. Ca să se ajungă la tipul de desnodământ din variantele Tocilescu-Densusianu, rămănea să se efectueze schimbarea numai în atitudinea Crivățului față de rivalul învins, schimbare care nu s'a putut realiza decât foarte târziu după evenimentul istoric, atunci când aversiunea poporului în contra Turcilor s'a potolit prin uitarea durerilor vechi, sau dacă nu chiar așa de târziu, în tot cazul aceasta a trebuit să se petreacă în puncte depărtate de centrul de expansiune al baladei, unde răsunetul întâmplării ce formează subiectul cântecului, fusese foarte slab.

Totuși, în aceste desnodăminte, indiferent de deosebiriile dintre ele, aflăm aceeași linie etică unitară, caracteristică tuturor variantelor baladei: *răsplata celor buni și pedepsirea celor răi*, căci chiar în cele în care catastrofa

¹⁾ Cf. variantele DIACONU, Nr. 1 și Nr. 3, *op. cit.*, p. 224, 227.

De asemenea mai sus menționata variantă fragmentară din Vrancea, are același desnodământ:

— Hei Crivețe, Dumniata,
Ia dăruiești-mi dreapta
Că dreapta ți-o'u sărută.
Și cât oiū hi ș'o'u trăi
La războiū n'oiū mai ieși!

Da cân'dreapta i-o 'ntindē,
Budzili că-i rămânē,
Sloiu di ghiață să fășē,
Lumea toată ūi-l vidē... »

— CARAMAN, colecție inedită.

²⁾ DIACONU, *op. cit.*, varianta Nr. 2, p. 225; cf. și varianta MATEESCU, *op. cit.*, p. 110, care se deosebește prin aceea că în loc de Crivăț, îl judecă și-l ucide tăindu-i capul, chiar un ostaș de al lui, singurul care mai scăpase cu viață din toată armata turcească. Această formă de desnodământ însă este dintre cele mai târziu apărute.

³⁾ *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 65.

e înlăturată — prin aceea că Crivățul, după idealul etic creștin, își iartă rivalii, ba chiar le face și bine — și acolo cei răi, în cazul nostru păgânii, au fost de asemenea pedepsiți prin faptul că au fost înfrânți în luptă și umiliți înaintea dușmanului lor.

Cap. VI. *Adaptarea baladei la împrejurări speciale*

Produsul folkloric, mai ales când trăiește intens în sufletul colectivității, nu cunoaște decât o fixitate cu totul relativă. Circulația orală punând stăpânire pe el, îl poartă în voie în cele mai depărtate puncte din spațiu, astfel că îl plasează în situații și circumstanțe ce diferă dela un ținut la altul, dela o localitate la alta și chiar dela un ins la altul în aceeași localitate. Așa ia naștere infinitul număr de variante, care, prin partea lor necomună, reprezintă tot atâtea individualități regionale cu sau fără talent, ori cu talent mai mare sau mai modest, tot atâtea concepții estetice, tot atâtea chipuri de a privi viața și lumea prin prisma subiectului aceluia produs. Creațiunea folklorică apare într-o câțiva subțiri chipuri ale unei ape curgătoare care tinde să se adapteze formelor de teren pe unde și-a trasat matca și să reflecteze în oglinda valurilor sale peizajele ce străbate, ba încă, părăsindu-și pe cale mare parte din elementele ei proprii, primește altele nouă, condiționate de felul vegetației și al pământului pe unde trece, deși manifestă simultan și o puternică tendință conservatoare pentru ceea ce poartă cu sine dela izvor.

Asemenea modificări ce survin în creațiunea folklorică datorită circulației orale — deși ele sunt așa de diferite, având la bază variate și multiple cauze — le putem numi cu o expresie generală: *adaptări la mediul folkloric*.

Această expresie, care sintetizează un întreg șir de cauze și pe care o propunem ca un fel de cheie explicativă pentru nașterea variantelor folklorice, deși e foarte cuprinzătoare, are totuși defectul că sugerează mai mult schimbări spațiale. Dar varianta folklorică înseamnă tot atât de mult schimbare în spațiu pe cât și în timp. Acești doi factori efectuează în produsul popular schimbări ce se împletesc în chip indisolubil. Însă noi nu întrebuițăm termenul « mediu folkloric » în sens geografic, ci în accepția sa etnografico-sociologică, referindu-ne la conținutul sufletesc, ale cărui fluctuații sunt condiționate deopotrivă de evoluție ca și de situația geografică. Deci în acest sens, expresia noastră nu omite pe niciunul din cei doi factori generatori de schimbare.

Spre a ilustra chipul cum se realizează adaptările la mediul folkloric, luăm câteva exemple mai distincte din cântecul epic în chestiune. Iată mai întâi un exemplu, unde modificarea aplicată baladei, într'un anumit mediu folkloric a fost provocată de mobile interne, aflătoare în însuși

produsul popular: *armonia de construcție, a temei cântecului bătrânesc, conform cu concepția artistică a aceluia mediu, a cerut schimbarea unor date istorice care au existat în tradiția orală realistă ce a precedat nașterea baladei.*

Din cronică lui Tubero, se vede clar că dacă Turcii au pierit de ger, aceasta se datorește în primul rând faptului că ei n'au fost echipați cu îmbrăcăminte de iarnă, ci de vară. El explică în chip foarte logic și cu toată aparența de obiectivitate motivul care i-a determinat să plece astfel:

«Turcae igitur dum Poloniam petunt, ad temporis incommoda, *vestis inopiam addunt. Nam quo essent in itinere expeditiores, veste tantum, qua per aestatem uti consueverunt sese muniverant, rati si eos forte severior hyems deprehendisset, spoliis hostium se a frigore defensuros* »¹⁾.

Dar, continuă cronicarul, Turcii au fost desamăgiți, căci lucrurile s'au petrecut cu totul altfel de cum nădărdiau ei, deoarece, precum am relatat, în Polonia, aflându-se despre venirea lor, au găsit totul pustiu și populația fugită, așa că n'au putut să se aprovizioneze dela dușmani nici cu hrană, nici cu îmbrăcăminte groasă pentru iarnă. Tubero, după care dezastrul armatei turcești a avut loc la Dunăre, după întoarcerea din Polonia, ne spune precis că vremea rea i-a surprins pe Turci în vecinătatea acestui fluviu aproape goi, din care cauză pieirea lor a fost inevitabilă:

«*Regressi enim pene seminudi e Polonia circa Istrum... adeo atroci vexati sunt tempestate, ut paucis diebus magna ex parte interirent* »²⁾.

Trecând acum la balada populară, care vorbește pe larg despre îmbrăcăminte și ostașii turci, avem de observat că motivul ia o turnură contrară: precum am văzut cu alt prilej, pașa se laudă Crivățului cu îmbrăcăminte groasă și caldă a soldaților săi, alcătuită din numeroase și felurite veșminte. Deci, poetul popular modifică motivul istoric complet, arătându-ni-i pe Turci foarte bine îmbrăcați în timp ce ei în realitate fuseseră foarte rău echipați de iarnă. Aceasta are loc în cântecul bătrânesc cu scopul de a se scoate în relief și mai mult vitejia Crivățului, care, cu toate că dușmanii săi erau așa de bine pregătiți de războiu din toate punctele de vedere și în special de îmbrăcăminte lor erau așa de siguri, totuși i-a biruit. În același timp modificarea în chestiune slujește și tendința poetului popular de a pune în lumină aroganța lui Marcoș Pașa. Această modificare se află numai în câteva variante ale baladei³⁾, în timp ce în cele mai multe motive lipsește cu totul.

¹⁾ LUD. TUBERO, *op. cit.*, p. 154.

²⁾ ID., *ibid.*

³⁾ În aceste variante, ea s'a realizat și sub influența motivului cojoacelor din legenda Dochiei.

E foarte probabil că o astfel de schimbare, de tipul adaptării, s'a efectuat în motivul realist chiar în locul unde a luat naștere cântecul, în circulația lui însă, prin alte locuri, nu s'a mai simțit pretutindeni nevoia — pentru construcția temei baladei — de acest motiv sub niciun aspect și a fost lăsat la o parte. Totuși această omitere, în unele variante, poate avea o cauză și mai simplă: uitarea motivului.

Relevăm acum o interesantă adaptare de altă natură, care își are explicația în cauze exterioare creațiunii folklorice.

Balada, în circulația ei — pe de o parte, îndepărtându-se mult de centrul său de expansiune, deci subiectul și personajele ei ne mai fiind cunoscute decât ca o temă literară și ca niște figuri poetice, fără niciun suport real, — iar pe de alta, în acea regiune unde a fost purtată prin transmisiune orală, balada, întâlnind condiții prielnice vieții haiducești, acestea au avut răsunet în cântecul bătrânesc. Poporul a avut nevoie să înțeleagă cântecul ce i-a fost transmis, cu alte cuvinte să și-l facă actual, adică interesant. Pentru el subiectul oferea mult element necunoscut, iar personajele de asemenea îi erau în parte străine. De aceea în chip firesc s'au operat anumite schimbări prin asocierea temei baladei cu teme epice haiducești, iar a personajelor cu eroi haiduci cunoscuți unor cântece bătrânești cu subiect hoțesc. Locul unde s'a realizat o astfel de adaptare a fost probabil într-o regiune de munte. Varianta Densusianu, despre care e vorba, chiar provine din ținuturi muntoase; e culeasă din jud. Gorj. În această variantă, Marcu Pașa — deși își păstrează titlul de pașă — se transformă în căpitan de hoți, iar ostașii săi în haiduci:

« La fântâna Gerului,
Sub aripa cerului,
E Marcu, pașa bătrân... »

*Cu trei sute de haiduci*¹⁾
Toți călare pe cai murgi ». ²⁾

Marcu Pașa a fost asociat de popor, în această variantă, cu Toma Alimoș eroul cunoscutului cântec bătrânesc haiducesc, iar Crivățul cu personajul Manea din același cântec. Toma Alimoș e un vestit haiduc, așa ni-l prezintă cele mai multe variante:

¹⁾ Se înțelege, un asemenea număr, față de numărul aproximativ de 40.000 al ostașilor turci care au luat parte la evenimentul istoric, e ridicol de mic și s'ar părea că aici avem o exagerare în minus, precum aiurea am înregistrat exagerări în plus. De fapt însă, și aici ca și în alte variante ale baladei povestirea se menține în același cadru iperbolic, deoarece pentru o ceată haiducească, așa cum era organizată la noi haiducia, numărul de 300 este în adevăr foarte mare.

²⁾ O. DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 140—141.

« În mijlocul câmpului...
 Săde Toma Alimoș
Haiduc din țara de jos... » ¹⁾

Manea este boier și balada ni-l arată a fi

« Stăpânul moșiilor
 Și domnul câmpiilor... » ²⁾

Această asociere a eroilor se menține în cadrul influențelor. Ea nu poate merge până la identificarea lor, deoarece personajele asociate se deosebesc fundamental sub raportul atitudinii ce are poporul față de ele.

Marcu Pașa, care e antipatic, e influențat de eroul simpatic Toma Alimoș, care în cântecul bătrânesc respectiv întrupează un ideal de viață haiducească și de eroism. Prin el poporul își spune sentimentele sale de aprobare și de admirație pentru o astfel de viață. Pe de altă parte, la fel de nepotrivit au fost asociați și ceilalți doi eroi: Crivățul, personaj simpatic, cu Manea prin care poporul își exprimă ura sa împotriva clasei boierești. Iată cu ce epitete îl cinstește o variantă a baladei haiducești pe boierul Manea:

« Manea slutul   Manea grosul
 Și uritul,   Și-artăgosul... » ³⁾

Asocierea între cele două cântece bătrânești nu s'a putut face pe baza vreunei contiguități a personajelor, ci a acțiunilor lor. În adevăr, în ambele balade e vorba despre o incursiune a unui erou în proprietățile altuia, de unde ia naștere conflictul epic. Această analogie în temă, a dat loc la oarecare apropiere și între personaje, așa că eroii din balada Crivățului au împrumutat unele aspecte dela cei din cântecul haiducesc.

Relevăm aici numai acea parte din acțiunea baladei lui Toma Alimoș, care a înrăurit cântecul bătrânesc al lui Marcoș Pașa.

Toma Alimoș vine călare cu haiducii săi și calcă moșia lui Manea, priponindu-și calul în fânașurile lui și întinzând masa ca să ospăteze la umbra copacilor din pădurea acestuia:

¹⁾ G. DEM. TEODORESCU, *Poesii populare române*. București 1885, p. 581 Numai la Alecsandri îl aflăm pe Toma Alimoș dat drept boier:

« ... Ședea Toma Alimoș
 Boer din țara de jos... »

Cf. ALECSANDRI, *Poesii populare*. București 1894. Ed. Socec. p. 39.

²⁾ TEODORESCU, *ibid.*, p. 582. La Alecsandri, Manea e haiducul (cf. *ibid.*, p. 41). Însă aici avem a face cu o intervenție a poetului, care a schimbat rolurile, făcându-l pe personajul simpatizat din baladă boier, iar pe cel urit « hoțoman ».

³⁾ ID., *ibid.*, p. 582.

« La mijlocul câmpului,
Unde-i drag voinicului,
Și este păs murgului,
Nemerit-a,
Poposit-a,
D'alde Toma Alimoș,
Sava din țara de jos.
El märe, că-mi tăbără

La mijlocul câmpului,
La marginea crângului...
La trupina ulmului...
El acolo tăbără,
Călușelu' l priponiä
Unde-i iarba ce-i plăceä,
Și la umbrită se da,
Punea masa și mănca... » ¹⁾

Manea aflând că moșia sa a fost călcată de haiduci, vine să ceară socoteală lui Toma Alimoș întrebându-l amenințător:

— « ...Ție cin' ți-a porîncit
Tu aici de-ai tăbărit,

Livezi mări d'ai prăpădit,
Iarba c'ai tăvălit?... » ²⁾

sau aiurea:

— « ...D'alei Toma Alimoș...
Ce cați pe moșia mea,

De mi-ai încurcat iarba
Și mi-ai turburat apa?... » ³⁾

sau încă, într'o altă variantă:

— « D'alei Toma Alimoș
Haiduc din țara de jos...
Pe la mine ce-ai cătat?
...Florile mi le-ai călcat,

Apele mi-ai turburat,
Livezi verzi mi-ai încurcat,
Păduri mari mi-ai dărămat!
Ia să-mi dai tu mie seamă... » ⁴⁾

În balada Crivățului, varianta Densusianu, la fel ni se povestește cum Marcu Pașa, împreună cu cei 300 de haiduci ai lui, a ajuns odată cu venirea seriei pe moșia Crivățului, unde a și poposit făcând tabără:

« ...Și când seara că sositä
De tăbărit că tăbără
În moșia Crivățului;
I-a păscut livezile,

I-a băut izvoarele,
I-a tăiat dumbrăvile,
De-a atârnat armele. » ⁵⁾

Crivățul, stăpânul moșiei, auzind despre această cotropire, iese mânios în calea lui Marcoș Pașa, apostrofându-l astfel:

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.* T. I, partea I, p. 40.

²⁾ ID., *ibid.*, p. 43.

³⁾ ID., *ibid.*, p. 38.

⁴⁾ TEODORESCU, *op. cit.*, p. 582.

⁵⁾ O. DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 141.

— « Bine-i, Marcule, așa ?	Mi-ai turburat apele,
Ce cauți în moșia mea,	Mi-ai tăiat dumbrăvile
Tu și cu oștirea ta ?	Ș'ai atârnat armele. » ¹⁾
Mi-ai păscut livezile,	

Că motivul incursiunii pe moșii străine — subț această formă — nu aparține la origine cântecului lui Marcu Pașa, este absolut sigur. În afară de balada lui Toma Alimoș, îl mai aflăm în alta, tot haiducească, a lui Ghiță Cătănuță. Aici, eroul, trecând prin codru cu mândra, este întâmpinat de « harambașa » de haiduci cu ceata sa, atrași de cântecul frumos al iubitei lui Cătănuță. Iată cum este apostrofat Ghiță Cătănuță de căpitanul de haiduci:

— « Ghiță, Ghiță Cătănuță...	Izvoarele turburând,
Ce cauți pe moșia mea,	Livezile încurcând
Că eu sunt stăpân pe ea !	Și fânețele călcând ?... » ²⁾
Ce te primbli prin ea cântând,	

Observăm deci că motivul în chestiune este frecvent în epica populară românească și anume, în cântecele haiducești. Totuși locul său de obârșie îl putem preciza: el nu poate fi decât balada lui Toma Alimoș, care pe de o parte este incontestabil mai veche decât a lui Cătănuță, iar pe de alta, numai ea ne prezintă motivul în toată puritatea sa, deoarece singur și exclusiv prin el însuși este generator de conflict între eroii baladei. Așa dar, din cântecul lui Toma Alimoș a trecut motivul în celelalte două balade — a lui Marcu Pașa și a lui Ghiță Cătănuță. Însă fiecare din ele și l-a adaptat în chip cu totul independent una de alta și în împrejurări deosebite.

În afară de motivul comun al certeii din cauza încălcării moșiilor străine, acțiunea din balada lui Marcu se deosebește complet de cea a baladei lui Toma Alimoș, atât în diferitele ei peripecii cât și în felul cum evoluează și se rezolvă conflictul dintre eroi. Ea se încadrează cu totul în tema cântecului bătrânesc despre Crivăț, așa cum am cunoscut-o.

Poate că desnodământul fericit al acestei variante, în care Marcu Pașa, în chip excepțional este iertat, iar ceata lui de haiduci înviată, se datorește în parte simpatiei ce are poporul pentru haiduci.

În ce privește personajele din varianta Densusianu, ele rămân în trăsături generale aproape neschimbate. Astfel, Marcu Pașa, deși aspectul de căpitan de haiduci i-a atenuat puțin din antipatia ce inspiră în alte

¹⁾ ID., *ibid.*

²⁾ TEODORESCU, *op. cit.*, p. 632 ; cf. *ibid.*, p. 627—628 ; cf. TOCILESCU, *op. cit.* I, p. 173.

variante, este și aici același personaj cu caracterele pe care i le cunoaștem. La fel subalternii săi, oricât de haiduci, ei nu-și asimilează aproape de loc acest rol, ci rămân tot soldați. Astfel, în lupta cu Crivățul, ei dau cu tunurile¹⁾, apoi chiar și sunt numiți într'un loc cătane:

— «Taci tu, Crivăț, până mâne,
Că-s *cătanele* armate
Și mi-e frică că te-or bate »²⁾

iar în alt loc, Crivățul numește ceata lui Marcu Pașa oștire:

«Ce cauți în moșia mea
Tu și cu *oștirea* ta?»³⁾

De asemenea Crivățul, oricât împrumută până la un punct rolul unui boier de țară, el rămâne același personaj supranatural cu însușiri mitologice.

Avem deci a face numai cu un fel de deghizare superficială a personajelor după modelul celor din cântecul haiducesc al lui Toma Alimoș. Elementul haiducesc n'a transformat complet balada, ci a intervenit numai atât cât s'a simțit nevoia pentru ca ea să poată deveni accesibilă unui nou mediu în care a fost transmisă. Acest mediu nu și-a însușit-o decât din momentul în care s'a familiarizat cu ea, încadrând-o în propriul său tezaur de creațiuni folklorice.

Nu știm când va fi ajuns balada lui Marcoș Pașa într'un asemenea mediu care i-a imprimat modificările relatate, de sigur că mult după sec. XVI, într'o epocă destul de târzie, posterioară perioadei de înflorire a ei. Luând în considerație aceste transformări, s'ar putea deduce că balada lui Toma Alimoș e dintre cele mai vechi cântece epice haiducești la Români, de vreme ce balada Crivățului, născută la începutul sec. XVI, în circulația sa a întâlnit-o și a fost influențată de ea. Înseamnă că în momentul întâlnirii, în acel mediu ea era deja foarte cunoscută.

Însă mai poate fi pusă și altă ipoteză: că balada Crivățului a ajuns în mediul folkloric în chestiune deja din perioada ei de intensă expansiune, prezentându-se aproximativ sub aceeași formă sub care cunoaștem cântecul în variantele sale cele mai bine conservate. După un răstimp oarecare — de mai multe decenii, sau poate chiar mai mare de un secol — îndepărtându-se prea tare de momentul istoric când s'a petrecut evenimentul real din care s'a inspirat, balada a încetat de a mai fi actuală și a început să cadă în uitare. În această vreme, luând naștere cântecul haiducesc al lui Toma Alimoș — care se bucura de o foarte mare popularitate —

¹⁾ O. DENSUSIANU, *op. cit.*, p. 142—143.

²⁾ *Id.*, *ibid.*, p. 141.

³⁾ *Ibid.*

el a exercitat asupra baladei noastre o puternică înrăurire și astfel s'au realizat în ea contaminările semnalate. Am avea a face în cazul acesta cu o readaptare la mediul folkloric și cu o recunoaștere de către acel mediu a cântecului devenit iarăși actual prin transformările primite.

Interesant de observat e că la multe din variantele baladei lui Toma Alimoș, aflăm la începutul lor versuri similare sau chiar identice uneori, cu cele ale cântecului lui Marcoș Pașa:

« Departe, vere, departe,
Departe, dar nu prea foarte... » ¹⁾

Se înțelege, aceasta e o formulă călătoare care se poate atașa la orice cântec bătrânesc; ea face parte din mijloacele tehnice la dispoziția poetului popular. Dar sunt alte versuri cu detalii comune mai surprinzătoare. Toma Alimoș poposește ca și Marcoș Pașa:

« În mijlocul câmpului...
La *puțul* porumbului... » ²⁾

sau aiurea:

« La inima câmpului... » ³⁾

Întâlnim deci aceeași localizare ca și în balada lui Marcoș Pașa, cu singura deosebire că acolo e vorba despre « puțul Crivățului » ⁴⁾ sau, cel mai des, despre « fântâna Gerului » ⁵⁾. Aflăm însă, într'o variantă munteană, și expresia « la puțul porumbului » ⁶⁾, adică absolut identică celei mai sus citate din cântecul lui Toma Alimoș. Să conchidem de aici că aceste versuri au fost împrumutate de balada lui Toma Alimoș din cea mai veche, a lui Marcoș?

N'avem dreptul, fiindcă niciuna din numeroasele variante ale cântecului haiducesc în chestiune nu prezintă vreo influență venită dela balada lui Marcoș Pașa. Ar însemna ca în aceste versuri să fie singura. În orice caz, motivul puțului e mai vechiu în cântecul bătrânesc de care ne ocupăm

¹⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, I, p. 43. Pentru balada lui Marcoș Pașa, cf. versurile inițiale din variantele CARAMAN, *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 64 și DIACONU, *Ținutul Vrancei*, I, p. 221 (varianta Nr. 1).

²⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, I, p. 40.

³⁾ ID., *ibid.*, I, p. 43. Pentru cântecul lui Marcoș, cf. varianta GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 275.

⁴⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, I, partea II, p. 1228; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104.

⁵⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 221—227 (în toate cele 3 variante); *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 64; GIUGLEA-VÂLSAN, *op. cit.*, p. 275; MATEESCU, *op. cit.*, p. 105.

⁶⁾ Varianta BRĂTULESCU (inedită). Totuși, și aici de fapt e tot fântâna Crivățului, căci după acest vers balada continuă astfel: « Crivăț din fântână că-mi ieșea... » etc.

decât în cel haiducesc al lui Alimoș. Sursa acestui motiv însă, nu trebuie căutată în epica populară în versuri, ci în basme. De aici el a fost atras demult de către o anumită baladă a cărei temă îi oferea teren propice pentru adaptare. Nu putem însă preciza de care baladă anume, căci cea a lui Marcoș Pașa nu e singura care îl numără între motivele sale. Mai aflăm acest motiv și într'un alt cântec bătrânesc — foarte vechiu, după cât se pare, având în vedere fondul său superstițios — care începe cu versurile:

«...În mijlocu câmpului,
La puțu porumbului,
 Unde-i păs voinicului...» ¹⁾

În această baladă, puțul este locuința unei scorpii uriașe, care înghite pe voinici, în timp ce în cântecul lui Marcoș e sălașul Crivățului, care nimicește o întreagă oaste. Deci în ambele cazuri, e locuința unei ființe supranaturale, ceea ce arată neîndoios că acest motiv de natură mitologică, pare-se, are ca loc de origine epica basmului ²⁾. Motivul puțului, în amândouă baladele acestea, face parte integrantă din temă; toată acțiunea lor se petrece în jurul sau în interiorul fântânei. Cu vremea însă, acest motiv transplatat din atmosfera pur fantastică a basmelor în cea cu mult mai realistă a baladei, și-a pierdut complet sensul său mitologic dela obârșie, fiind astfel redus la rolul de formulă inițială de localizare care circulă liber în epica populară în versuri. Același rol îl are și în balada haiducească a lui Toma Alimoș, în care servește mai mult drept ornament, de unde se vede că aici s'a atașat târziu. Motivul puțului, devenit formulă de localizare, împreună cu cealaltă formulă, de circulație mai largă încă în epica populară (« departe, frate, departe... »), cu care a intrat în contaminație — au o deosebită importanță pentru fenomenul ce urmărim. Prin elementul comun ce ofereau, ele au stabilit puncte de contact între cele două balade diferite, în care se fixase în chip cu totul independent și au contribuit astfel a înlesni adaptarea cântecului lui Marcoș la împrejurările haiducești caracteristice la un moment dat mediului folkloric în care el a fost purtat de circulația orală.

Dar cântecul nostru a mai avut și alte atingeri cu epica haiducească. Așa, în varianta din Argeș, aflăm un motiv străin de tema baladei lui Marcoș. Iată cum se adresează pașa soldaților săi:

¹⁾ RĂDULESCU-CODIN, *Din Muscel, cântece poporane*. Cf. balada cu titlul: « La puțu porumbului », p. 201.

²⁾ În basme se întâlnește foarte frecvent puțul ca locuință a vreunui monstru cu puteri supranaturale: smeu, balaur cu mai multe capete, etc.

— «...Voi voinici cumiști...	Cu ițari roșii și strâmți
Tot voinici medinți	Cu copcuțe de argint
Cu armele 'n dinți	Cum n'am văzut de când sânt...» ¹⁾
Streini de părinți	

E ușor de văzut, mai ales din ultimele versuri, că aici nu poate fi vorba de Turci; îmbrăcămintea descrisă în cântec nu-i nicidecum turcească, ci ungurească. Aceste versuri, deși la origine tot cuvintele unei căpetenii către subalternii săi, ele nu sunt însă ale unui comandant de oaste, ci ale unui harambaș de haiduci către ceata lui. Stabilindu-se oarecare analogie între Turcii lui Marcoș Pașa și între haiduci, ele au fost atrase din balada haiducească a Miului și a lui Ianoș Ungurul, care poruncea celor

«...patruzeci și cinci	Tot voinici levinți
Cincizeci fără cinci	Streini de părinți...» ²⁾

Ca o adaptare de detaliu vom mai aminti schimbarea numelui Pașei, din Malkoč cum suna la origine, în Marcóci³⁾ și de aici în Marcoș⁴⁾, Marcuș⁵⁾, Marcu⁶⁾... luând de model numele creștin Marcu. Pentru filolog, care se mărginește la constatarea rezultatelor — sub aspectul fonetic, în cazul de față — acesta e un obișnuit fenomen de etimologie populară. Pentru folklorist însă, care trebuie să adâncească procesul de schimbare, privindu-l prin prisma cauzalității specifice mentalității populare, și acesta este tot un fenomen de adaptare la mediul folkloric. E vorba de o adaptare la împrejurări românești, de formă creștină, cu repercusiuni în domeniul fonetic. Astfel, acest fenomen, care s'a produs, firește, pe cale inconștientă, a avut de efect că un nume exotic și neînțeles și-a căpătat indigenatul în diferite mediuri rurale la Români, pe unde s'a răspândit balada.

Schimbările, datorită adaptării la mediul folkloric au loc în chipul cel mai normal ori de câte ori un produs popular nu corespunde perfect sub toate aspectele sale mentalității unei anumite colectivități rustice, unde a fost dus de circulația orală.

Nu putem omite însă o împrejurare specială care devine o importantă sursă de fenomene de adaptare. Aceasta e uitarea. În circulația produsului

¹⁾ MATEESCU, *op. cit.*, p. 107.

²⁾ TEODORESCU, *op. cit.*, p. 491, 492, 497, 498, 499 ; TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I. T. I, p. 195—196.

³⁾ Varianta BRĂTULESCU.

⁴⁾ TOCILESCU, *op. cit.*, vol. I. T. II, p. 1228—1229 ; *Arhiva Dobrogei*, I, p. 104—106 ; cf. și varianta MATEESCU, *op. cit.*, p. 105 sq., unde aflăm numele « Arcoș-Pașa », care e o alterare a lui Marcoș-Pașa, datorită greșelii de auz.

⁵⁾ DIACONU, *op. cit.*, I, p. 224—227, (în 2 variante).

⁶⁾ DENSUSIANU, *Flori alese*, p. 140 sq. ; PĂSCULESCU, *Lit. pop. rom.*, p. 211 sq.

folkloric se uită adesea unele motive sau unele detalii. Populația rurală care-l receptează în formă lacunară, simte golul, mai ales când el pricinuește întreruperi în firul acțiunii. În primul moment, e drept, acest fapt provoacă oarecare nedumerire, însă de scurtă durată; căci, de obicei, în asemenea cazuri, fantazia populară se pune spontan în mișcare și asociații nouă de idei și de imagini iau naștere. Astfel lacunele se completează aducând transformări mai mici sau mai mari — adesea chiar violente — în creația folklorică. Schimbări de tipul acesta s'au realizat și în balada noastră. Iată una interesantă:

Expediția lui Malkoč — precum am văzut — are loc iarna. E un adevăr istoric, fidel păstrat alături de alte elemente realiste, în cele mai multe variante. Și toată țesătura epică a baladei numai în acest anotimp poate fi imaginată. Totuși, există câteva variante care ne povestesc tocmai contrariul și anume: că Turcii au năvălit în Țara Crivățului în miezul verii și că atunci s'au bătut cu el. Astfel, într-o variantă munteană, Crivățul se plânge lui Dumnezeu despre expediția lui Marcoci Pașa, în chipul următor:

«...O belea peste mine a venit,
Tocma 'n luna lui Cuptor,
 Când eu azi mă bat să mor... » ¹⁾

Iar în varianta dela Românii din Serbia, Dumnezeu se coboară pe pământ și merge la fântâna Crivățului să lupte cu oastea turcească « *vara 'n postu lui Sân-Pietru* » ²⁾. Aceste versuri considerate izolat apar drept nonsensuri, însă cunoscând variantele în întregul lor, ele își află cea mai logică justificare. Deși lupta dintre Turci și Crivăț are loc vara, când acesta boalește de căldură în fântâna lui și e foarte slab, totuși având de partea sa pe Dumnezeu, învinge pe Marcoș Pașa. Cu chipul acesta, balada atinge un efect neașteptat prin aceea că pune în plină lumină puterea lui Dumnezeu. Pieirea armatei turcești de ger în luna lui Cuptor apare ca un miracol incomparabil mai uimitor decât dacă s'ar fi întâmplat iarna, când faptul poate avea loc chiar și în mod normal.

Astfel, cântecul menținându-se perfect în linia puternicii tendinți inițiale de a prezenta întâmplarea ca o minune a lui Dumnezeu, ajunge — în această direcție — la un punct culminant, care se traduce în expresia poetică populară prin iperbolă și în general prin accentuarea fantasticului. La această transformare nu s'a putut ajunge decât datorită faptului că din cântecul bătrânesc au fost uitate versurile în care e amintit anotimpul expediției turcești. Din cauza acestei lacune, o parte din baladă n'a fost

¹⁾ Varianta BRĂTULESCU.

²⁾ Varianta GIUGLEA-VĂLSAN, *op. cit.*, p. 276.

fie cântată întâmplarea în chestiune și credem că nu poate fi vorba despre o dispariție completă a lui din circulație, în timpuri mai vechi, pentru ca să i se fi pierdut cu totul urma. Foarte probabil că un asemenea cântec, la acești Slavi din Nordul României, n'a existat niciodată; în orice caz o creațiune epică de tipul celei românești e sigur că n'a existat. Evenimentul a avut puternic răsunet asupra lumii slave unde s'a petrecut, ceea ce se poate înțelege și din cronicarii citați, în special din cei polonezi, unde tradiția poporului transpare în chipul cel mai evident; el însă nu s'a repercutat asupra folklorului băstinaș spre a provoca creațiuni poetice. De altfel nu-i aceasta ceva necunoscut în domeniul folklorului: o întâmplare reală petrecută în cutare loc, nu dă naștere cu necesitate la creațiuni poetice în același loc, ci impresia produsă de eveniment își află adesea expresie artistică într'un alt punct din spațiu, uneori cu totul îndepărtat, de ex. la un alt popor, într'o altă țară ¹⁾. Acest fapt e dintre cele mai firești, deoarece nașterea cântecului e condiționată de întâlnirea acelei individualități anonime care prin talentul său, dă formă poetică întâmplării de domeniul public povestită din om în om în graiul prozei. Și acea individualitate artistă poate fi aflată de abia după o lungă circulație, adesea chiar după ce povestirea în proză, despre un anumit eveniment, trece mai multe granițe etnice, deși acestea sunt cazuri mai rare.

Ceea ce însă nu poate fi contestat pentru mediul unde s'a petrecut întâmplarea reală care a inspirat o creațiune poetică oarecare, este rolul de răspânditor al materialului brut sub formă de tradiție orală în proză. Deci importanța pe care o are regiunea unde se localizează evenimentul nostru istoric, Galiția sudică, este aceea de a-l fi înregistrat, păstrat și radiat mai departe prin populația băstinașă pe calea tradiției. Din Polonia de Sud, dela populația ruteană, tradiția orală a putut trece ușor la Români, unde de sigur și-a aflat pentru prima oară expresia poetică, transformându-se în balada pe care am cunoscut-o. Examinarea elementelor ce contribuie la forma atmosfera supranaturală a poeziei acesteia, duc la aceeași concluzie: ele fiind bine cunoscute folklorului românesc, iar nu niște motive de miraculos împrumutate de aiurea odată cu cântecul, înseamnă că avem a face aici cu un produs popular specific românesc.

Acum se pune întrebarea: unde a luat naștere la Români cântecul lui Marcoș Pașa? Răspunsul nu poate fi altul decât că la Românii din Moldova, cărora, dată fiind vecinătatea lor cu Polonia și în special cu ținutul unde s'a petrecut evenimentul cântat de baladă, le-a fost tradiția orală despre el mai accesibilă decât oricăror alți Români. Deci această tradiție trebuind să treacă mai întâi pe la Moldoveni, tot la dânșii a fost plăsmuit

¹⁾ Cunoaștem astfel, evenimente istorice românești cântate în poezia populară a Slavilor vecini, dar care n'au lăsat nicio urmă în literatura populară a Românilor.

și cântecul bătrânesc pe baza ei. Prin urmare centrul de expansiune al baladei lui Marcoș Pașa nu poate fi decât Moldova; de aici ea s'a răspândit și în celelalte ținuturi românești.

Această afirmație este însă susținută și de alte argumente, mai puternice încă, anume : Moldovenii nu numai că au fost cei dintâi în calea tradiției orale, aflând primii despre întâmplarea dezastruoasă a armatei turcești în Polonia, dar ei au fost mult mai direct în legătură cu ea, deoarece au luat parte activă la unele peripeții ale expediției Turcilor.

Am arătat aiurea că drumul oștirii turcești a fost prin Moldova, atât la trecerea ei în spre Polonia, cât și la întoarcere, aceasta o aflăm atestat în toți cronicarii ce tratează despre evenimentul în chestiune ¹⁾. Dar Moldovenii au făcut cunoștință cu expediția Turcilor nu numai datorită simplei treceri prin țara lor, ci în chip și mai concret încă : oștile turcești străbătându-le țara de-a-lungul, primele rigori ale acestei expediții — manifestate prin jafuri, pustiiri, poate chiar lupte — pe ei i-au lovit. Mărturie despre aceasta aflăm în cronici. Astfel Tubero spune că la întoarcerea Turcilor din Polonia, Moldovenii nu i-au tratat de loc în chip ospitalier, din cauza neajunsurilor ce ei le făcuseră la dus : « . . . corpora fame, ac longi itineris labore defatigata sternere cogebantur; eo quod a Dacis Moldavis propter injurias, dum in Poloniam proficiscuntur, illatas, tectis haud quamquam accipiebantur » ²⁾.

Același lucru aflăm și dela Leunclavius, care povestește despre Malcozoglius că la a doua expediție a sa în Polonia « iterum per Carabogdaniae fines transiit, incolas ejus regni damnis gravibus adfecit. . . » ³⁾.

În urma unui asemenea tratament din partea oștilor turcești, Moldovenii care urmăreau de aproape mersul expediției în Polonia, îi vor fi așteptat cu groază desnodământul și reîntoarcerea prin Moldova. Această atitudine dușmănoasă a Turcilor, în drumul lor spre Polonia, i-a făcut de sigur pe Moldoveni — deși în timpul acela raporturile oficiale ale Moldovei cu Turcia erau bune — să iasă din starea lor de pasivitate pentru a interveni și ei atunci când momentul li s'a părut oportun. Intervenția lui Ștefan cel Mare, pe vremea căruia s'a petrecut evenimentul în chestiune, este legată de epilogul expediției turcești. Oastea Turcilor, având în Polonia soarta pe care o știm, din cauza asprimii iernii, restul din ea, care a scăpat de ger, s'a întors prin Moldova unde Ștefan Voievod le pândea întoarcerea. Aici dezastrul Turcilor a fost desăvârșit, deoarece fiind hărțuiți continuu prin neașteptate atacuri, de Moldovenii lui Ștefan și alungați până la Dunăre, cea mai mare parte dintr'înșii au pierit în această retragere prin Moldova și

¹⁾ Cf. Partea I, cap. relativ la drumul expediției.

²⁾ TUBERO, *op. cit.*, p. 154—155.

³⁾ LEUNCLAVIUS, *op. cit.*, p. 639.

numai puțini au putut trece fluviul ca să poată ajunge în țara lor. În adevăr, despre această a doua parte a tragicei expediții turcești, toate cronicile ne dau ample informațiuni. Le vom trece în revistă în ordine cronologică, începând cu cele polone, care sunt și cele mai numeroase.

În cronica lui Matei Miechowski, după ce se povestește dezastrul din Polonia, unde au pierit mai bine de 40.000 ostași, ni se spune că din toată armata s'au întors peste 20.000, însă că au fost bătuți de Moldoveni: « Sed per Valachos percussi erant » ¹⁾. Acest rând pare a fi adaos de un comentator al lui Miechowski. În scrierile celorlalți cronicari poloni însă, amănuntele abundă. Toți istorisesc cum Ștefan cel Mare, îmbrăcându-și soldații în mundure poloneze, capturate din timpul bătăliei dela Codrîi Cosminului, — viclesug întrebuințat spre a nu strica bunele relații cu Poarta ²⁾ — a sfârșmat și acele resturi ale oștirii turcești care se retrăgea, după dezastrul suferit în Polonia. Astfel Komorowski povestește că Turcii, după ce au trecut înapoi Prutul, pe la poalele munților Ungariei, rămași de abia în număr de 8.000, Ștefan cel Mare le-a aținut calea atacându-i: « Quod intelligens Palatinus Moldaviae solus aliquas villas sibi sub montibus nomine regis Poloniae, exurendo et in armis, quae receperat praeterito anno de exercitu Polonorum, suos armando sub nomine Polonorum reliquos interfecit, ita quod tantum quatuor centa de illis XL millibus Turciam vix redierunt » ³⁾.

Bernard Wapowski ne povestește cum din numărul total de 70.000 de oameni — pe care îl dă el pentru oastea turcească plecată în expediție — după ce au pierit 40.000 în Polonia, restul de 30.000 retrăgându-se prin Moldova, au mai fost omorâți în atacurile date de oastea lui Ștefan cel Mare încă 20.000 și cum au scăpat cu vieață numai 10.000, care s'au întors în țara lor:

« Residua exercitus Turcorum pars per Valachiam Moldaviam rediens, per Stephanum palatinum et Moldavos, in mentito Polonorum habitu a tergo est acriter vexata ac contrucidata, ut totum illud iter ad Istri ostia usque, Turcorum cadaveribus scateret, foeteretque, vixque ex tanto exercitu dena hominum millia equis et rebus omnibus amissis Constantinopolim redierint » ⁴⁾.

¹⁾ MATHIA DE MECHOVIA, *Chronica Polonorum*. Graccoviae 1521., p. CCCLIII.

²⁾ Și stratagema aceasta se pare că i-a reușit de minune lui Ștefan cel Mare, deoarece, după spusele cronicarilor turci, el a primit chiar răsplată dela Sultan, pentru serviciile aduse Turcilor cu prilejul expediției a doua în Polonia ! I-a trimis un caftan de zibelină, un drapel și o cucă (cască cu pene), făcându-l pașă și colonel de ieniceri. Cf. JOSEPH VON HAMMER, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 646.

³⁾ KOMOROWSKI, *op. cit.*, p. 126.

⁴⁾ BERNARD WAPOWSKI, *op. cit.*, p. 36.

Cronicarii posteriori lui Wapowski continuă — sub forme puțin deosebite — aceeași tradiție istorică, creată de el, relativ la această peripeție finală a expediției turcești. Iată ce ne spune Bielski:

«...Drudzy zaś, co do Wołoch uciekli, od Stephana Wojewody wołoskiego byli zbici, który Wołochy swe w polskie szaty zubierał (co je na Bukowinie Polakom pobrał) i powiedział że je Polacy pobili...»¹⁾.

«...Iară ceilalți, care au fugit în Moldova, au fost sfârâmați de Ștefan voievodul moldovenesc, care și-a îmbrăcat pe Moldovenii săi în straie leșești (pe care le luase în Bucovina) și a răspândit svonul că Leșii i-ar fi bătut...».

La fel, deși ceva mai pe larg, povestește și Cromer:

«...Ostatek zasię pozostałych Turków, gdy się jakokolwiek przed się pokrzepili a do Wołoch zdrowo uszli tedy od Stephana Wojewody y od Wołochów, postać sobie y ubior pogonicy Polskiey zmyślających, a sposobności mieysca zażywających, obebrani y pozabijani byli: tak iż ledwie dziesięć tysięcy przebywszy Dunay zdrowo wybiegać się ich mogło...»²⁾.

«...Ceilalți Turci însă, care au mai rămas cu viață, când și-au venit puțin în fire și au plecat deci teferi spre Moldova, au fost prinși și uciși de Ștefan Voievod și de Moldoveni, care se foloseau în acest scop de așezarea priincioasă a locului, iar după înfățișare și îmbrăcăminte închipuiau cavaleria leșască de urmărire: așa că de abia 10.000 dintre ei, trecând Dunărea, au mai putut scăpa vii cu fuga...».

Stanisław Sarnicki, în *Analele sale* compilează pe Cromer, reproducând în chip absolut identic paragraful relativ la retragerea nenorocită a Turcilor prin Moldova³⁾. La fel îl reproduce pe Cromer, însă în formă rezumativă, Herbut de Fulstin, în compendiuul său de istorie polonă:

«...Reliqui vero, cum se utcunque explicassent, et in Moldaviam evasissent a Stephano Palatino, Polonorum habitum mentiente, divexati et contrucidati sunt, ita ut vix decem millia Istro transmisso salva evaserint...»⁴⁾.

Strykowski, în *cronica sa*, îl parafrazează în acest loc pe Bielski:

¹⁾ BIELSKI, *Kronika*, II, p. 904.

²⁾ CROMER, *O sprawach, dzieiach...* Kraków 1611, p. 582.

³⁾ SARNICKI, *Annales*, p. 1189.

⁴⁾ J. HERB. DE FULSTIN, *Chronica*, p. 344.

«...Drudzy zaś, którzy do Wołoch uciekli, od Stephana wojewody wołoskiego, który wojsko swoje w ony szaty na Bukowinie złupione, po polsku ubrał (jakoby ich w słowie Polacy gonili a oni spali) pobici są w roku 1499...»¹⁾.

«...Iar ceilalți care au fugit în Moldova, au fost bătuți în anul 1499 de Ștefan voievodul moldovean, care și-a îmbrăcat oastea leșește, în acele mundure luate pradă în Bucovina (ca și cum Leșii ar fi fost cei ce îi alungau [pe Turci], iar ei dormeau).

Letopisețul rutenesc, care se încadrează în aceeași tradiție istorică mai sus cunoscută, pomeneste de asemenea despre înfrângerea completă a armatei turcești de către Moldoveni, după retragerea ei din Polonia:

«...ostankov že, iže ot mraza izbyša, pobi dla korystej Stefan, hospodar wołoskij, poviedajuvše cariu Tureckomu, jako Lachy postihoša i izbiša ich...»²⁾.

«...pe ceilalți, care au scăpat de ger, i-a atacat ca să le ia prăzile, Ștefan, domnul moldovean, trimițând vorbă împăratului turcesc că Leșii i-ar fi ajuns din urmă și i-ar fi bătut...».

Dintre cronicarii ce țin de altă tradiție istorică decât cea polono-ruteană, amintim pe Ludovic Tubero și pe Leunclavius.

Tubero nu povestește nimic despre atacurile Moldovenilor asupra oștirii turcești în retragere, prin țara lor. El însă, precum am relatat aiurea, localizează întregul dezastru al Turcilor în Moldova-de-Jos, la Dunăre³⁾, atribuindu-l în întregime intemperiilor și foametei. Relativ la atitudinea Moldovenilor, nu pomeneste decât despre dușmănoasa lor lipsă de ospitalitate față de Turci.

După Tubero, Leunclavius continuă — în legătură cu localizarea dezastrului Turcilor — aceeași părere, însă cu amănunte mai bogate și uneori mai precise. El spune că Turcii au plecat din Polonia încărcăți de prăzi și de nenumărați captivi, dar pe drum la întoarcere, i-a apucat iarna cea grea. Leunclavius nu indică lămurit dacă aceasta s'a întâmplat când erau încă în Polonia sau după ce pătrunsese deja pe pământul Moldovei. Din cronica sa însă ar reieși că în Moldova, și anume în partea de Sud⁴⁾, iar nu în Polonia, crede el că i-au izbit pe Turci toate nenorocirile ce au contribuit la nimicirea oastei lor, deci atât zăpezile grele cu ger și viscole

¹⁾ STRYJKOWSKI, *Kronika polska*, II, p. 306.

²⁾ *Ex annalibus ruthenicis (Hust. lietop.)*, p. 306.

³⁾ Cf. Partea I, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 97—102.

⁴⁾ Cf. LEUNCLAVIUS, *Hist. musulm.*, p. 640, locul unde spune că vânturile îi aruncau în mare. Erau deci în sudul Basarabiei.

cât și foametea. La acestea adaugă Leunclavius și luptele cu Moldovenii, care alături de intemperii au fost una din însemnatele cauze ale dezastrului: « Quumque per Moldaviam quo venerant, redire constituissent: suo princeps Carabogdaniensis exercitu collecto, quo minus fines suos et subditorum suorum, quos nuper ingressi non leviter adflixerant, novis detrimentis illatis inique vexarent, obstitit: neque transitu tantummodo prohibuit, sed eos etiam, qui transire conati fuissent, occidit... »¹⁾.

Păreră acestor doi cronicari, deși ei sunt ca număr în minoritate față de ceilalți, nu este lipsită de fond. Foarte probabil că ei exagerează plasând întregul dezastru turcesc în Moldova. Ceea ce însă trebuie să primim dela ei ca sigur, e că Turcii, în afară de înfrângerea pe calea armelor suferită dela Moldovenii lui Ștefan, au mai avut de suportat în această țară de asemenea și geruri mari și zăpezi, care, firește, nu s'au terminat în Polonia, ci au continuat a-i decima tot drumul la întoarcere, cât au străbătut Moldova, până la Dunăre.

Dintre cronicarii apuseni, contemporani cu evenimentul, Sanuto, relativ la întoarcerea Turcilor din expediție, prin Moldova — notează într'o scurtă însemnare din jurnalul său, sub anul 1499, că « *turchi habia abuto gran fracasso in li passi tra Valachia e benche Valachi era et è sottoposti parte a' turchi pur si haveano acordato con il re di Polana a disperder turchi* »²⁾.

Cronicarii și istoricii mai noi continuă în general, privitor la această parte a evenimentului în chestiune, tradiția cronicarilor poloni.

Astfel, Ioachim de Hirtemberg, în compendiul său de istorie polonă, spune despre Turci că după ce au pierit de frig în Polonia, « multi etiam qui in clementiam aëris effugerant a Moldavis ipsis, habitum Polonorum mentitis, trucidati sunt »³⁾.

Engel, tot pe baza izvoarelor polone, povestește de asemenea această întâmplare în două din scrierile sale⁴⁾. Într'un loc spune el că « Ștefan cu Moldovenii lui, îmbrăcați în haine polone a desăvârșit ruina Turcilor, așa încât de abia 10.000 s'au mai întors peste Dunăre »⁵⁾, din 80.000 câți au fost plecați în expediție, după părerea lui, inspirată probabil din Tubero. La Români, Ursu⁶⁾ și Iorga⁷⁾ încadrează întreaga expediție turcească în

¹⁾ LEUNCLAVIUS, *Hist. musulm.*, p. 640.

²⁾ *I diarii di Marino Sanuto*. Venezia 1879, II, p. 562.

³⁾ J. PASTORIUS DE HIRTEMBERG, *op. cit.*, p. 177.

⁴⁾ ENGEL, *Geschichte der Moldau und Walachey* II Teil, S. 153; *Geschichte des ungrischen Reiches* III Teil, II Abt. S. 101.

⁵⁾ *Id.*, *Gesch. ungr. Reiches* III T. II Abt. S. 101.

⁶⁾ I. URSU, *Ștefan cel Mare*. București 1925, p. 256; *Ștefan cel Mare și Turcii*. București 1914, p. 157—158.

⁷⁾ N. IORGA, *Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*. București 1904, p. 244.

istoria lui Ștefan cel Mare și ambii o povestesc în monografiile lor istorice despre acest voievod ca pe un eveniment ce e legat de trecutul Moldovei și în special de domnia lui Ștefan.

Iată dar ceea ce a făcut ca evenimentul istoric să aibă un atât de puternic răsunet la Români, încât să poată ajunge a forma subiectul unui cântec epic ca cel al lui Marcoș Pașa și al Crivățului.

Prin urmare, din cele mai sus relatate rezultă că nici n'ar mai fi nevoie măcar să presupunem că Românii au cunoscut dezastrul turcesc pe calea unei tradiții orale trecute dela Rutenii Galiției, în Moldova. Acea tradiție s'a putut forma chiar la Moldoveni, care au avut prilejul să fie nu numai martori oculari, dar chiar participanți activi la nimicirea oștirii turcești.

Aceasta a făcut deci posibilă nașterea pe pământ românesc a baladei populare inspirate din discutatul eveniment istoric. Dacă acest cântec nu pomeneste nimic despre Ștefan Voievod și nici despre Moldoveni (după cum nici despre Ucrainieni galițieni sau Poloni), aceasta pe de o parte fiindcă cu vremea asemenea mențiuni au putut să se șteargă complet, iar pe de alta, fiindcă într-o astfel de creațiune cu atmosferă miraculoasă chiar dela nașterea ei, nu prezentau interes nici Rutenii sau Leșii, nici Moldovenii și nici Ștefan cel Mare, oricât de popular era acest voievod. Ei au fost înlocuiți toți — sau mai curând lăsați în umbră cu totul, de Crivăț, acel personaj supranatural, cu baze mitologice, care întrupează toată grozăvia iernii. Ceea ce a impresionat mai mult pe popor n'a fost înfrângerea Turcilor pe calea armelor de către ostașii lui Ștefan Voievod, ci aceea suferită fără intervenția omului, de pe urma gerului și a zăpezilor mari, care adică, după concepția populară, constituia un miracol. Și dacă luăm în considerație cronicile lui Leunclavius și Tubero, Moldovenii au avut desfășurarea tragediei turcești la ei în țară sub toate aspectele, deci și sub cel al asprimii iernii, care, de majoritatea cronicarilor este localizat exclusiv în Polonia.

Așa dar centrul de expansiune al cântecului bătrânesc nu trebuie căutat aiurea decât în Moldova. Repartiția geografică a variantelor, pe care le cunoaștem pân' acum, nu se împotrivește nici ea acestei ipoteze:

Din *Moldova*, posedăm 4 variante, toate culese în Munții Vrancei: variantele Diaconu ¹⁾ în număr de 3 — două din com. Nereju, iar a treia din com. Colacu — și varianta Caraman ²⁾ din com. Reghiu.

Din *Muntenia*, de asemenea 4 variante, din diferite regiuni: 1) varianta Rădulescu-Codin ³⁾ din Muscel; 2) var. Mateescu ⁴⁾ din Argeș (com.

¹⁾ *Op. cit.*, p. 221—227.

²⁾ *Anuarul Arhivei de Folklor*, I, p. 64—65.

³⁾ *Op. cit.*, p. 206—209.

⁴⁾ *Op. cit.*, p. 105—110.

Albești); 3) var. Tocilescu ¹⁾ din Teleorman (com. Bragadiru); 4) var. Brătulescu ²⁾ din Vlașca (com. Velea-Nebuna).

Din *Dobrogea*, o singură variantă — dată de « Arhiva Dobrogei » ³⁾ ca provenind din jud. Constanța (com. Tortoman). Ea este însă de fapt o repetiție exactă a variantei Tocilescu din Muntenia ⁴⁾.

Din *Oltenia*, varianta Densusianu ⁵⁾ din Gorj (com. Turburea).

Dela *Românii din Serbia* (regiunea Timocului), varianta Giuglea-Vâlsan ⁶⁾, din satul Râtcova, de pe malul Dunării, aproape de ostrovul Corbului.

Din *Banat*, varianta Marienescu ⁷⁾, din jud. Caraș.

Din Ardeal și din celelalte provincii nu cunoaștem nicio variantă.

Prin urmare, cel mai bine reprezentată este balada în Moldova și Muntenia. Dar la fiecare din aceste provincii aflăm un număr egal de variante, afară de cazul când am socoti pentru Moldova și o variantă fragmentară ⁸⁾, ceea ce ar spori la 5 numărul variantelor moldovene. Totuși, de aici nu putem conchide nimic sigur asupra priorității vreuneia din aceste două provincii din punct de vedere al răspândirii cântecului. Mai trebuie însă să ținem seama de un fapt care ni se pare foarte semnificativ: în timp ce variantele muntene sunt înregistrate din diferite regiuni ale provinciei, cele moldovene provin toate din ținutul Vrancei. Apoi e interesant de

¹⁾ *Op. cit.*, vol. I. T. II, p. 1228—1229.

²⁾ Colecție inedită.

³⁾ Vol. I, p. 104—106.

⁴⁾ Această variantă trebuie privită cu foarte multă rezervă: fiind absolut identică cu varianta din Teleorman, credem aproape imposibil să fi ajuns acolo prin transmitere orală, ci numai pe calea cărții. Dacă e permis să nu ne îndoim de buna credință a culegătorului, atunci e de presupus că ea a fost cetită și memorizată din « Materialurile folkloristice » ale lui Tocilescu, de către cineva din com. Tortoman, dela care o va fi învățat cel ce a dictat-o pentru « Arhiva Dobrogei ». Astfel, culegătorul — fără să știe, de sigur — n'a făcut decât s'o republice. În cel mai bun caz, spre a putea pune această variantă tot pe seama circulației orale, trebuie să credem că bătrânul țaran, I. Vâlsan, din jud. Constanța — dela care ni se spune c'a fost culeasă — era originar din com. Bragadiru, jud. Teleorman și că de aici a emigrat în Dobrogea, ducând cu el și balada. Acest fapt este verosimil având în vedere vârsta lui respectabilă: la 1916, când a fost publicat cântecul, bătrânul — precum suntem informați — avea 88 ani. Alte explicații, mai puțin probabile ar fi ca persoana dela care îl va fi auzit acest bătrân să fi fost de obârșie din Bragadiru; sau și invers: cineva, originar din Tortoman-Constanța să se fi stabilit înainte de 1900, în Bragadiru, unde va fi dictat balada destinată colecției Tocilescu. Oricum, identitatea perfectă dintre cele două variante la o distanță așa de mare apare ca ceva cu totul excepțional.

⁵⁾ Cf. *Flori alese*, p. 140—143; întâia oară a fost publicată în *Revista Critică Literară*, (de subț direcția lui Ar. Densusianu), anul II, p. 377—379, din răspunsurile la chestionarul lui N. Densusianu.

⁶⁾ *Op. cit.*, p. 275—277.

⁷⁾ *Op. cit.*, II, p. 75—79.

⁸⁾ Colecție inedită.

remarcat că aceste din urmă s'au cules în ultimii ani — cea mai de mult a fost auzită în 1919, iar Diaconu își publică variantele sale în 1930 — de unde rezultă că astăzi chiar străbătând Munții Vrancei, încă se mai poate asculta cântecul lui Marcoș Pașa, ceea ce e aproape sigur că nu se petrece în celelalte provincii. Aceasta arată marea popularitate a baladei în acel colț sud-vestic al Moldovei.

Dacă mai amintim și faptul că la variantele moldovene nu observăm elemente care să probeze decadența cântecului, cum e cazul cu alte variante din celelalte provincii, ci dimpotrivă ele prezintă tema în toată puritatea, fără contaminații cu motive din balade străine — atunci se va înțelege și mai bine de câtă vitalitate se bucură cântecul lui Marcoș Pașa în Vrancea. Astfel, această regiune apare ca un adevărat cuib al baladei noastre. Totuși nu trebuie nicidecum să ne închipuim că în alte părți ale Moldovei — ca și ale celorlalte provincii românești de altfel — nu ar fi existat sau, poate, că nu există chiar, acest cântec bătrânesc. Culegerile noastre de folklor făcute fără nicio sistemă și fără o cercetare uniformă în toate regiunile locuite de Români, nu prezintă nicio garanție în această privință. În general culegerile acestea se datoresc întâmplării: pentru ținutul care a avut norocul să-și găsească un culegător harnic și priceput ¹⁾, avem documente folklorice; pentru cele care n'au avut acest noroc, nu posedăm nimic sau cu totul insuficiente și nesigure materiale. Distribuția geografică a variantelor deci, nu ne dă dreptul decât la concluzii foarte aproximative asupra răspândirii cântecului lui Marcoș Pașa ²⁾. Cu toate acestea, având în vedere numărul relativ mare de variante moldovene și ținând seamă totodată și de datele istorice relatate, se poate deduce că balada în chestiune a fost în Moldova mai răspândită și mai cultivată decât oriunde aiurea și că prin urmare, acolo a luat ea naștere. Din Moldova, firește, balada s'a împrăștiat cu cea mai mare ușurință și în celelalte provincii. Faptul că avem 2 variante, care au fost culese la periferia domeniului etnic românesc — cea dela Români timocenii și cea din Banat — adică din punctele cele mai depărtate de ținutul natal al cântecului bătrânesc, ne arată clar cât de răspândită a fost în trecut balada aproape pe tot cuprinsul Daciei.

Dacă am vrea să știm unde anume s'a născut, la Moldoveni, acest cântec, nu putem preciza nimic: s'a format el în Moldova dintre Prut și Nistru, pe unde a fost drumul armatei turcești spre Polonia? sau poate prin Bucovina,

¹⁾ Cum e cazul cu Vrancea, care l-a aflat în Diaconu.

²⁾ Aceasta cu atât mai mult cu cât chiar în ce privește materialul cules, nu putem avea pretenția de a cunoaște toate variantele. De sigur mai există și altele în afară de cele utilizate de noi. În special se vor fi aflând prin reviste, foi periodice locale și chiar în manuscrise, deci în surse ce nu pot fi bănuite sau sunt inaccesibile. Numărul variantelor pe care le cunoaștem în ultimul timp e mai mare, datorită bunăvoinței d-lor I. Mușlea și V. Brătulescu, care ne-au atras atenția asupra altor exemplare.

aproape de frontiera polonă? Din aceste părți însă nu ne este cunoscută nicio variantă. Ori poate a luat naștere undeva în Sudul Moldovei, unde, precum am văzut, unii cronicari chiar localizează dezastrul turcesc? Variantele moldovene, care toate provin din Sud, ar fi o mărturie pentru aceasta. Însă faptul că astăzi cântecul lui Marcoș nu e cunoscut decât în acel colț al Moldovei de Jos se explică în primul rând, de sigur, prin aceea că acest ținut de munte, izolat de marile drumuri ale vieții modernizatoare, a putut rămâne mult mai fidel păstrător de materiale folklorice decât altele.

În legătură cu căutarea centrului de expansiune al baladei, ar trebui de asemenea examinate, din punct de vedere fonetic, numirile subt care se ascunde în diferite variante adevăratul nume al personajului istoric. Îl aflăm subt cinci aspecte fonetice:

- Marcóci ¹⁾ — în Muntenia (Vlașca-Ilfov);
 Marcoș ²⁾ — » » (Teleorman, Muscel) și Dobrogea;
 Arcoș ³⁾ — » » (Argeș);
 Marcuș ⁴⁾ — » Moldova (Vrancea);
 Marcu ⁵⁾ — » Oltenia (Gorj, Romanați).

Transformarea cuvântului turcesc Malkoç, subt înrăurirea numelui românesc Marcu, va fi urmat, în chip logic, următoarele etape de evoluție:

Malkóç > Marcóci > Marcoș (Arcoș) > Marcuș > Marcu.

Deci « Marcóci », care reprezintă primul pas către românizarea numelui turcesc, este în același timp și cel mai vechiu aspect al acestui nume în cântecul bătrânesc. Îndată după « Marcóci », în ce privește arhaismul, vine aspectul « Marcoș ». Iată deci că formele cele mai arhaice se află toate în variantele muntene ale baladei.

— Trebuie să deducem de aici că numele Malkoç s'a fixat în forme românești prima dată în Muntenia și că chiar balada să se fi născut în această provincie?

Dar aflăm o dovadă documentară foarte interesantă, care ne permite să urmărim cum, în Moldova, procesul de românizare al numelui în cheștiune, începe chiar din timpurile cele mai apropiate de vremea expediției turcești condusă de Malkoç. Analele Putnene, care de asemenea pomenesc pe acest pașă, îl numesc: « *Marcolci* ». Ele povestesc despre înfrângerea lui de către Ștefan cel Mare în anul 6993 (1484), Noemvrie 16, la Cătlăbuga:

¹⁾ Cf. varianta BRĂTULESCU: « Impărat *Marcóci* bătrân » sau « *Marcóci*-Pașa al bătrân ».

²⁾ Variantele TOCILESCU, *Arhiva Dobrogei* și RĂDULESCU-CODIN.

³⁾ Varianta MATEESCU.

⁴⁾ Variantele DIACONU.

⁵⁾ Variantele DENSUSIANU și PĂSCULESCU.

«... разбѣи Стефанъ Воевода войска тоурскаа и Марколча на Кѣтъльбоугѣ...»¹⁾

În afară de această mărturie veche, mai cunoaştem încă două contemporane despre existenţa aspectului fonetic «Marcócîu» în Moldova:

1. În graiul popular al acestei provincii, circulă zicala «gerul lui Marcócîu»²⁾, care, evident, nu e decât un alt răsunet al aceluiaşi eveniment istoric în folklorul român. Această expresie e întrebuiţată ca un fel de superlativ, când poporul vrea să vorbească despre un ger grozav.

2. Toponimia Moldovei păstrează şi ea până astăzi numele paşei sub forma «Marcôsîu» în numele unui deal înalt din jud. Covurlui, la Sud de satul Vârlezi³⁾.

Prin urmare, aspectele fonetice mai arhaice ale variantelor muntene nu sunt de loc o dovadă că balada ar fi luat naştere în Muntenia, ci că întâmplător, aici, ele s'au păstrat, în timp ce în Moldova au dispărut din cântec, lăsând locul formei mai nouă «Marcuş». *Nu poate fi nicio îndoială deci, că numele paşei — în forma sa cea mai veche, «Marcócîu», în care se manifestă acţiunea etimologiei populare de tipul iniţial — a trecut la Munteni împreună cu balada, din Moldova.*

Relativ la formele Marcuş-Marcoş (Arcoş) în special, vom mai relata încă unele observaţii, care, în bună parte, ţin tot de problema stabilirii centrului de expansiune al cântecului bătrânesc. E foarte curios faptul că aceste forme sunt absolut identice cu aspectele fonetice sub care e cunoscut numele creştin Marcu în limba maghiară: «Márkus» şi «Márkos» (ceteşte: Márcuş, Márcos). — *Să fie numai o coincidenţă?* Ori poate e de presupus că la fixarea numelui turcesc sub aceste forme, în epica populară românească, a contribuit şi vreo influenţă ungurească? Ni se pare că o asemenea ipoteză trebuie pusă. La Români, formele Marcuş, Marcoş nu reprezintă o adaptare desăvârşită, ci continuă a fi simţite ca străine. Ele sunt complet izolate în balada în chestiune; în afară de acest produs

¹⁾ IOAN BOGDAN, *Vechile cronici moldovenesti până la Ureche*. Bucureşti 1891, p. 147.

²⁾ T. PAMFILE, *Văzduhul*. Bucureşti 1916, p. 9. — Expresia aceasta, ne comunică d-l Brătulescu, e cunoscută şi în Muntenia (Vlaşca).

³⁾ Numele acestui paşă este şi mai cunoscut în toponimia Dobrogei, unde însă s'a păstrat nealterat, datorită mediului turco-tătar care l-a susţinut. Aici *Malcócî* e numele unui sat mare, situat lângă gurile Dunării la 7 km. spre Est de Tulcea. La fel se numeşte un deal din apropiere, de pe malul drept al braţului Chilia. Tot în vecinătatea acestui sat e şi un lac, ce poartă acelaşi nume: «Malcócî-Ghiol» (= lacul lui Malcócî). Cf. GRIGORE DĂNESCU, *Dicţionarul geografic, statistic şi istoric al jud. Tulcea*. Bucureşti 1896, p. 318—321. Aproape de Silistra de asemenea un cătun, care intră'n alcătuirea comunei Hairam-Chioi, poartă numele Malcócî. Iar lângă acest sat se află dealul «Malcócî-Mezarlic» (= «cimitirul lui Malcócî»). Vezi T. X. BIANCHI et J. D. KIEFFER *Dictionnaire turc-fr.* Tome II, p. 876. Paris 1850). Cf. G. DĂNESCU, *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al jud. Constanţa*. Bucureşti 1897, p. 553—554.

folkloric, după cât știm, sunt cu totul necunoscute în popor. Transformarea cuvântului turc. Malkoç în Markoš și apoi Markuš, pe baza principiului etimologiei populare, s'a putut realiza mult mai lesne la Maghiari decât la Români. Schimbări întâmplare sigure pe teritoriul limbii române, independent de orice înrâurire străină sunt: Malkoç > Marcólci și Malkoç > Marcócî¹⁾. Asupra celorlalte aspecte însă, ne putem îndoi că s'au născut fără concurs străin. E drept, fenomenul Marcócî > Marcoș e foarte posibil la Români, mai ales dacă avem în vedere trecerea numelui din Moldova în Muntenia. Fonetismul exact al lui Marcócî în graiul moldovenesc e: « Markóši ».

Sunetul *ś*, specific Moldovenilor, este foarte apropiat de *ș* și chiar e perceput de Munteni adesea ca *ș*. Astfel, în unele variante ale baladei, care s'au răspândit în Muntenia, dela Moldoveni, Markóši a putut deveni Marcoș. Și numai așa socotim posibilă transformarea numelui turcesc Malkoç în Marcoș, dacă voim s'o explicăm ca rezultat al unor prefaceri exclusiv românești. În cazul acesta, am avea o dovadă filologică foarte prețioasă, care ne indică în chip precis că balada a luat naștere în Moldova. Dacă însă avem în vedere felul cum e accentuat acest nume, observăm că forma sa arhaică, de origine moldovenească, poartă accentul pe a doua silabă: Markóšü, și tot așa îl are până azi numele Marcócî din varianta Brătulescu din Muntenia. Dar despre forma Marcoș nu știm cum e accentuată. În niciuna din cele trei variante, unde se află, nu e însemnat accentul. Logic ar fi să-l aibă tot pe a doua silabă (Marcós), dacă e adevărat că derivă din forma mai veche « Markóšü ». Totuși, credem aproape sigur că el se află pe prima silabă: Márcoš. Schimbarea accentului de pe silaba a doua pe cea dintâi nu e greu de explicat: imaginea cuvântului românesc, — după care se modela cel de origine turcească — prezenta accentul pe prima silabă: Márcu. Deci sub această influență, Marcós > Márcoš. Mai greu de explicat este forma Marcuș, din două variante vrâncene. Nici aici accentul n'a fost notat de culegător, însă avem convingerea că numele eroului baladei e accentuat de asemenea pe prima silabă: Márcuș. Dar aceasta e foarte curios, căci aici nu se mai poate invoca înrâurirea formelor românești, ba chiar acestea se împotrivesc unei asemenea accentuări. Românii cunosc derivate diminutive dela Marcu, precum: Mărcuș (Mărcușór), Mărcút, de unde vedem că numele Marcuș din variantele moldovene — dacă s'ar fi ajuns la el pe baza aplicării etimologiei populare în cadrul exclusiv al limbii românești — ar fi fost normal nu numai ca să poarte accentul pe a doua silabă, dar totodată să prezinte trecerea lui *a* neaccentuat la *ă* și astfel să avem forma Mărcuș Pașa²⁾. De ce a fost ținut în frâu principiul

¹⁾ Ori, poate, cu necesitate: Malkoç > Marcólci > Marcócî?

²⁾ Dacă totuși privim fonetismul Mărcuș ca românesc pur, atunci trebuie socotit drept o evoluare mai înaintată a formei muntenesti Márcoš, unde *o* neaccentuat din

etimologiei populare ca să respecte o formă așa de neromânească? Numai de simțul colorii locale? Ne îndoiim că acest simț a putut avea aici atâta tărie, mai ales că în unele variante ale cântecului — cum sunt cele oltene — s'a trecut complet peste el, ajungându-se la identificarea numelui eroului turc cu forma românească, dând Marcu ¹⁾ Pașa.

De aceea ni se pare destul de probabil ca la stabilirea formelor Márcoș, Márçuș, la Români, în cântecul bătrânesc, să fi jucat oarecare rol înrâurirea unor fonetisme maghiare. Unele date istorice vin în sprijinul acestei presupunerii. Transilvania a cunoscut bine și ea pe generalul turc Malkoçoğlu. Ba mai mult, chiar expediția a doua a Turcilor în Polonia a fost de aproape urmărită de către Maghiari. Regele lor Vladislav, polonez de origine — fiu al lui Cazimir și fratele regelui polon contemporan cu el, Ion Albert — promisese ajutor Polonilor și chiar a poruncit contelui Petru de Sf. Gheorghe să-și adune oaste, din Ardeal, și să meargă în contra Turcilor ²⁾. Deci, în special, în regiunea săcuiașă din Sud-Estul Transilvaniei s'a putut fixa numele comandantului expediției turcești, într-o tradiție orală — dacă nu chiar în vreo baladă populară maghiară — care apoi să fi fost cunoscută și de Români ardeleni. Dela aceștia trecerea ar fi fost ușoară peste munți, în deosebi la Români din ținutul cel mai apropiat, al Vrancei, de unde posedăm astăzi patru variante, dintre care două ne dau forma Márçuș pentru numele eroului turc. La Români din Transilvania însă, balada nu e atestată. Rămâne de cercetat dacă nu cumva literatura populară ungurească cunoaște vreun astfel de cântec sau măcar vreo legendă în proză relativ la expediția dezastruoasă a pașei Malkoç în Polonia.

Dacă e just că formele românești Marcoș — Marcuș sunt un reflex al fonetismelor maghiare Márkos — Márkus, aceasta credem că a rezultat mai curând în urma unei încrucișări de tradiții orale. Prima tradiție va fi trecut la Unguri dela Români, care erau mai în direct contact cu evenimentul istoric, iar numele avea de sigur aspectul moldovenesc Markóși. Din Transilvania, după ce se va fi realizat confuzia cu formele maghiare, numele eroului va fi fost reprimit de Români, prin cei ardeleni, și apoi transmis iar în Principate. Aspectul românesc a putut ajuta acțiunea principiului etimologiei populare la Unguri, înlesnind identificarea numelui turcesc cu Márkos. Cum că în adevăr, la Maghiari, numele pașei în chestiune a avut în popor o astfel de formă, se confirmă și pe cale documentară. Cronicarul Tubero, care se ocupă de istoria Ungurilor — cunoscând bine

---

silaba finală a trecut la *u*, ca în ex. : bálmoș-bálmuș. (Poate și în numele proprii vechi românești : Mógoș > Móguş? Drágoș > Dráguș?).

¹⁾ Aici însă, e drept, nu trebuie uitat rolul pe care l-a jucat contaminarea cu numele eroului Marcu Viteazul, care deși e din alt cântec — aparținând unui ciclu sud-slavic — era în Oltenia deja foarte popular când s'a răspândit balada lui Marcoș-Pașa acolo.

²⁾ ENGEL, *Geschichte des ungrischen Reiches*, III Teil, II Abt. S. 101.

acest popor în mijlocul căruia se pare că a trăit — și care e contemporan cu expediția armatei turcești în Polonia, ne vorbește foarte pe larg despre comandantul ei, sub aspectul latinizant « Marconius ».

Această formă nici într'un caz nu poate avea la bază fonetismul turcesc « Malkóč », ci, cel mai probabil, un fonetism unguresc de tipul « Márkos ». Povestirea lui Tubero, având unele puncte de contact cu o tradiție populară — de sigur maghiară, din care se va fi inspirat direct — reflectează fără îndoială și în ce privește acest nume un aspect folkloric autentic, unde, adaptarea cuvântului exotic la împrejurări ungurești și creștine era un fapt împlinit.

În orice caz, influența maghiară, realizată pe calea transmisiunii orale a unor legende cu fond realist, n'a avut la Români altă repercusiune decât în fonetismul numelui eroului, nu însă și asupra cântecului, care, prin toate elementele lui — precum am văzut aiurea — este o creațiune pur românească. Deci, dacă această părere s'ar verifica, ea nu schimbă nimic din concluziile noastre în legătură cu geneza baladei românești și cu centrul ei de expansiune.

Ipoteza mai sus expusă, relativ la influența ungurească, o dăm subț toate rezervele, deoarece ne lipsește materialul necesar spre a o controla. Totuși, oricât de curioasă ar părea, am prezentat-o fiindcă faptele înseși ne-au sugerat-o.

Concluzie

Studiul nostru asupra cântecului lui Marcoș Pașa — una dintre cele mai vechi balade populare românești în care e vorba despre Turci — ne arată că uneori aflăm în adevăr oglindit câte ceva din istoria trecutului în eposul poporului și că putem chiar determina anumite evenimente și cronologia lor, ba că, pe această cale, putem ajunge și la stabilirea timpului aproximativ al nașterii cântecului. Totuși, e nevoie să specificăm, acestea sunt cazuri foarte rare. Descoperirea unei realități istorice incontestabile, ca aceea din tema cântecului bătrânesc analizat de noi, nu trebuie să ne iluzioneze prea mult: ceea ce ne-a dus la determinarea evenimentului real au fost izvoarele istorice pe care le-am avut la îndemână. Deci, ca să reducem rezultatele acestei cercetări la justele lor proporții, trebuie să constatăm că de fapt nu e vorba aici de reconstituirea unui eveniment istoric pe baza baladei populare, ci de o recunoaștere a lui în creațiunea folklorică și de o identificare a datelor aflate acolo, cu cele din izvoarele istorice. Dacă cineva ar fi reconstituit dezastrul armatei turcești numai pe baza cântecului bătrânesc, procedând la aceasta cu oricât de prudentă atitudine critică, și dacă ar fi ajuns la aceleași rezultate, am fi fost cei dintâi care să le respingem ca pe niște pure fantasmagorii.

Produsul folkloric — de orice specie ar fi — nu îndreptățește pe nimeni la nici un fel de reconstituiri istorice. La identificarea evenimentelor din el însă, — după tipul celei realizate de noi — folkloristul are dreptul în anumite cazuri, iar adesea e chiar nevoit s'o încerce.

În ce privește epica populară în versuri la Români, se mai pot face cu succes unele identificări.

O astfel de încercare, pentru timpuri mai nouă, destul de vag schițată — mai mult un fel de indicație — aflăm în Tocilescu. În precuvântarea sa la « Materialuri folkloristice », bazându-se pe cronica lui Neculce, el atrage atenția asupra subiectului istoric din balada Agăi Bălăceanu ¹⁾. Identificarea lui Tocilescu era de altfel mult mai ușor de făcut prin faptul că balada își păstrează încă destul de fidel caracterul ei istoric, în special datorită apropierii mai mari a evenimentului cântat, de vremea noastră. În acel cântec bătrânesc nota realistă, istorică predomină, pe când în cel al lui Marcoș Pașa elementul fantastic, care a asimilat așa de bine datele realiste, dă baladei aparența că n'a putut avea niciodată la baza ei motive istorice. De aceea se înțelege dela sine ce greu ar fi fost — ba chiar imposibil — de bănuir tema realistă dela origine, dacă nu erau cronicile și cu deosebire anumite motive comune cronicilor și baladei.

Preocuparea centrală a cercetării noastre a fost cronologizarea; nu a evenimentului din cântecul bătrânesc, ci a cântecului însuși. Toate celelalte chestiuni se subordonează acesteia. Chiar și problemele de geneză ținesc în realitate tot către același scop. Din acest studiu se vede, totodată, la cât element istoric, și cât de transfigurat, ne putem aștepta să aflăm în balada populară, precum și ce anume evenimente au șanse de a pătrunde în ea: cataclisme de tipul iernii grozave din 1498, epidemii mari cum e ciuma, holera, apoi chiar unele războaie grele care s'au repercutat în masele populare prin pustiiri, foamete, etc.... Istorie propriu zisă, în sensul politic — adică de fapt cea oficial cunoscută — este foarte puțină în eposul popular. Temele istorice apar în creațiunea epică a poporului complet simplificate, iar datele reduse la minimum sau cel mai adesea, înlăturate cu totul.

Căutând a arunca oarecare lumină asupra genezei cântecului lui Marcoș Pașa, ne-am slujit de el ca să ilustrăm cu acest prilej și anumite fenomene folklorice curente în domeniul epice populare în versuri.

Credem că studiul monografic al diferitelor balade, analizate atât din punct de vedere al fondului realist ce se poate afla în ele, cât și din punct de vedere genetic, e foarte necesar ca să putem păși pe un teren mai sigur la clasificarea în cicluri și la cronologizarea cântecelor noastre bătrânești.

PETRU CARAMAN

¹⁾ Cf. TOCILESCU, *Materialuri folkloristice*, vol. I, partea I, p. XX sq.

FOLKLOR DIN JUDEȚUL LĂPUȘNA

Din Basarabia s'a cules, până astăzi, foarte puțin material folkloric ¹⁾. Nu s'a cules, fiindcă în tot timpul stăpânirii rusești, pătura intelectualilor moldoveni, în mare parte înstrăinată, era lipsită de dragoste, interes sau curiozitate pentru viața Moldovenilor. Culegerile răzlețe dinainte de războiu zac rătăcite prin revistele locale rusești și românești și cu greu pot fi folosite în cercetările științifice. Culegerile publicate în volume sunt făcute în cea mai mare parte de folkloriști amatori, pe care i-au impresionat mai mult unele genuri de folklor (cântece, balade, povestiri, etc.). Materialul de basme, superstiții, acte magice, tradiții, obiceiuri, colinde, etc., își așteaptă încă culegătorii.

Culegerea materialului folkloric din Basarabia se impune cu atât mai mult, astăzi, cu cât mersul vertiginos al civilizației urbanizează satele, făcând să dispară, la generațiile nouă, tocmai aceste genuri de folklor.

Pe când pentru celelalte regiuni (Moldova, Bucovina, Muntenia, Ardealul, Banatul, regiunile locuite de Românii din Sudul Dunării) avem bogate culegeri de folklor, care sunt utilizate încercetările științifice atunci când se urmărește existența, răspândirea și circulația diferitelor motive folklorice pe întreg teritoriul locuit de Români, pentru Basarabia acest lucru nu se poate face tocmai din cauza lipsei unor astfel de culegeri.

---

¹⁾ Iată o listă a culegerilor publicate în românește: GH. MADAN, *Suspine*. București 1897 (« Biblioteca pentru Toți », Nr. 138); ZAMFIR ARBORE, *Basarabia în secolul XIX-lea*. București 1899 (obiceiuri, cântece); *Graiul Nostru*, texte din toate părțile locuite de Români. București 1906 (cântece și balade); G. WEIGAND, *Die Dialekte der Bukovina u. Bessarabiens*. Leipzig 1904; I. IONESCU-DARZĂU, *Fata din pădure*. Poveste. *Povestea grăului*. Edit. rev. « Răsăritul », 1920; GH. GIUGLEA, *Din literatura populară de astăzi a Basarabiei* (cântece), București 1919; V. MOISESCU, *Povești din Basarabia*. Chișinău 1922; S. TEODORESCU-KIRILEANU, *Povești basarabene* București 1922; ION BUȚDUGAN, *Cântece din Basarabia*. Cartea I-a, Chișinău 1922. Cartea II-a (1905 — 1906), Craiova 1928; MATTHIAS FRIEDWAGNER, *Rumänische Volkslieder aus Bessarabien*, în « Revista Filologică » I (1927), Nr. 1—2; « *Graiul Nostru* », *Prin sate și mândstiri basarabene* (cântece), București 1931; AUREL CODREANU și GH. ȘTEFĂNESCU, *Comorile satelor* (cântece, doine, strigături, proverbe), Craiova 1931; GH. MADAN, *Obiceiuri și rândueli la naștere, rodină, botez, muntă și înmormântare în părțile Codrilor din Basarabia*, publicate în « Cuvânt Moldovenesc » VII (1932), Nr. 36—41. Afară de « Cuvânt Moldovenesc » s'a mai publicat folklor în revistele « Mărgăritare Basarabene » I (1927), Nr. 1—2 și « Viața Basarabiei » I (1932) și II (1933).

Această lacună în cercetările folklorului românesc trebuie completată și pentru că, odată ștearsă granița Prutului și dată fiind fluiditatea materialului folkloric, multe elemente de folklor, proprii regiunilor din Vechiul Regat, trec și se localizează în Basarabia prin intermediul armatei și muncitorilor ce pleacă după lucru dincolo de Prut, iar ceea ce este de inspirație locală amuțește.

Câțiva ani după Unire — fenomenul continuă și astăzi încă — la țară, flăcăii și fetele nu cântau și nu cântă decât « cântiși din Regat », învățate de flăcăi la armată.

În Basarabia, în unele părți, Moldovenii, au raporturi întinse și chiar conviețuesc în același sat cu Ucrainieni, Bulgari, Găgăuți, Nemți, Ruși și alte neamuri. În aceste regiuni trecerile din ceea ce este folklorul unui neam la acela al altui neam sunt inerente și cercetările viitoare trebuie urmărite și din acest punct de vedere.

Textele folklorice din această culegere le-am adunat, în cea mai mare parte, din satele Ialoveni, Nimoreni, Bardări, Pojorăni, Buțeni, Molești și Cigărlenii din jud. Lăpușna.

Culegerea nu prezintă o cercetare sistematică a existenței și circulației tuturor motivelor de folklor ce se întâlnesc în alte regiuni, după un chestionar mai dinainte pregătit, ci, luând parte în timpul vacanțelor, cât am fost student, la multe din manifestările vieții dela țară: șezători, clăci, cumătrii, mese mari, praznice, etc., îmi notam atunci când vedeam că se produce, în mod natural și spontan, vreo manifestare folklorică a acestora cu care conviețuiam.

Satele amintite se găsesc în partea de Sud-Est a județului Lăpușna. Ialovenii și Nimoreni sunt așezate pe valea pârâului Ișnovăț; Bardării și Pojorării pe valea pârâului Botna; Moleștii și Cigărlenii pe pârâiașul Botnișoara, iar Buțenii pe pârâul Galbăna. Nimoreni, Bardării, puțin și Pojorării, sunt sate « dela Codru », iar Ialovenii, Moleștii, Buțenii, sate « dela câmp ». Cigărlenii sunt situați în marginea de Nord a regiunii « Codrului Tigheciului ».

Linia ce desparte regiunea « Codrului » din centrul Basarabiei de « câmp », spre Sud, coincide cu șoseaua ce duce dela Chișinău la orașelul Hâncești (vezi harta). La « Codru » mai supraviețuesc încă petece din codrii vestiți ai Bâcului și Tigheciului, cresc livezi de pruni, meri, peri, vii. « Codrenii » se ocupă mai mult cu livezile și viile, iar plugărie fac în măsură mai mică. La « câmp » e mai larg și mai mult pământ pentru plugărie. Aici se seamănă mai mult grâu și porumb. Dela un timp, au început să se planteze coastele dealurilor cu hibrizi producători direcți, numiți în graiul local « giță primai ». Numai gospodarii mai frunțași cultivă și viță altoită.

Populația din aceste sate este curat românească.

Satele Ialoveni și Bardări sunt, în mare parte, locuite de « mazăli » și « rădzăși » cu stăpânire pe pământul pe care îl lucrează « din moș strămoș tucma dila Ștefan Vodă ». Astăzi nu se mai deosebesc « mazălii » și « rădzășii »; « s'o amestecat, s'o făcut tot unu ». În trecut, mazălii și rădzășii se bucurau față de « țărani » de un prestigiu social deosebit. Mazălii erau organizați aparte în cadrul organizației sătetești, cu un « căpitan piști mazălii din douăspreși sate ». Mazălii și rădzășii aveau mai mult pământ, cu hrisoave de stăpânire dela cei mai vechi Domni ai Moldovei, erau mai cinstiți și mai tradiționaliști. Mazălii erau investiți (până la războiul mondial) cu anumite privilegii. Plăteau mai puțin bir, nu erau « scoș la drumuri », nu făceau clacă la boier și la preot și aveau dreptul să-și învețe copiii la școlile medii județene. Nu se luau în petrecere, « în cumpanie », decât între ei sau cu rădzășii și nu-și măritau fetele după « țărani ». În satul Ialoveni se păstrează tradiția că, înainte vreme, « la crăsmă să scula dila masă țaranu când intra v'on mazăl ori v'on rădzăș și, când grăie, îi dzîșé căpitani. Așa am apucat din bătrâni ș'asa iera înainte » ¹⁾. Încă din timpul războiului mondial, dar mai mult din timpul « Svobodei » (revoluției) din 1917, au început să se șteargă aceste bariere dintre categoriile sociale ale aceluiași sat. Astăzi n'a mai rămas decât amintirea că înainte au fost mazăli (la Ialoveni): Frundzăștii, Bogosăștii, Budenii și rădzăși: Vârlănenii, Mărăștii, Vasălițăștii, Vâtcărăii, etc.

« Rădzăș » și « rădzășie » nu mai designează astăzi o categorie socială, ci stăpânirea « di veci » a unei bucăți de pământ chiar și atunci când nu mai e moștenită dela părinți, ci căpătată prin « cumpărătură ». Mulți dintre mazăli și rădzăși au sărăcit de « umblă cu dzîua la lucru, iar dintre țărani, is pervâi ²⁾ » gospodari în sat ».

Populația celorlalte sate e de « nadelnici » (clăcași împroprietăriți), numiți astfel după lotul de pământ — « nadel » — ce li s'a dat la împroprietărirea din anul 1868. Cigărlenii, după tradiția satului, sunt coloniști moldoveni și ruteni — « răileni » ³⁾ — coborâți din jud. Hotin la începutul sec. XIX în Bugeacul părăsit de Tătari.

Starea materială a acestor sate se prezintă, în general, bună. Fiecare gospodar are dela trei și jumătate hectare (lotul de împroprietărire) până la zece și chiar cincisprezece hectare de pământ arabil, vie și izlaz. Pământul îl seamănă cu grâu, porumb, orz, fasole, cartofi și cânepă. Fiecare gospodar are dela o jumătate de hectar până la trei hectare de vie. Izlaz au puțin și deci și vite puține. Gospodarii mai frunțași din sat au și câte

¹⁾ Informator: Isai Frunză, 60 ani, mazăl.

²⁾ Frunțași.

³⁾ Locuitori din raiaua Hotinului.

cinci până la cincisprezece oi. Femeile lucrează la câmp tot lucrul, cot la cot cu bărbații, primăvara la săpat la vie, vara la prășit și la seceratul grâului, iar toamna la culesul strugurilor. Iarna numai, dacă mai au puțin timp liber ca să toarcă și să țeară pânză pentru cămăși, războaie și țoluri de așternut. Cred că tocmai acestei cauze — luarea femeilor la munca câmpului — se datorește dispariția aproape totală a industriei casnice pentru confecționarea îmbrăcăminții și deci, dispariția portului național.

În timpul sărbătorilor Crăciunului, femeile nu lucrează nimic în casă ¹⁾, iar bărbații neavând ce lucra în curte, încep petrecerile sau — cum li se spune în graiul local — «cumpăniile». Cele trei zile de Crăciun, Anul nou, Bobotează, fiecare gospodină «să pregătești di bâcati și poftestî neamur'li, nănașii, cumătrii, mahalagii și să ieu în cumpanie».

De obicei, gospodarii mai tineri «poflesc» — invită — pe cei mai bătrâni. Se adună la o casă «câte șapți, opt părechi di oameni și stau la masă, beu, mănâncă, vorghesc di nevoili gospodăriei, și di și mai iesti pin lumi» ²⁾.

Dela un gospodar trec la altul și tot astfel pe rând la toți până a doua zi dimineța. Când se întorc acasă, răsună satul de cântece. La «cumpanie», după ce li se urcă vinul la cap, încep să cânte și să joace. Cântece cu cuvinte cântă mai ales femeile. Alteori aduc și câte un lăutar ori se întâmplă de au «în cumpanie» vreun gospodar care cântă din fluier. Bătrânii joacă numai jocuri vechi moldovenești: troanca, hușanca, cărășălul, bulgăreasca, mărunțica, etc. Flăcăii și fetele au uitat, astăzi, aceste jocuri.

«Cumpăanii» nu se fac numai în timpul sărbătorilor Crăciunului, ci și «în câșlegi», la Paște, la Paștele Blajinilor ³⁾, vara la «Sân-Chietriu»

¹⁾ Vezi textul 176.

²⁾ Informator: Vasile Mateuță, 85, Ialoveni.

³⁾ Paștele Blajinilor se serbează în prima luni, după Dumineca Tomei, când se pomenesc și se dă de pomană pentru sufletul morților. De dimineță preotul face liturghie în biserică, unde se pomenesc pomelnicele iar, după liturghie, trece în cimitir și face din nou «pomenirea morților» la fiecare mormânt. Femeile vin la cimitir, întind câte o față albă de masă pe mormânt, pe care așează mâncările pregătite de acasă. Aici, pe morminte, mănâncă, beau, și-și dau de pomană dela mormânt la mormânt, cozonaci, ouă roșii, vin, etc. Copiii umblă pe la morminte și femeile le dau, de sufletul morților, ouă roșii, covrigi, felii de cozonac. Femeile tămâiază și stropesc cu aghiasmă mormintele. Cu câteva zile înainte, ele au grijă să-și boiască crucile mormintelor cu var, să așeze țărâna și să sădească flori. După ce a terminat preotul cu «pominirile», bărbații aștern, în curtea cimitirului, câteva războaie peste care întind fețe albe de masă, femeile scot din desagi oale și străchini cu mâncare; tot satul ia masa în cimitir cu preotul în capul mesei (Molești, Cigărleni, Buțeni). În Ialoveni dela un timp, ospățul se face pe la case și numai între neamuri.

și toamna, când fiecare gospodar își serbează patronul gospodăriei ¹⁾. În post nu se fac niciodată « cumpânii », dar nici la cârciumă nu se fac; numai acasă, în gospodărie.

Fiind așa de dese ocaziile de a petrece în comun și vinul fiind din abundență, în Ialoveni și satele din împrejurimi a luat naștere și s'a dezvoltat un foarte bogat gen de cântece, necunoscut în alte regiuni, numit: « cântece de păhar » ²⁾, cu o melodie săltărească dar și duioasă în același timp. După această melodie « joacă păharu șel cari dregi ginu ». La « cumpanie », după două-trei rânduri de pahare de vin, gazda începe să cânte și să « joace păharu » ca să producă mai multă dispoziție mesenilor.

Dintre genuri, doinele (cântecele) și basmele se bucură de o circulație mai intensă și de o mai mare bogăție de motive. Baladele și strigăturile sunt în curs de dispariție. Cu toată truda depusă în acest sens, cu greu am putut culege câteva balade. Mai însemnate sunt: « Șândruleasa », cunoscută în multe regiuni și întâlnită în aproape toate culegerile de folclor și « Boghian și cu Bărcan », în care se cântă vitejiile a doi haiduci vestiți, în jumătatea secolului trecut, în Codrii Bâcului și Tigheciului.

Strigăturile au dispărut aproape cu totul. Cuvântul « strigătură » și obiceiul de « a striga la joc » nu mai este cunoscut. Această înfloritură a jocului românesc a dispărut, și astăzi, în aceste părți, jocul e mut.

Cântecele, care după forma și nota lor satirică se aseamănă cu ceea ce sunt în alte regiuni strigăturile, se cântă la « cumpanie » după melodiile « cântecelor de păhar ». Colindele ce se cântă astăzi au toate fond religios. Colindele lumești, așa cum sunt cunoscute în Ardeal, au dispărut aproape cu totul. În trecut trebuie să fi avut o circulație mai intensă și aceasta, de vreme ce, sporadic, apar și astăzi. N'am reușit să înregistrez decât o singură colindă de acest fel (textul 80) ³⁾.

Regiunea cercetată e pur agricolă. În trecut, când plugul nu pătrunsese cu brazda prin toate hârtoapele și ponoarele, erau locuri mai largi și aveau unde să pască turme de oi. Astăzi nu mai sunt cunoscute nici tradiții, nici cântece care ar oglindi vieța păstorească de altădată.

¹⁾ Fiecare gospodar își alege, când se cunună, un patron al gospodăriei (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, 8 Noemvrie — « Arhanghelu » — și Sfântul Nicolae, 6 Decemvrie). De ziua patronului se face « praznic » și se invită rudele, vecinii și prietenii. Unii gospodari invită și preotul ca să le sfințească coliva și masa.

²⁾ Vezi textele 68—73.

³⁾ Până la Unire, în Ialoveni, copiii nu umblau cu colindul decât la Anul nou, deși cuprinsul colindelor pe care le cântau amintea și venera nașterea lui Isus. Obiceiul de a umbla cu steaua și Irozii dispăruse. De câțiva ani, învățătorii au organizat cete de elevi ca să umble cu steaua și colindul la Crăciun. Din cauza haosului produs de schimbarea stilului, aceste frumoase obiceiuri dispar.

OBICEIURI LA NAȘTERE ¹⁾

Cu mult înainte de naștere, femeia însărcinată trebuie să evite de a face anumite lucrări: să nu coasă, să nu toarcă, să nu taie cu foarfecele « pi sărbători... c'apu fași copchilu cu sămn ». Nu-i bine să privească « la jigăanii, la om urît, șchiop, șiușit » și să fure (vezi textul 206).

Dacă vrea să scape de copil, când simte că-i gravidă în prima sau a doua lună, « be dzamă di rădășină di stegie, ori dzamă di coarjă di șireș amar și treși copchilu pintr'insa » (Ialoveni). În ce privește cunoașterea dinainte a sexului copilului, se crede că dacă femeia « îi țuguietă la pânt'și, apui fași fată; dacă-i lată la șăli, fași băiet » (Ialoveni).

Când se întâmplă ca un copil să moară nebotezat, nu-l înmormântează cu preot, ci « îi fași groapă ș'al îngroapă ca pi șei spândzuraț; n'ăl prinești în țințirim ». Pentru ca să nu moară nebotezat, moașa, când vede că-i copilul slab, îl spală cu aghiasmă și-i face semnul crucii spunând: « În numele Tatălui » (de trei ori). Dacă trăiește până îl botează preotul, « n'ăl mai moai în cristelniță ».

Când se naște copilul, moașa pune pe fereastră « o hrincă di pâni, o boghiță di sari ș'on păhar di apă să găsască ingeru când a vini să spui norocu copchilului » (Nimoreni).

Dacă se naște copilul « cu cămeșuică, apu copchilu șela-i cu noroc ». Moașa strânge « cămeșuica », o întinde pe o stibă de busuioc de se usucă pe coardă în « casa șei mare » (Ialoveni), ori « la icoane în casa șei mare » (Nimoreni). Se dă fetelor mari care nu se pot mărita să o pună în lăutoare « c'apu să mărită mai răb'di ».

Dacă moare copilul « cât sugi țată, îi pui cămeșuica în săcriu » (Nimoreni).

Când naște o femeie primul copil, moașa îi dă lehuzei să țină în sân, trei zile, o căpățână de usturoiu. Această căpățână de usturoiu « îi ca on feli di năvalnic; îi bini s'o mănânși fetili care nu să pot mărita ».

După naștere, arde lampa în casă, toată noaptea, până botează copilul. Dacă se stinge lampa și-i întunec în casă, « s'aprochie diavolu și fași rău copchilului, ăl schimbă, ăl ie pe a tău ș'aduși altu 'n loc, urît, stricat » (vezi textul 205).

A doua zi după naștere, moașa se duce la preot « să facă apă copchilului și să-i scoată numili ». Preotul sfințește apa și-i dă moașei aghiasmă într'o sticlă.

La trei zile se serbează *rodina* ca să fie copilul norocos în viață și sănătos. Moașa invită neamurile mai apropiate, vecinele și viitoarele nașe.

¹⁾ Informatori pentru Ialoveni: Lisaveta Poparcea, 66 și Nastasia Ștefănuță, 50; Nimoreni: Mărioara Vutcaru, 62 și Antonia Miron, 63.

Desdediminează, înainte de a se începe rodina, scaldă lehuza. Îi toarnă mai întâi, în mâni aghiasmă, se spală pe față și spune: « Mă rog di mă iartă! » (de trei ori). Moașa îi răspunde: « Domnu să te ierte! » Lehuza pune, acum, pe mâinile întinse ale moașei, un petec de pânză (doi metri), îi toarnă aghiasmă de se spală pe față și spune: « Mă rog di mă iartă! » Lehuza îi răspunde: « Domnu să te ierte! » Pânzei dăruite moașei i se spune « mâneși ».

Când iese lehuza din scaldătoare, moașa îi așează, alături de albia în care s'a scaldat, cleștele și mătura (când noul născut e fată) ca să calce pe ele; sau un sfredel, un cuțit ori un condeiu (când noul născut e băiat).

Lehuza mișcă cu cleștele în vatră sau mătură cu mătura prin casă « ca să șii fata bună gospodină ». Când e băiat, sfredelește, taie cu cuțitul ori scrie cu condeiu « ca să șii băietu bun gospodar ori să s'abată la carti ».

După scaldătoare începe rodina propriu zisă. Gospodinele invitate vin la rodină cu farfurii de făină, iar pe făină mai pun ouă, bomboane, nuci, covrigi. La Nimoreni nu se duc la rodină ouă fiindcă « fași copchilu bube ». Când noul născut e fată, duc fuioare de cânepă, « c'apu îi cresc fetii gățili ».

Când intră în casă, urează: « Să trăiască boierii și cucoanili și părinții să-i crească! » La masă, când urează paharul cu vin, spun: « Să trăiască pruncu și s'o născut, pi loc cu noroc și să priiească haina botedzului cu nănașii care i-o și chemaț dila Dumnedzău și părinții să trăiască să-l crească ».

Femeile care au « poală roșie » nu-i bine să se ducă la rodină, « c'apu fași copchilu bubi în cap, pi trup ». În cazul când se duc, ca să nu i se întâmple copilului nimic, când intră în casă, merg la copil și-l șterg cu poala cămășii, spunând: « Cum îi mă-ta, așa-s și ieu și nu Ț-a mai și nica ».

Mama care vrea să-și apere copilul de bube de vreo femeie ce-ar uita să spună aceste cuvinte, « pune o dohotniță supt laiță și n'ari d'își nainti, copchilu nica » (Nimoreni).

Până la rodină, moașa trebuie să păzească să nu intre nimeni străin în casă (astăzi nu se mai respectă acest obicei). Dacă scapă pe cineva și intră, are grijă să taie cu foarfecele « un capăt di brâu ș'înfășă copchilu și nu i-i nica » (Ialoveni).

Nu-i bine, de asemenea, să lase scutecele copilului, când le spală, « să sfințască soar'li pi dânsăli; da să li dăi în casă înainti di asfințit ».

E oprit, până la botez, să arunci afară scaldătoarea copilului dacă asfințește soarele, « c'apu nu doarmi copchilu noaptea ». Ca să nu i se întâmple nimic, când o aruncă afară, sting câțiva cărbuni într'însa.

Când naște femeia primul copil, îi coase o cămașă în care îl îmbracă numai vreo lună de zile. Tot în aceeași cămașă îi îmbracă, atât cât sunt

mici, și pe ceilalți copii « ca să trăiască ghini, să să iubască unu pi altu dacă s'or fași mari » (Ialoveni).

Botezul nu se face la o dată fixă; dar în general cam la două săptămâni până la trei luni după naștere.

Preotul botează sâmbătă seara și mai rar duminică dimineață. Sâmbătă seara, moașa duce nașilor câte o pereche de colaci și o garafă de vin. Se spune că « duși colași di prins cumătri ». Nașii întorc darul cu câte o legătură de făină, o legătură mică de sare și 5 lei. La biserică, nașii aduc « crâjmă » doi metri de pânză de bumbac, prosop, busuioc pentru lumânare și parale pentru o cruciuliță finului.

Dacă se întâmplă de moare copilul « în nîr », adică scurt timp după botez, « crâjma îi îmbrăcămintea lui di șeia lumi ca s'arăti că-i încreștinat. Tari mari pomană au nănașii când botează și moari copchilu în nîr! ».

Dela biserică până acasă, nașii vin cu lumânările aprinse. Acasă, dac'au ajuns, aprind lumânările ce s'au stins pe drum, și închină cu toții mamei copilului spunând: « Poftim di prinești, dila noi șin, dila Dumnedzău creștin » (de trei ori). Mama sărută mâna nașilor și le răspunde: « Bodaprosti ». După aceasta, moașa strânge lumânările dela nași, le face mănunchiu și le stinge de coardă spunând: « Trăiască copchilu cu mamă, cu tată și cu toț nănașii dimpreună! » (La Ialoveni nu se cunoaște semnificația acestui rit. La Nimoreni se crede că « să crească nant, în sus să margă copchilu »).

Se așează apoi nașii la masă și primesc o mică gustare.

A doua zi după botez e « scăldătoarea ». Moașa invită ca și la rodină nașele, neamurile mai apropiate și vecinele.

La scăldătoare gospodinele aduc daruri: scutece, feșe, străchini cu făină, vin, parale, etc. Moașa pregătește scăldătoarea, toarnă aghiasmă, grâu sau orez « ca să aibă copchilu parti la pâni când s'a 'ngospodări ». Tot în scăldătoare mai pune și o pană de găină « ca să șii ușor ca pana, să zboari, să crească răb'di ».

Nașele țin aprinse în mâni lumânările dela botez, picură în scăldătoare picături de ceară în formă de cruce, spală și șterg copilul cu « crâjmele » dela botez la cap, la picioare, la gură « ca să nu facă bube, să nu să opărească ». După ce-l scaldă, îl închină mamei. Moașa strânge lumânările dela nașe, le stinge de coardă și chiue « ca să fie copchilu vesel, să chiue vara când s'o fași mari ». Moașa toarnă apă pe mâni nașelor ca să se spele în vatra focului « să aibă copchilu lipiși, să șii ardzo ca focu când s'a fași mari » (Ialoveni). Nașele se șterg de Țolurile de pe lăiți și spun: « Să aibă parte la oi, la cânepă ».

La scăldătoare, nașele îi dau răsplată moașei doi lei, iar copilului îi aruncă în scăldătoare câte patru lei.

Cumătria se face după botez, sâmbătă spre duminică. De câțiva ani mai toate cumătriile se fac toamna, fiindcă « sânt di toati: gin și bâcati ».

Părinții copilului pregătesc mâncare, băutură și « colași pintru cumătri ». La începutul mesei, moașa sau un frate al gospodarului « închină colașii acoperiț cu șalinși, barizuri, băsmăli » și spun: « Poftim și priiuit colașei dila cumătrii duñeoastră, di mari, di niși, cum o vrut să-i facă, di frumos ca fața lu Hristos ».

Nașii « pun pi masă la cumătrie » dela 100—200 lei, iar invitații nașilor și gospodarului cu cumătria câte 20—30 lei.

Gospodarii mai săraci nu mai fac cumătrie, nici nu « dau colași ».

OBICEIURI LA NUNTĂ ¹⁾

Dela vârsta de 16 ani băieții și fetele se întâlnesc și petrec împreună, toamna, la nunți și la clăci, iarna, « la Andriiu » și la șezători, iar vara « la vie », « la șireadă » și « la gioc » (horă). Șezătorile și clăcile sunt aceleași ca în toate regiunile locuite de Români, iar « la vie » și « la șireadă » sunt manifestări caracteristice regiunii.

Vara, duminica și sărbătorile, flăcăii se întâlnesc când ies dela biserică cu fetele « cu cari șad », adică cu fetele cu care fac dragoste, vorbesc și le trimit la vie. Fetele se duc înainte și-i așteaptă pe flăcăi la umbră subt nuci, vișini ori tufe de vie. Când vin flăcăii, « stăm la vorbă, ni strângim, ni sărutăm și punim la cale pintru la toamnă ca să ni luăm » ²⁾.

Tot vara, spre seară când nu-i « gioc » în sat, toți flăcăii și toate fetele se adună într-o luncă de sălcii din marginea satului (Ialoveni) sau la pădure (Bardări, Pojorâni și Cigârleni), stau de vorbă, glumesc, cântă, chiuie și joacă. La Ialoveni, acestei întâlniri de duminică i se spune « la șireadă ». Dela « șireadă » fug toamna fetele « pe cuptiori » la flăcăi și tot de aici le « fură » flăcăii de le duc mirese la gospodăriile lor.

După războiu se fac tot mai rar căsătoriile cu « staroști » (pețitori). Acum fetele « fug pe cuptiori » la flăcăii cu care « au șădzut » toată vara, sau se sfătuiesc flăcăii ce au de gând să se însoare cu câte alți doi flăcăi, ia fiecare fata care-i place și cu care « își are în vorbă » dela « șireadă » și o duce « nireasă » acasă la părinții săi. Rar se întâmplă ca părinții flăcăului să nu vrea să primească « mireasa » aleasă.

Ca un efect imediat al acestor raporturi libere între flăcăi și fete, mai totdeauna se întâmplă că « toamna se 'nsoară și pin postu mari ari de-amu naslednic, urmaș ».

¹⁾ Informatori pentru Ialoveni: Nastasiia Ștefanucă, 50, Lisaveta Poparcea, 66 și Acsenia Mateuță, 75; Nimoreni: Mărioara Vutcaru, 62 și Antonia Miron, 63; Cigârleni: Vasile Vaipan, 92. La Ialoveni am luat parte la mai multe nunți.

²⁾ Ialoveni: Agafia Vasiliță, 22.

Gospodarii mai frunțași țin și astăzi ca feciorii lor să nu « să facă di răs » și să se logodească așa cum au apucat obiceiul din bătrâni.

În acest caz, părinții flăcăului caută doi « staroști » din rudele mai apropiate ca să se ducă « în stărostie » la tatăl fetei alese.

Dacă sunt primiți, stau la masă, beau vin, se învoiesc asupra zestrei flăcăului și fetei și numai după aceea « pun zăloagili pi masă ». Mirele pune un inel și 500 lei iar mireasa o « carsâncă » (broboadă de mătăsă) și inelul. Chiamă mireasa în casă și-i spun: « Hadi, dă-ti cucoană nireasă și-i vidé și ț-o și mai dragă, păralili ori carsânca ». Mireasa, dacă-i place mirele, ia paralele și inelul mirelui; dacă nu-i place, « carsânca » și inelul ei.

Mireasa cinstește pe toți cu câte un pahar de vin și, când ajunge cu rândul la mire, îi întinde paharul și-l trage repede spre ea spunându-i: « Mai stăi cucoani niri, nu ti grăghi așa di răb'di la 'nsurat ».

Logodna se face, de obicei, pe înserate și se spune că, dacă mireasa-i slută, îi bine să fie lampa întunecoasă, ca să n'o poată vedea mirele bine, că, « la luînă și mîta-i frumoasă ». De aceea unei lămpi întunecoase i se spune că-i « bună de logodnă ».

Când mirele e din alt sat, părinții miresei se duc la vreo săptămână « cu viderea » la mire, să mai asculte din vecini din ce fel de neam e mirele și dacă-i harnic, cuminte și gospodăros. Dacă ceva nu le place, schimbă zăloagele și logodna-i stricată.

Acum « pun dzî di răspuns ». Părinții mirelui invită pe părinții miresei « la răspuns ». Aceștia vin la mire cu trei, patru « perechi di oameni », rude din cele mai apropiate, mirele invită și el rudele sale și toți, într-o duminică seara, stau la masă, beau, mănâncă și se învoiesc definitiv asupra zestrei ce le-o dau copiilor lor. Socrii cei mici și cei mari dau mâna, un neam merge și « taie », iar mirele iese în curte și trage câteva focuri de armă. Acum se zice că « au băut răspunsu ».

Tot « la răspuns », socrii cei mari se învoiesc cu socrii cei mici să le coasă « cămeșă de niri, și di socri, șalincă di soacră și di nună », stabilesc numărul de « legători » ¹⁾ ce trebuie să pregătească pentru când vor veni « cu nunta » să ia mireasa.

Când mirele și mireasa sunt din același sat, trec cu « răspunsu » și la socru cel mic unde petrec până a doua zi dimineată. După « răspuns », părinții mirelui și miresei pregătesc cele trebuitoare pentru nuntă, « toc-înesc muzicant », se duc « la popa di să împacă cu cununii », la primărie, etc.

Zestrea ce se dă de obicei fetelor este: două până la patru hectare de pământ, vacă cu vițel, două războaie de întins pe pereți, douăzeci de

¹⁾ Prosoape lungi de bumbac, la capete cu « horboțică » (dantelă), cu care se înfășoară, pe după gât și subțiori, nunii și rudele mirelui când vin « cu nunta » să ia mireasa.

coți de țol, douăzeci de coți de cadrul, douăzeci de coți de veretcă, douăzeci de coți de pânză pentru saci, patru «căpătaie înfățate cu față di hăsă, cu vișăituri», cinci prosoape cu «horboțică», șase șervete de masă, șase farfurii, șase furculițe, tăblă, două garafe, patru pahare, «camot» ori «sânduc».

La flăcăi se dă: două până la cinci hectare de pământ, car cu boi, casă sau loc de casă.

Când fata «fuge pe cuptiori» ori o «fură flăcăul» dela «șireadă», părinții mirelui invită pe părinții miresei, «se pun la cale» și fixează ziua când trebuie «să bee răspunsu». Între «răspuns» și nuntă trec cam trei-patru săptămâni, până ce termină de făcut toate cumpărăturile și pregătirile de nuntă.

Nunta se face sâmbăta la mireasă și duminica la mire. Toamna, când sunt mai multe nunți în sat, se fac și în cursul săptămânii, marți la mireasă și miercuri la mire.

Pregătirile de nuntă încep de vineri, când se coc colacii pentru «conocari» și se prepară «băcatile» pentru nuntă.

Sâmbătă dimineață, mirele trimete «irezii» la mireasă (10—20 de flăcăi «legați vorniceii cu băasma la mână») ca să-i ducă, pe o tabla, papucii de mireasă, șalul, peteala, ghirlanda și două «jămne». Tot drumul, lăutarii cântă și flăcăii chiuie. La gospodăria socrilor mici, iese mireasa în prag, iar un flăcău spune «irezii». După ce au ceterat «irezii», flăcăii schimbă «jămnile», mireasa își ia darurile și-i invită pe flăcăi în casă de-i cinstește cu câte un pahar de vin. Flăcăii se întorc la mire încă cu câteva femei dela mireasă, neveste tinere care-i duc mirelui cămașa la care au lucrat.

La mire, un flăcău dela mireasă «ceterează irezii» și nevestele închină mirelui cămașa, cerându-i răsplată: «Plătești cucoani niri di toată găurica, capica». Mirele le dă câte câțiva lei.

Aproape de amiază, se urcă mirele în trăsură între nun și nună, și cu alte câteva trăsuri de nuntași, cu conăcari călări și cu colaci de conăcărie în mână, pleacă «cu nunta» să-și aducă mireasa. Aproape de poarta socrilor mici, «nunta» se oprește. Doi vorniceii dela mireasă, unul cu un colac în mână și celălalt cu o garafă de vin, înconjură «nunta» de trei ori, cinstesc mirele și nunii cu vin și dau mirelui colacul. Mirele se scoală în picioare, își face cruce cu colacul în patru părți și apoi pune colacul pe cap. Flăcăii se reped chiuind, smulg colacul de pe capul mirelui și mănâncă bucățița de colac ce au apucat-o. E credința că te însori mai curând.

Acum conăcarii înaintează călări până la prag și «ceterează conăcăria». Mireasa îi ascultă din prag.

După aceste rânduieli, intră «nunta» în ogradă. Soacra cea mică aduce un scaun și-l așează alături de trăsura mirelui. Când se coboară

mirele din trăsură, flăcăii chiuie iar soacra cea mică îi așterne pe scaun « pestelca ca să țină bărbatu di casă, să nu îmbli după fimei streini » (Ialoveni).

Lăutarii cântă « giocu șel mari moldovenesc » și mirele se prinde în horă între nun și nună. Două rude apropiate ale miresei (bărbați), în mijlocul « giocului », unul cu tablaua cu « canfeturi » și poame, iar celălalt cu garafa de vin și două pahare, « dreg » vin tuturor celor prinși în « joc ». Nunul, nuna și « staroștii » intră în casă și primesc zestrea. Flăcăii scot zestrea în fața casei și « o gioacă » după o melodie săltăreață numită « hostropătu ».

Zestrea o așează în car și o trimit înainte la socrii cei mari.

După « giocu zăstriei », nunii, mirele, rudele și toți nuntașii săi se prind de mână, șireag și intră în casă. Lăutarii cântă « danțu ». Vornicelul din capul « danțului » aruncă pe casă, înainte de a păși pragul, o bucată de trestie. (Nu se cunoaște semnificația acestui rit).

În casă mirele trece în capul mesei cu nunii la dreapta și la stânga. Socrii cei mici « leagă nunii cu prosoape în cruși, leagă staroștii și neamurile nirelui ». Dacă nu se ajung prosoape atâtea câte s'au fixat « la răspuns », nunul cel mare nu începe masa și spune: « Îi can gros cuțitu, nu tai jămna. Aduceți o tociță să-l mai ascuțim ». Numai dacă « îi leagă » pe toți câți s'au învoit, nunul se scoală în picioare, se îndreaptă cu fața la icoane și spune « Tatăl-nostru ». Acum taie « jămna » și încep să mănânce. Cât stau la masă, druștele îmbracă mireasa, îi așează peteala și ghirlanda pe cap. Lăutarii cântă în tot acest timp: « Ian taci, Lado, nu mai plânge ».

Masa, la nuntă, e foarte bogat pregătită și « bâcatele » sunt aduse într-o ordine anumită. La început iau cu toții « câte un păhar de rachiu cu scorțișoare, apoi rășituri, găluși cu bulgur și cu carne, ihné, macaroane, învârtită, peleaf cu lapti și după peleaf s'aduși « găina » friptă 'ntreagă pi plășintă di fedé ».

Lăutarii cântă « cântecu găinii », iar o femeie care a fript găina o poartă pe un blid și cu alte trei femei vin dela bucătărie cântând « hostropătu » și tropotind cu blidul cu găina acoperită, deasupra capului. Când pășește pragul, femeia cu blidul spune: « Bine v'am găsit sănătoș, cucoani nun mare și cucoană nună mare! Bucuroș di vinirea noastră ? Nunul răspunde: « Bucuroș, bucuroș ! » și se repede să-i apuce blidul cu « găina ». Femeia trage blidul la ea și spune: « Stăi, cucoani nun mari, mai întâi să ne plătești osteneala. Întreabă-ne de unde am adus-o, cum am prins-o. Noi am prins-o cu coraghia di pi mari ». Nunul le răsplătește osteneala cu câte câțiva lei și câte un pahar de vin.

După ce se servește « găina », aduc mireasa. La început se aduce o babă bătrână ori o altă fată și-l întreabă pe mire: « Ei, asta-i cucoani niri, o cunoști ? » Mireasa trece și se așează în capul mesei lângă mire. Nuna

cea mare rupe « găina » în bucăți mici, taie plăcinta în felii, pune în furculiță o bucățică de « găină » și o felie de plăcintă și dă, mai întâi, socrilor mici « câte o coraghie », apoi neamurilor miresei, neamurilor mirelui, la toți câți sunt în casă. După aceasta, nuntașii ies în curte și privesc cum joacă flăcăii cu fetele.

Nunul chiamă pe socrii cei mici de se așează pe laiță în fața icoanelor, cu o « jămnă » și cu o icoană în mână. La picioarele lor aștern un cojoc pe care îngenunchează mirele și mireasa.

Socrii cei mici așează « jămna » și icoana pe capetele lor, iar un flăcău sau un om mai în vârstă spune « iertășiunea ».

După « iertășiune », mirele și mireasa se scoală și sărută mâna părinților. Acum « mireasa dregi câte un pahar di gin la toati neamur'li ii și li mântănești pintru osteneală ». Acesta-i « adălmașu nîresăi ». După « adălmaș », se prind toți nuntașii de mână, înconjură masa de trei ori, ies în curte cu « danțu » și dansează « giocu șel mari moldovenesc ».

Când scoate mireasa « cu danțu » din casă, un frate mai mic al miresei, sau un nepot, înfige o furculiță ori un cuțit în ușă și spune: « Păr nu ni-i da leița, nu-ț dau pi leița ». Mirele îi dă câțiva lei.

« Giocu șel mari moldovenesc » e semn că nunta-i pe sfârșite. Mirele ia mireasa de subțiori și o aruncă în trăsură în chiotul flăcăilor.

Mireasa, înainte de a pleca, își face cruce cu un colac în patru părți. Flăcăii se reped și smulg colacul din mâna miresei și mănâncă fiecare câte o bucățică. Acesta-i « colacu miresei ». (Vezi legenda « colacului nîresei », text 153).

În drum spre socrii cei mari, « nunta » nu se întoarce pe același drum pe care a venit, ca « să nu știe nîreasa drumu să fugă înapoi ».

Acasă întâmpină « nunta » socrul cel mare cu « tăblaua di dulșeturi și gin ». Dansează mai întâi în fața casei « giocu moldovenesc » și apoi intră « cu danțu » în casă. Vornicelul din capul « danțului » aruncă și aici o bucată de trestie pe casă. După ce pleacă nunul, seara spre duminică, flăcăii și fetele dansează « la nuntă sara ». Un vornicel iese pe prispă și strigă: « Poftim dila nîc și păr la mari, fașiț aiastă supărare și daț câte un pitac, să li fașim casă cu șerdac ». Flăcăii și fetele « intră și dau mâna » cu mirele și cu mireasa, pun câte doi lei pe o tablă și primesc dela mire și mireasă câte un pahar de vin.

Duminică dimineața primesc « iertășiunea » și dela părinții mirelui și apoi, cu nunii, vornicei, druște, rude pleacă « cu marș » la cununie. Un vornicel duce, în fruntea convoiului, icoana de cununie, încadrată într'un prosop lung cu « horboțică », iar altul duce « războiu di cununie », pe care îl aștern sub picioarele mirelui și miresei cât se cunună.

În drum dela biserică, ies pe la porți copii și toarnă cu căldarea apă înaintea mirelui, « strochesc nîrili ». Mirele aruncă câțiva lei.

Duminecă are loc «nunta la ȋiri». La «nuntă» vin toate neamurile mirelui, prietenii și vecinii. Toți aceștia aduc drept daruri câte o sticlă de vin, iar rudele și câte o găină, farfurii cu struguri, nuci, etc. În casă ȋnchină darurile mirelui și «dau mȃna» cu câte 2—5 lei. Spre seară vin și socrii cei mici «la nuntă» (cȃnd sunt din același sat) cu rudele lor mai apropiate, de asemenea ȋncȃrcați cu daruri.

«Nunta dila ȋiri» se ȋncheie tot cu «danțu» și «giocu șel mari moldovenesc».

Duminecă seara ȋncep pregătirile pentru «masa șei mare» de luni. La «masa șei mare» iau parte numai rudele mirelui, prietenii, vecinii și nunul cu «poftiții săi».

Vara ȋntind mesele afară în curte, iar iarna, în «casa șei mare» ori ȋntr'un șopron. În capul mesei așează pe o tablă o «jȃmnă» în care ȋnfig și aprind cele două lumȃnări de cununie. Socrul cel mare ȋnchină nunului «o pȃrechi di colași», o farfurie, un pahar cu apă și un prosop. «Tinerii» —așa se numesc mirele și mireasa după nuntă—apucă amȃndoi de același pahar și toarnă apă nunului pe mȃni de se spală, apoi, tot amȃndoi ȋi ȋntind un prosop sȃ se șteargă pe mȃni. Nunul zice, ȋnainte de a se așeza cu toții la masă, «Tatȃl-nostru». Tot acum, nunul «pune pe masă 500—1000 de lei, iar ceilalți meseni 50—100 de lei sau juruiesc «tinerilor» cȃte un oboroc de grȃu, un purcel, o «chitȃ» de cȃnepă, etc. Cȃtre sfȃrșitul mesei, se servește «gȃina» după același ritual ca și la «nunta ȋiresei».

Numai cȃ aici nuna «nu taie jȃmna și nu rupi gȃina pȃr nu sȃ duși sȃ dizbrași șiȃna di cȃmeșȃ. Nuna sȃ duși cu două femei drept martore și dizbracȃ tȃnȃra di cȃmeșȃ, ș'o 'mbracȃ cu alta, ș'aduși cȃmeșȃ 'nvȃlitȃ 'ntr'o bȃsma roșie la masa șei mare, sȃ sui pe on scaun ș'o aratȃ la toț mesȃnii. Gioacȃ și cȃntȃ di bucurie cȃ i-o fost șiȃna șinstitȃ». În tot acest timp lȃutarii cȃntȃ: «pȃșȃțȃlu» și «hostropȃțu».

Soacra cea mare trimite nurorile ori cȃteva femei mȃritate la socrii cei mici «cu cȃmeșȃ sȃ li ducȃ bucurie». Una dintre femei se ȋncepe și se leagȃ cu brȃu roșu în cruciș, iar în mȃnȃ duce «on colac mari, fȃcut pi vargȃ, legat cu lȃneatȃ roșie și bosȃioc». Celelalte femei ȋși leagȃ la mȃni cordele roșii, prosoape și iau garafe de vin ori rachiu roșu. Astfel ȋmpodobite pornesc la socrii cei mici cu doi lȃutari în frunte, cȃntȃnd, chiuind și tropotind. Două femei apucȃ o bȃsma roșie, se ȋnvȃrtesc și tropotesc cȃntȃnd versuri cu conțȃnut pornografic.

La socrii cei mici sunt poftite în casȃ. Aici nu aratȃ «cȃmeșȃ» pȃnȃ nu sunt «legate cu prosoape». Cȃt stau la masȃ, «cȃmeșȃ stȃ desfȃcutȃ la on colț di masȃ» (Nimoreni).

Socrii cei mici ȋnvitȃ vecinele și rudele mai apropiate care aduc drept daruri «tinerilor» fuioare de cȃnepă, gȃini, saci cu grȃu, farfurii cu

struguri, etc. La plecare, fiecare « fură ce poate, cari o iconiță, cari on fuior de cânepă, cari o floari ș'aduc desagii plini la tineri » (Ialoveni).

În drum spre casă cântă:

« Feriși di doi părinț,	Rachioaș cu cuișoari,
C'o făcut copchii cumiņ!	Că i-i șina ca o floari
Hai la nunu, hătu-l-aș,	Și șinu ca on păun...
Și ne-a da on adălmaș,	N'a lăsa nănașa 'n drum....»

(Ialoveni)

Când s'au întors la « nașa șei mare » se adresează către nună:

Nună, nună,
Plosca-ț sună!

Iar nuna le răspunde:

La'să suni,	Știi nuna și i-a fași.
Că-i de-aluni,	Când ar și di clocotiși,
La'să suni,	N'ar mai și nuna pe-aiși....»
Că-i di doagi,	

(Ialoveni)

Când mireasa-i din alt sat, se duc doi bărbați călări cu un colac legat cu lână roșie și busuioc, călăreții se încing cu brăie roșii, iar la căciuli își pun buchete roșii de flori.

Acestui obicei i se spune « colacu ». De câțiva ani, la Ialoveni « masa șei mare » se face fără « colac ». La Nimoreni și Cigârleni, mai rar, dar se face și astăzi.

La Ialoveni se trece peste « colac » la alt obicei numit « legătoarea ».

Socrii cei mari se îmbracă cu cămăși albe de bumbac, lungi până în pământ, « cămeși di socri », se leagă pe cap, socrul cu un prosop, iar soacra cu o « șalincă » și busuioc, se urcă pe un scaun lung și « dreg gin la toț mesăni și li gioacă păharu ». Nuna aduce un cojoc, îl împătorește în patru și-l așterne pe un scaun pe care se așează « tinerii ». Nuna îi unge pe amândoi cu miere pe mâni și pe cap, îi piaptănă, mai întâi pe « tânără » și apoi pe « tânăr ». Pe ea o îmbrobodește cu o « șalincă » neagră, semn că nu mai e fată, ci nevastă și « de-amu o trecut în rându fimeilor ».

Tot nuna dă tinerilor câte o bucățică de colac uns cu miere și le spune:

« Să trăiț, șinilor,	Să mâncaț dintr'o bâcățică
Să șiț buni ca pânea,	Și să dorniț pe-on căpătâi.
Și dulși ca nierea,	

După « îndulșirea tinerilor » merge nunul și după dânsul toți mesenii, și « dau mâna cu tinerii », iar nuna « îi îndulșești ». Fiecare « pune pe

masă » 5—30 lei. La sfârșit, nuna strânge banii, îi înnoadă într'o băsmă-luță cu mai multe noduri, îi dă « tinerilor » și le spune:

« Na, să șiț zgârșit.
Să rădz și să înodz,
Să plângi și să diznodz ».

Cât durează « legătoarea », unul din mesenii cei mai glumeți se îmbracă cu haine rupte, « să fași mama pădurii » și-i distrează pe ceilalți.

La vreo trei săptămâni după « masa șei mare », « tînărul » invită pe socrii cei mici, pe nuni « di cale ». Acum închină nunului și socrului câte o « păreche de colași și câte un prosop ». Aceștia, la rândul lor, întorc darul cu bani sau juruiesc câte un oboroc de grâu, câte un purcel.

Când se întâmplă că « tînăra n'o fost șinstită, socrii șei mari rabdă să li gioași colacu, numa ca să nu-i facă pă părint' di răs. Da când vin socrii șei nîși « di cale » tot le-o fac. Socru șel mari dregi gin dintr'un păhar spart, păr la gură tot să scură și li spuni:

Prînești, cuscri,
C'asa o fost și șică-ta,
Așa prîniț și duñevoastră »

(Ialoveni, Nimoreni)

După ce se sfârșește masa, când să iasă socrii cei mici din casă, « îi aruncă soacrei din pod un ham în gât « să margă vestea pin lumi că iaca i-o 'nhămat » (Cigârleni).

OBICEIURI LA MOARTE ȘI ÎNMORMÂNTARE ¹⁾

În Ialoveni și satele din împrejurimi e adânc înrădăcinată credința că celui care i se apropie moartea, i se arată mai întâi în vis, « să gisadză pi șeia lumi, să gisadză cu morții ».

De asemenea, când cade icoana jos din perete e semn că va muri cineva din familie. Nu-i bine să moară omul nespovedit, « c'apu să chiamă că să duși la 'ntuneric pi șeia lumi ».

De aceea bătrânii depun cea mai mare stăruință ca să nu moară nespovediți. Îndată ce se simt puțin slăbiți, se duc la biserică sau chiamă preotul acasă ca să-i spovedească. Când bolnavul « să trudești mult cu moartea și nu-ș poati da sufletu, chiemi nouă copchii să bată câte nouă mătăni, că-l iartă Dumnedzău. Îi ghini s'aprindz nouă lumânări și să li lichești pi o coadă di topor, gios la capu mortului. Toporu rătează lemni și

¹⁾ Informatori pentru Ialoveni: Lisaveta Poparcea, 66 și Nastasîia Ștefănuță, 50; Nimoreni: Mărioara Vutcaru, 62 și Antonia Miron, 63.

groasă și subțiri și să rătedză și păcatili omului. Că păcatili n'âl lasă să moară » (Nimoreni).

La Ialoveni, în asemenea împrejurări, se citește « gisu Maișii Domnului ».

Oamenii care mor greu își răsplătesc din păcate. Când bolnavul moare greu « îl așadz pe on cojoc ori scuman, da nu-i pui căpătâi di peni » (Nimoreni). Când își dă bolnavul sufletul, se deschid ușile și ferestrele ca să iasă sufletul (Nimoreni), iar pe ușă se aruncă un petec de pânză. Pânza « îs arichili cu cari zboară sufletu pi șeia lumi » (Ialoveni). Tot acum se anină în strașina casei un petec de pânză de bumbac — i se spune « altiță » — ca să știe lumea că este mort la casă.

Mortul este scăldat într'o « lăhancă » și scăldătoarea mortului se aruncă sub un gard sau în niște spini, ca « să nu calși omu ori gita, că să usucă » (Nimoreni).

După ce au scăldat mortul, îl îmbracă « cu straili lui di moarti ». Bătrânii obișnuiesc, cât sunt în viață, să-și facă « haini di moarti », pe care le păstrează cu multă îngrijire în ladă.

Dacă soția celui mort are de gând să se remărite, « atunși deșchee nasturii cămășii la gât și la brățări când îl așează în sicriu » (Ialoveni).

Copilului mic până la trei ani i se rup hainele în față dela guler până jos și se împăturesc marginile « ca să poată zbura, pentrucă iel e fluturi pi șeia lumi » (Nimoreni).

Când moare o fată mare, e îmbrăcată mireasă. I se pun pe cap peteală și ghirlandă, iar la piept un « buchet ». Flăcăului i se pune, de asemenea, un « buchet di niri » în piept.

Fetele și flăcăii care petrec mortul la groapă « îs legaț vornîșei și druște ca la nuntă ». Se face și « colacu vornîșelului », legat cu lână roșie și busuioc, pe care îl duce un flăcău în fruntea convoiului.

Sicriul se face fără fund, numai cu niște speteze. În fundul sicriului se așează un strat de trestie și strujituri dela sicriu. Perna se umple tot cu strujituri.

În palma mortului se pune « o cruciuliță » de ceară și doi lei, ca să aibă cu ce plăti vămile.

Când mortul e copilaș ce sugă încă țată, mama lui « îi fașe o ulșicuță di șeară și-i puni țată, covrigei, carameli și le așadză în răcliță, ca să aibă di altă lumi » (Nimoreni).

Cele trei zile cât stă mortul în casă, cei care vin « la mort » aprind lumânări și le pun într'un sfeșnic dela capul mortului. Se măsoară cât e de lung mortul cu o « feștilă », cu care se face apoi « toiagul ». « Toiagul » se învălătuțește roată și se așează într'o farfurie. Se aprinde câte puțin, cele trei seri cât stă mortul în casă.

La gospodăria în care e mort, bărbații umblă cu capul gol, iar femeile despletite.

Noaptea, cât stă mortul în casă, când e flăcău, fată mare sau om în stare — la copii nu se obișnuiește — se face « privechi ».

Se adună din vecini flăcăi și fete, de stau toată noaptea în camera mortului, vorbesc, glumesc și fac diferite jocuri.

Un joc mai cunoscut la « privechi » e următorul: Un flăcău aprinde o ramură de stibă de busuioc dela lumânarea mortului și o trece din mână în mână la toți pe rând. La cine se stinge îi sărută pe toți cei de față și la urmă sărută și mortul.

Cât e mort în casă, dacă se împrumută dela vecini « botcală », nu se mai dă înapoi. De asemenea, dacă se împrumută o covată, o sapă, un hârleț, se întoarce înapoi de unde s'a împrumutat numai după ce s'a înmormântat mortul, ca să nu moară și dela ei cineva.

Vecinele se feresc de a se la cât e mort alături, ca să nu le doară capul (Nimoreni).

Când scoate mortul din casă, i se dă de pomană — când mortul e copil nu se dă — « masă încărcată cu bâcati, furculiț, linguri, solniță, gărafă, pahară di rachie și di gin, candilă, icoană, ca să aibă di altă lumi » (Nimoreni). Cât a stat mortul în casă nu s'a măturat. Gunoii s'a strâns într-o « hodoroghiță » și după ce au dus mortul din casă, se scoate și gunoiul afară. Femeia care a scos gunoiul, mănâncă strachina cu « gălușe » de pe masa dată de pomană. Țolul și căpătâiul pe care a stat mortul se « scoate afară și se întinde pe un gard ca să-l bată vântul. În casă « să murui și să dă cu var ca să nu șii păreții însângerați » (Nimoreni).

Mortul e dus la groapă pe năsălii și numai iarna când e zăpadă mare sau noroiu se duce cu carul.

La năsălii se pun în cele patru mânere colaci, iar la steaguri se leagă prosoape. Când scoate mortul din casă, i se dă de pomană « din ușă » un lăicer sau țol, un prosop, o farfurie încărcată cu mâncare și un « pom din ușă » (Ialoveni).

La înmormântare se dau de pomană șase « pomuri ». În « pomuri » se pun șalinși, prosoape, bomboane, covrigi, struguri, lămâi, nuci. În vârful celor patru ramuri ale « pomului » se înfige câte un măr și în măr o lumânare.

Patru « pomuri » se dau de pomană celor care duc la năsălii, unul e « pomu șel mari di piști groapă » cu o cofă și cană și se dă de pomană la mormânt.

La « pomu di piști groapă » se fac între ramuri, cu lumânări lipite una de alta, « punț di șeară pintru ca să treacă pi undi n'a puté treși pi șeia lumi » (Nimoreni).

Al șaselea « pom » este cel care se dă de pomană cu masa (Nimoreni) sau « pomu din ușă » (Ialoveni).

Se mai pregătesc douăsprezece « poduri », câte un petec de pânză, un colac cu lumânare și o « pașcă cu țârnișe ».

« Podurile » se dau de pomană la cele douăsprezece opriri pe care le face preotul ca să prohodească mortul. Se dau douăsprezece « poduri » fiindcă « di șaia lumi sânt douăspreși punț lati ca sâmceaua cuțitului. La capu punții stă on moșneag, la cari-i bun; da, la cari-i păcătos, stă on bălaori, vrăjmașu, ușigă-l-crușea cu gura căscată. Sufletu plângi când n'are cu și plăti să treacă » (Nimoreni). Tot drumul până la « țintirim » se dă de pomană copiilor: nuci, bonboane, covrigi, etc.

În biserică se aprinde « toiagul » la capul mortului când citește preotul prohodul.

La « țintirim », când se coboară sicriul în groapă, preotul stropește mortul pe față și mormântul cu « apaos » (amestec de untdelemn și vin roș). Femeia care a purtat toiagul până la biserică, a dus și « apaosul ». « Toiagul » i se dă ei de pomană cu farfurie cu tot.

Când aruncă țărână peste sicriu, se aruncă bani în mormânt ca să aibă cu ce plăti vămile (Nimoreni).

Tot la mormânt se mai dă de pomană o găină (vie), ca « să scurme și să curățască cărarea di șaolini pi șaia lumi » (Nimoreni).

După înmormântare se pune pe locul unde și-a dat sufletul, trei nopti la rând, un pahar cu apă, o « hrincă » de pâine și o lumânare aprinsă. Se crede că în cele trei nopti, pământul îl întreabă pe suflet de unde este. Sufletul, dacă-i luminează la casa din care a plecat, zice: « dela casa unde se vede lumină ». Dacă-i întunec, sufletul se luptă cu pământul. Paharul, după aceste trei nopti, se dă de pomană (Nimoreni).

Ca să nu visezi mortul e bine să-i dai de pomană o ceapă, un covrig și o lumânare, luna « când iese Rusaliile » (Ialoveni). După înmormântare, cei care au condus mortul « la groapă » sunt invitați « la pomană ».

La trei zile după înmormântare i se dă de pomană mortului « de a triidza ». Se coc colaci și « să rîdică șiuru la bisărică ori chemi popa acasă ».

La nouă zile se « dă de a nouădza ». Se face praznic ca și « de a triidza ».

Trei zile, mamă, soția sau una din rudele mortului se duc la cimitir « c'on hărb cu tămâie, c'on colac ș'o lumânare ș'atămăiază mortu și să boșești ». Colacul îl dă de pomană celui pe care îl întâlnește când iese din « țintirim ». A doua zi de înmormântare, dacă-i duminică, — dacă nu, se așteaptă duminica — se sfințesc doi colaci la biserică și se dau de pomană. Aceștia îs « colașii oasălor » (Nimoreni).

Când se împlinesc patruzeci de zile se dă de pomană « di patrudzăși di dzili » (Ialoveni) sau de « grijă » (Nimoreni). Acum se dau de pomană și haine.

Se crede că până la patruzeci de zile sufletul celui care a murit trăiește pe lângă casă. Numai după ce i s'au făcut toate « grijăle » se duce sufletul « la locu lui ».

De câțva timp nu se mai fac deosebit toate aceste « grijii », ci se fac toate odată când se dă « di patrudzăși di dzili ».

T E X T E

Culegerea acestor texte am făcut-o în răstimpul dintre primăvara anului 1930 și vara anului 1933.

Transcrierea s'a făcut cu literele alfabetului obișnuit, pentru a nu îngreua cetitul. Am folosit numai semnul diacritic *ñ* (= n muiat), pentru care n'am găsit corespondent în alfabetul obișnuit.

Am însemnat cu *î*, sunetele derivate din *i* dela sfârșitul și mijlocul cuvintelor (de ex.: *și*, *ursită*, *ține*, etc.); sunetul *î* final provenit din *ă* (de ex.: *sî*, *casî*, etc.) l-am transcris peste tot acolo unde apărea, cu *ă*. Litera *ș* urmată de *e*, *i*, redă pe *ce*, *ci* din pronunțarea moldovenească (de ex. *atunși*, *dzișé*, *niși*, *șeva*, etc.). În toate celelalte cazuri, când *ș* este la sfârșitul unui cuvânt sau este urmat de o consonantă sau de vocalele *a*, *ă*, *â*, *î*, *o* și *u*, își păstrează valoarea lui fonetică obișnuită.

Tabloul textelor :

Balade	Text	1—7
Doine		8—45
Satire, glume		46—59
Strigături		60—67
Cântece de pahar		68—73
Cântece de stea, colinde, plugușoare .		74—83
Irezii, conăcăria, iertăciunea, urarea la pahar		84—88
Bocete		89—94
Ghicitori		95—129
Jocuri de copii		130—136
Povești și legende		137—155
Vieața din trecut		156—166
Datini		167—175
Superstiții și credințe		176—209
Descăntece		210—220
Magie		221—233

B A L A D E

1

Frundzișoara ș'on chirău,
Murguleț, murgociu nîieu,
Și nechez tu așa rău?
Or ți-i săti, ori ți-i foami,
Or ți-i greu di trupu nîieu?
— Niși nî-i foami, niși nî-i greu,
Niși nî-i greu di trupu tău,
Da nî-i greu di șe-aud eu.
Că aud munții huind,
Mari bălaor viind

Și din gură așa dzicând:
— « Dă-ti gios să ti mănânc ».
Și-ț-ar nîlă și rușine
Să mănânși vonic ca mini;
Și-ț-ar nîlă și păcat
Să mănânși trup diznîierdat.
Măicuța când m'o făcut,
Tari ghini i-o părut.
Când o dat la legănat
Tari m'o mai blăstămat:
« Sugă-ț șărchii sângili
Cum nî-ai supt tu țățili! »

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

2

NUNTA CHIRII

Chira gioi o logodit,
Vineri răspuns o băut
Și sîmbătă o murit.
Nunta 'n cali s'o pornit,
Conocarii o agiuns,
Ca să iei v'on răspuns.
Mama Chirii o ieșit,
Cu păr galbăn displetit,
Cu lacrăni păr ăn pămînt,
Cu glas mari așa dzicând:
— « Dragii mamii conocari,
Vă rog să nu-nîi bănuîț,
Nunta Chirii s'o vestiț,
S'o vestiț din sat în sat

Că Chira o răposat.
S'o vestiț din casă 'n casă,
Că Chira-i moartă nîreasă.
Luoat calu nîriului
Și căruța nunului
Și-i primblaț pin bosăioc
Că Chira n'ari noroc,
Și-i primblaț pin nîntă creață
Că Chira n'ari viiață.

Nimoreni — Aceeași.

3

La crășmuța din Ghermani
Be Boghian și cu Bărcan.
— « Be Boghene, nu pre be
Că potera-i pe-acolé ».
Da Boghian atunși dzișé:
« La'să vii că nu-nîi pasă
Că stau cu Bărcan la masă
Și nî-i pușculița dreasă;
Șădi 'n cui spândzurată
Ca on leu neastămpărată;
La brău cu șăpti chistoali,
Cu țăgiili gălghioari,
Buhuiesc ca di lingoari
Di niși capu nu mă doari ».
— « Be Boghene, nu pre be
Și ti cară de-acolé
Că potera-i își, colé ».
Atunși Boghian și Bărcan
S'o pornit ș'asa o dzîs:
Iarbo, iarbo, soră iarbă,
Pleacă-te 'naintea me,
Rîdică-te 'n urma me,
Că m'agiungi potera
Și-s fără armă, fără chistoali,
Numa cu palmili goali.
Am o flintă ghintuită
Cu șăpti plumburi bătută
Ca o curvă displetită.

Nimoreni — Aceeași.

4

Frundzișoara siminoc,
 Câti târguri cu noroc,
 Numa Plevna ardi 'n foc
 Și Osman Pașa la nîjloc.
 Ardi focu nu să stîngi,
 Osman Pașa mult mai plîngi,
 Călari pe-on cal bălan
 Și strigă: « Aman! aman!
 Săriț Turși, săriț Bulgari,
 Scăpaț Plevna di Moscali!
 Săriț mână dila mână
 Că Moscalu mă 'ncungiură;
 Săriț cu mânuli toati,
 Scoatiț Plevna di la moarti ».
 Pi dealu Bălcanului,
 Sângili Moscalului,
 La chișcuța calului,
 Da sângili Turcului,
 Păn la cheptu murgului.
 Strigă Turcu 'n gura mari:
 « Vai, sárași măi Moscali,
 Căn' te-i fași mai la vali
 Să-ț fac ieu o masă mari
 Di boieri și di cucoani!
 Să-ț ieu chielia din schinari,
 S'o jăpoi păr la chișioare,
 Să fac tocuri la chistoali! »

Nimoreni — Aceeași.

5

ȘĂNDRULEASA

Supt poalili seriului,
 La casâli Șandrului,
 Șandrului bogatului,
 Șăndruleasă ștei bogată,
 Cu Ilinca ștei frumoasă,
 Una din trii mii aleasă,
 Cu trupu di giupâneasă,
 Cu ochii di curv' aleasă,
 Dimineața să scula,
 Pi ochi negri să spăla,

Și la ap'o trimetea
 Și mă-sa îi cuvânta:
 « Ilencuță, draga me,
 Ie cofa și coromâsla
 Și ie apă din Gigiia.
 Și să ti uiț pi marea
 Să vedz nu-i vedé seva ».
 Ilencuța așa fășé.
 Și la apă să dușé,
 Apă 'n cofă își lua
 Și pi mari să uita.
 On caic tari vinea.
 Da 'n caic șini iera?
 Iera doi Turși și doi boieri
 Și doispreși ingineri.
 Ilencuța așa fășé:
 Cofili 'n mari dădé,
 Coromâsla pustiié
 Și la mă-sa alerga,
 Dila poartă că striga:
 — « Măiculiță, drăguliță,
 Încui-mă 'ntr'o lădiță,
 C'agiung Turșii la portiță ».
 Mă-sa 'n lad'o încuié.
 Turșii la poart' agiungé
 Și din gur' așa dzîșé:
 — « Șăndruleasă ștei bogată,
 Discui-ni porțili
 Și ne-o dă pi Ilinca,
 S'o dușim la Beșlega ».
 Șăndruleasă cuvânta:
 — « Turșilor, boierilor
 Și voi inginerilor,
 Porțili oi discuié,
 Da Ilinca o murit
 Ș'am 'gropat-o după casă,
 După casă, la fereastră,
 Ca să vii doru 'n casă ».
 Atunși Turșii s'apuca,
 Doi săpa, doi arunca,
 Doi pi Ilinca căta.
 Di Ilinca nu mai da.

Șândrulesei sărmana,
 Țâțali îi scrijăla
 Și cu sari li săra
 Să li-o dei pi Ilinca.
 Ilinca așa striga:
 — « Măiculiță, drăguliță,
 Nu-ț răpuni viața
 Pintru una Ilinca.
 Ian discui lădița,
 Să mă duc la Beșlega ».
 Mă-sa lada discuié,
 Turșii 'n caic o suié
 Și pi marea că porné.
 Când pi marea c'agiunge
 Ilencuța așa dzîsé:
 — « Turșilor, boierilor
 Și voi inginerilor,
 Dizlegață-ni mânuli
 Să-ni acopăr țâțali
 Că li ardi soarili
 Și să-ni ridic gățali! »
 Ii mânuli îi dizlega,
 Ie drumu 'n marea 'ș da
 Și din gură cuvânta:
 — « Dicât roabă Turșilor
 Mai ghini hrană peștilor
 Și în cuibu rașilor ».

Nimoreni — Aceeași.

6

Ardă-ti focu păduri,
 Ghini mai trăiem în tini!
 Când ieșăm din tini afară,
 Treși on boieri călari.
 — « Buna dzîua, măi cucoani! »
 — « Mânțănim, Pantilimoani! »
 — « Dă-ti gios di pi călari
 Că-ț ieu chielia din chișioari
 Să fac tocuri la chistoali,
 La chistoali ruginiti
 Pintru dușeta gătiti ».
 Stă boieriu și gândé,

Mâna 'n buzunar puné,
 Franși și rubli că scoté,
 Lui Pantilimon dădé.
 — « Mergi cu ghini, măi cucoani! »
 Iel la crâșmă să dușé
 Și din gură așa grăie:
 « Giupâneasă crâșmăreață,
 Scoate-o vadră plină, rasă
 Și ni-o puni-aiși pi masă.
 Giupâneasă crâșmăreață,
 N'ai o fată mai frumoasă
 Să mă sârvască la masă? »
 — « Am o fată ș'on flăcău,
 Mai ghini ti sârvasc ieu ».
 — « Di-i vidé că m'am 'bătat
 Să-ni așterni în fund di beși,
 S'aud șepu scârțiind
 Și vinu 'n cană curgând.

Bardări — Dumitru Bogdan, 40.

7

Niși la hoară, niși la muncă,
 Să-ni pui coadă la măciucă,
 Să ies sara la potică.
 Iaca șel bogat îni chică.
 — « Neamu mă-ti, măi bogati,
 Toată vara te-am rugat
 Să-ni dai bani cu 'mprumutat.
 Da acu când ni-ai chicat
 Șapte biși 'n cap Ț-am dat,
 La pământ ieu te-am culcat,
 Gălbiorii Ț-am luat
 Și la crâșm'am alergat.
 Buna sara, crâșmăreață!
 Hai să beu on adălmaș,
 C'am ucis on bogătaș
 Ș'am luat bani gălbănaș ».
 — « Be, Boghene, nu pre be
 Iaca straja-i iși, colé ».
 — « La'să vie, niși nu-ni pasă,
 Că ni-i pușculița dreasă.

La'să vie, niși nu-îi pasă,
 Am trii cai ca niști crai:
 Unu roșu ca focu,
 Unu negru ca corbu,
 Unu alb ca laptili.
 Ș'am plecat la iarmaroași.
 Acolo când am agiuns,
 Bini palma n'am bătut,
 Păgubașu o vinit,
 Drept în șeră m'o trântit.
 Șeră 'n mână și 'n chișioari

Și m'o dus la închisoari,
 La 'nchisoari la Gălaș.
 Az îi zî di sărbătoari
 Toată lumea la primblari,
 Numa ieu stau la 'nchisoari.
 Vinde, maică, ște-i avé
 Șî mă scoati de-acolé;
 Vinde, maică, măcar tot
 Șî mă scoati măcar mort ».

Ialoveni — Nicolai Mateuță, 28.

D O I N E

8

Pelin beu, pelin mănânc,
 Pi pelin sara mă culc;
 Dimineața, când mă scol,
 Mai cu-amar pelin mă spăl.
 Mărg la cofă să mă spăl,
 Lacrăniili curg izvor.
 Mărg la pământ să mă 'nchin
 Șî nu mai poși di suschin.
 Am rămas vonic strein!
 Strein sânt, strein trăiesc
 Șî streinii mă lipsăsc.
 N'am cui să mă jăluiesc.
 Jălui-m'aș dealului;
 Dealu ari peliniță
 Ieu la dânsa n'am credință.
 Jălui-m'aș câmpului;
 Câmpu ari florișeli
 Lui di mini nu i-i jăli.
 Jălui-m'aș codrului;
 Codru ari frundză deasă
 Niși i-i jăli, niși i-i pasă.
 Plin îi-i trupu di amar
 Ca Nestru din mal în mal.
 Plin îi-i trupu di jăli,
 Ca Nestru di chetrișeli;
 Șî di jăli, șî di dor,
 Ca și Nestru di nămol.

Plină sânt și 'nstrăinată
 Ca codru di crângi uscati.
 Tu strein și ieu strein,
 Hai în codru să trăim.
 Să ni fașim bordieș
 Cu tot lemnul di șireș,
 Cu ușori di mășieș
 Șî cu ușa di călini
 Să nu ni dischidă nimi.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

9

Pi supt șei păduri deasă
 Mari ploai să revarsă.
 Nu știu-i ploai, ori îi chiatră,
 Ori is lacrăniiori di fată.
 — « Fa, Ioană Ionică,
 Mintea ta șei ușurică
 Cum te-o făcut di nimică;
 Mintea ta șei nantă sus
 La gre stari te-o adus,
 La suspin și la mult plâns
 Șî la oftări de agiuns ».
 — « Nu-ț pai bădiță ghini,
 Că ți-ai făcut răs di mini
 Șî di tini n'ari șini.
 Că di tini când ș'a fași,
 Ca pământu te-i disfași,

Ca țărna te-i mașina,
 Ca sulșina te-i usca,
 Ca iarba te-i clătina,
 Ca roua te-i scutura.
 De n'ar mai agiungi ghini
 Șel și m'o 'ndemnat pi mini
 De-am făcut horbă cu tini.
 Și, șel și ne-o dispărțit,
 Să n'aibă loc în pământ,
 Niși tămâie la mormânt;
 Da niși drum, da niși cărari,
 Niși la moarti lumânari.
 Foai verdi fir mătasă,
 Șel di iubește și lasă,
 Adă-l Doamni cu pedeapsă,
 Din sibiri să nu mai iasă,
 Ostrovu să-i șii casă,
 Temnița să-i șii masă,
 Temnița să s' rîsîchiască,
 Carnea lui să muședzască,
 Șerili să ruginească,
 Cheili să prăpădească
 Chișioar'li să-ș rânească.

Nimoreni — Aceeași.

10

La gii la curătură
 Șueră-on vonic din gură
 Ș'ăl cunosc pi șuierat
 Că-i tinerel ni'nsurat,
 Ni'nsurat, nicununat;
 Primblă murgu ni'nvățat,
 Ni'nvățat, ni'nșalat.
 Să 'ntâlni c'o puică 'n cali.
 Îi dă contașu să-l ții
 Iel pi cal șăua să pui.
 Puiu șăua pi cal puné,
 Puica contașu-i ținé
 Și din gur'așa-i dзіșé:
 — « Ie-mă bădiță calari
 Că-s fată di boieri mari ».

— « Ba, puică nu te-oi lua
 Că ni-i murgu nîc di dzîli
 Aghé mă duși pi mini.
 Ni-i făcut murgu 'ntr'o gioi
 Nu ne-a duși pe-amândoi ».
 — « Puiule, nu mă-i lua
 Da tari te-oi blăstăma:
 Să ti duși, puiule, duși,
 Păr ai da di văi adânși
 Și de-o lunculiță deasă,
 O ploai să ti 'ntâlnească,
 Murgu să să poticnească,
 Drept în gât să ti trîntească,
 Mâna dreaptă să-ț scrîntească
 Și șa stîngă să țe-o frîngă,
 Și să ții frâu cu dinții
 Și să mâi calu ca muții.
 Și iară te-oi blăstăma,
 Să ti duși, puiule, duși,
 Păr ai chica rob la Turși,
 Să ti 'nsori di nouă ori
 Și să șași nouă fișiori
 Și la urm'o copchiliță
 Să-ț fii di trebuință,
 Să-ț cari apă 'n temnița
 C'on ibric și c'o coșita
 Și să-ț cari cu coșita
 Păr s'a roadi tortița.

Nimoreni — Aceeași.

11

Glas di cuc din deal răzghești,
 Ghiță calu-ș potcovești
 Și la cali gre pornești.
 Ie-l întreabă: « Când vii iară? »
 Iel din drum: « La primăvară,
 Când dă iarba să răsără ».
 Puica plângi di s'omoară.
 Plângi arsă di năcaz,
 Cu coatili pi pârlaz
 Și cu lacrăni pi obraz
 Suschinând fără răgaz:

— « Pintru și pleși, dragu ńieu ?
 Că mă iei, dzíșei mereu ».
 — « Nu-ńi mai ie di doru tău,
 Cât di numili șel rău ».
 — « Ah, plecare-ai, duși-te-ai,
 Nouă ai, pi nouă cai,
 Pe-on murguț ńtoarși-te-ai,
 Murgu ńi să poticnească,
 Șăua ńi să răsusească,
 Mńnuli ńi să scrintească,
 Limba 'n gură ńi să poșească,
 Și să ńii fráu cu dinńii
 Și să mńi calu ca muńii,
 Sńi ti vadă șńi pńrinńii,
 Neamuri, lumi adunată,
 Blństńmat cu foc de-o fată,
 De-o ibovnică 'ńșńlată,
 Să ti vadă soră, frati,
 Osńndit pintru pńcati.
 Ani ńtregi să dzași pi spati,
 Nimi 'n lumi să ti cati.

Ialoveni — Anica Nagńt, 24.

12

— « Frundzńșoara pui di nuc,
 Vini vremea să mă duc
 ńn spri spurcatu di Turc.
 Șń-ńi las casă, șń-ńi las masă,
 Șń-ńi las nevastă frumoasă,
 Șń-ńi las vași, șń-ńi las șńi boi,
 Șń-ńi las turmili di oi
 Că poate-oi vini 'napoi ».
 « Cńnd aș șńi că ai vini
 Cńrńrușă ń-aș pligi
 Șń di iarbă, șń di nalbă
 Poate-i vini mai di grabă.
 Of, puișoru ńieu șel dulșń,
 Cum te 'nduri tu a te dușń
 Șń mă lepez tńnerică,
 Tńnerică șń streină,
 Fńr di tată, fńr di mamă,
 Fńr di frńt, fńr di surori,

Mai ghini ar fi să mori ».
 — « Roagń-te la Preșńista
 Că ie a și mama ta;
 Roagń-te lui Dumnedzńu
 Că iel a și tatńl tău
 Șńi Domnului Isus Hristos
 Că iel ń-o fi di folos,
 Că poronca 'ńpńńńtească
 Șńni poati s'ńo propească ? »
 — « Tu ti dușń și ieu rńmńi,
 Cu șńni să mă mńngńi ? »
 — « Mńngńi-ti puicń, ghini,
 Că mai sńnt vonișńi ca mini ».
 — « Mńcar șńi ca frundza,
 Dacń nu ieșńi duńeta,
 Ieu oi plńngi ș'ńi ofńa ».
 — Mń suiem ńn deal la vie,
 Mń uitam ńn visterie
 Șń-ńi videm casa pustie.
 Mń uitam din deal la vali
 Șń videm pluguri ńmblńnd,
 Numa plugu ńieu șńdzńńd.
 Șńdi acasń supt pńreti,
 Boii pasc la iarbń verdi
 Șń plugariu 'n sat la feti
 La cucoani, la nevesti.

Nimoreni — Mńrioara Vutcaru, 62.

13

— « Fńoi verdi mńńńșńuni,
 Șń nu vii, soro, la mini ? »
 — « Am vńnit, soro, odatń
 Șń te-am gńșń supńratń.
 N'am vńnit sń-ń beu pńharu
 Ș'am vńnit sń-ń spun amaru ».
 — « Du-ti, soro, dila mini,
 Că ieu am șń-ńi mai rńmńni ».
 — « Numa ieu, puicuńă, șńtiu
 Cu șń bucurii viu.
 Be-uoń az, be-uoń șń mńni
 Be-uoń preń di nouă cai
 Gustu ginului n'ńflai. »

Ialoveni — Irimia ńuńu, 65.

14

Frundzuleana, codru des,
Că de-amu ni s'o 'nțales,
Că din tini n'am să ies;
C'am intrat di nic copchil,
Da amu-s mai mult bătrân.
Frundzuleana, codrule,
Ian ridică-ț poalili
Si-ni usuc ieu armili
Că, di când le-am cumpărat,
Nimica n'am câștigat.

Ialoveni — Același.

15

Frundză verdi foi di praj,
Cântă cucu pi zăplaj,
Of, Mărioară!
Ieu gândem că-ni cântă nie,
Da iel cânt' a streinie.
Cântă cucu pi nuieli
Pentru-a meli nemureli,
Undi-s ieu și undi-s ieli.
Dare-ar Dumnedzau on vânt
Să dea gardu la pământ,
Să rămâie numa parii
Să plesnească toț dușmanii.
Foiul verdi ș'on mohor,
Șel și-a dzîși că nu-i dor
Nu-i vrednic di chip di om,
Da i-i chipu dintr'o sași,
Nu știi doru și fași.
Să dă soarili 'n disară,
Doru puișii mă doboară.
Zac cu fața la păreti,
Treși puica nu mă vedi.

Ialoveni — Același.

16

Frundzișoara de-afion,
La grădina lui Ion,
Toati păsările dorm,
Numa una n'ari somn

Și îmblă din pom în pom
Și strigă Ion, Ion.
Și Ion îi la priom.
La priomu șel de-aramă
Undi-ș fac moscalii samă,
La priomu șel di chiatră
Undi-s' dau moscali 'n baltă.
Nevestili le-o rămas,
Cu copchii și fără casă
Și îmblă toati plângând
Și din gură blăstămând:
« Ard'o focu di Rusiie,
Ducă-s'ar să nu mai vie,
C'o vinit la noi în țară,
Ne-o adus on foc ș'o pară ».

Ialoveni — Același.

17

Frundză verdi di aclaz,
Lung îi drumu la Căucaz;
Lung îi, lung îi și bătut.
Nu-i bătut di car cu boi,
Da-i bătut di necruț noi.
La orașu vechi Orhei,
Mărg o lume di flăcăi.
Cât îi dziua pân în sară,
Tot ni-i tundi și ni-i spală.
Frundză verdi di măr dulși,
Ieș puicuță 'n deal la cruși
Și-i vidé 'ncotro m'or duși.
Di m'or duși 'n spri vâgzal,
Să știi ghini că-s moscal,
Di m'or duși 'n spri Chiu,
Să știi ghini c'am să viu;
Di m'or duși în spri Prut
Să știi ghini că-s necrut.

Ialoveni — Nastasîia Ștefănuță, 50.

18

Frundzuleana poamă,
Nu mă bati mamă,
Că, di și mă-i bati,

M'oi duși diparti.
 Și m'oi duși, duși,
 Streinel m'oi duși,
 Piște-o apă lină,
 În țară streină;
 Piște-o apă răși,
 Piște Nestr' oi treși.

Ialoveni — Aceeași.

19

Frundză verdi nucă sacă,
 Când îi soarili la toacă,
 Mă 'ntâlneam cu puiu 'n poartă.
 — « Na-ț, puicuță, on leu bătut
 Și-ni disfă și ni-ai făcut ».
 — « Nu ți-am făcut să-ți disfac,
 Ț-am făcut, ca să-ni șii drag;
 Nu ți-am făcut, ca să mori,
 Ț-am făcut, ca să te 'nsori;
 Nu ți-am făcut, ca să chiei,
 Ț-am făcut, ca să mă iei.

Mori tu, să mor și ieu,
 Să ni'ngroapi pe-amândoi,
 Să ni'ngroapi odată,
 Să ni pui stâlp di chiatră,
 Să-l pui, să-l răsuiască,
 Șine-a treși să-l șetească,
 Inima să-ș răcorească.
 Să ni știi o lumi toată
 C'am fost iubovniși odată.

Ialoveni — Aceeași.

20

Foai verdi trii vizdoagi,
 Treși puiu nîeu și tași,
 Par'că șinevai să-l roagi.
 Niși n'al rog, niși n'al poftesc,
 Ieu ca dânsu mai găsăsc;
 Mai di soi și mai di giță,
 Nu ca dâns'o rămășiță;
 Mai di soi și mai di nant,
 Nu ca dâns'on blăstămat.

Ialoveni — Aceeași.

21

Frundzișoara ș'o lalé,
 Sărmana măicuța me,
 Când o prins cu mini gre,
 Ghinișor că-i mai păré.
 Da di când s'o ușurat,
 Mari rău m'o blăstămat,
 Noroșelu ni-o mîncat.
 Și m'o blăstămat la soari
 Si stau numa la 'nchisoari;
 Și m'o blăstămat și luna,
 De-am rămas di 'ncongiur lumea.
 Nu mă blăstăma, măicuță,
 Nu mă blăstăma și plîngi
 Că nu știi sîngur și-oi agiungi;
 De-oi agiungi dzîli răli,
 Ț-a și și mătali jăli;
 De-oi agiungi dzîli buni,
 Îi vini pi lingă mini.

Ialoveni — Natalia Vasiliță, 20.

22

Frundzișoara mintă creată,
 Duminică dimineată,
 N'ieu căldarea, plec la apă,
 Mă 'ntâlnesc cu puiu 'n poartă
 Și ni-al ieu la discursari;
 Iel să giură sfântu soari,
 Alt' amantă nu mai ari.
 Chiar asară, alaltasară,
 Chiar asară l-am prins față
 Cum ținé pi alta 'n brață,
 Pi brață, pi genuncheli,
 N'io hrăné cu carameli,
 Carameli, mampaseli,
 Di cari iubem cu ieli.

Ialoveni — Aceeași.

23

Păsărică cănechie,
 Să te duși la Romănie;
 Să-i spui puiului să vie,

Să nu ție mult mânie.
Că, di când s'o mâniet,
Ieu fac vorbă c'on băiet.
Nu ți-i vorba ca cu dânsu,
Numa cât mă umpli plânsu.

Ialoveni — Aceeași.

24

Când aud că toamna vine,
Sohia, badi, Sohî,
Ardi iniñioara 'n mini
Ca focu 'n cuptiori di pâni.
Focu ardi, nu să stângi,
Iniñioara 'n mini plângi.
Plângi iniñioară cât poț,
Nu ti jălui la toț.

Ialoveni — Aceeași.

25

Nu mă da, măicuță,
Nu mă da, drăguță,
Nu mă da după urît,
Că urîtu cât trăiești
Numa crâșmili iubești.
Nu mă da, măicuță,
Nu mă da, drăguță,
Nu mă da după frumos,
Că frumosu cât trăiești
Numa mândrele iubești.
Să mă dai, măicuță,
Să mă dai, drăguță
Dă-mă după bulgăraș
Că bulgariu cât trăiești
Numa ară, boronești,
Toată lumea să hrănești.

Ialoveni — Mărina Vasiliță, 22.

26

Dzis-am verdi grâu curat,
Rău, maică, m'ai blăstămat
De-am agiuns on ghet soldat
Într'on codru 'ntunicat.

Cum dă soarili 'n disară
Tăț sărjântii la primblari,
Numa Fanea la 'nchisoari
Cu triidzăși di 'nșingătoari.
Înî fași puica 'ntrebari
Di și plâng așa cu jăli:
Și, ți-i gre arma 'n schinari,
Ori ți-i dor di casă tari?
Nu ți-i gre arma 'n schinari
Da ți-i dor de-acasă tari.
Tocma dila 'ncorporari
N'am priîit niși o scrisoari.
Plec în fața Nestrului
Și-i dzic giurământului:
Șel di m'a puni 'n pământ
Să-îi facă săcrii di nuc
Și căpacu di argint,
Să putredzăsc mai curând;
Să putredzăsc la șinși ani,
Să fac voia la dușmani,
Să putredzăsc la trii dzili,
Să fac voia la copchili.

Ialoveni — Aceeași.

27

Ochii tăi șei negri 'n cap
Di pi uliță mă trag
Și mă trag la mă-ta 'n casă,
Mă-ta mă puni la masă.
Puni pâni și masline,
Ieu mănânc și-îi mai rămâne.
Mă-ta mă prișepi bine
Că ieu ti iubăsc pi tine.
Nu ti iubăsc niși c'on rău,
Da ti iubăsc să ti ieu.

Ialoveni — Aceeași.

28

Pi ulița armănească
Ieste o școală 'mpărătească.
Da la școală șini 'nvață?
Petrișor cu chica creață.

Da și feli di carti 'nvață?
 La Mariusea lui pi brață.
 Iel pi brață îi-o ținé,
 Gurița îi săruta.
 Ie din ochi îi lăcrăma.
 Lăcrănioarili șerbînț,
 Pușor, să nu mă uiț,
 Tu de armată-i scăpa,
 Pi mini nu mă-i lua.

Ialoveni — Frăsina Nisteanu, 20.

29

Florișică albă albastră,
 S'o stricat dragostea noastră.
 Toată vara la păduri,
 La coarni și la aluni;
 Când am dat în primăvară
 Îi-o chicat aluna 'n poală
 Cu mânuț și cu chișioari
 Și cu gură vorbitoari.
 Toată lumia s'o nîerat
 Și alună îi-o chicat.

Ialoveni — Aceeași.

30

Foiul verdi ș'on chirău,
 Nu-i niși ste, niși curcubău
 Ca ochii puiului nîeu.
 Di când, puiule, te-i dus
 Negura 'n poartă s'o pus
 Și pi pari și pi nuieli,
 Pi toati drumur'li meli.

Ialoveni — Aceeași.

31

Fă-mă, Doamni, și mă-i fași
 Fă-mă, Doamni-o păsărea
 Și mă puni supt manta.
 Fă-mă, Doamni-o păsăruică
 Și mă puni supt tunică
 Să le-ascult horba și sfatu
 Cum să farmecă o fată,

Cu țarnă dila mormânt,
 Cu năsîp dila fântână
 Și cu floari din grădină;
 Cu nuieli dila gard
 Și cu păr di lup turbat,
 Cu surșică dila prag,
 Să-i presari pe-așternut,
 Să rămâi surd și mut.

Ialoveni — Ileana Hâncu, 17.

32

Beț, fetilor, și huliț
 Cât mai sântet la părint,
 Că, dacă vă-ț mărta,
 Flori în mână n'ăț lua
 Și la joc n'ăț mai giuca,
 Cu flăcăi n'ăț mai șadea.

Ialoveni — Aceeași.

33

Frundzișoara lobodă,
 Toată lumea slobodă;
 Numa ieu stau la 'nchisoari
 Pentr'on zacon di scrisoari.
 Bati vântu dintr'o parti,
 N'am avut în lumi parti
 Niși di soră, niși di frati,
 Niși di mamă cu dreptati.
 Sânt strein și sânt diparti,
 Niși scrisoarea nu răzbati,
 Niși la soră, niși la frati,
 Niși la mamă cu dreptati.

Ialoveni — Stepanida Budeanu, 20.

34

Cât îi Lozova di mari
 Sânt trii drumuri ș'o cărari
 Ș'on izvor cu apă tari,
 Șini be ibovnic n'ari.
 Da ieu numa cât am trecut,
 Trii ibovniși îi-am făcut:

Unu 'n deal și unu 'n vali
 Și unu piști pârău.
 Șel din deal, ca on păhar,
 Șel din vali, ca o floari;
 Da șel di piști pârău,
 De-oi muri, de n'oi să-l ieu.

Ialoveni — Aceeași.

35

Frundzișoara ceapă roată,
 Am să am o giudicată
 Cu o dușmancă di fată.
 De-ar da sudu ca s'o ieu,
 Amar di sufletu nîeu;
 De-ar da sudu ca s'o las,
 Sufletu 'ntr'însa o ars.
 La' să ardă, să plesnească,
 Să știi cum să iubască,
 Că iubirea are-on dar:
 Întâi dulși, apoi amar.

Ialoveni — Maria Purcică, 20.

36

Frundză verdi măr rotat,
 O vinit unu din sat
 Și părinții nu m'o dat;
 O vinit unu din lumi,
 Cu v'o șăptidzâși di numi:
 Părinții m'o logodit.
 Dicât mă mai logodé,
 Mai bini mă prohodé;
 Dicât mă mai cununa,
 Mai bini mă îngropa.
 Îl chem la masă să mănâși,
 Iel ie cușma și să duși.
 Și să duși, of, ca vântu
 Di cutremură pământu.
 Iară stau și mă gândesc,
 Pi și drum si mă pornesc:
 Unde-a și balta mai lată
 Să-ni încapă dzăstrea toată.
 Și, cât o mai rămăné,

Să-i dau foc cu mâna me:
 Două părț cu lemni verdz
 Și o parti cu uscati
 Să-ni margă vestea pin sati.

Ialoveni — Aceași.

37

Frundzulița di doi fagi,
 S'o avut doi pui mai dragi.
 Când o dat la logodit,
 Părinții nu i-o 'nvoit.
 Când o dat la cununat,
 Părinții nu i-o lăsat.
 Ii di mână s'o luat
 Și s'o dus și s'o'necat
 Și părinții i-o aflat
 Și s'o dus și i-o luat,
 Pe-amândoi i-o îngropat:
 Pi flăcău lângă drum
 Și pi fată piști drum.
 Din flăcău tot creștē
 Un brad mândru și verde,
 Da din fată o crescut
 Giță mândră aurit.
 Da și gița tot creștē,
 Piști drum să întindē
 Și pi brad ni-l cuprindē
 Și pi drum șini treșē
 Din guriță așa dzîșē:
 Asta-i dragoste curată
 Dila on flăcău ș'o fată.

Ialoveni — Agafia Plămădeală, 24.

38

Ș'am dzis verdi calaperi,
 Să nu m'aștept în multi sări,
 Că ieu am multi cărări.
 Când s'a fași nîedz di noapti,
 Atunși agiung pi la toati.
 Când s'a fași dzîuă ghini,
 Atunși agiung pi la tini.

Câți doruri am avut
 Pi toati le-am isprăvit;
 Da aist cari-l doresc,
 Agiută, Doamni, să-l împlinesc.
 Pi drumu cari mărg ieu
 Nu-i fântână, niși pârâu,
 Niși crâșmuță să mai beu,
 Niși puicuță să mă ieu,
 Să mai uit de-amaru nîeu.

Ialoveni — Ion Coca, 34.

39

Frundză verdi și una,
 Cuconiță duñeta,
 Când mă uit la fața ta,
 Ñi să rupi inima.
 Cuconiță, drept să-ț spui,
 Ca duñeta alta nu-i,
 Nici la stat, nici la purtat,
 Nici la trup di dizñerdat;
 Nici în târg la Chișinău
 N'am vădzut trup ca a tău.
 Ochii tăi negri cerniț
 Ieu mă plec să ți-i sărut,
 Atunci ieu m'am 'bolnăgit.
 Ardă-ț rochița pi spati
 Fără nilă și dreptati;
 Ardă-ț rochița pi tini
 Fără nilă, fără credință;
 Ardă-ț rochița pi poali
 Cum arde-on pojar pi vali.

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

40

Frundză verdi trii gârnatî,
 Și mai fașim noi, măi frati,
 Cu atâta străinătati?
 Tu strein și ieu strein,
 Pi lumi cum să trăim?
 Ieu oi trăi v'o dzî două
 Și v'oi lăsa lumea vouă.
 Frundză verdi pădureț,

Olilio, frati răzleț,
 Di și nu vii să ni vedz
 Cum ti plângi surorili
 Pi toati cărării;
 Cum ti plângi șei mai mari
 Cu păr galbăn pi schinari,
 Cu lacrăni păr în paf tali;
 Cum ti plângi nijloșia
 Cu păr negru păr în călcăie,
 Cu lacrăni păr în bărghie;
 Cum ti plângi șei mai nîcă
 Cu rochița chicățică,
 Frundza 'n codru să usucă,
 Chiatra 'n patru să dischică.
 Frundză verdi ș'on chiperi,
 Câti steli sânt pi ceri
 Toati păr la dzuuă chier;
 Numa luna și cu-o ste
 Păr la dzuuă rămâné.
 — Giură lună pi mini
 Că sânt copchilă streină.
 — Ieu mă-tin-că n'oi giura
 Că nu știu di sama ta.
 Frundză verdi di harbuz,
 Mă uit la șel nourăș în sus.
 Nu știu-i ploai ori ninsoari,
 Ori lacrăni di fată mari.
 Șirea me șei nantă sus
 La gre stari m'o adus.

Ialoveni — Același.

41

Ș'am dzîs verdi și una,
 Bădiță, când ai pleca,
 Să vii pi la poarta mea
 Și să-ț dau și ieu șeva:
 O crangă cu meri dulși,
 Unde-i sta să li mănânși,
 Di mine-aminti să-ț aduși.
 Undi-i sta să ti oprești,
 La mini să ti gândești;
 Că la poartă la lelița

Două fete să sfădea :
 Una-i bogată și slută
 Una-i săracă și mândră.
 Șei bogată așa dzîșé :
 — « Pi mini badea mă ie,
 Că-ni dă tata patru boi
 Ș'o turmă mari di oi ».
 Șei săracă așa dzîșé :
 — « Pi mini badea mă ie.
 Nu dă badea ochii niei
 Pi tuspătru boii tăi.
 Nu dă badea gurița
 Pi șei mari turma ta ».
 La fereastră la bădița,
 Bati vântu cânepa
 Și ni-o bati ochi 'n floari,
 După mini badea moari.

Ialoveni — Ioana Vasiliță, 19.

42

Foiul verdi ș'o lalé
 Două fete să 'nvincé :
 Una-i săracă, frumoașă,
 Una-i slută și bogată.
 Șei bogată așa dzîșé :
 — « Pi mini Ion mă ie,
 Că-ni dă tata patru boi
 Ș'o turmă mari di oi ».
 Șei săracă așa dzîșé :
 — « Pi mini badea mă ie,
 Că-ni dă tata ochii niei
 Și tot fac cât boii tăi.
 Și-ni dă și sprinșenili
 Și tot fac cât oili;
 Da-o-ar Dumnedzău și-ar da;
 Ții boii Ț-or crăpa,
 Pi oi lupchii le-or mânca
 Și Ion tot m'a lua ».

Bardări — Dumitru Bogdan, 40.

43

Frunză verdi di orez,
 Vină, maică, di mă vedz

Pintri vii, pintri livedz,
 Cât îs grăili mai verdz
 Și săcărili cu nîedz.
 Că, dacă s'or sișera,
 Căți păsări or zbură,
 Di toati mă-i întreba
 Și niși una nu Ț-a spuni
 Numa cucu din păduri,
 Cari-i streinel ca mini.
 Săraca măicuța noastră,
 Când s'ar fași la fereastră
 S'audă și taina noastră!
 Mari-i rău omu strein,
 Ca ș'on schin di lîngă drum,
 Șini treși-l ocolești.
 Frundză verdi baraboi,
 Ne-o făcut maica pi doi,
 Unu marț și unu gioi,
 S'o umplut lumea cu noi.
 N'am avut, maică, noroc
 Să șim la o vatră, la on loc.
 Di strein și di sărac
 N'am sara undi să trag.
 Ferișit di șel bogat,
 Unde-o stat ș'o poposit,
 Gazdă bună ș'o găsît.

Bardări — Lucheria Bogdan 35.

44

Frunză verdi de-arnăut,
 Fă-ni, Doamni, arichi di vânt
 Și să zbor pi supt pământ
 Păr la maica în mormânt.
 Să stau să mă hodinesc,
 Să plâng, să mă răcoresc.
 Decât, maică, mă fășei
 Mai bine-on pom răsădeai.
 Di rodé, di nu rodé,
 Măcar frundză că fășé,
 Șinevai că să umbré
 Și pomană tot avei.

Molești — Silvăstru Bostănică, 50.

45

Frundzuleana iarbă verdi,
 Șe-am iubit și nu să vedi,
 S'o pierdut în iarbă verdi.
 Am călcat din fir în fir
 Păr am dat de-on trandafir.
 Trandafir cu foaia lată,
 Te-aș iubi, da-ni iești cumnată.
 Trandafir cu doi buboși,
 Te-aș iubi, da nu mai poși.

Firișel de iarbă neagră,
 Să cumpăr țatăi broboadă,
 Broboadă și ilic,
 Ca să nu-i fii iarna frig.
 Iarna vini și mă'ntreabă
 Di și-s așa neagră și slabă.
 Las-o, las-o să iubească
 Ca să nu să 'mbolnăvască.

Molești — Ștefan Streinu, 50.

S A T I R E, G L U M E

46

Sărmana nevasta me
 Cum doarmi ie sîngurē:
 Șăpti 'n gura podului,
 Opt în dosu hornului
 Și 'n tindă nu mai încap
 Ș'afară să trag di cap.
 Părinti, sfinția ta,
 Hai și ni-ei grijă nevasta.
 — Șinule, da nu și prost,
 Șinuța la crășm'o fost
 Ș'o băut cu toț burlașii,
 Ca să vadă și i-i fași;
 Ș'o băut cu toț voinișii,
 Ca să vadă și i-i dziși.

Ialoveni — Ion Coca, 34.

47

— Audz, puică, popa toacă,
 Ieș afară și ti roagă,
 Și ti roagă la popa,
 La popa, la Dumnedzău,
 Să moară bărbatu tău,
 C'aista te-o ținut rău.
 — Nu știu rău ori nu pre ghini
 Ori ș'o găsit alta 'n lumi
 Mai frumoasă dicăt mini.
 Da și ieu-s o pelivancă,
 Mă port cu rochița neagră,

Ca să șiu bădițai dragă.
 Astă iarnă-o fost o iarnă,
 Și ninge și gicolē,
 Bădița la mini vinē;
 Da amu-i sânin și bini
 Și bădița nu mai vini.

Ialoveni — Același.

48

Uiti, uiti la nebuna,
 Cum fași din deal cu mîna,
 Cum fași cu mîneca,
 Să-ni culeagă cânepa.
 S'o culeagă mai di sus,
 S'o pui puica pi fus;
 S'o culeagă mai di gios,
 Să aibă puica folos.
 Nu știu a țasă, niși a coasă,
 Am nădejdi că-s frumoasă.
 Șă-s frumoasă piști samă,
 Toată lumea mă bagă samă.

Ialoveni — Același.

49

Lasă, puică, lasă, lasă,
 C'amândoi ne-om fași casă
 Unde-o și umbra mai deasă.
 Lasă-mă, puică, la pas,
 Că mă vedz la șe-am rămas:

Numa 'n iufturi și 'n chiras.
 Di când munșesc s'agonisăsc
 Parti 'n lumi nu găsăsc.
 — « Bărbățali, suflețali,
 Ie și-ni vindi cânipa,
 Că ieu luna nu lucredz,
 Sfânta marță ni-o sârbez,
 Niercurea-i di iarmaroași,
 Gioia-i rău di doghitoași
 Și vinerea nu să toarși,
 Sâmbăta ieu mă lau
 Și duminica să beu
 Cu șini m'oi iubi ieu ».

Ialoveni — Același.

50

Femeia sei iubitoari
 Ie noaptea hodină n'ari.
 Toată noaptea să modești
 Și džiua să ruminești.
 Ies' afară pi răcoari
 Și strigă ie: pui, pui, pui,
 Alba iesti, neagra nu-i.
 Dacă nu-i și nu-i și nu-i,
 O mâncat-o dumealui.
 — « Părinti, sfinția ta,
 Hai și ni-ei șeti molitva,
 Că-i soacra lehăitoari,
 Cătaoa-i hămaitoari
 Și ușa scârțaitoari.
 — « Suie 'n pod și ie slănină,
 Ungi ușa la țâțână
 Și cățalii dă-i fănină
 Și soacrei dă-i o prăjină ».

Ialoveni — Andrei Coca, 30.

51

Frunză verdi liliac,
 Tinerel m'am însurat,
 Tinerică ni-am luat,
 Numa di cincizăci di ani.

Leagă moda pe-o urechi,
 Ieu îi spun că-i șadi ghini,
 Ie zvârli cu moda 'n mini.
 Ieu îi spun că-i șadi rău,
 Ie zvârli moda 'n pârau.
 Ieu mă duc ca să o ieu,
 Ie mă dă cu capu 'n pârau.

Ialoveni — Maria Purcică, 20.

52

Foai verdi liliac,
 Tinerel m'am însurat,
 Tinerică ni-am luat,
 Ră soacră ni-am căpătat.
 Intr'în casă,
 Îi ca o coasă;
 Ies în tindă,
 Îi ca o vidmă;
 Ies în prag,
 Îi ca on drac;
 Ies afară,
 Îi ca o moară.
 Când începi a măcina,
 Toată lumea trivogea.
 Mă uitam din iasta vali
 Cum vin soacri cu mâncari.
 Numa a me nu mai vini,
 Cred că nu i-i di mini.

Ialoveni — Ioana Vârlan, 20.

53

— Frundzișoara peliniță,
 Dragu badi Paraschiță,
 Nu-ț mai puni ruja 'n gâță,
 Copchilașu șeri țâță.
 — O da Domnu ș'o muri,
 Ruja 'n gâță ni-a 'nflori
 Și ieu fată tot oi și.

Ialoveni — Irimia Tușu, 65.

54

Puicuța cari-i smolită
 Nu-i păcat s'o dai di râpă;

Fași măliguța crudă,
Chiamă mîța s'o mănânși.
Măța nîiaună și fugi
Și s'ascundi pi cupțiori,
Nu mănânc măcar să mori.

Bardări — Lucheria Bogdan, 35.

55

Vin, puiule, și mănâncă,
C'am tăiet on pui ș'o curcă.
— Nu mănânc, mânca-o-aș foc,
Dacă n'am avut noroc
Să șim la o vatră, la on loc,
Amândoi s'avem noroc.

Bardări — Aceeași.

56

— « Măriță, bărbatu-ț vini ».
— « La'să vii, vii, vii,
Calea mărășuni să-i fii ».
— « Măriță, amantu-ț vini ».
— « La'să vii, vii, vii,
Calea trandafiri să-i fii.
Ieu mîncarea i-am gătit:
Măliguța ș'on pui fript
Ș'on șalic di rachiu spirt,
Trii costită di purșel,
Ca să mă iubăsc cu iel ».
— « Fa, Măriță, tu iești curvă!
Ne-ai mîncat banii din pungă ».
— « Ieu nu-s curvă, niși vădană,
Da-s frumoasă piști samă.
Mult voniși ni-am pus la boală.
Și-ni dai, si ti pui pi tini,
Măcar pi v'on an di dzili? »

Bardări — Aceeași.

57

N'am mai vădzut di când sânt
Iepuraș vara cosînd
Și merlușa adunînd,
Chițigoiu căchițînd,

Prepelița fată mare,
Dușé la cosaș mîncari.
Ieu nu fac, niși nu li duc,
Numa mă 'mbăt și mă culc
Și iară, dacă mă scol,
Mă 'mbrobod cu bariz roș,
Cat în putină, nu-i borș.
Am luat oala di toartă
Ș'am purșes măhala toată
Ș'am găsit borș la o toantă.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

58

A'ntins pîndza după casă,
Șini-a treși, toț să țasă.
O trecut on nătărău
Ș'o țasut la pîndză rău.
Nu i-o agiuns bătătură
Ș'o bătut parii din șură.
La sulu di dinapoi,
O nîi di lătunoi;
La sulu di dinainti,
Corghii să-i mai ții minti.
Întri iță și 'ntri spată,
Paște-o murgă 'nchedicăță;
Da la nîjlocu pîndzii,
Paști murga cu mîndzii.

Nimoreni — Aceeași.

59

Cui i-i bărbățalu drag
Să-i pui on bostan supt cap,
La chișioari ițâli
Să-i iei corghii mințili;
Di țî-i bărbatu urit
Să-l legi c'on curmei di gât,
Să-l duși în târg di vîndut.
Di ț-a da doi lei ș'on ort,
Să-l dai cu curmei cu tăt.
Di ț-a da numa doi lei,
Să-l dai fără di curmei.

Nimoreni — Aceeași.

S T R I G Ă T U R I

60

Dragă ni-i omu frumos,
Și din față și din dos.
Dragă ni-i omu bălan
Că-i și Rus și Moldovan.

Bardări — Dumitru Bogdan, 40.

61

Puiculiță scurtă groasă,
Pui mâna nu dai di oasă,
Dai numa di carne grasă;
Puni-te-aș mărunchi la coasă.
Toată dzuva să cosăsc
Și noaptea să te iubăsc.

Bardări — Același.

62

Dragă ni-i omu șel nant,
Că-ni dă gura piști gard;
Dragă ni-i omu smolit,
Că mai ghini m'o iubit.

Bardări — Același.

63

Di omu cari ni-i drag
Horbă n'am să drum îni fac;
Da di șel cari-i urît,
Horbă am să nu mă duc.

Bardări — Același.

64

Nevăstuica șei frumoasă
Nu-i păcat ca să iubască
Șă cu mini șă cu altu
Șă să n'o știi bărbatu.

Bardări — Același.

65

Pintru ochi ca murili
Ni-am dat boi ca florili;
Pintru ochișori albaștri
Toată vara trag năpasti;
Pintru puica șei bălai
Ni-am dat șărăban cu cai.

Bardări — Același.

66

Nevăstuică cu bărbat,
Ia mai vâără-ț minte 'n cap,
C'oi vini 'ntr'o sară bat
Și ți-oi fași-o clacă 'n cap.

Ialoveni — Ion Coca, 34.

67

Ungurean cu păru tunsu,
Sui-ti la munti susu,
Că te-alung'on pui di Rus.
Ungurean cu păru creț,
Nu ti fă așa isteț;
Du-ti tu la țara ta
Șă-ț mănâncă slănina.

Ialoveni — Irimia Țuțu, 65.

C Â N T E C E D E P A H A R

68

Păhăruț di Rus făcut
Și-i într'insu ni-o plăcut.
În fundu păharului,
Dulșeața zăharului.
Păhăruț cu florișeli,
Ian șinstești nănășăli.

Sus din mână, sus din cot
Și să iei păharu tot.
Păhăruț di sticlă mură,
Dă la gură să să scură.
Șini ni-a cânta să beu
Așela-i fratile meu.

Bardări — Lucheria Bogdan, 35.

69

Frundzișoara micșuneli,
 Ian vedz lacrăniili meli
 Cum să varsă cu durere.
 Și să varsă pentr'on pui,
 Numele nu vreu să-l spui.
 De l-oi spuni, l-oi răpune,
 De-oi tășé, l-oi mai avé.
 Sărmana inima me
 Mult înoată 'n voie ră
 Ș'a 'nota cât a și ie.

Ialoveni — Mărina Vasiliță, 22.

70

Păhărel, nu tremura,
 Că te-oi be, nu te-oi mânca.
 Ian hurducă-l să să ducă,
 Că s'o dus să mai aducă.
 În fundu păharului,
 Dulșeața zăharului.
 Păhărel cu sticla mură,
 Păn la gură să să scură.

Ialoveni — Aceeași.

71

M'o 'nvățat on om bătrân
 Să-ni ieu giia, să ni-o vând,
 Să ni-o vând, s'o pui în pungă,
 C'acolo nu-i trebu muncă,
 Niși mlajă, da niși hărag,
 Da niși trudă la chitonag.
 Ginișor di poamă rară,
 Să sui 'n cap fără scară.
 Ginișor di pi omăt,
 Cum ti beu așă mă 'mbăt.
 Ginișor di poamă deasă,

Cum ti beu capu m'apasă.
 Ginișor di pi boghiță,
 Ghini să dă la guriță.
 Păhăruț cu florișică,
 Ian șinstești nănășică.
 Păhăruț cu florișeli,
 Ian șinstești nănășali.
 Mă nïeram șini șinstești
 Da iel cumnățică-ni iesti.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

72

Ginișor, nu tremura,
 Că te-oi be, nu te-oi mânca.
 Când s'ar fași giia 'n casă,
 Aș lega-o cu mătăsă.
 De-ar și giia pi cuptior,
 Aș lega-o cu fuior.
 Când s'ar fași giia 'n tindă,
 Aș lega gița di grindă.
 Când s'ar fași giia 'n prag,
 Aș lega-o pi hărag.

Nimoreni — Aceeași.

73

Frundzul verdi ș'o căstană,
 Ileană, Ileană,
 Ochii tăi, struguri di poamă.
 Câte târguri am îmblat
 Piști ochi de-ai tăi n'am dat.
 Numa 'n târg la Chișinău
 Ț-am găsit patretu tău.
 Cum aș fași să-l ieu eu,
 Să-l pui în rachi u să-l beu,
 Să-ni treacă di doru tău.

Nimoreni — Aceeași.

CÂNTECE DE STEA, COLINDE, PLUGUȘOARE

74

Doamni Isusă Hristoasă,
 Tu iești rază prea frumoasă
 Și rădzos prea luminos.
 Tu din șeri te-ai pogorît
 Și pi noi ne-ai mântuit.
 Și te-ai dat în chip de rob
 Și ne-ai scos pi noi din foc;
 Și te-ai dat în chip de-argat
 Și ne-ai scos pi noi din iad;
 Și te-ai dat în chip di slugă
 Și ne-ai scos pi noi din muncă.
 În ponoară sânt izvoară
 Di să pleacă, di s'adapă
 Și lui Dumnedzău să roagă.
 Amin, boieri, să vă fie
 Anu nou cu bucurie.

Ialoveni — Nastasiia Ștefanucă, 50.

75

Trii crai dila răsărit
 Cu steaua o călătorit;
 Când în cale purședé
 Steaua 'n nour li s'ascundé.
 În Vicleim, dac'o întrat,
 Și di toț o întreat:
 — « N'aț vădzut voi steaua noastră? »
 — « Am vădzut-o răsărind,
 După dânsa am venit ».
 — « Mergiț voi di vă 'nchinat
 La nașterea de 'mpărat ».
 Lu Irod vesti n'o dat;
 Irod rău s'o supărat,
 Greli oști o adunat.
 Paispreși mii di prunși,
 Cu doi ani mai miși în gios,
 Toț supt sabie i-o pus.
 Cu dar și cu bucurie
 Întru Domnu să vă fie.

Ialoveni — Irimia Țuțu, 65.

76

Isus șel pre lădat,
 Îngerului mari sfat,
 Iuda lui din gură i-o dzis:
 — « Dați-ni voi triidzăși de-arginț
 Să vă dăm pi șeal șe-am prins ».
 Noi l-am prins și l-am adus,
 L-am adus, l-am giudicat,
 Ginovat nu l-am aflat.
 La Pilat că l-am mânat,
 La Golgota jîdovască,
 Acolo să-l răstignească.
 Sus pi cruși l-au suit,
 În chiroani l-o chironit,
 În coasta dreaptă l-au împuns,
 Sânge și apă o curs.
 La nașterea lui Hristos
 Să fiț boieri sănătoș.

Ialoveni — Pavel Vasiliță, 17.

77

De-amu steaua strălușești
 Și mărturisăști;
 Steaua lasă radză,
 Lumea să să 'ncreadză
 Că, di când îi șeriu,
 Șeriu și pământu,
 Nimi n'o născut
 Din fiică fișioară;
 Numa Maica Preșista
 Făcură așeasta.
 Primind duhu sfânt
 Di l-au zămislit
 Pi Isus Hristos.
 Trii crai din spri apus
 În Vitliem l-o dus,
 Cu daruri gătiti
 Lu Hristos meniti.
 Așel dar de-atunșea
 Să fii pe-aiși,

Ș'așele bucurii

Să fii în veșii.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

78

În orașu Vitliem,
Viniț, boieri, să videm,
Că astădz ni s'a născut
Domnu 'n șeri și pi pământ.
Proroșii au proroșit
C'au să se nască Mesîia
Din fișioara Mariia,
Din sămânța lui David
Și din rodu lui Aram.
Viniț toț șii din Adam
Sî plângim cu glas di jăli
Pintru a lui Adam greșăli;
Că Adam, când o greșit,
Domnu din rai l-o lipsit
Și așa că i-o grăit:

— « Du-ti, Adami, dila mini,
Ah, ticălosule di tini,
Cum te-ai lipsit di aist bini ».
Adam înșepură a plângi
Și cu giers jalnic a dzîși:
— « Raiule, grădină dulce,
Nu mă 'ndur a mă mai duși
Di dulșeața ta șei dulși:
Di dulșeața poamelor,
Di nîrozna florilor,
Di giersu păsărilor,
Di slava îngerilor,
Di șuieru șărchilor,
Di izvoru apilor.

Pi scaunu lui David
S'au înălțat din Vitliem
Trii crai ai pământului
Aducând daruri lui:
Aur, smirnă și tămâie
Amin, boieri, să vă fie,
Cu dar și cu bucurie,
La mulț ani cu vesălie.

Nimoreni — Catinca Covali, 55.

79

Bucură-ti, sfântă cruși,
Lumea-ț cântă glas di jăli
Pintru-a lui Adam greșăli.
Da Adam, cân o greșit,
Domnu din rai l-o lipsit:
— Du-te, Adami, dila mini
Că te-ai lipsit de aist bini!
— Raiule, grădină dulce,
Nu mă 'ndur a mă mai duși
Di dulșeața ta șei dulși,
Di dulșeața poamelor,
Di mirozna florilor,
Di glasu păsărilor,
Di verdeața câmpului,
Di sunetu codrului,
Di țîpetu broaștilor,
Di șueru șărchilor.

Ialoveni — Petrea Vătcărău, 23.

80

Șei boieri bătrâni,
Domnului nostru, șei boieri bătrâni.
Masa piști drum,
În nîjloc di masă
Ieste-on pom răsădit
Cu crânguț de argint,
Cu meri di aur
Și gelița li bătē
Și li trimetē
Pi ușă di rai,
Pi feti di crai.
Pi din dos, cu triparos,
Pi din față, cu matasă.

Ialoveni — Ion Vasiliță, 23.

81

Di 'nșeput pân' în sfârșit,
Cănalilili,
La nunta și s-o aflat
Au fost și Isus chemat,
Isus și cu maică-sa.

Șădzând la masă și bând,
 Băutură neagiungând,
 Au cutizat,
 Pi Isus l-o întrebat:
 — « O, fiul meu șel pre dulși,
 Băutură nu s'agiungi ».
 Isus, când au poronșit,
 Șasă vasă s'o umplut,
 Trii cu apă, trii cu vin
 Și una cu sfântu mir.
 Si dei 'ntăi la nun.
 Nunu, când l-au gustat,
 Pi șinu-so l-au muștrat:
 — « O, finu meu șel pre dulși,
 Când ăi fași masă mari
 Să dai întâi vinu tari,
 Că, dacă s'or vesăli,
 Și mai prost s'a priîni ».

Molești — Silvăstru Bostănică, 50.

82

URAREA COLINDĂTORILOR

Amin, amin,
 Acest praznic l-am așteptat
 Cu tri cântări călătorind,
 Vesti bună aducând,
 Cu dar și cu bucurie
 Amin, boieri, să vă fie.

Ialoveni — Irimia Tușu, 65.

83

S'o pornit badea Vasili
 Într'o sfântă joi
 Cu plugu cu doispreși boi.
 O arat dealu Garalimului
 Și Valea Ierusalimului,
 În lungiș și 'n curmedziș,
 Brazdă neagră răsturna,
 Grâu roșu revărsa.
 Badea cu borona boroné,
 Grâu 'n urmă răsăré.

S'o dus badea la lună, la săptămână,
 Ș'o găsit grâu copt ca aluna,
 La pai ca trestia,
 La schic ca vrăghiia.
 Badea o alergat acasă
 Ș'o 'ncălicat pe-on cal murg
 Cu tăfturi di mărgărint.
 Ș'o alergat la Soroca
 Ș'o cumpărat șer cu oca
 Ș'o făcut nouă sășereli
 Cu mărunchi di florișeli.
 Ș'o cătat din nepoț în nepoț,
 Din nepoțali 'n nepoțali
 Și li puné din capu pământului,
 Din genița vântului,
 Patru nevesti ochișali
 Cu brâu lăsat pi șali
 Ș'așa îl sășera, îl fășé snop,
 Îl puné în odobaie,
 Din odobaie îl puné în claie,
 Din claie pi fățari.
 Și badea avé doi cai negri,
 Negri ca corbu
 Și iuț ca focu,
 Cu nările vânt trăgê,
 Cu cochitili ni-al întorșé,
 Cu coada ni-al felezuié
 Și din moară ni-al găté.
 Ș'o 'nflat badea Vasile on tobultoc
 Și l-o dus la moară.
 Moraru o făcut cioc, boc
 Ș'o dat moara la loc,
 Ș'o mășinat on tobultoc
 Ș'o făcut așest colac frumos
 Ca fața lui Hristos,
 Gătît pintru noi plugarii.
 C'o mână să dăm
 Și cu alta să luăm,
 Unii pi alții să nu ni 'nșălăm.
 Și buna vremea și bini v'am
 găsit sănătoș.

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

IREZÎI, CONĂCĂRIA, IERTĂCIUNEA, URAREA LA PAHAR

84

IREZÎI LA ÎNIREASĂ

(« ПООЛОАНИЛИ »)

La gazdă, boieri di țară,
Ian poftim mă rog pân afară.
Dacă vă sântem fraț iubiț,
Vă rugăm să ne poftiț;
Da, dacă nu vi-i cu voia di noi,
Noi ne-om întoarșe înapoi
Ș'om fașe pi iși, pi colé
Șî ne-om duși la crâșmă și le-om be.
Șî dumevoastră mai rău v'a păré.
— « Da mai ghini fașiț cali și carari
Pân la aiașt floare,
Pân la aist cap di masă,
Pân la cuconița nîreasă ».
— Poftim, cuconița nîreasă,
Di prinești aesti negoăță.
Nu căta că-s ponosîte,
Că-s di pi drum vinite.
Nu căta că-s udi,
C'așa s'o 'ntâmplat, de-i crede,
Chiar în baltă le-am scăldat.
Poftim, cuconița nîreasă,
Că duñeta, din aist colț de masă,
Bei, chefuești,
Da la cuconu nîri nu ti gândești.
Cuconu nîri a duñitali
Să bati cu gândur'li
Pi la toati târgur'li
Ca apa cu valur'li
Di toati malur'li.
Cuconu nîri a duñitali
O audzît di târgu Hâncești
Un'i-s jîdani calișești.
Numa furși și lopeț
Rădzămati di pareț.
Ș'o mai audzît di Țarigrad.
Da la Țarigrad cu și vrei să margă?

Niși cu car cu corobană,
Da numa cu corăghioară.
Pi mari iel o alergat,
Straili cu cordici di mătasă le-o legat,
Coraghia 'napoi o înturnat,
Toț corăghierii s'o 'necat.
Numa on corăghier bătrân,
Cu barba de-on car di fân,
Șâdé cu puhulița 'n mână
Șî striga 'n gura mari:
« Doamni, cum ai puté mă scoati de
[acolé! »
S'o răsturnat corăghioara pi loc.
Să vedi că cucoana nîreasă nu ari
[noroc.
Da cuconu nîri a duñitali
O mai audzît di târgu Chișinău.
Cu și vrei să margă?
Niși cu car cu corobană,
Niși cu corăghioari,
Da numa cu calu său
Cari i l-o lăsat Dumnedzău.
La târg la Chișinău cân să porné,
Soar'li răsăré,
Dughen'li deșchidé,
Negoățali să 'ntindé.
Șă ț-o potrigit on șalișor
Cu florili di mohor
Ș'o părechî di papuși
Cu tâlpili di chielî di iapă
Să-ț șiî di adus apă;
Cu căputa di chielî di mătă
Să-ț șiî păr la căruță;
Cu tureatca di chielî di găină
Di îmblat pin sat după făină;
Cu padboru di chielî di buhai
Di îmblat pin sat după mălai.
Poftim, cuconița nîreasă,
Di prinești aeste negoăță.
[Mireasa se întinde să le apuce]

Ho, ho, cuconiță nireasă,
Nu ti grăghi la luot
Cum te-i grăghit la măritat,
Că Ț-a fost vremea de mai stat
Ș'încă v'o vară, două, di vărat.
Duñeta ai spus către părinții du-
[nitali:

— « Di cât o vară di vărat,
Mai ghini îni fac samă
Într'o fântână sacă
Fără niși o chicătură di apă ».
Ș'apoi ai ieșit în drum
Șă strigai în gura mare:
« Of, Doamne, nu mai iesti chip di
[trăit ! »

Atunși părinții duñitali ș'o dzîs:
« Hai, măi babă, s'o dăm,
Că poati i-o vinit vremea
Să margă la a ii casă,
La a ii masă,
Că iesti dila Dumnedzău sfântu
[aleasă ».

Atunși soacra șei nîcă, di bucurie,
O zvărlit fusu pi cuptiori
Și furca supt masă
Șă-i tragi on ropot pin casă.
Duñeta, cuconiță nireasă, pi niri di
[frumos ăl știi,
Da di bogat n'ăl știi.
Da să ti rogi la mini să Ți-l spui.
Iel s'o lăudat că ari douăspreși po-
[goani di gii

În deal la sărășie
Și ie toamna câte o sută poloboai
[di gin,
Fără funduri, fără doagi,
Cu șcur'li di potloagi.
Mai ari șăptidzâși di chili di mălai
Supt o rădășină di sâcai
Și douăspreși chili di grâu
Legati 'ntr'on colț di brâu;
Legati cu credință

Să-i șii pe mult ani di sămânță.
Mai ari trii suti di oi,
Făcuti din hlei,
Și li paști 'n dosu hornului.
Mai ari patru chili di săcară
Supt on colț di prispă afară,
Făcuti grochili cu toporu
Ș'astupati cu chișioru.
Mai ari o casă la uliță,
Îngrădită cu turiță,
Acoperită cu negară,
Plouă 'nuntru ca ș'afară.
Pi cuconu niri di bogat ăl știi,
Da di harnic n'ăl știi.
Dimineața, cân să scoală,
Păn să 'ncalță,
Soar'le să 'nalță;
Păn să 'nșingi,
Prinde a plângi.
Dila pat șă păn la prag
Ș'o pierdut cușma din cap.
Să duși să dei la boi
Șă-i înghiață mușii la nas sloi.
Da dac'a da Dumnedzău și l-ai lua,
Di mână l-ai apuca,
Pin cotruță l-ai purta
Șă mușii la nas s'or dizgheța
Șă cu pestelcuța ii lua.
Cân pornești pi cărărușă la vali
Adoarmi din chișioari.
Chiar eu m'am 'tâmplat pe acolo
Și i-am dzîs:
« Scoală, scoală, măi golane,
Nu te tochi la soari,
Nu căta că ai câțva gologani în pungă,
Că Ție la iarnă popșoi n'a să-Ț ajungă. »
Poftim, cuconiță nireasă !

[Mireasa ia darurile și le dă câte un
pahar de vin]

Mănțămăsc, cuconiță nireasă,
Di aist pahar cu vin.
Cum m'ai miluit pi mini cu păharu,

Așa să te miluiască Dumnedzău cu
[daru.

Daru Sântiei sale

Să fie 'n pofta duñitali.

Să vă luaț,

Să vă bucuraț

Cum s'o bucurat ferișita Elenă

Când o gășit șinstita crușe.

Să vă dei Dumnedzău grădină 'm-

[părătească șă crăiască,

Scauni 'mpărătești șă crăiești

Să fie 'n șinstea părinților

Șă pomană nunilor

Șă la noi de laudă la toț frații.

Mă 'nchin la esti feti bugheti

Cu spatili la păreti,

Cu gurili căscati,

Di intră muștili ni'ntrebati

Și mă 'nchin șă la duñeta,

Chiră vorniceasă,

Cu fusta di flané,

Că dila toamnă 'ncolo poati-i și a me.

Di mă-i vre, di nu mă-i vre.

Da di nu mă-i vre,

Oi fași pi iși, pi colé

Și m'oi duși la a dascălui,

Că-i mai harnică

Șă mai frumoasă,

Nu ca duñeta, o somnoroasă.

Dimineața, cân ti scoli,

Casa cu gățali mături.

Cân ieș în tindă

Ti cauț păr la aňiadză 'n oglindă.

Mă 'nchin șă la duñeoastră, vorn-

[șeli,

Cu trupu di gioreli.

Să trăim cu toții la mulț ani.

Ialoveni — Ion Vasiliță, 23.

85

IREZÎI LA NIRE

(« POCLOANILI »)

La gazdă, boieri di țară,

Ia poftiț, mă rogel, păn afară.

Și dacă vă sântem fraț iubiț,

Vă rugăm să ni poftiț.

Dacă nu vi-i cu voia di noi,

Daț-ni cuvânt să ni'ntoarșim înapoi.

— Da vă poftim să ni fașiț cali șă

[cărari

Păn la aist împărat mari,

C'am audzît că-i negustor di strai

Și cumpărător di odoară,

Di odoară lumești,

Flori împărătești.

[Irezii sunt poftiți în casă]

Bucură-ti, pre 'nălțați 'mparati,

Șă ti vesălești

Precum cuconița nireasă ti dorești

Șă viață lungă îț poștești.

Să fii împărat mari pi pământ,

Ca să dai plată la negustori

Șă mulțămită la surori.

Poftim, surorilor, șă vă șeriț prețu

După cum vi-i negoțu.

[O femeie continuă:]

— Poftim, cucoani niri

Șă prinești aiașă cămeșuică di bum-

[bac

Cu v'o douădzăși di noduri după cap,

Să-ț fii duñitali di scărchinat;

Și izmenili di in,

Ca să-ț fii inima diplin,

Șă cu ața di lână,

Să li ții numa în mână.

Poftim di cată, că sânt strociti

Și mai au și bunghișori,

Ian scoati niști leiușori.

Poftim și li prinești

Și câte-on galbăn dăruiești.

Di toată găurica

Să-ni dai capica.

Di vrei să laudăm pi cuconița nireasă,

Di frumoasă îi frumoasă,

Că singur ți-ai ales-o.

Da di harnică noi ȝ-om spuni,
C'o luat o cofă
Să să ducă la apă
Ș'o dat într'o groapă
Ș'o trântit cofa di chiatră.
S'o sculat ș'o pus cofa pe-on colac

[di fântână

Și vini acasă c'on broscui în mână.
O pus-o mă-sa să ȝasă nătră
Ș'o ȝăsut o vară 'ntreagă
Cât ai așterni pe o vatră.
Da întri iȝă ș'întri spată,
Paște o iapă 'nchedicată.
Întri spată și fușei,
Paște-o scroafă cu purșei.

[Mirele dă femeilor câțiva lei și le
« drege » câte un pahar de vin.]

Ialoveni — Același.

86

CONĂCĂRIA

Buna dăiua, buna dăiua,
Boieri duñevoastră,
Cu bun răspuns să ni iasă
Sî ni 'ntrebi și îmblăm și căutăm,
Noi bini sama să ni dăm.
Noi nu sântem mocani di cumpărat
[boi,

Da niși di cumpărat oi.
Noi sântem soli solești
Di împăratu aleș,
Din cai sineț
Din gură 'nvăȝăȝ,
Ne-o trimăs din conac în conac
Pi crângu șerului,
Pi luñina stelilor.
Noi ne-am lăsat pi șei ste lu-
[ninoasă

La curȝili duñevoastră.
Am auzit c'aveȝ o floari
Lină, mălină;

A 'nflori 'nflorești,
A rodi nu rodești.
Împăratu nostru, când a vini.
Pământu a hui;
Când a discălica,
Pământu s-a cutremura.
Noi am vinit să vă dăm di știri
Să vă gătiȝ di ialoviȝ grasă,
Di buȝ cu vin,
Di cară cu fân,
Că împăratu nostru să vie s'o ici
S'o aducă piști munȝ cărunȝ
La a dumesali curȝ.
Ș'acolo di 'nflorit a 'nflori
Și di rodit a rodi
Și pomană părinȝilor și nănașilor a și.
Și nouă di laudă tuturor fraȝilor
Ș'așest colac frumos
Ca faȝa lui Hristos;
C'o mână să dăm
Și cu alta să luăm
Și unii pi alȝii să nu ni 'nșălăm.
Să-ni dăȝ câte-o naframă di in
Sî ștergim musteȝili di gin
Și câte on păhărel de o ocă giu-
[mătati
Să dăm și la șeli guri căscati.

Ialoveni — Vasile Mateuȝă, 85.

87

IERTĂCIUNEA

Staȝ, șinstiȝ părinȝ
Și duñevoastră fraȝ,
Ș'ascuȝăȝ
Iertășiuinea,
Rugășiuinea
Așestor șinstiȝ fii a duñevoastră.
Că di niși mari i-aȝ crescut
Și di multi răli i-aȝ păzît,
Ca di foc să nu să ardă.
Da iaca amu le-o vinit rându,
Ca să margă la aiașă casă,

La aiastă masă
 Cari-i dila fiul lui Dumnedzău aleasă.
 Și ii stau cu capu plecat la rugășiuni
 Și cu inima frântă
 Și smerită,
 Cu genunchii aplecaț,
 Cu mânuli pi brață lăsați,
 Cu lacrăni pi față vărsati.
 Și iară să roagă fișiorii la părintz să-i

[iertăț,

Că sânt dila milostivu Dumnedzău
 [rânduieț,

Ca șă pomii șei rodiț
 Si facă rodu din rămurelili sali.
 Milostivu Dumnedzău o făcut șeriu
 [și pământu

Numa cu cuvântu.
 Șeriu l-o 'mpodobit fiul lui Dum-
 [nedzău

Cu soar'li și luna
 Cari li prăgim totdeauna;
 Șă cu șei doi, trii luseferi galbini
 Șă cu șeli steli mărunțali
 Cari sânt pintru schimbarea vremii.
 Și pământu l-o 'mpodobit fiul lui
 [Dumnedzău

Cu rodu grăului
 Și cu izvoru binelui
 Și cu câmpu Irusalimului.
 Atunși fiul lui Dumnedzău sus la
 [șeri s'o 'nălțat

Și pi pământ o căutat
 Ș'o văzut multi urziti,
 Mândri și 'mpodobiti;
 Numa una nu i-o plăcut,
 Că n'o văzut omu pi pământ.
 Atunși milostivu Dumnedzău gios la
 [marea s'o lăsat

Și cu mâna lut din marea o luoa
 Și pi strămoșu nostru Adam l-o
 [ntrupat;

Cu trupu din lut,

Ca să fie omu pi pământ,
 Cu osu din piatră,
 Cu sângili din rouă,
 Cu ochii din marea,
 Cu frumusața din soari.
 Și l-o 'ntrupat
 Și l-o 'nherezat
 Și aesti zili pi pământ i-o dat.
 Lunea-i luni,
 Ziua 'ntăi a săptămânei;
 Marț o lăsat apili,
 Miercuri le-au sfințit,
 Gioi au lăsat raiul,
 Ca să-l avem în tot traiul,
 Vineri l-au întrupat,
 Sâmbătă l-au botezat,
 Duminică duh din duh sfânt i-au dat
 Și din gură i-au cuvântat:

« Adami, Adami,
 Si stăpânești șeriu și pământu
 Numa cu cuvântu ».
 Atunși strămoșu nostru Adam în
 [tălpi s'o sculat
 Și la milostivu Dumnedzău s'o 'n-
 [chinat

Și din gură s'o oftat:
 « Of, Doamne, Doamne,
 Cum am să stăpânesc șeriu și pă-
 [mântu

Numa cu cuvântu? ».
 Atunși milostivu Dumnedzău au
 [stătit ș'au gândit:
 « Greu a trăi omu fără soț pi pământ.
 Cum să-i fac soț?
 Să-i ieu omului din cap?
 Omu din cap zăluzăști.
 Să-i ieu omului din speti?
 Omu din speti slăbești.
 Să-i ieu omului din tălpi?
 Omu din tălpi scadi ».
 Da greu adormi strămoșu nostru
 [Adam.

Atunși fiul lui Dumnedzău au luat
lui Adam din a șaptea coastă
stângă

Că-i mai mică

Și să nu-i fie strămoșului nostru

[Adam încă

Și au herezat pi strămoașa noastră

[Eva,

Cu trup din trupu lui Adam,

Cu osu din piatră,

Cu sângili din rouă,

Cu ochii din marea,

Cu frumusața din soare.

Și i-au întrupat

Și i-au herezat

Și cu vin i-au stropit,

Cu mâna dreaptă cruși le-au făcut

Și din gură le-au grăit:

«Adami, Adami,

Cu Eva di mână să vă luați,

Și 'n rai să 'ntrați

Și din toț pomii să mâncați

Numa dintr'așel pom rotat din mij-

[locu raiului să nu gustați].

Da iaca o vinit șărpili mai înțelept,

Pi Eva l-au înșălat

Și din pomu șel oprit au gustat

Și lu strămoșu nostru Adam i-au dat

[de-au gustat.

Atunși strămoșu nostru Adam, cum

[au mâncat ș'au înghițit,

Cum s'au prișeput că din pomu șel

[oprit au mâncat.

Iar strămoșu nostru Adam din rai

[au ieșit

Și cu mari glas au glăsuț:

«Of, Doamni, Doamni,

Eva m'a 'nșălat».

Da Dumnedzău le-au vorbit:

«Dacă tu, Adami, pre Eva ai ascultat

Și piști poronca me aț călcat,

Din rai să ieșiți

Și cu mari frică să trăiți

Și pământu să-l stăpâniți».

Atunși strămoșu nostru Adam și cu

strămoașa noastră Eva di mână

s'au luat

Ș'au purșes văli cu lunșili

Și crângur'li cu viili:

Și din păcati au făcut trii fișiori:

Pre Profira, pre Reveca și pre Sara.

Iaca și milostivu Dumnedzău o avut

[și iel pre trei prooroși:

Pre Abram, pre Isac, pre Iacov.

Iacov au luat pre Profira

Cari o 'ntins mâna și s'o dat mila.

Avram au luat pe Reveca

Și Isac au luat pre Sara

Cari o 'mpărțit țara.

Și iarî vi să roagă fișiorii la dușe-

[voastră, șinstiți părint

Și dușevoastră frați cari sântet la

[aiastă nuntă adunați,

Să-i iertați și să-i blagosloviți,

C'asa scrie la scriptură

Și 'n sfânta ivanghelii.

Că de vor fași f'șiorii dușevoastră

casa cu temelia de piatră,

Blăstămu șel părintăsc rîsichești din

[vârv și pîn în talpă.

Cucoani miri și cuconiță mireasă,

Să trăiți să vă mulțiți

Ca smirna și tămâia,

Ca nășipu mării,

Ca iarba câmpului.

Dila pământ când mă-ți scula

Mâna părinților ați săruta,

Atunși Dumnedzău noroc și parti

[v'a da.

Noroc și parti

Și la toț mă 'nchin di sănătati.

Amin și la urmă on păhar cu

[vin.

93

BOCET LA GINERE

Dragă măiculiță, dragă,
Să vii gioia
Să vedz nevoia,
Să vii marța
Să vedz viiața.
Nouă copchilaș
În a cui samă ii laș?
Dimineața când s'or scula
Pi șini or întreba:
«Tătăcuță, pi și drum să ni pornim?
Toț copchii oaminilor s'or scula
Și s'or duși la deal
Numa pi noi ne-or chinui.
Tătăcuță, ian mai scoală
Și dișchide gurița
Di ni spuni v'on cuvânt
Să-l ținem minti că-i dila tătăcuța.
Te-o pornit pe drum de anină
În țară străină;
Șini să duși 'n șeia lumi
Înapoi nu mai vini ».

Nimoreni — Antonia Miron, 63.

94

Of, amar și ră dureri
Omu făr' di mângâieri.
Mângâie-m'aș, n'am cu șini,
Aș muri, moartea nu vini.
Ieu mă rog moarti la tini
Să mă iei șă pi mini.
— «Mă-tin-că nu te-oi lua,
Că ai dzili di trăit
Șă păcati di răsplătit;
Păcati din tinereță,
Li răsplătești la bătrâneță ».

Of amar șă ră dureri
Șă dureri nicurmată,
Di az moartea mă disparti
Șă mă duși 'n altă parti,
Undi Domnu mă așteaptă.
Da a și rău, da a și bini,
Cum a vra Domnu cu mini.
Of, moarti mângâioasă,
Cum scoț sufletu din oasă
Șă trupșoru din casă
Șă li duși pi cali 'ntunicată
Un'i n'am fost niși odată.
Viniț fraț, viniț surori,
Viniț rudi 'nduritori,
Viniț, prietini, cu toții
Și-ni pitreșit șeasu morții.
Să vii șă copchilași niiei,
Așei mari și mititei,
Să plângă astăz șă ei.
Să vii șă iubita mea soție
Cari ni-o fost la cununie
Să vadă cum îi de amar
A morții păhar.
Să vii șă slugili meli
Cari-ni lucra lucruri greli
Și să vadă, nu să poati
Să mă scoată dila moarti.
Undi ni-i averea me
Să-ni ieu zili ieu pi e.
Viniț fraț, viniț surori,
Viniț rudi 'nduritori.
Să vă rugați di tot omu,
Di tot omu către Domnu,
Ca în iad să nu mă pue,
Haini pi mini să luțineză,
Pi mini 'n rai să mă așădză.

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

G H I C I T O R I

95

Sui tătuța pi mămuța
Și fași fâș, fâș.—*Perina când te culci.*

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

96

Mama stă
Și tata dă.—*Pilugul și piua.*

Ialoveni — Același.

97

Pe on deal rotat
Șădi tat-to 'nflat. — *Stogul cu fân.*

98

Am on divan
Și am zăși feti;
Tăti dorm la nîjloc
Și niși una la nîjloc.

Roata cu spițele.

99

Am on purșel
Cu puța di șer. — *Sfredelul.*

100

Unu ară,
Doi să nîară,
Patru 'mping
Și doi întind. — *Porcul.*

101

Guturuș, buturuș
Șădi 'ntr'on chișioruș. — *Curechiul.*

102

Străchinuță verdi.
Fundu nu să vedi. — *Fântâna.*

103

Am o rață goibărață
Cu gurmazu șoibăroi. — *Garafa.*

104

Pe on deal rotat
Șăde-o oală cu păsat.
Mușuroiul cu furnici.

105

Am un sac plin cu mac
Șădi cu gura 'n gios și nu să varsă.
Hornul.

106

Gie, gie după gie
Cu rochița turungie.
Piersicul când înflorește.

107

Șinghil șinghilșor,
Bagi mâna pin răgoz
Ș'apuși pi moșu de puță. — *Păpușoiul.*

108

O mătă potcogită
Șădi pe o casă șîndilită. — *Luna.*

109

Băsmăluța 'mpăratului
Șădi 'n nîjlocu satului. — *Biserica.*
Ialoveni — Ion Budeanu, 21.

110

Două lemne odolemne,
Celelalte mărunțale. — *Scara.*

111

Păr în păr
Și la nîjloc on par. — *Caii și oiștea.*

112

Oastea unui împărat
Stă 'ntr'on vârv di par uscat.
Macul.

113

Oala di bou,
Carnea de om,
Zama de oaie.
Ciubota, piciorul și obiala.

114

Îiță floc
Și îiță floșeasă
S'o dus dila deal di sat
Și s'o îițăfloșit amândoi.
Vulturul și găina.

115

Am o purșicuță
Cu trii peni la puță. — *Pirostriile*.

116

Scurto, groaso, un'ti duci?
Arso 'n cur, ște-ai să mă 'ntrebi?
Cofa cu ceaumul.

117

La mătușa supt părete
Stau două găini boghete. — *Ferestrele*.

118

Borta neagră,
Paru roșu. — *Sfecla*.
Ialoveni — Petrea Vâtcărău, 23.

119

La lelița 'n crăpătură
Ieste on chic di untură. — *Opațul*.
Ialoveni — Același.

120

Am o poițică
Plină cu nîiei alghi. — *Gura cu dinții*.
Nimoreni — Antonia Miron, 63.

121

Găinușă 'ncărcățică,
Țuști la moșu 'n poițică. — *Lingura*.
Ialoveni — Aceeași.

122

Scândurița bradului,
Curvulișea satului. — *Scripca*.

123

Michiduță mititel,
Să ie lumea după iel. — *Ceasul*.

124

Rască, părască,
De-ar avé scară,
S'ar sui păr la șeri. — *Fasolea*.

125

Hurduz, burduz,
Din Țarigrad adus
Și la noi supt divan pus. — *Dovleacul*.

126

Vasilic'a nostru
Vedi curu vostru. — *Pragul*.

128

Toca, toca velniță,
Cici cocovelniță,
Șăsi mândiși,
Poftim di găși. — *Vârtelnița*.

129

Pe o vali 'nrourată
Merge o vacă 'ncornorată;
Suflet n'ari, suflet duși,
Di pământ nu mai agiungi. — *Corabia*.
Nimoreni — Gh. Covali, 45.

JOCURI DE COPII («NUMĂRĂTOARE»)

130

Roata, roata ștei bogată
Șădi 'n vali șă vânează
Șă vânează chetrișeli

Cu gura di petișeli,
Crust,
Vrâst,
Corn.

Ialoveni — Andrei Săcrieriu, 12.

131

Opsâna,
Sânapiti,
Chistimbole,
Nacustichi,
Țangăr,
Mangăr,
Naftaftur,
Bilingherbur.

Ialoveni — Același.

132

Uni eli,
Dodi eli,
Cara, binda, binda,
Nișcoraș,
Toporaș,
Prindi baba iepuraș
Dila moara Hâncului,
C'o poală strecătoare,
Ieș cochilă 'n vali.

Ialoveni — Pavel Vasiliță, 17.

133

Ŋižoatca,
Poatca,
Tricorovatca,
Briși,
Custuriși
Fugi de aiși.

Ialoveni — Același.

134

Una rama,
Cătărama,
Doi lei,
Tumburei,
Băsmăluș,
Chiei din uș.

Ialoveni — Același.

135

Unilița,
Găștilița,
Sava,
Mătu,
Țătu,
Găitan,
Șto curcan.

Ialoveni — Stepanida Budeanu, 20.

136

Neculai,
Un'ti duși?
La pădurea me.
Șe-ai vădzut?
Doi pui di pupăză.
Hanța, panța,
Gioi dimineata,
Împungi cu acu,
Dă-ti la dracu.

Ialoveni — Aceeași.

POVEȘTI ȘI LEGENDE

138

FATA CU PĂRU DI AUR

Din pulpă născută,
Di hultur crescută,
Di bab'amăgită,

Di țigancă tunsă,
Mari doamnă pusă.

O fost on ȣioban ș'o făcut o bubă la on chișior. Iel o purtat buba nouă luni di dzili. Într'o dzî o luoat cârja și oili și s'o dus în păduri. Mărgând pin păduri, întâi o dizbrăcat scumanu, ș'apu pantalonii, ș'apu cămeșili,

ș'apu cân s'o mântuit di dizbrăcat și prunca din buba chișior'lui o născut. Iel, di 'ndilicată și-o fost prunca, că iera cu păru di aur, o luat-o 'n brață ș'o dus-o și i-o dat-o babii.

— « Na, păzăște-o s'n'o furi hultur'li », că pe atunșea nu iera ca să mănânși pui hultur'li; da mânca copchii. Ie o crescut mari, di patru ani, și n'o avut frică că a vini să i-o iei. Da hultur'li tot o vinit și tot i-o luat-o. Di frumoasă și-o fost, hultur'li n'o mâncat-o; da o dus-o 'ntr'o păduri ș'o crescut-o 'ntr'on copac.

Într'o dzî, împlând f'șioru 'mpăratului pin păduri după vânat, o dat di dânsa și strașnic s'o nînunat. O rugat-o să să scuboari gios și să să ducă cu dânsu. Da ie n'o vrut, că să temé di hulture. F'șioru 'mpăratului o vinit acasă ș'o spus la o babă: « Mătușă, ieu am fost în păduri după vânat ș'am dat piște on tipos di copchilă și m'am îndrăgostit di dânsa. Am rugat-o să să scuboari din copac; da ie n'o vrut, că dzîșe că să temi di hulture! » Da baba i-o spus: « Ie-îi on purșel, o gimătati di ocă di rachiu, on șeaun, chirostiili, lemni, tot și trebui pintru foc ș'on mergi la copac ». F'șioru 'mpăratului i-o făcut tot și-i trebui și, când o mărș baba la copac, o ațâtat focu și s'o apucat di purșel di tăiet. Da flăcău 'mpăratului șadé de o parte și pândé. Fetii nu i-o plăcut cum tai baba purșelu ș'o dzîs: « Babă, nu tăie așa; da taie-l amintrilea ». Da baba i-o dzîs: « Scuboară, draga mamii, din copac și îi-i arăta ». Fata s'o scuborît numa dicât și i-o arătat. Baba o lipădat purșelu, o luat șipu cu rachiu și be ie on păhar și da și fetii on păhar. Mai be ie on păhar și mai da și fetii on păhar și pi urmă s'o apucat di purșel. Când o dat să să sui 'n copac, nu să mai puté sui, că iera bată.

Baba i-o dzîs: « Hadi, draga mamii, și te-oi culca la o casă și te-i trezi și te-i sui 'n copac și hultur'li nu Ț-a fași nică ».

S'o dus baba cu fata la o casă di Țigan ș'o culcat-o. Țiganca avé o fată și ie. Noaptea, s'o apucat, dac'o amurgit, ș'o tuns fata ș'o 'mbrăcat fata ii pi cap cu păru di aur și cu straili o 'mbrăcat trupu. Când o vinit f'șioru 'mpăratului s'o iei cu căruța, o luat fata Țigănșii ș'o rămas la cununie. Fata hultur'lui s'o sculat dimineața și, când s'o vădzut goală să tunsă, s'o pornit pin păduri 'napoi. Mărgând pin păduri, o dat di hainili tătâni-so și s'o 'mbrăcat cu toati. O găsit și oili și cărja și s'o pornit pin păduri păs-când oili. Mărgând cu oili pin păduri, o dat di stâna 'mpăratului. O tras la stână pintru mas. Sara, șădzând la tăclali cu șiiilanț șiobeni, s'o apucat di spus șinghilituri. Iel, șiobanu, că iera șioban amu, o spus șinghilitura iasta:

Din pulpă născută,

Di Țigancă tunsă,

Di hultur crescută,

Mari doamnă pusă.

Di bab'amăgită,

Nimi n'o putut disfași șinghilitura iasta. Atunși s'o dus bașiu la 'mpărat ș'o glăsuat așa: « Iaca și 'mpărați. Ne-o vinit on șioban șă-l Ținem di trii

dzili și ne-o spus o șinghilitură și noi n'o putem isprăgi ». Împăratu l-o rânduit pi bași s'aducă pi șioban la iel. Bașiu s'o dus ș'o vinit cu șiobanu. Șiobanu o 'ntrat în casă cu cușma 'n cap. Împăratul i-o dat o palmă și i-o dzis: « Și nu-ț iei cușma din cap, măi șiobeni ? » Șiobanu i-o răspuns: « Șinstiti 'mpărați, nu ni-o pot lua că, să vedz, șinghilitura pintru cari m'aț chemat Maria voastră i-ativărată așa. Adă pi f'șioru mătali să-i aduc aminti di undi m'o luat pi mini ». F'șioru, când o vinit, șiobanu o glăsuț: « Nu-ț aduși aminti când ai vinit cu baba, c'on purșel, cu rachiu, cu șeaunu, la copacu un'i eram în stăpânirea hultur'lui ? Ei, și baba s'o apucat di tăiet purșelu și nii nu ni-o plăcut și m'am scuborit și i-am arătat și ie m'o șinstit cu rachiu și m'am încheșăluit și 'napoi în copac nu m'am putut sui. Baba m'o dus la o casă să mă hodinesc. Da acolo m'o tuns și m'o dizbrăcat și cu păru și cu straili meli s'o 'mbrăcat fata țigănșii și tu ai vinit și ai luat și te-ai cununat cu ie ».

Și ca să fie cu adivărat,
Cușma din cap ș'o luat,
Și capu di aur i-o luănat.

Împăratu o dizbrăcat țiganca ș'o 'mbrăcat-o pe aiasta. Pi țigancă o legat-o di coada la o iapă ș'o legat ș'on sac di nuși și, unde agiungé nuca, agiungé și băcățica.

Ialoveni — Ioana Lungu, 65.

139

POVESTEA LUI VAȚIUȚA

Iera on om ș'o fimei. Iera bătrâni și n'avé copchii și niși n'o făcut. Ii s'o luat și s'o dus la deal la lucru amundoi. Lucrând ii așa, o vinit on copchil di pi deal, di v'o șasă ani, niștiut, nivăzut, l-o luat, l-o adus acasă și l-o crescut păr l-o făcut flăcău. Acolo lingă satu lor iara on iaz. La iazu așeala viné trii răț sălbatiși și să scâlăda. Dacă sta 'n margina iazului și s dizbrăca niști cămeș, să fășé feti. Iel, băietu, le-o ochit, az așa, mâne așa; o 'ntrat cu ochii pintr'insili cum vin ieli și să fac feti. Mai pândești a triia dzî cum vin, să duși și-i ie cămeșă di pi malu iazului la șei mai mari și să pornește acasă. Ieli, când o ieșit la mal să să 'mbrași, șeli două s'o 'mbrăcat ș'o zburat; da șei mai mari, dacă i-o luat cămeșă, iară fată și nu puté să zboari. Da s'o luat după Vațiuță ș'o 'nșeput după dânsu: « Vațiuță, Vațiuță, stăi, măi Vațiuță și dă-ni cămeșă ! » L-o luat cu mângâieli să-i dăi cămeșă. Iel o stat și ie i-o luat cămeșă, mai cu mângâieli, mai cu sîla, s'o 'mbrăcat ș'o zburat. Iel s'o dus acasă. Da a doilea dzî, ieli iar o vinit și s'o dizbrăcat ș'o 'ntrat în iaz tustreli să să scaldi. Iel s'o dus ș'o luat cămeșă la șei mai nîjloșie și fugi iară acasă. Ie, așei

mai nîjloșie, s'o luoat după dânsu, l-o luoat cu mîngâieli, l-o mai izghit și i-o luoat cămeșă, s'o 'mbrăcat ș'o zburat. Iel s'o dus acasă lăcrămînd ș'o spus părinților. Părinții i-o spus: « Dacă mai iei și la iast mai nîcă, să n'o dai și să vii acasă cu dânsa ». Iel s'o dus a triia dzî ș'o luoat-o la șei mai nîcă. Dacă i-o luoat-o, n'o vrut să i-o mai dei ș'o vinit și ie după dânsu. I-o făcut strai cum să fași la fimei, s'o luoat ș'o făcut nuntă, s'o cununat și trăie cu dânsa. O făcut on copchil amundoi. Trăind ii așa, s'o dus la o cumătrie în măhălă. Dacă s'o dus acolo, da ie bucuroasă, voioasă, cânta cîntiși di pi lumi și tătă lumea, cât iera la cumătrie, șăde și să uita la dânsa. De-amu niști oameni, fimei, din cumătrii dzîșe: « Hăleu, măi Văniuța, tari mai cântă nevasta asta a ta și-i ahotnică și vesală! » Da ie, când o audzit așa, dzîși: « Când nîi-ar da cămeșă cari nîi-o luoat-o iel, ieu îndoit aș cânta, pi șăpti părț, dicât cânt amu ». Da oamini o 'nșeput: « Da dă-i-o, da dă-i-o, da di și nu i-o dai, măi Văniuța? » Iel s'o 'nduplecă, s'o dus ș'o adus-o și i-o dat-o. Când s'o 'mbrăcat, ș'o făcut arichi ș'o zburat pi casă ș'o strigat di pi casă: « Văniuță, dă-ni copchilu! » Iel o ieșit și i-o dat copchilu. Ș'o dzîs ie din gură: « Dacă Ț-a și dor di mini, să vii

Undi stuhu crești

Șă'n cosîță-l împletești ».

Ie ș'o luoat copchilu ș'o zburat în țara ii. Iel s'o dus acasă la părint ș'o 'nșeput a lăcrăma ș'a spuni și-o pățit. Iel o trăit o săptămână, două, fără dânsa și l-o pălit doru. S'o pornit după dânsa. S'o dus. Mărgînd așa, o agiuns la Sfînta Vineri ș'o 'ntrebat-o: « Sfîntă Vineri, nu știi

Undi stuhu crești

Șă'n cosîță-l împletești? »

Ie o spus: « Ieu nu știu; da iaca să-ni chiem jîgăniili meli di pi afară, șărchi, bălaori, păsări, poati ieli știu. » Le-o chemat și n'o știut niși una. Pi urmă iel s'o pornit ș'o agiuns la Sfînta Sămbătă. S'o dus ș'o 'ntrebat ș'acolo. Niși Sfînta Sămbătă nu știé « undi stuhu crești șă'n cosîță-l împletești ». Ie o spus: « Nu știu, da ia să chiem jîvinili di pi afară, poati ieli știu ». O 'ntrebat și n'o știut niși acolo niși una. Ș'o pornit mai diparti. O agiuns la Sfînta Duminică. O 'ntrebat-o și pi dânsa. Ie tot o spus că nu știé: « Da ia să-ni chiem jîvinili di pi afară, poati ieli știu ». Le-o chemat pi toati și n'o știut. Da pi urma lor viné on bulihari șchiop și l-o 'ntrebat și pe aista. Da iel o spus: « Știu c'acoló m'o dus doru di nîi-am rupt chîșioru ». Văniuța l-o 'ntrebat: « Dacă știi, apui să mă duși pi mini acoló ». Iel o spus: « Te-oi duși; da să-ni gătești dzăși poloboși di pâni și dzăși di carni ». Iel o 'mblat și i-o gătit cât să cuvini, le-o pus pi arichili lui și bulihariu i-o spus: « Sui-ti ș'tu și, când oi cârni capu 'ncoasi, să-ni dai pâni; când oi cârni capu 'n partea asta, să-ni dai carni ». S'o așădzat, ș'o

pornit, ș'o mărș pār aproape di casa ii. Iaca atunșea o mântuit carnea. Iel și iera să facă? N'ave di undi să iei. O luoat on cuțitaș ș'o tăiat din pulpa chișiorului și i-o dat. Hultur'li o stuchit carnea di unde-o luoat-o și s'o prins la loc. Hultur'li i-o spus: « Întri pi poarta iasta, c'aiși șăd ii ».

Văniuța o n'trat în casă; da n casă iera numa copchilu, că mă-sa iera la biserică. Iel o mai drăgănit copchilu: « Dragu tati, dragu tati », că iera copchilu lui. Când o audzît zdupăind pin tindă, Văniuța s'o vârit supt laiță. Ie, dac'o vinit, s'o pus pi laiță să dei copchilașului țăță. Copchilu nu vre să sugă, da arăta supt laiță și dzîșe: « Ia tata, ia tata! » Da ie o n'șeput a plângi ș'o dzîs: « Unde-aș șind tat-to, săracu! » Iel o ieșit di supt laiță, o luoat-o di gât ș'o sărutat-o. Da casăli șelea iera zmeești și zmău șeala iara ntr'on beși, înfundat într'on poloboc și șercuit cu trii șercuri. Da ie i-o spus dac'o n'șeput să trăiască cu dânsu: « Pist' tot locu sî îmbli, da n cutari loc să nu îmbli ». Iel s'o gândit în capu lui: « Cum ieu pist' tot locu is stăpân; da n beși n'am voi să îmblu? ». Când s'o dus ș'o discuiet beșiu șeala, zmău o grăit din poloboc: « Dă-ni on păhar di apă ș'o bâcățică di pâne ». Iel îi da; da îi nu-i spuné. I-o dat ș'o plesnit on șerc. Adoudza iar i-o dat ș'o mai plesnit on șerc. S'o dus ș'atriidza și iar i-o dat ș'o mâncat ș'o băut ș'o plesnit ș'al trilela șerc. O ieșit zmău și s'o luoat la trântă cu Văniuța și l-o omorît. Zmău o trăit cu dânsa.

Ialoveni — Nastasiia Ștefănuță, 50.

140

Iera niști băieț și s'o dus cu vașili. Iaca unu l-o ales ii împărat. O făcut colibă. Și cum păște șiilant băieț gitili, iel șădé pi scaun, pi tron. On băiet fură on băț dila alt băiet. Dzîșe că-i cal; băț-cal. Da 'mpăratu avé și strajă tot din băieț. Să duc la 'mpăratu să să giudiși. Împăratu dzîși:

« Măi, dac'ai furat calu, mâne ai să mergi la spânzurătoari ».

Băietu să duși acasă și plângi: « Să mă lai, să mă cheptini, că mâni mă duc la spânzurătoari ».

Da mă-sa: « Măi, ieu am s'ti bat ». Să duși iel acolo la deal. — « Și, măi, nu ț-o dat cămeșă albă di spânzurătoari? »

O ngropat ii două furcuț, o pus on băț și l-o aninat, l-o spânzurat. De-amu vin băieți toț acasă, da iel nu vini.

— « Măi, da un'i-i băietu nostru? »

— « L-o spânzurat împăratu nostru ».

Iaca, de-amu l-o dat pi 'mpăratu oamini la zakon, la giudicată. Iaca on boier iara la giudicată și dzîși: « Aista o să șii cu dreptati băiet. Am să m'apuc să-l scot ». Și l-o scos. De-amu, dacă l-o scos, iaca al puni la on cârd di boi să-i pască. Da iel avé on bou șă-l chema Șiobănică cu coarnili di aur. Boieriu fași bal șă chiamă șă alț boieri. De-amu, cari boieri să lăuda cu pământ, cari cu averi; da boieriu să lăuda că ari o slugă credinșioasă.

Iaca boierii șeia s'o apucat la rămășag. Dac'o spuni băietu drept, apui boieriu câștigă o moștie. Boieriu cari s'o apucat la rămășag avé o ducă ș'o trimeti la colibă la dânsu. Da iel cu boii. Când vini la colibă, dimâncat făcut, măturat, da nimi acoló. Az așa, a doilea dzî așa. De-amu să puni băietu di pândă să vadă șini-i fași lui dimâncat, șini-i mătură. Ie ș'o prindi pi dânsa. De-amu să trăiască cu dânsa. Șădi o dzî și să 'mbolnăgești, să fași bolnavă. Da iel pi lingă dânsa îmblă. Ie dzîși: « Par'că dac'aș mânca carni di Șiobănică, ieu m'aș îndrepta ».

« Ei, dzîși, și-i la on boieri ca a nostru on bou. Tu să te 'ndrept, că ieu mă duc să-l tai. O tăiet bou ș'o făcut dimâncat și s'o dus cu boii. Când vini la colibă, fata nu-i.

— « Pi Șiobănică l-am tăiet, fata m'o lipădat; și a să-ni facă boieriu când a afla? »

Iel s'apucă și 'nșibgi bâta 'n pământ și puni șleapca pi bâtcă. Da iel să duși diparti, diparti și pi urmă vini la bâtcă. Pi dânsu-l chema Simene.

— « Buna dzîua, cucoane! » la bâtcă, la șleapca lui.

— « Și fac boi Simene? » Da tot iel vorghé în locu bătșii.

— « Sănătoș, cucoane duñeta. Boii zburdă, și Șiobănică o chicat gios și ș'o rupt gátu și l-am tăiet ».

Iel fași tot sîngur la bâta lui :

— « Cum, Simene, din atâta boi, cum să chiși tucma așela să-ș rupă gátu? »

— « Nu vini ghini ». Tot iel îș băté capu. Să duși diparti și iar vini aproapi și spuni amintrile.

— « Buna dzîua, cucoani! »

— « Mântămăsc, Simene! Și fac boii? »

— « Șiobănică l-o spart șeilalt boi și l-am luat și l-am tăiet ».

— « Cum, din atâta boi tucma pi aista l-o spart? »

— « Nu vini ghini niși așa ».

Să duși iar mai diparti și vini la cușmă.

— « Buna dzîua, cucoani! »

— « Mântămăsc duñitali, Simene. Și fac boii? »

— « Pi Șiobănică l-am tăiet, c'o vinit o fată și tot mătura pin colibă. Și ie s'o făcut bolnavă ș'o dzis că-i a mânca di carni di Șiobănică și ieu l-am tăiet. Da și-i vra, așia ni-i fași ».

— « Ei, de-am și noi sănătoș că boi ca Șiobănică mai găsim ».

Boierii s'o grămădit la sfat și l-o chemat pi Simene, ș'o spus drept cum o tăiet bou. Ș'o luat și i-o dat boieriu moșia cari o câștigat-o dila boierii șia, și fata i-o dat cu moșie cu tăt. Da boieriu l-o găsit credinșios să-l pui ispravnic.

— « Oi și ispravnic dacă ni-i scoati ochii ».

I-o scos ochii și l-o pus ispravnic. De-amu Dumnedzău îmbla cu

Sfântu Petrea și cu Sfântu Pavăl pi pământ cu căruța. A unuia iera hamu, a unuia căruța, da a unuia iapa. Dă Dumnedzău di fată iapa. Șeal cu căruța dzîsé că-i a căruțai mândzu, șeal cu hamu că-i a iepii.

— « Hadem la ispravnic să ni giudiși ».

S'o dus ii la ispravnic ș'o spus toată 'ntâmplarea.

— « Staț o leacă, că n'am când giudica, că mă duc pi malu mării, c'o ieșit peștili și-ni paști mălaiu ».

— « Doamni, să mai poati să iasă peștili din marea să pască mălaiu ? »

Ispravnicu audi și dzîși:

— « Da să poati să feti hamu mândz și căruța mândz ? Să vedî că mândzu-i a iepii ».

Da Dumnedzău dzîși: « Cum ai giudicat di drept, așa Dumnedzău să ti luîneză ». Și pi loc i s'o făcut ochii.

Cigârleni — Vasile Vaipan, 92.

141

O fost o 'mpărat ș'o avut trii f'șiori. Iel o dus pi șel mai mari în păduri și l-o 'ntrebat: « Di și-i bun lemnu ista ? »

— « Îi bun di ușă, di mesă, di scauni ».

L-o dus pi șel nijloșiu și l-o 'ntrebat:

— « Di și-i bun lemnu ista ? »

— « Îi bun di condei, di cărândaș ». L-o dus și pi șel mai mic:

— « Di și-i bun lemnu ista ? »

— « Îi bun di șiomag să-ț trag unu'n cap ». Împăratu s'o scuborit din căruță și l-o lăsat în păduri. Băietu, o plâns și-o plâns, o dat de-o cărărușă și s'o tot dus, s'o tot dus, pân o agiuns la on bordei. La bordei iera on moșneag ș'o babă ș'avé on băiet di suflet. Amândoi, și baba și moșneagu, iera oghidniși. Băietu s'o oploșit la bordei și trăie pe ascuns. Într'o dzî, moșneagu dzîși: « Măi babă, și fași că 'nainti ne agiungé dimâncat să pintru băietu nostru; da amu nu ne-agiungi ? Ia ie tu, măi babă, cociorva și zgândărăști pin casă, că ieu m'oi aținé la ușă cu toporu, că iesti șinevai în casă di ne mănâncă dimâncatu ». Da f'șioru 'mpăratului o dzîs: « Nu mă căutaț, că ieu sânt mai mult în casă la duhevoastră ».

Când o vinit băietu lor cu oili, s'o luot amândoi fraț di cruși și le-o dat la amândoi tot on numi. La 'mpăratului i-o dat numili Măru, da la șelant Păru. Moșneagu le-o făcut strai buni și le-o cumpărat cai. La cai le-o pus numili la 'mpăratului, Aliman; da la a Părului, Făt-Frumos. Atunși iera pi lumi numa on izvor și be toată lumea apă și, pân și nu da copchil zmăului, nu luoa nimi apă. O dat toată lumea câte on copchil pi apă ș'o rămas la urmă 'mpăratu să dei ș'o dat împăratu o fată. Măru o audzît că 'mpăratului i-o vinit rându să dei o fată. S'o sfătuit cu Păru: « Măi frati Păru, ieu mă duc să scot pi sora dila zmău; da tu să vii, că nu să știi cum

a și». Când s'o dus Măru o găsit-o pi sor-sa la fântână ș'astepta să vii zmău. Măru o dat mâna cu fata ș'o ischitit-o: « Am să pui capu pi brațali tăli, da tu să mă scoli când a vini zmău ».

Zmău o vinit, da fata nu puté vorghi. Ie o plâns ș'o chicat trii chicături pi obrazu lui Măru și l-o trezît. Zmău l-o 'ntrebat pi Măru: « Ci vrei: luptă ori trântă? »

Da Măru o dzîs: « Cum mă-i da, așa mă dau ». S'o luat la luptă și s'o luptat trii dzîli și trii nopt, da niși unu nu dovidé. Dac'o văzt Măru că nu mai poati, o strigat la Aliman: « Apucă, Aliman! » Aliman o apucat cu gura și l-o fărmat cu chișioar'li. Când colo, o chicat și fratili Păru. Măru i-o luat fetii inelu și șerșei și i-o spus: « Du-ti la părintș și spuni că ieu te-am scăpat ». Da 'mpăratu o spus că, șine a scăpa fata dila zmău, i-o dă di nevastă. Da on țigan s'o dus și s'o tăvălit în sângili zmăului și s'o dus la 'mpăratu să-i dei fata. Împăratu n'o avut încotro și i-o dat-o. Măru o audzît c'o dă pi sor-sa după țigan și s'o dus cu Păru la 'mpărat s'o scoată. Când s'o dus, o dat mâna cu nîreasa, o scos inelu și șerșei și le-o pus pi masă. Nîreasa o dzîs c'aista-i așel cari m'o scos dila zmău. Pi țigan l-o luat și l-o ușis. Dimineața ii s'o dus la cununie. Da 'mpăratu nu știé că i-i f'șior. S'o dus și s'o cununat. Da cununia nu i-o pus-o 'n cap, da i-o ținé deasupra capului. Sara s'o dus să să culși. Măru o pus sabiia atârnată 'n grindă și i-o spus că, dacă-l atingi, sabiia îi tai mânuli. Da nîreasa, dimineața, l-o atins cu degitu șel mic să să scoali și sabia i-o rătizat degitu. Măru o strigat la Aliman să suflî să i-l întrupeză. Măru s'o dus să să speli. Împăratu i-o turnat apă pi mână și i-o dat șărvăt să să șteargă. Măru i-o dzîs: « Așa tată, când mă-i lipădat în păduri, nu-ț ieram f'șior; da amu vrei să-ț șiu ginere? » Împăratu s'o dizmetișit. O stat tăț ș'o cuvântat lu tat-so cum o făcut. Iel o dzîs că, dacă vrei s'o măriș pi sor-mea, s'o dai lui Păru că-i fratili nîeu di cruși.

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

142

NOROCU OMULUI

Iera odată doi fraț. Unu iera sărac, da unu bogat piști samă. Da șel di iera sărac ave copchii mult, mult; da șelant avé bogăție. Șel sărac să dușé la șel bogat și lucra cu copchii cu tăt și mânca. Ș'apu dzîșé șel sărac: « Ieu, măi frati, nu mă mai duc acasă; da dă fimeii șeva, să mănânși copchiii. Ieu m'oi scula mai dimineață ș'oi sășera ». Da o vinit norocu așelui bogat și s'o apucat di strâns schiși, noaptea pi lună și puné în chișioari. Da șel sărac s'o sculat ș'o dzîs: « Cari-i așela, măi? »

Da norocu iera terfos ș'o dzîs: « Ieu is norocu frățâni-to ».

— « Să-îi spui undi-i norocu nîeu că-s așa sărac, c'am să ti ușid toată noaptea ».

Norocu o dzîs: « Norocu tău șadi 'ntr'o crișmă 'n păduriși și be și-i îmbrăcat ca on boieri și gioacă cu țigani ».

— « Du-mă tu la dânsu, dacă tu ăl știi ».

Da norocu o dzîs: « Hadi să ti duc ».

L-o luat și l-o dus. Când o agiuns în păduri, tăman așa iera. Norocu be și giuca 'n crișmă.

— « Cari-i norocu nîeu ? »

— « Ia așel di gioacă ».

Iel o mărș la dânsu și l-o apucat di cap și l-o 'nșeput a-l ușidi. Iel o dzîs: « Cum di tu bei și nîia nu-nî dai nîcă și ieu îs sărac ? »

Da norocu i-o dzîs: « Hai cu mini și ț-oî da ».

L-o luat și l-o dus și o agiuns la o curti ș'o 'ntrat în casă. Când o 'ntrat în casă, i-o scos o găină di aur cu două ouă.

— « D'apui și să fac ieu cu găina iasta ? » o dzîs șel sărac.

— « Du-ti acasă, că pi drum a să ti 'ntâlnești c'on boieri ș'a să-ț cumperi ouăli estea ș'ai să-ț cumperi boi ».

S'o pornit pi drum cu găina suptăoară și, când o agiuns pi șleah, s'o 'ntâlnit c'on boieri cu trăsura. Stă boieriu și fași:

— « Da di unde ai luat găina iasta cu ouă di aur ? »

Da iel o spus: « Norocu nî le-o dat ».

— « Și șei pi dânsăli ? »

— « Ieu șei trii suti di lei ». Boieriu scoati trii suti di lei și li cumpără.

— « Da vindi-nî și găina ».

Boieriu o văzt că iera scris pi creasta găinii: « Șine-a mânca capu găinii, să șii 'mpărat; da șine-a mânca rîndza, să priîneasă 'n tătă dzîua câte-o pungă di bani; da șine-a mânca inima, să știi tăt și-i pi lumi, tăti șelia ».

Boieriu o dzîs: « Dă-nî și găina ».

Da omu o dzîs: « N'o dau, că-i norocu copchiilor ». Găina o dus-o acasă și să uoa 'n tătă dzîua câte on ou di aur. Ou al dușé la târg și s'o 'mbogățit.

Dacă s'o 'mbogățit, dascălu iera aproapi di dânsu. Ș'o 'nșeput a trăi ghini și s'o dat în bedreag cu fimeia omului. Dascălu o pus ochii pi găină, c'o văzut scris pi creastă. Da omu s'o dus la târg cu două ouă di aur. Dascălu s'o dus acasă la fimeia lui și i-o dzîs: « Fimei, tai găina iasta, că iel s'o dus de acasă și să-nî laș nîia capu, rîndza și inima să li mănânc ».

Ie s'o apucat ș'o tăiet-o ș'o făcut dzamă ș'o dat la on băiet capu, la unu rîndza și la unu inima. Dascălului i-o dat pulpanii. Da dascălu o dzîs: « Hei, da niși nu mănânc ».

Ș'o ieșit on f'șior de-a lui împărat, unu știe și-i în om, da unu priîé în fiușticari dzî câte o pungă di bani și s'o 'mbogățit di nu mai știe soma banilor.

143

O fost on om ș'o avut on fișior ș'ăl întrebă: « Măi, dragu tatii, o vinit vremea să te 'nsori. Tu ai v'o fată chitită pintru tini? » Iel o abisnit lu tătâni-so: « Tată, ieu am audzît, pi spusa nărodului ca și pi audzîtu urechilor, că iese o fată la Costești — de-o pildă — cari-i bună pintru mini. Da și fata dila Costești o audzît și ie dispri unu dila Iloveni că-i bun di dânsa.

O pus nîr'li cai la faiton și s'o dus să vadă nîreasa. Iaca și fata o pus cai la faiton ș'o pornit să vadă nîr'li. Mărgând ii pi drum, o dat Dumnedzău on gicol di nu iera chip să mergi. O tras la on tractiri să mâie acolo păr a sta gicolu. Fata tăt acolo o tras și ie. Vezăteii dila cai s'o luat di horbă. O spus fiișticari un'i mergi. O 'nțales că stăpânii lor să duc nîri unu la altu. Ii s'o dus ș'o spus la stăpâni. Ii s'o 'mbrăcat și flăcău și fata și s'o primblat pin cômnată. Ii s'o 'nvoit și flăcău s'o dus ș'o spus lu tat-so că numa moartea l-a disparti. S'o 'nțales și părinții. Tatu fetii o spus că, după moarti, dă feti toată bogăția și tatu flăcăului tăt așa i-o spus. Ii s'o 'nsurat și la o lună giământati o murit părinții ș'a flăcăului ș'a fetii ș'o rămas amar di multă bogăție. Da iel să ruga: « Dă-ni Doamni, sărăși: la tineretă și bogăție la bătrâneță ». Dumnedzău cu Sfântu Petrea și Sfântu Ilii l-o audzît, s'o dus la iel și l-o 'ntrebat: « Cari iesti așel cari dorești sărășie la tineretă și bogăție la bătrâneță »? Iel o dzîs: « Ieu sânt ».

Nu mult după asta, prinești știri c'o ars cutari averi di pi soție. O rămas numa a lui și pi urmă s'o aprins ș'a lui, casa undi dornîeu. Ii să frigeu pi la ferești. Ie o dzîs: « Scoală, omule, că ardi și casa pi noi ».

Cân s'o sculat, ie o luat on țol și s'o 'nvălit și iel, o cămeșă ș'o ieșit afară ș'o scăpat cu cât iera pi dânsi. Amu trăieu la șini, la cumătri. Să dușeu pi câmp c'o coșniță ruptă și strângeu macriș, ăl dușeu la târg și cumpărau covrigi și mâncau. Odată să 'ntorșeu acasă dila câmp și s'o 'ntălnit c'on boieri și s'o 'nchinat: « Buna calea, domnule! » Da așeala dzîși: « Mai domn ai fost dicât mini. Șe-ai făcut de-ai agiuns aeste dzîli? »

Iel o dzîs: « Așa m'am rugat lui Dumnedzău ș'așa nî-o dat ».

Boieriu dzîși: « Măi, frumușică fimei ț-ai luat. Nu-i vîndi tu nevasta? Bani buni ț-aș da și pi părali ț-ai găsi alta ». S'o 'nvoit pi opt pumni di galghini și i-o dat-o. Nevasta o dzîs: « Omule, iel i-on hărcălău bătrîn; ca mâni moari și ieu oi trăi tot cu tini ». Ie s'o dus cu boieriu, da iel o rămas ș'o adornît cu banii. S'o dus o șioară și i-o luat banii și i-o dus într'o pădure. Cîn s'o sculat, iera fără bani și fără fimei. S'o luat și s'o dus într'on târg ș'o văzt niști meșteri lucrând la o casă. Iel îi întrebă șini-i podreașcic. L-o priîit și pi iel lucrător. Iel iera om hătru ș'o 'nvățat răb'di meșteșugu. Da boieriu cari cumpărasă fimeia, l-o 'ntrebat pi podreașcic nu nî-i fași și nîie o casă. Iel o scos planu casii, s'o 'mpăcat și i-o făcut casăli. S'o 'mpăcat cu lemnu boier'lui. S'o dus doispreși roboși în păduri și i-o pus să tai câte doi oamini la copac. Iel o rămas cu altu la

copac. Cum tăie la on copac, o chicat legătura pi inima copacului și l-o logit pi podreașcic la topor și i-o rupt coada. Da tovarășu podreașcicului o dzîs: « Ne-o dat Dumnedzău on colac ». Da podreașcicu o dzîs: « Pi banii iștea ni-am vândut inima din mini. Dumnedzău ni-o luat, Dumnedzău ni-o dat ». O gătit casăli. La sfințirea casălor, cucoana o 'mbrăcat pi podreașcic și agiutoriu lui cu haini nouă și i să păre că samănă bini cu bărbat-so, da nu 'ndrăzné să 'ntrebi.

Tovarășu podreașcicului o șerut parti din bani; da podreașcicu n'o vrut să li dei, că iel iera podreașcic amu.

— « Dacă nu vrei să-ni dai, atunși ieu spui cucoanii ». Ș'o spus. Cucoana l-o 'ntrebat pi podreașcic di și s'o jăluit tovarășu.

— « Iel șeri bani, da ieu nu pot să-i dau că pintru banii iștea ni-am vândut inima ».

— « Cum ți-ai vândut inima că și ieu ni-aș vinde-o? » L-o 'ntrebat cucoana.

— « Ni-am vândut fimeia ». Ie o spus să-i arăti banii. I-o arătat banii și i-o cunoscut cu țolu cu cari iera 'nvăliț banii. S'o cunoscut, s'o prins di gât ș'o rămas în casăli făcuti di dânsu, că boieriu murisă. Și s'o 'mplinit întocma: « La tinereță sărășie, da la bătrâneță bogăție ».

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

144

URSÎTA OMULUI

Iera on om ș'o fimei. Într'o noapte s'o 'ntâmpat că fimeia o făcut și o oaie o făt. Tocma atunși o chicat on boieri la gazdă. Omu nu pre vre să-l priîiască. Da ș'o făcut socoteală și l-o priîit. Boieriu s'o culcat pi laiță șă tocma atunși fimeia o făcut on băiet. Pi la nîezu nopții o vinit on înger ș'o vorghit așa: « Bogăția boieriului ista s'o stăpânească copchilu ista di s'o născut noaptea iasta; da nîelu di l-o fătat oaia să-l puiț padnos, să-l daț boieriului. Oaminii nu știeu c'o vorghit îngeru. Da vorbili îngerului le-o audzît și boieriu. Dac'o audzît, s'o sculat dimineață, s'o dus la oamini în casă și le-o spus: « Să 'nvăliț copchilu ista șă să ni-l daț nîie, că ieu vreu să-l ieu di suflet ». Oaminii nu vre, oaminii jălă și să tânguie: « Cum, ieu am făcut copchilu ș'amu vrei să ni-l iei? Nu pot să ți-l dau! » o dzîs fimeia. Da boieriu o făcut toati chipur'li și le-o luat copchilu, s'o suit cu vezăteu 'n căruță și s'o pornit pi cali ș'o agiuns într'o păduri. Acolo. ca să scăpi di copchil, ca să nu-i moștenească averea, l-o dat vezăteului și i-o spus: « Du-ti ș'ăl tai ș'ăl dă 'ntr'o groapă ». Vezăteu l-o luat și s'o dus în dosu la o tufă, i-o tăiet on degiță, o mânjit cuțitu di sângi ș'o vinit ș'o arătat boieriului. Dumnedzău s'o dus în urma lor, i-o pus trii făclii la cap, l-o 'ngrijît și copchilu o crescut păr la optspreși ani, băiet frumos cu meșteșugu vînatului. Îmblând pin păduri cu vînatu, o agiuns la curtea

boierului. O mărș ș'o vorghit să-l priînească să hodinească la curti. Boieriu l-o priînit. O stat băietu v'o trii dzili la curti și s'o dat în dragoste cu șiiica boierului. Ii s'o plăcut amândoi și i-o plăcut și boierului băietu. Boieriu s'o gândit s'o dăi pi șiiică-sa după dânsu, o dat-o ș'o făcut nuntă după rânduială. Da sluga l-o vădzut că ari on degit tăiet, l-o cunoscut, s'o dus la boieri și i-o spus: « Iaca cucoani, să-ț spui drept cum o fost socoteala asta. Băietu șela di l-ai luat dila oamini șia și măta m'ai trimăs să-l tai și să-l îngrop în păduri, ieu nu l-am tăiet că ni-o fost nilă; da i-am tăiet on degit. Amu-i giner'li mătali, că ieu ăl cunosc după degitu și i l-am tăiet atunșea ».

Boieriu tari s'o mahnit. Iel o scris o hârtie la velniță ș'o dat-o moșneagului s'o ducă. În hârtie o scris că, de a vini giner'li lui, s'al iei s'al azvârli 'n căzanu di pi foc. Iaca s'o 'ntâmpat că boieriu s'o 'mbătat și s'o dus singur la velniță. Velnițarii n'ăl cunoșteu și l-o dat pi dânsu 'n căzan cu 'nchipuit că-i giner'li boierului. Boieriu striga: « Ieu îs, nu mă daț! »

Da velnițarii: « Că boieriu o dzîs ».

Băietu o rămas stăpân în bogăția boierului. S'o 'mplinit întocma cum o grăit ingeru la nașterea lui.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

145

SFÂNTA VINERI

O fimei torșe și cosă în spri vineri, în spri nieriuri și n'avé altă sâr-bătoari fără dicât duminica. Șăde și torșe 'n spri vineri târdziu. Numa și audi că vini o fimei la fereastră și strigă: « Cumătră, cumătră, dă-ni drumu 'n casă ». Ie o ieșit și i-o dat drumu 'n casă, c'o gândit că-i o mahalagiță. Da ie iera Sfânta Vineri. Ie o 'ntrat ș'o 'ntrebat: « Și mai fași, torși? »

— « Torc ».

Ié iera o fimei neagră pi obraz și scărghită.

— « Dă-ni să nie on caier ș'o furcă să-ț agiut și ieu la tors ».

Fimeaia i-o dat o furcă ș'on caier. Da păr torșe ie on șir, Sfânta Vineri torșe on fus. O tors și o tors ș'o mântuit di tors. O șerut răschitoriu să răschie. Dac'o mântuit di răschiet, o dzîs: « Adă șeaunu să șerbim tortu păr la dzuă ». Fimeaia s'o dus la o fimei 'n mähălă să șeai șeaunu ș'o hodo-roabă, că n'avé șeaun. În mähălă o spus tot cum i s'o 'ntâmpat. Da fimeaia șeia: « Eh, cumătră, asta-i Sfânta Vineri și vra să ti zătrească! Na-ț șeaunu și du-ti ș'ăl trântești 'n prag; trântește-l să pocnească și 'nșepi a striga: « Of, Doamni, șe-am pățit! Am stricat șeaunu ». Ie, atunșea, a să iasă afară. Da dușeta să întri răb'di 'n casă, s'încui ușa și s'o laș afară. Ie, dacă te-i apuca di șert, ari să ti clocotească. Dacă întri în casă, să 'ntorși toati cu gura 'n gios: și oală și șip și tot. Să nu să scoali nimi să-i dei drumu ». Ie s'o 'ntors acasă ș'o făcut cum i-o spus mahalagița. Da Sfânta Vineri

îmbla pi la ferești și striga: « Strachină dă-ni drumu, oală dă-ni drumu ! » Da ieli nu să puté scula. Sfânta Vineri o dzîs: « He ti ! De a și din capu tău, dișteapt'ai mai fost; da di ȝ-o spus alții, ghini ȝ-o mai priit; c'avem di gând să ti pui în fundu hodoroghii, să ti șerb cu tortu la on loc ».

Ialoveni — Lisaveta Poparcea, 66.

146

Iera on om și i-o dat Dumnedzău on naslednic. S'o apucat iel să cauti cumătri să-l boteză, da nu gășă pi nîmi. S'o pornit iel pi drum în alt sat să cauti cumătri. Pi drum s'o 'ntâlnit cu Dumnedzău, cu Sfântu Petrea și cu Sfântu Ilii.

— « Buna dzîua, om bun ! »

— « Mântămăsc duńevoastră ! »

— « Undi mergi ? »

— « Ia, mă duc păn în satu ista după cumătri să-ni boteză on copchil ».

— « Hai înapoi că ȝi l-om boteza-lă noi ».

S'o 'ntors înapoi și l-o botezat, l-o dat la legia lui Dumnedzău. Dumnedzău i-o făcut o jărtfă șinului și l-o lăsat inima. Iel i-o dzîs: « Te-i scula dimineață să-i gășî doi pui di bivol. Să fași și-i fași de-on cărușean, să-i îngiugi. Da să nu dai cu puha 'ntr'înșii, c'au să te aducă la mini ».

Iel n'o știut că-i Dumnedzău. S'o sculat într'o dimineață ș'o gășit doi pui di bivol, s'o suit în cărușean cu fimeia și s'o pornit pi drum. Că n s'o trezit, s'o trezit în împărăȝia șeriului. În șeri îi ca și pi pămănt. La noi luninează lumănări, da acolo stelili. Toati stelili îs cu sămnari. Iesti crăngu șeriului cari s'învărtești pi șeri. Iel o vădzut din șeri pi pămănt doi fraȝ cum împărȝă grău și cum unu luoa mai mult dila șelant. Iel o dzîs: « Iaca cum ie dila frati-so ! » Ș'o împins o chetrișică și l-o omorît. Dumnedzău i-o fost dzîs: « Șe-ai făcut ? Di și l-ai omorît ? »

Iel i-o spus lu Dumnedzău și-o vădzut. Da Dumnedzău o dzîs: « Tu numa pe iasta-i vădzut și te-ai scărghit să n'ai putut răbda; da ieu căti văd și pi toati li răbd ».

Ialoveni — Vasile Mateuȝă, 85.

147

Cănd îmbla Dumnedzău cu Sfântu Petrea și cu Sfântu Ilii pi pămănt, o trecut pi lăng'o biserică. Sfântu Petrea și Sfântu Ilii ș'o făcut cruși, da Dumnedzău nu ș'o făcut. O mărș mai diparti ș'o trecut pi lăng'on tractiri și Dumnedzău ș'o făcut cruși. Da Sfântu Petrea și Sfântu Ilii l-o 'ntrebat pi Dumnedzău: « Doamni, cănd am trecut pi lingă casa Domnului, nu ȝ-ai făcut cruși; da pi lingă tractiri îȝ fași ? »

Dumnedzău o dzîs: « N'ai băgat di samă cum să sfăde popa și dăscălu dila pânea streină, dila colași și nu să puté 'mpăca ? Da aiși la tractiri tăȝ oaminii stau și îș fac cruși și să roagă să li dau pâni și sari și sănătati ».

De atunci îi ghini să ti rogi lui Dumnedzău oriundi, că Dumnedzău ascultă cuvântu 'n tot locu.

Ialoveni — Același.

148

Armenii îs di altă legi. Ii o făcut odată on praznic ș'o poftit proroșii creștinești. Ii o 'mpușcat șioară, lupchi, urș, ș'o făcut bâcati. Da pi mûcinic Ghiorgghi și pi Scridon făcătoriu di minuni nu i-o poftit. Mûcinic Ghiorgghi o dzîs: « Hai, Scridoani, să mergim nipoftiț la hramu lor ». S'o dus ii. Da proroșii s'o apucat ș'o tăiet capu calului ș'a măgarului lui mûcinic Ghiorgghi și Scridon, numa să nu să poată duși la hram. Mûcinic Ghiorgghi o spus lu Scridon: « Scridoani, să pui capu calului la măgari ș'a măgariului la cal. Și suflă asupra lor să 'nvie ». S'o suit ii călări și s'o dus ș'o găsit la masă pi proroșii creștinești. Da niși unu n'o vrut să sfințască masa dac'o vinit mûcinic Ghiorgghi și Scridon. S'o apucat ș'o sfințit-o Sântu Scridon și Ghiorgghi. Câti juvini o fost la masă, câti spurcășiuni, tăti o 'nviet, că Sântu Scridon iera făcători di minuni. De atuncișia Armenii nu-s în legea noastră și mănâncă juvini.

Ialoveni — Același.

149

Când îl goneu Jîdovii pi Isus Hristos să-l prindă, iel s'ascundé pin stinși, pin păduri și gonașii îl tot urmăre să-l prindă. Gonașii îi găsa urma după țârniutu vrăghiilor, că un'i să dușe Hristos și s'ascundé, ieli țârnieu. Hristos s'o ascuns în niști schini. On cârd di vrăghii o 'nșeput a țârni și gonașii s'o prișeput și l-o prins.

De atunciș Hristos o blăstămat vrăghiili ca 'n veși carnea lor să șii spurcată, să nu să mănânși, di și că l-o arătat pi Hristos Jîdovilor să-l munșească.

Ialoveni — Același.

150

O mârș Alisandru Machidon la o 'mpărăție și l-o dat într'o casă. Casa șeia, cân i-o dat drumu, o șiușit de on șurub ș'o prins a să 'nvarti. Alisandru s'o spăriet și nu știé și să facă. Iel nu s'o spus că-i Alisandru, da o spus că-i sol, cum ar și az diligit. Da pi dânsu, dacă l-o priiit, l-o șinstit cu gin. Iel o pus păhar'li 'n buzănări. Când o ieșit, la toată poarta o dat păharu 'mpărătesc și dzîșe: « Dață-ni drumu ». Colo moscalu i-o dat drumu. Iel, dacă s'o pornit, o mârș păr la poarta șei di pi urmă. Ii o simțit că-i Alisandru ș'o dzîs: « Luoăț cai cărunț și luoată-vă după dânsu ». O luat cai cărunț și s'o pornit după dânsu. Alisandru o trecut apa Doftonului. Când l-o agiuns la apă, Alisandru iara dincolo ș'o dzîs: « Nu mai alungaț vântu, că numa pi vânt nu-l puteț prindi ».

Ialoveni — Irimia Țuțu, 65.

151

Mărgând Alisandru Machidon pin lumi, i-o ieșit Țiganii înainti și i-o dzis: «Ț-am ieșit, împărați, înaintea ta să ni 'nchinăm. Ț-am plăti ție haraciu, da n'avem».

Împăratu o dzis: «Rămâneț în paci. Mergiți pi la locu vostru.» Când s'o 'nturnat împăratu 'napoi, o trecut pin satu Țiganilor. Ș'o văzut casili acoperiti cu aur și le-o dzis: «Di răs v'aț arătat și di răs să fiț păn în vecii vecilor!»

Și az Țiganii is di răs că i-o blăstămat Alisandru Machidon. Și az îmbli leproș, rupt, c'on cal la căruță cum i-o ieșit înainti lu Alisandru și cum i-o blăstămat iel.

Ialoveni — Același.

152

Alisandru Machidon s'o bătut cu furnișili și furnișili așa o fost că luoa calu cu moscal cu tot și-l mânca. Iel o măs pâr în câncii raiului și i-o răsărit sirafimii înainti și i-o dzis: «Pas, Alisandri, c'ai s'ti baț cu Pori împărat». Alisandru, unu din sei mai aproape i-o spus: «Dă-ni Machidonia nîe».

— «Iubitu nîeu Candursal, nu-ț pot da Machidonia, da-ț dau alta». Iel s'o dus la masă ș'o șerut să-i facă otravă din șerburi scumpi să-l otrăvească pi Alisandru. Dacă i-o dat otravă, iel s'o 'mbolnăvit ș'o strigat la vrașii lui: «Vrașiu nîeu șel iubit, dă-ni dzili să trăiesc pâr șe-a vini Rusanda 'mpărăteasa». Iel o dzis:

— «Nu-ț pot da dicât patru dzili». De-amu iel i-o tăiet on cal și l-o pus în burduh di cal ș'o trimăs la Rusanda ș'o vinit. Iacătă că Docipal a lui Alisandru Machidon iera năzdrăvan. Calu iesti și az ș'a să vii la a doua viniri. O vinit Rusanda și l-o văzut. Atunși o vinit și Condursal. Da calu lui Alisandru šiup di cap! Și l-o prins a-l fărma cu chișioarili și cu gura. Și calu s'o dus și-i dus și az. Alisandru o murit și 'mpărăteasa l-o 'ngropat.

Ialoveni — Același.

153

DI CÂND ÎȘI RUPI NIREASA COLACU 'N CAP

Spun bătrânii că Iov șel bogat, când o chicat la pat, fimeia lui nu mai vre să mai trăiască cu dânsu; vre să să măriti de a doilea. Iov i-o spus: «Mărită-ti; da numai, când te-i sui 'n căruță să ti pornești, să iei o bâcățică di pâni și să-ț fași cruși la răsărit». La nuntă, diavolu 'n chip di boieri o vinit s'o iei. Cîn să pornească, ie s'o suit în căruță și ș'o adus aminti di cuvintili lui Iov și ș'o făcut cruși c'o hrincă di pâni. Diavolu s'o făcut nîcă, o 'ntrat în pământ ș'o rămas ie singură. De atunși, când nireasa să duși cu nîr'li, își fași cruși cu colacu, ăl aruncă 'n lumi ș'apu pornești.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

154

Iera odată trii fete. Ieli s'o sfătuit un'i să să ducă să facă șădzătoari. Iaca ieli s'o sfătuit așa: iara o casă di margina satului, pustii. S'o sfătuit să să ducă s'o muruie, s'o 'ncăldzască ca să li șii di făcut șădzătoari. Ieli s'o dus, o muruit-o, o 'ncăldzît-o ș'o făcut șădzătoari. S'o pus ieli pi lucru șă, lucrând așa, o vinit trii flăcăi. Dac'o vinit, o șăzt la horbă cu ii. Da ieli o prișeput că flăcăii șeia iera strigoi. O ieșit una câte una și s'o sfătuit: « Fa, hadi să fugim că flăcăi iștea-s strigoi. Să ni dușim acasă ».

S'o luat tustreli și s'o pornit. Da ii s'o luat după dânsâli. Iaca le-o agiuns. Ieli, dac'o văzt că le-o agiuns, undi să s'ascundă? S'o ascuns într'o glugă di cânepă. Ii le-o văzt, s'o dus la ieli ș'o prins a da la ieli. Da una fași: « Stăi, bădiță, să-ț spui munca cânichii și pi urmă vă-ț apuca di noi:

Niși n'ai arat-o,	Niși n'ai melițat-o,
Niși n'ai sãmănat-o,	Niși n'ai periet-o,
Niși n'ai boronit-o,	Niși n'ai tors-o,
Niși n'ai pligit-o,	Niși n'ai zolit tortu,
Niși n'ai cules-o,	Niși n'ai țasut-o,
Niși n'ai tochtit-o,	Niși n'ai ghilit-o,
Niși n'ai bătut-o,	Niși n'ai croit-o.»

Atunși o cântat cucoșii, strigoi o plesnit și fetili o scăpat.

Ialoveni — Aceeași.

155

S'o pornit Maica Domnului
 Pi cali,
 Pi cărari,
 Cu papuși noi plioscâind,
 Cu păr galbăn displetit,
 Cu lacrăni păr la pământ
 Și cătând pi fiul ii.
 Pi drum s'o 'ntâlnit c'o broască:
 — « Of, broască groasă și buboasă,
 N'ai vădzut pi fiul meu, pi fiul tău? »
 Broasca i-o răspuns:
 — « Of, maică măiculiță,
 Greu c'amar di dânsu am audzît!
 Du-ti pi drumu lu Adam,
 La fântâna lu Iordan

Și-i vidé pi fiul meu,
 Pi fiul tău ».
 Și s'o pornit Maica Domnului
 Cu lacrăni păr la pământ
 Ș'o agiuns și l-o văzt viind
 Cu doispreși apostoli după dânsu.
 În brață l-o luat,
 În față l-o sărutat.
 Apoi pi broască o blagoslovit-o:
 « Broască groasă și buboasă,
 Tu în apă să crești
 Și să trăiești
 Și să nu putredzăști.
 Toată lumea di pi tini apă să bee
 Și să nu să grețaluiască ».

Ialoveni — Aceeași.

VIEȚA DIN TRECUȚ

156

Iera on împărat ș'al chema Pavăl. Iel fășé la moscali niști chivări di aramă că n'o puté purta. Da tureatca la șibotă numa de o șchioapă di lungă. Șî iera făcuti pe on calup. Ungei chișioru cu său ca să întri în șibotă. Straili iera făcuti pe o măsură și cari iera moscalu mai gros îi puné genunchiu 'n chept să-l închei. Ș'apu avé niști curăli albi și li cistuié și bunghi galghini. Avé 'n schinări raniți mari că trăgê v'o două puduri; cât on gițâl, că gițâl îi șă dzîșé. Ș'ap'o 'ntrat on f'șior a lui împărat, Alisandru. Șî slujba iera di douădzăși di ani la Pavăl. O 'ntrat Alisandru, f'șior-so ș'o iertat la șin-spreși, ș'apui s'o lăsat la șăpti cari iera pi apă, la matros.

Da șinși ani iera. Dumnedzău să-l ierti că ne-o dat pomînt, nadel, câti opt desătini. Da l-o ușis săracu.

Cigărleni — Vasile Vaipan, 92.

157

Iearam nîc copchil, oi și fost di v'o opt, dzăși ani. O fost iară o bătlîi cu Turcu. S'o bătut la Silistra piști Dunări. Unii să dușé dimineața și alți sara chica 'n loc. Mergé pi gios, sărașii. Stăté pin sat, pi la fatiri. Îi împărță primarili pi la casă câte șinspreși. Vorghé rusăști tăț. Rar că s'întâmpla, poati din sută unu, că știé și moldov'nești, că iera di pi malu Nestrului din Ucraina. Di pi acolo îi luoa la moscali; da dincoası nu.

Când viné 'n casă, dzîșé: « Zdrasti! »

Da mama me știé rusăști, railinești — da-i tot rusască — șă dzîșé: « Dai Boh zdrroh! »

Da îi undi da: « Vot nas hablușca! »

Viné moscali, că tata iera starosti. Șidé moscali, di șei mari cu saghîia goală. Șă iel așa fășé, ca să-i împartă pi tăț. Di nu-i împărță, apui bătai. Îi scoté di pi un'i iera mai mult șă-i dușé un'i iera casă di zăpas.

Cigărleni — Același.

158

Avem o mătușă, soră cu tată-nîo, și-nîi spuné cum o trăit cu Turcu. Șî dzîșé că iera rău cu Turcu. Întra Turcu 'n casă șă lepăda papușii afară șă, dac'aș întrat on om în casă, al împușca. Da cu arma șă fugé oamenii.

Ștefan-Vodă l-o alungat pi Turc di pi aiși. Da cum l-o alungat, ț-oî spuni. Ștefan-Vodă o fost on om piști samă. Iel o șerut tălharîi di pin ostrovi, că iel a scoati pi Turc de aiși. O dat drumu tălharilor șă tălharîi cu bățsili, cu îmblășiili l-o luoa la ușis păr l-o trecut piști Prut. Iaca, de-amu, locur'li iera pustii. Ș'apui iel le-o dat loc rădzășiie că iera digeaba șă n'avé și fași cu dânsu. O făcut mazîli, o făcut rădzăș din tălharîi șeia. Ș'apoi o

'ntrat boierii pe aiși. La Rădzăni o fost patru bătrâni ș'avé fiișticari partea lui. Da unu pisăni ș'o vândut partea lui Imandei. Da iel dac'o murit, s'o apucat di giudicată. Ș'ap'o ținut-o mult Rădzăanii. Ș'o vinit unu Panaitachi ș'o scos-o dila Rădzăni și ne-o dat șă nadel pi moșia Rădzănilor.

Cigărleni — Același.

159

Tată-ńio o vinit din sus, dila granița Astrii, dintr'on sat Rachitna. Așă audzăm di tată-ńio c'o fugit, că-i fura Căzașii, că iera aproape granița. Nu puté să-i prindă că fugé piști graniță. O vinit oameni nu numa din Răchitna. Ii o fost di strânsură. Aiși iera moși stearpă, nu iera ńică. De-acolo o vinit cu giti, să ierț, cu porc șă ii lucra la boiresc că n'avé pomânt. Satu iera pi moșia lui Mandei. Satu o fost mai mari, da s'o stricat, c'o scos Rădzăanii moșia, că iera satu o bâcată pi moșia Rădzănilor. Boieriu să giudica cu Rădzăanii. Uniori o scoté boieriu, uniori Rădzăanii. Brazda moșii treșé pin țințirim.

Ii cari o vinit aișea iera răileni. O limbă di oameni, avé pi schinari cozi. Tata ńieu și cu mama grăie rusăști, railinești. Da grăie și moldovnești, că iel o vinit di pi aiurea și Moldoveni și s'o amestecat.

Cigărleni — Același.

160

Noi, când s'o iscat bățalia, pi noi ne-o năńit cu bani, câti o sută și dzăși carboavi pi an; cum iera, bani rusăști. Ne-o 'ncărcat din Binderi, din creposti, cu ordz, câti triidzăși di puduri. Am făcut noi o lună gimătati cu ordzu șeala. Ș'apu I-am lipădat piști Dunări dincolo di Berărești, on târgușor. Am trecut Dunărea pi la Vistoc. Dincolo mai diparti nu ni putem duși, că iera lupta la Balcani. Ș'a nostru condrat o fost să șim șindzăși di vrăsti în urma bățalii. Iera și Ruș și Moldoveni iera. Ș'o luoat Bălcanu 'n postu Crășiuului, la Sântu Neculai di iarnă. Iera on omăt mari, o zăpadă! Turcu o fugit în Șipca. Rusu o suit cu mânuli tunur'li la deal. Moldovanu, Român u luptat mai în sus dila noi, la Plevna.

Cigărleni — Același.

161

Am avut on prietin Ghiorghi la Ferăret. Ni vindé ordz, pâni. Iera român de a duńevoastră. Tari iara frumos târgu șeala! Di dădăori stroché cu apă ulițăli. Am fost la mănăstirea șei mari, un'i iera on clopot gios piști Dâmbița. Treșei piști podu Bogoșoi. Nu șădem mult, că noi înblam pi drumuri. Ni dușem la bățalii cu ordz, cu suhari, cu galeti. Încoași adușem moscali răniț. Îi dușem la bolniță.

Cigărleni — Același.

162

De aișea m'o luoată-mă și m'o dusă-mă la Chiu di necrut. Acolo m'o învățată-mă smotru și pi urmă m'o dus la bălălie la șasă Avgust, în dzîua di Probajni. Am vinit pi la Chișinău și pi urmă de aișea la Eș și la București. Aiși am stat două dzili. Dunărea am trecut-o pi la Rusciuc pi pod di caicuri și caicur'li iera sprijîniți cu odgonu și legati di urș daț în fundu apii di ține podu. Pi caicuri iera pusă scânduri. Când mergei, să 'ngropa; da 'nainti iera ca podu. Am trecut cu mari frică. Tari mult nărod s'o mai prăpădit atunși! Nicolai Alixandrovici răcné că să prăpădesc copchiii lui. Dac'am trecut Dunărea, ne-am dus în Târnova, ș'apoi pi la Uleana am trecut pi lâng'o mănăstire. Am tras cu căruțali la mănăstiri ș'am stat de am băut rachiu. Acolo ne-am dusă-ni și iera on frig ca acu ia; acolo am săpat și ne-am făcut bordei. Da, când ni viné ôceru să mergim la linii, lipădai bordei și stătei ca 'n vânt. Nu șădei mult, că nu putei răbda di frig. Am fost di trii ori în boi. Di două ori m'o rănit, da a triilea am scăpat teafăr. Când ni-o vinit să mergim la știc, iera omătu cât omu di mari. M'o logit după cap cu șticu, da la urechi cu glontili. Da, bodaprosti, că nu ni-o stricat niși on os. Da ieu, când m'am întors cu pușca șă i-am dat ca cu șiomagu, acolo i-o crăpat capu. Da mult iera! Ca furnișili din păduri.

Univ. Chișinău / Central University Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

163

Manocbei dila Hănșești o fost caznașeistfa la Turc. S'o luoat ghinișor — audzăm din bătrâni — de a hi adivărat, de a hi minșiună, c'o 'ncărcat douăspreși hărăbăli di galbini di aur ș'o vinit la Hănșești. Aișea o făcut curț frumoasă, mai împotriva casălor împărătești. Acolo, dacă-i intra, în niijlocu lui, mori di foami, da nu mai poț să ieș. Părești is numa di oglindă. O avut șă moșii. Turșii, dac'o furat haznaua, o vinit și l-o cătat și l-o găsit. N'o putut să-i mai iei bani; da i-o luoat capu și l-o dus pi tipsii ca pi capu lu Ion Botizătoriu.

Buțeni — Ilie Bunduchi, 70.

164

Din vremea bătrânilor audzăm că spuné că la Podu-Vizîrlui, la Apa neagră, o fost bălălie cu Turcu, cu Tatarii.

Aișea iera pustietăți. Aiși noi sântem posilenini. Nu sântem di șini știi și oamini. Ne-o dat la posilenii. Audzăm că pi șei tălhari ai dă. Ș'o vinit Turșii șă ne-o roghit. De al di Robu, de atâta li dzic Robu, c'o vinit o mamă a lor, în vremea di mult, groasă dila Turc, c'o fost roabă.

Buțeni — Același.

165

Di' când s'o trezit Buțanii, o apucat o fântână pi Rățoaia, pi Valea Galbinii. Îi dzic fântâna Rățoaiei să-i apa neagră. Bătrânii nu țin minti di când ai făcută. Îi di pi vremea Tatarilor. Oaminii s'o apucat s'o curăță, c'o fost on an sășitos. O săpat on stânjăn giumătati, aproape la doi, ș'o dat ș'o scos șiotși, lână. Tătarii ori Turșii, șine aș fost, o astupat-o cu șiotși să nu bei Rușii apă, că izvoru numa cu lână poț să-l acoperi. Când săpa, o dat c'o prăjină în colț. Când o scos prăjina, o 'năbușit apa să n'o mai putut săpa. Fântâna-i cu ghizdeli di slodun în patru colțuri. Toată vara curgi din fântână apă.

Buțeni — Petrea Dîru, 66.

166

Ne-am dus odată la provercă la Volosti. Șî la Galbăna iera oaminii vara 'n pantaloni să discult. Să voischi-nacealnic ne-o făcut o leacă di zaneatii. Apu întreabă pi Galbineni:

« Măi, d'apu fusti la tini, ori îi pantalon? » Ȑl luoi di margina di gios ș'al ridicai păr la brâu. Așa iera pantalonu di larg.

Molești — Andrei Munteanu, 50.

D A T I N I

167

CÂND ALEGI LOC DI CASĂ

Mai întâi alege loc potrigit pintru casă. Înșibgi o cruși di lemn în nîjloc șî legi on prosop la cruși. Te-apuși șî săchi timilia șî la colțuri pui câte-on păhar di undilemn șî câte-o mână di grâu. După șa-i ridicat căpriorii, pui crușea la căpriori. Când îi gata, de-amu, chemi preotu s'o sfințască șî fași să praznic. La praznic chemi neamur'li, măhalagii. Cîn vin, spun:

— « Grâu șî undilemn să dei Dumnedzău la casa duñevoastră. Să trăiț, s'o odovăiț, s'o stăpâniț! »

Ialoveni — Vasile Mateuță, 85.

168

Plugăriia să dischidi în dziua di Sfinț. Gospodariu gătești plugu ș'al ungi șeru cari tai brazda cu slănină sfințită șî să pornești la plug cu plugu pi crăcani. Iei ș'aprinz tāmii 'ntr'on hârb ș'atămăiez boii, plugu, ti pornești la plug șî dzîși: « Într'on șeas bun s'agiuti Dumnedzău ». Din urmă vin la deal sfinții copt, i-adușe on copchil ori fimeia. Înșechi brazda șî pui în coarnili plugului doi sfinț șî dzîși: « Dă, Doamni, mană pământului ».

Ialoveni — Vasile Ștefănuță, 53.

169

Cân fași punti, fași drum pi șeia lumi. Dacă ai punti, alegi o dzî cari să dă di pomană, o sânbătă morțască, iei și ti duși la puntea șeia cu bâcati, cu lumânări, cu colași. Stai acolô la masă; și, cari i-o poftit dânsu, is di rând acolô, da cari să 'ntâmplă di trec, îi poștești și-i pui di rând cu șiialanț. Și li dă câte-on colac cu lumânare la toț di rând. Îi puni la masă. Asta-i pomană și să chiamă că di altă lumi ari drum.

Ialoveni — Anica Vârlan, 64.

170

Sânbăta Rusaliilor, dimineată, șerghi lapti cu tocmagi ș'al pui în străchini nouă, pui câte-on covrig în lingură, câte-o lumânare și ti duși și li dai di pomană, di sufletu morților, la copchii, la șini, la cari potrigești că-s mai sârmani. Pi urmă fași praznic, ti pregătești di bâcati, chiemi mahalagii, ș'on om di pi drum, dacă să 'ntâmplă, îi pui la masă, li dai câte-on colac cu lumânări, cu strachină di lapti. Asta-i Sânbăta morților și-s Rusalii.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

171

Adaudza după anu nou, fimeili să grămădesc la moașă, c'o legătură di fânină, c'o bâcățică di slănină, cu patru, șinși lei, o samănă pi moașă cu grăunți și dzic:

« Sănătatea noului, și la anu cu sănătati! » Moașa li așadză la masă și li dregi câte-on păhar di gin, puni bâcati ș'apui ieli dreg fișticari butelca ii di gin. După și-o dres ginu, prind a cânta ș'a giuca. Dacă-i omăt, aduc o sanii, pun moașa 'n sanii ș'o trag pi uliță. Când nu gășc sanie, aduc o alghie stricată, o corobană ș'o târii c'o frânghii. Fimeili rād, cântă, o mai cârligă. Așa-i di când lumea. Dacă vini și te agiută la greu șel mari, apui trebui să ti duși să fași ahotă.

Ialoveni — Aceeași.

172

Adaudza, după Sântu-Ion, îi Domnica. Înainti vremi, când trăie lumea mai ghini, să grămădeu fimeili la cari o chema Domnica și be, mânca și să veselă. Să grămădesc, ca să deschidă zîlili di lucru.

Ialoveni — Aceeași.

173

De Andriu nu să lucrează 'n casă. Flăcăii și fetili pun mână dila mână, fânină, curechi, fasuli, sămânță di cânepă, sămânță di bostan, gin și să grămădesc la o casă și fac Andriiu. Fac mâncari, învărtită, fasuli, julfă.

Julfa să fași din sămânță di cânepă, din sămânță di bostan și di mac. O pră-jăști ș'ap'o opărești în apă clocotită, o strekori pin sîtă. Pui dzăhăr și turti cu dzăhăr. Flăcăii și fetili mănâncă, beu, aduc și țigani și gioacă. Cîn închină păharu prăslăvesc pi Sântu Andrii ș'al roagă să dăi iarnă blîndă.

Ialoveni — Aceeași.

174

În spri Sântu-Ghiorghi, sara, când vii dila deal, dila gii, aduși iarbă ș'o pui pin casă pi gios.

Să puni șă răchită, dacă ai giti albi. Șică-i ghini di giti. Așa am apucat din bătrâni.

Cigărleni — Maria Nour, 54.

175

În spri Sântu-Ghiorghi înșibgi salși la poartă să margă gospodăria ca salșia.

Nimoreni — Antonia Miron, 63.

SUPERSTIȚII ȘI CREDINȚE

BCU Cluj University Library

176

Pi sărbătorili Crășiunului nu să lucrează 'n casă, nu să toarșe. Dacă perii, să nu strângi fuiorele pîn după Botează. Să nu tai gura la că-meșă, că dacă tai și ai vacă a fâta, fată gițalu cu sămn șă fimeia, dacă-i groasă, fașe copchilu cu sămn.

O fimei o croit o gură di cămeșă pi sărbători ș'o făcut copchilu cu budza tăietă păr la nas. Dacă ai nevoi pi sărbători di lucrat, apui în dziua di Cră-șiun, dacă-i dzî di lucru, să 'nchipui lucru cari ai di făcut, să perii, să murui, să coș, c'apui nu-i nică.

Ialoveni — Lisaveta Poparcea, 66.

177

Spri Paști gitili grăiesc în glasu lor și omu li 'nțalegi. Da șeal cari le audi, nu mai mănâncă naf'ră 'n dziua di Paști, că moari.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

178

În spri Sântu-Ghiorghi pui tărâță 'ntr'on căuș, ori într'o covățică, prisări sari pi tărâță 'n cruși, o pui la steli pe o căsoaie, sus, și dimineața te scoli păr a nu răsări soar'li ș'o dai vașii s'o mănânși. Să chiamă că do-bândești mană.

Ialoveni — Nastasiia Ștefănuță, 50.

179

În spri Sântu-Ghiorghi ieu mana strigoaișili. Îi ghini să prisari mac pin 'pregiuru ogrăzii, pintrucă-i mărunțal șă n'âl pot culegi să treacă 'n ogradă.

Nimoreni — Antonia Miron, 63.

180

Săptămâna Rusaliilor nu să lucrează acasă, nu să muruie, nu să toarșe. Unele fimei țasă, da nu 'nvălesc pânza pi sul ; da o lasă pân marț după Rusalii, să nu le apuși Rusaliili. Cât țasă toată dzîua, sara o dizvălătușești ș'o lasă slobodă. Săptămâna Rusaliilor să lucrează numa la deal. Niercurea Rusaliilor nu să lucrează niși la deal, că-i Zbușiumu Rusaliilor. Atunși ti zbușiumă. On om s'o dus la prășit di Zbușiumu-Rusaliilor și l-o apucat Rusaliili la deal. Sara l-o adus legat în sat. O dzăcut v'on an, l-o mai dus la mănăstiri; ș'apu că tot o murit.

În Lunea Rusaliilor, când iesa ieli, de-amu, s'o dus la prășit on om ș'o fimei. De niază s'o culcat și l-o apucat pin gis Rusaliili. I se păre că trii fimei, înbrăcati în alb piști tot, ăl luoa la joc, ăl întindeu, ăl trânteu. Și l-o munșit pân l-o trezît. Dacă s'o trezît, o spus fimei și-o vădzut și di frică n'o mai lucrat.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

181

Cân țarii vrăghiili 'n lemni, fac a ploai.

182

Cân să scarchină găin'li 'n peni și ieu câte-o pană 'n clantș, fac a ploai.

183

Cân duc porșii pai la strog, fac a frig ș'a să schimbi vremea.

184

După și sfințăști soar'li, nu-i ghini să dai gunoiu afară, că-i rău pintru giti.

185

Cân vini șinevai din măhălă în casă mîncînd, îi prisari șenușă pi pâni, să nu șii sfadă 'n casă.

186

Cân coși întâi pâni ori colași din fănină nouă, îi ghini s'arunși o bâcată di pâni ori di colac în fântână, c'apu să fași pânea.

187

Cân dai pânea ori plășintili 'n cuptiori și să 'ntoarși v'o una pi dos, apu să știi că-ț chică oaspiț.

188

Cân vedz cucoară 'ntăi, câti cucoară vedz, atâtea chișioare di grâu ai să ai la vară.

189

Cân împrumuț sîta, să n'o aduși noaptea 'napoi, că-ț chiorăsc găin'li.
Ialoveni — Toate dela Lisaveta Poparcea, 66.

190

Cân dă laptili 'n foc, prisări sari un' s'o vărsat laptili, c'apu nu crapă țâțâli vașii.

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

191

Nu-i ghini să 'nprumuț sara botcală, că-i rău di giti. Dacă șă 'nprumuț, apui s'arunși o bâcățică 'n pod, c'apui nu-i nîcă.

Ialoveni — Nastasîia Ștefănuță, 50.

192

Pământu ari chișioari șă stă pe niști pești. Că să nișcă peștii, să cutremură pământu.

Ialoveni — Aceeași.

193

Când ar să vii Antihârț, ar să vii cu naf'ră șă c'o cadă cu apă. Șel cu apa a să șii Antihârț. Șei păcătoș ar să alergi să bei apă să să sature; da cari n'au păcati, ar să alergi la Dumnedzău să iei naf'ră. Da iel n'a să șii apă, da a să șii dohot; da lor o să li pai apă.

194

Antihârț când ari să vie, a să înbli c'on tablău ș'a s'ti scrii la legea lui. Ar să-ț dei șă bani ca să trăiești, să te legi cu cuvânt.

Popa Petrea ne-a arătat șă ștampila lui. Da nu-i ca a noastră; îi altfel. Antihârț îi diavolu cu chip di om.

195

Dumnedzău o făcut caru 'n casă șî n'ăl puté scoati pi ușă afară. Diavolu o șerut să-l scoată iel. Diavolu l-o risîchit, l-o scos afară și l-o făcut la loc. Dracu îi mai diștept ca Dumnedzău.

196

Dracu o făcut șibotili șî Dumnedzău o făcut ochinșili. Du-ti la biserică șî n'ai să găsești niși on sfânt cu șiboti, da toț îs cu ochinși, că-s buni la Dumnedzău.

Ialoveni — Toate dela Vasile Mateuță, 85.

197

Potop a să mai șii, că sântem în anii așia. Mai avem șăptidzăși di ani. Potop di apă n'a să mai șii; da a să chiai soar'li ș'a să șii 'ntuneric ș'a să șii potop di foc la două mii di ani.

Ialoveni — Vasile Vărache, 82.

198

Noaptea, dacă să duși omu un'iva și vedi o luînă pi la nîedzu noptii cum iesă din pămînt și să duși un'i o luînat și dacă iera lui arătată și dată pintru dânsu, dacă puni șeva, on suflet, atunși comoara iesă 'n sus din pămînt, iesă la față. Săchi o leacă, șă găsăști o căldari ori o oală cu galghini. Dacă giurui on suflet din casă, ori îi sușești ochii, ori o mână. Omu șela nu-i întreg.

Ialoveni — Același.

199

La noi în sat o fost on om bogat din comori. O găsit trii comori: una 'n poartă, alta 'n beși, și una 'n hărman. Si 'nbogățisă di nu mai știie soma banilor. Da din bogăția lui o rămas di l-o 'ngropat cu căușu. Iel o avut doispreși copchii și di unu nu o avut parti. Pi unu l-o 'mplut gîernii și l-o mîncat pîn și-o murit. O fată i s'o spîndzurat la scrînșîob. Iera la Paști. Fata iera din șeli mai vestiti în sat. Ie, acasă, o șerut ca la sărbători: « Tată, dă-ni v'o triidzăși di capiși să mă duc la joc ». Iel o scos o carboavă din buzunari și i-o zvârlit-o: « Na-ț o carboavă, du-ti șă ti spîndzură ». Ie o luoat carboava și s'o dus la joc. Iaca, fata dac'o fost menită, s'o dus la joc și flăcăii o chemau la joc. Ie n'o vrut să să ducă și s'o dus să să dei 'n scrînșîob. Ie iera 'mbrobodită cu carsîncă șă bătē vîntu șă i-o aninat carsîncă în osiia scrînșîobului șă, pîn s'o scuborit gios, s'o gătuit.

Părinții ii s'o dat la vrăjitori și să vrajă. Țigînșili spunē: « Să fașit din banii iștea jărtfă cît di mare că tot di geaba; că numa gimătati di șfert di să prinești la Dumnedzău, că-s din comori ».

Ii dădeu la mănăstiri, fășeu steaguri; ș'apu că tot di geaba. O sărășit di l-o 'ngropat cu căușu. Nu s'o ales nîcă din comoară.

Banii din comori n'aduc niși on folos omului pintrucă-s giuraț di Turși cînd i-o pus în pămînt. Ii i-o giurat să nu s'atingă nîmi di ii. Șini s'a atingi di ii, să nu mai aibă parte.

Ialoveni — Nastasiia Ștefănuță, 50.

200

Cân coși colași în dziua di agiunu di Crășîun, fași din aluat on colac ca on sfânt, al coși ș'al pui în cui și dzîși că-i crășîunu. Al ții în cui pâr la Sântu-Ghiorgghi. Spui la copchii să n'al mănânși, c'ășela-i crășîunu și nu

să mănâncă. Spri Sântu-Ghiorghi al pui într'o doniță cu apă, în donița cari mulgi vașili. Adoudza al pui în tărăță ș'ăl dai la vacă, la boi. Dacă fași așa, îs sănătoasă gitili piști vară, au mană.

201

Gioili după Paști să nu întri cu lucru în gii niși-ca-cum, c'apui bati giia chiatra. Nouă gioi. A patra gioi îi gioia mânioasă, nu să lucreazăă nică. În vremea 'nainti nu lucra nimi nică, fășé flăcăii joc, înbla scrânșobiili ca la Paști. Oaminii șă fimeili șădé șî prăgê.

202

Când îi dzî 'ntăi Mart, să nu tai cu farf'șili, c'apui tai gândașii giia, tai fasulili. La dzî 'ntăi Mart îi Trifu.

203

Cân s'întunecă luna ori soar'li, o mănâncă vârcolașii. Vârcolașii îs niști copchii șă, cân mănâncă soar'li, îi vedz cum înblă cu mânușțili, să grămădesc.

204

Locu dila vacă, când fată vaca, îi ghini să-l dai pi pârau, c'apu cură laptili cum cură apa. Nu-i ghini să-l laș afară, că-l mănâncă câinii șî-i chieri vașii laptili; da să-l îngrochi în pământ.

Ialoveni --- Toate dela Nastasia Ștefănuță, 50.

205

Când o născut fimeia, ardi lampa, noaptea, păr boteazăă copchilu. Dacă stîngi lampa, s'aprochii diavolu șă fași rău copchilului, ăl schimbă, ăl ié pe a tău ș'aduși altu 'n loc, urît, stricat. De aiasta să spuni la copchii șei urît: « parcă-i di șei schimbaț ». O fimei o făcut șî mâné cu moașa. Dorné șî când s'o tredzît din somn, pi la nîedzu noptîi, o sîmțît c'o 'mblat diavolu pin casă ș'o ieșît pi ferestri, că dârdâie ferestriili. Fimeia scoală moașa șî-i spune. Da moașa dzîși: « Fa; aista o fost diavolu ș'o vinit să-ț schimbi copchilu. Ia vedz îi copchilu tău? » Când s'o uitat, iera copchilu îi cari l-o născut, că n'o dovidit diavolu să-l iei, că s'o trezît.

206

Nu-i ghini să furi fimeia cât îi groasă, c'apu iesă copchilu cu sămn. Dacă-i fura, apui să dai la cur șei furat șî să spui: « Cum nu i-i cur'lui nică, așa șă copchilului să nu-i șii nică ». O fimei a lui Isai a Lungului o furat dila tat-so o cofă di gin. Când ieșă din beși, o prins-o, da ie, di rușine, o pus mâna la obraz, can pi nas. Ie iera groasă ș'o născut copchilu, o fată c'on obraz roș, c'o bâcat' di nas ș'o bâcat' di frunti [roșie].

207

Fimeia 'ngreunată nu să cadă să să uite la jigănie, la om urît, șchiop, șiușit, oameni cu sămn, c'apu fași copchilu urât ca și dânșii.

Dacă să și uită, să-ș aducă aminti că-i groasă, șă nu-i nîcă.

Ialoveni — Toate dela Lisaveta Poparcea, 66.

208

Îi ghini să-ț dai di pomană, c'apu pi șeia lumi găsăști șe-i dat. Șel și ș'o dat on pom di pomană, ăl găsăști împodobit di altă lumi.

Vaca cari-i îputată, când o dai di pomană, pi șeia lumi stă cu donița cârligată și plină di baligă și vaca slabă și uscată și 'n iarbă păr în chiept.

Da șel cari o dă cu toată inima, pi șeia lumi o găsăști grasă, frumoasă, donița plină cu lapti.

Nimoreni — Antonia Miron, 63.

209 •

O fimei o fost la Sântu-Munte. O plătit on maslin să-l aibă di șeia lumi, să șii iertată di păcati.

O vinit acasă și s'o lăudat cătri toț: « Iaca, ni-am cumpărat on maslin și de-amu is iertată di păcati ».

Când coló, i-o vinit banii înapoi, trii carboavi, cum iera înainte. I s'o uscat maslinu ș'o agiuns-o din urmă banii, că s'o lăudat.

Dacă-i dat di pomană, să nu mai spui nimăruia.

Nimoreni — Aceeași.

DESCĂNTECE

210

DI ȘEI RĂI, DI POȘITURĂ

S'o sunicat,

S'o mânicat,

Marț dimineața

Nouă feti luînati

Cu nouă sucni 'nbrăcati.

Cu nîmi nu s'o 'ntălnit,

Și nîmi 'n lumi nu le-o văzt;

Numa Maica Preșista din șeri,

Pi scări de argint s'o scuborît,

În cârjă di aur s'o sprijînit,

Pi dânsăli le-o 'ntrebat:

— Undi vă dușîț voi

Nouă feti luînati

Cu nouă sucni 'nbrăcati?

— Ni dușim să curățîm fântâna de
[aîin]

Și marea di mărășuni.

Maica Domnului o dzîs:

— Să nu curățîț fântânili de aîin

Șă marea di mărășuni.

Voi dușeți-vă la [numele vitei]

Ș'al curățîț di șei răi;

Că pi dânsu l-o găsit

Pin căscari,

Pin strigari,

Pin diochiu șel mari,

Pin sugetătură,

Pin poșitură,

Șă voi îl scoatîț
 Ș'al răzăluit,
 Cu mîna dreaptă
 Și piști Marea Neagră-l zvârliț,
 Șă iel să chiai,
 Să răschiai,
 Ca spuma di mari,
 Ca roua di soari,
 Să chiaie, să răschiaie.
 Cu duh di maică te-oi sufla
 Piști Marea Neagră te-oi arunca.

(Discânt în borș acru ori în gin alb. Chisădz două căpățâni di usturoi, striși două ouă, iei pușioasă ș'o chisădz ș'apui li pui toati 'ntr'on șîp. Mai pui acolô și buruieni di tălan ori antimoniu, amestîși ghini și dai calului ori boului să bei. Apui mâi gita v'on șias).

Ialoveni — Ioana Lungu, 65.

211

DI SPĂRIET

S'o sunicat,
 S'o mînicat,
 Marț dimineața,
 Pi cali,
 Pi cărari,
 Gras și frumos;
 Cofili o luat,
 La marea s'o dus,
 Apă din marea o luat
 Ș'înapoi s'o pornit,
 Șeas rău l-o 'ntâlnit,
 În schinari i s'o pus,
 Carnea i-o mășelărat,
 Sângili i-o băut,
 Fața i-o 'ngălbinit,
 Puterea i-o luat,
 Șeas rău di moarti i-o dat.
 Nimi 'n lumi nu l-o văzt.
 Numa Maica Preșista din șeri,

Pi scări di argint s'o scuborît,
 În cârjă di aur s'o rădzămat
 Și din gură l-o 'ntrebat:
 — Tu [cutare] și ti văicăredz,
 Cu glas mari păr în șeri,
 Cu lacrăni păr în pămînt?
 — Cum nu m'oi văicărá,
 Și m'oi nișălă,
 Că ieu m'am sunicat
 Marț dimineața,
 Pi cali,
 Pi cărari,
 Gras și frumos
 Și bun sănătos.
 Cofili am luat
 Și la marea am pornit,
 Apă din marea am luat,
 Înapoi m'am înturnat,
 Șeas rău cu spăriet m'o 'ntâlnit,
 Șeas rău cu lichitură,
 Șeas rău cu zburătură;
 În schinari ni s'o pus,
 Puterea ni-o luat,
 Șeas di moarti ni-o dat.
 — Tu nu ti văicăra,
 Nu ti nișăla,
 La [cutare] ăi alerga,
 Că ie știe a-l discânta,
 Și l-a scoati
 Din cleștili capului,
 Din fața obrazului,
 Din auzu urechilor,
 Din speti,
 Și din toati mădularili,
 Și din toati 'nchieturelili,
 Și din tălchili chișioarilor,
 Și din vârvu unghiilor;
 Cu mătura l-a mătura,
 Cu săgeata l-a săgeta,
 Piști Marea Neagră l-a arunca.
 Acolô să-i șii berea și mîncarea!
 Și tu să rămâi curat,

Ca auru strecurat,
Ca Dumnedzău sântu din șeri și te-o
[lăsat

Și ca maică-ta și te-o făcut.

(Iei on șiot di mătură di la bise-
rică ș'on cuțit di găsit. Legi mătura
cu cuțitu la on loc și mături pi șel
bolnav pi schinari șă discânt. Discânt
în trii dzili. Mătura și cuțitu li pui
supt cap la șel bolnav).

Ialoveni — Aceeași.

212

DI STRÂNS, DI SAMCĂ

S'o sunicat,
S'o mânicat,
Pi cali,
Pi cărari
[Cutare]
Și l-o găsit strânsu șel mari,
Strânsu cu strânsoiu,
Samca cu sãmcoiu,
Schinarea i-o stricat,
Cheptu i-o ridicat,
Șălili i-o sfărmat,
Și 'n pământ l-o trântit,
Carnea i-o mășelărat,
Sângili i-o băut,
Fața i-o 'ngălbinit,
Ochii i-o 'mpaingenit,
Puterea i-o luat,
Șeas di moarti i-o dat.
Nimi 'n lumi nu l-o văzt.
Numa Maica Preșista din șeri l-o
[auzit,

Pi [cutare] l-o 'ntrebat:
Și ti nișăledz,
Cu glas mari păr ăn șeri,
Cu lacrăni păr ăn pământ?
— Cum nu m'oi văicăra,
Cum nu m'oi nișăla,
Ieu m'am sunicat,

Și m'am mânicat,
Pi cali,
Pi cărari,
Și la nișloc di cali
M'o găsit strânsu șel mari,
Strânsu cu strânsoiu,
Samca cu sãmcoiu,
Schinarea ni-o stricat,
Cheptu ni-o ridicat,
Șălili ni-o 'fărmat,
Șă 'n pământ m'o trântit,
Carnea ni-o mășelărat,
Sângili ni-o băut,
Ochii ni s'o 'mpaingenit.
— Tu nu ti văicăra,
Nu ti nișăla,
Că tu la [cutare] ăi alerga,
Că ie știe a-l discânta,
Și l-a bati,
Și l-a dizbati,
Din toati închieturelili,
Și 'n chiuă l-a chisa,
Piști Marea Neagră l-a arunca.
Acolo sî-i șii berea și mîncarea,
Și [cutare] a rămâne curat
Ca auru strecurat,
Ca Dumnedzău sântu din șeri și l-o
[lăsat,
Ca maică-sa și l-o făcut.

(Discânt într'on păhar di rachiu
ori într'o chiuliță. Acolô pui sînișcă
di strâns. Mai iei ș'o cămeșă ș'o
băsma și baț. Cîn baț, dziși:

« Bat și dizbat
Strânsu șel mari,
Strânșu șel niș,
Să nu rămăe 'n chept și 'n schinari,
Să nu rămăe niși on chic ».

Copchilu bolnav înblă pimpre-
giuru chiuui di nouă ori. Asta 'n trii
dzili).

Ialoveni — Aceeași.

213

DI TĂTARCĂ

S'o sunicat,

S'o mânîcat

[Cutari] la plug [ori alt lucru]

Cu nouă pluguri să ari,

Cu nouă sfredeli să sfredeliuască,

Cu nouă beschii să beschiuiască,

Cu nouă dălț să dăltuiască,

Cu nouă bărdz să bărduiască,

Cu nouă lopeț să iei s'azvârlă.

Cu nîmi nu s'o 'ntâlnit,

Numa cu Maica Preșista din șeri;

Pi scări de argint s'o scuborit,

În cîrjă di aur s'o rădzămat,

Din gură l-o 'ntrebat:

— Un ti duși tu, omule?

— Ieu mă duc la plug,

Cu nouă pluguri să ar,

Cu nouă sfredeli să sfredeluesc,

Cu nouă beschii să beschiuiesc,

Cu nouă dălț să dăltuiesc,

Cu nouă bărdz să bărduiesc,

Cu nouă lopeț să ieu s'azvârl.

— Tu nu ti duși la arat,

Nîși la nîcă di sîmănat.

Să ti duși la [cutare]

Șî scoati tătarca dila dînsu,

Că pi dînsu l-o găsit

Pin căscari,

Pin strigari,

Pin giunghiu șel mari

Șî i-o scoati din cleștili capului,

Din fața obrazului,

Din auzu urechilor,

Cu nouă pluguri o ară,

Cu nouă beschii o beschiuiești,

Cu nouă dălț o dăltuiești,

Cu nouă bărdz o bărduești,

Cu nouă lopeț s'o iei s'o azvârl

Șî s'o arunși piști Marea Neagră.

Acolo să-i șii berea șă mîncarea,

Șî iel să rămâie curat

Șî luînat,

Ca Dumnedzău sântu din șeri și l-o

[lăsat

Șî ca maică-sa și l-o făcut.

(Discânt cînd i să umflă cuiva mînuli, chișioarili, ori fața. Iei o tătarcă, o spargi, ș'o împli cu gin ori cu rachiu. Într'însa discânt trii dzili cu sfredelu și dai bólnavului să bei. Dacă tătarcă-i grabnică, iei o tătarcă și fași nouă găuri într'însa și împli cu gin și șerghi. Dai bólnavului să bei dimineața câte on păhar, îi dai la aîiadză și sara. Și așa trii dzili și-i treși).

Ialoveni — Aceeași.

DI STRÂNS

Strânsu mari pin poșitură,

Strânsu mititel pin strigari,

Strâns pin săgîtătură.

Ieș strâns mari din grieru capului,

Din vederili ochilor,

Din audzu urechilor,

Din fața obrazului,

Din sfârcu nasului,

Din inimă,

Din supt inimă,

Din mață,

Din supt mață.

Șî să rămîi omu curat și luînat,

Ca maica Domnului și l-o dat.

(Discânt în rachiu, în gin, în sînișcă di șei bună, nouă dzili. Îi fași cruși în frunți, în chiept, în pîlmi, în schinari).

Pojorăni — Vârvara Chihai, 66.

215

DI ȘEAS RĂU

Aînin, aînin,
 Izmă de aînin,
 Un' ti duși?
 — Pi cărarea lui Adam,
 La fântâna lui Iordan,
 S'o curăț di glod,
 Di mătasa broaștii
 Și di apă tulburi.
 — Aînin, aînin,
 Nu ti duși pi cărarea lui Adam,
 La fântâna lui Iordan,
 Că la fântâna lui Iordan,
 S'o găsit nouă poporani
 Ș'o curățit-o di glod,
 Di mătasa broaștii
 Și di apă tulburi
 Și apă limpidi o izvorît.
 Da du-ti la [cutare]
 Ș'ăl curăță di șeasu șel rău,
 Di vânturi răli,
 Di trăsniți,
 Di obrăsniti,
 Di scăpărătură,
 Di fulgerătură,
 Di șias rău,
 Di rană,
 Di strigari,
 Di frigari,
 Di căscari,
 Di diochi,
 Di poșitură,
 Di sugetătură,
 Di diochiu șel mari
 Și di rădășina tuturor răutăților,
 Din toati 'nchieturelili,
 Din sfârcu nasului,
 Din fața obrazului,
 Din auzu urechilor,
 Din luîna ochilor,
 Din inimă,

Și din supt inimă,
 Din rîndză,
 Din orîndză,
 Din puterea mânuirilor,
 Din vîrtutea chișioarilor,
 Din suti di osișoari
 Din mii di închietureli.

(Șierghi isop — ăl cumperi di la
 sobor—, cristăneasă, avrămeasă, apă-
 rătoari și buruieni cu șinși degiti
 și torni pi bolnav).

Nimoreni — Mărioara Vutcaru, 62.

216

DI DRAGOSTE

Hadeț lenț
 Cu ochii di șoim,
 Cu trupu di domn
 Și gura di cuc.
 Șini di [cutari] s'o atingi
 Di nieri s'a lingi.
 Șini în urmă i-o călca
 Și la dânsa s-o uita
 Di dânsa s'a fărmaça.
 Ieu mă duc în oamini,
 În lumi și'n hoară
 Și toț îs șioară și șioroi
 Numa ieu îs om întri voi.
 Ieu îs mândră mândrată,
 Cu argint îmbrăcată,
 Cu aur încălțată;
 Când grăiesc,
 Tăfti roșii croiesc;
 Când rîd,
 Vărs mărgărint.
 Da voi toț și toati
 Ploșniț uscati,
 În pod aruncati,
 Di găini căcati,
 Di lumi uitati.
 (Să discântă cu « cămeșuică » di
 la copchil. Fata, când nu să poati

mărita, să spală cu apă discântată.
Aduși ie apă di la nouă fântâni și
spală bosuiocu și « cămeșuica » în
apă.

Să discântă cu bosuioc și isop.

Fata, când să spală, spune:

Mă spal di ură,

Di urășiune

Și di uritu di pi lumi

Și mă curățasc,

Și ca omătu mă albăsc.

Își fași cruși și be. Discânt du-
minică dimineața păr a nu răsări
soar'li, supt icoani).

Nimoreni — Aceeași.

217

DI DIOCHI

Pasăre albă, cudalbă,

În șeri ai zburat

Trii chicături din coadă ț-o chicat:

Una di gin,

Una di venin,

Una di sânge.

Șei di sânge s'o 'ncruntat,

Șei di gin s'o 'mbătat,

Șei di venin o crăpat.

Așa să crăpi didiochiu dila [cutare].

(Sufli di trii ori pi cap și-i dai
să să speli cu apa 'n care-i discântat).

Nimoreni — Aceeași.

218

DI DIOCHI LA GITI

(Iei trii șiri di urdzîși ș'on bosu-
ioc și dzîși într'o cană di apă):

Ŋierule, ŋierule,

Nu ti ŋiera di Florica gițalușu cum
[o sugi

Și Mărioara cum o mulgi;

Da ŋiară-ti di șei șărpoaică,

Di cum șădi 'n apă șă nu crapă.

Așa să crăpi didiochiu dila Florica

Și Florica să rămăie curată,

Luŋinată,

Dila Dumnedzău cum o lăsat-o.

(Strochești cu apa gita șe-i dis-
cântat-o).

Nimoreni — Aceeași.

219

CÂND ÎI IE MANA VAȘII

(Pui niști tărâță 'n covățică, pri-
sari sari 'n patru colțuri și pui covă-
țica la stele și dzîși:)

O ste,

Costé,

Două stele-costele,

Trii stele-costele...

Nouă stele-costele,

Surorile mele,

Noi ni culcăm și ni hodinim,

Da voi să nu vă culcaț,

Să nu vă hodiniț,

Să vă dușiț la câncii cu ierghili,

La dealur'li cu flor'li,

La pădur'li cu negur'li,

La văili cu apili,

La fântâna cu smântânili

Și la izvoar'li cu laptili,

S'adușiț mana și hrana Florichii,

Sî vii vaca cu pulpili

Ca donițili

Și cu țățili

Ca mosoarili;

Să-i șii brândza mari

Ca drobu șel di sari

Și untu galbăn ca șiara

Și dulși ca ŋierea

Și dzăru verdi ca iarba

Și limpidi ca apa.

(Dăi tărâța s'o mănânși vaca).

Nimoreni — Aceeași.

220

Preotu nu podvolești să discânt, că-s fimei bătrână. Preotu mă oprești:

— « Nu mai discânta, fa Vârvară, că iești bătrână! »

— « D'apui ieu, părinti, n'am videri, îs oloagă. Din și să trăiesc? »

Vin unili șă plâng: « Mă rog mătali! Mă tem c'a rămâni calic ». Că îi di strâns să strică. Vin șă din alti sati, că de-amu s'o vestit. Preotu mă 'ntreabă: « Și-ț dau? »

— « Îni dau câte-on căuș di făină di popșoi, di făină di grâu. Părali nu dau că-s scumpi. Preotu spuni:

— « Dacă-ț dau capiși, să dai jărtfă la biserică ».

Da ieu îi spun: « Cum să nu cred omu, că uniori n'ari niși pi și sari să-ș iei ».

Știu să discânt di strâns, di carailăc, di orbalț, di năjit, di baghiț, di spăriet, di năjit vașili ».

[— Da de dragoste știi?]

— « Di dragoste nu știu, că-i păcat. Să spui la on preot, nu ti grijăști ».

Pojorăni — Vârvara Chihai, 66.

M A G I E

221

O babă fășe la o fată di ursită ș'o pus-o pi fată să stei 'n vatră să păzască. Ie s'o suit în pod c'on cuțit, c'on sfredel ș'o roată ș'o discântat. În vatră o chicat trii chicături di sângi. Cân s'o scuborît baba, o văzt șeli trii chicături di sângi ș'o dzis: « Ei, draga mamii, nu-i singură; ari trii copchii ».

Babili cari discântă di ursită, șică li s'arată o broască, dacă-i singură; da când ari copchii, s'arată mai multi brosculiț.

Ialoveni — Lisaveta Poparcea, 66.

222

O fimei spuné că ș'o făcut di ursit când iera fată mari. Când îi fășe baba, o vinit o șiopărlă a fâta și cu doi pui după dânsa. Baba i-o dzis: « Iaca, fa, ursitu tău ari copchii și fimei groasă. Vrei tu să iei păcatu s'o ușid? » Fata o dzis: « Ușide-o, că-i agiungi di când trăiești cu dânsu. Să mai trăiesc și ieu ».

Ie s'o măritat, că la omu șela i-o murit fimeia. Pi urmă s'o dus la on popă și s-o mărturisit și popa i-o spus: « Să fași o cămeșă di șeară și, dacă-i suferi să ardă cămeșă șeia pi tini, apui iești iertată di păcati ».

Alții i-o spus să facă nilostenii, să îmbli cât îi lumea di mari. Ie îmbla pin lumi și șeré și, și cășlega, fășe nilostenii. S'o călugărit la Ierusalim.

Nimoreni — Antonia Miron, 63.

223

Cân ai șioariși di șii mari în gospodărie, nu scăchi di dânșii pân și nu-i duși la hotară. Să dizbracă fimeia cu chelea pi la nîedzu noptîi, să sui călari pi vătrari să 'nconjoară di trii ori casa. Ie țarnă dila borta lor ș'o duși ș'o leab'dă la hotară 'n zori di zîuă. Cîn să 'ntoarși, să nu grăiască da niși să nu să uiti 'n urmă.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

224

La dzî 'ntăi di iarnă, spre Andriu, mănjaști în cruși cu usturoi pi la uș, pi la ferești, în dosu hornului, să nu s'aprocîie lupchii di gospodărie.

Ialoveni — Lisaveta Poparcea, 66.

225

Dacă să scaldă omu 'n Vinerea sacă (Vinerea Paștelui), să duși șă să scaldă la pârău, la baltă, apu să spală di toati mîncărîmili, di toati bubili și-i rămăni trupu curat piști vară. La noi în sat on moșneag di obdzăși di ani s'o dus în Vinerea mari cîn să genești di dîuă, s'o dizbrăcat cu chelea și s'o spălat. Dacă iel o fost bătrîn, o luoat on băiet să stei di margina pârăului să-l păzască să nu să 'neși.

Ialoveni — Aceeași.

226

Spri Sântu-Ghiorghe nu-i ghini să laș gitili acasă, că vin și li ieu mana. Ieli înblă cu sîtișca, cu săcultețu și cu donița pi la ungeru vașilor și vașili șelea nu mai au lapti pân și 'ntarcă. D'aiasta-i ghini să li duși la cânp să li păzăști.

On om s'o dus cu vașili la deal și s'o pus di pîndă să li prindă. Pi la nîedzu noptîi vedi o babă c'o sîtișcă, c'on săculteț și c'o doniță. Înblă pi la ungeru vașii șă bolmojă niști vrăj. Iel o cunoscut baba, da nu i-o spus nică. Dîzi: « Ia să spun și ieu pi la ungeru vașilor cu căpestrili să văd șe a și » — că iera cu cai. Cum vrăjă, vedi că 'nșepi să curi lapti din căpestri. Atunși s'o 'ncredințat iel di vrăjitoari ș'o vinit în sat, ș'o pârît-o la primărie ș'o zakonit-o.

Ialoveni — Aceeași.

227

În Sânbata Rusaliilor, pui pin casă iarbă, verdeață, la streș'nă crângi di tei și di nuc. Li laș săptămăna Rusaliilor pâr luni, după Rusalii. Luni dimineata, strângi tot, șă iarbă șă tei, li duși la fântână să li torni v'o două cofi di apă, pâr a nu răsări soar'li, să iasă Rusaliili, să să ducă din sat odată cu șireada. Tot luni scoț pi gard ș'on oghial roș și li alungi di tăt.

Ialoveni — Nastasia Ștefănuță, 50.

228

Vara, cân nu plouă multă vreme și-i sășită, flăcăii și fetili să udă. Înbracă pe una cu verdeață, cu boz, cu lozii ș'o poartă pin sat ș'o udă ca să ploai.

Prind ș'on pui di găină șă-l îngroapă di giu ș'al lasă cu clanțu afară să să roagi să ploai.

Ialoveni — Aceeași.

229

Cân să clădești o biserică 'n sat, rușii leagă ploili. Li leagă să nu ploai cât or clădi ii, să nu li striși lucru.

On meșter ie pe ascuns trii cochileț, îi farmică șă-i dă într'o fântână părăsită. Cât îs legati ploili, parcă-i giurat. Plouă 'mpregiur, da deasupra satului șela nu plouă.

Ialoveni — Aceeași.

230

Oam'nii pun cap di cal în gard, că-i bun di fâlcari. Când fac copchii fâlcari, să înflă pi la fâlși; pălești la foc osu ș'apui al pui la fâlși.

Într'o iarnă găsîsă pi copchii ș'apui numai cu atâta i-o 'ndreptat.

Pojorâni — Vârvara Chihai, 66.

231

Dacă fată mîța ori cățauoa și strîngi locu, chelea cari-s îmbrăcaț mătii și pui în mîncari la cari ai șîudă ș'ti gîndești să-i fași rău, apui așeala om să 'mbolnăgești. Îi stă 'n gât, în chept; niși nu poati stuchi, niși nu poati 'nghiti și-i puti din coș parcă-i câni plouat. Îi vini să stupască, da că nu să rupi din gât.

O nevastă s'o dus în sat la o mahalagiță ș'ășeia i-o pus bâcati și 'n bâcati i-o pus plod di mătă, di câni, Dumnedzău știi, ș'o hrănit-o. Și ie, dacă s'o dus acasă, o 'nșeput a stuchi și nu puté niși să stupască, niși să 'nghită. Spuné: « Puti mătusică a câni plouat, când plouă cân'li, așa-ni puti niia din coș și-ni vini să stupăsc și nu să rupi. Mă trudesec noaptea ca di moarti. Așa hal am ieu! »

Ialoveni — Lisaveta Poparcea, 66.

232

Dacă să naști copchilu cu cămeșuică, apu copchilu șela-i cu noroc, îi noroșit pi lumea asta. Moașa rupi cămeșuica și scoati copchilu; da cămeșuica o ie ș'o puni pe stiblă di bosuioc din coardă, di să usucă pelișioara șeia. Dacă-i baba meșteră, dă cămeșuica la fetili șeli mari di să spală cu

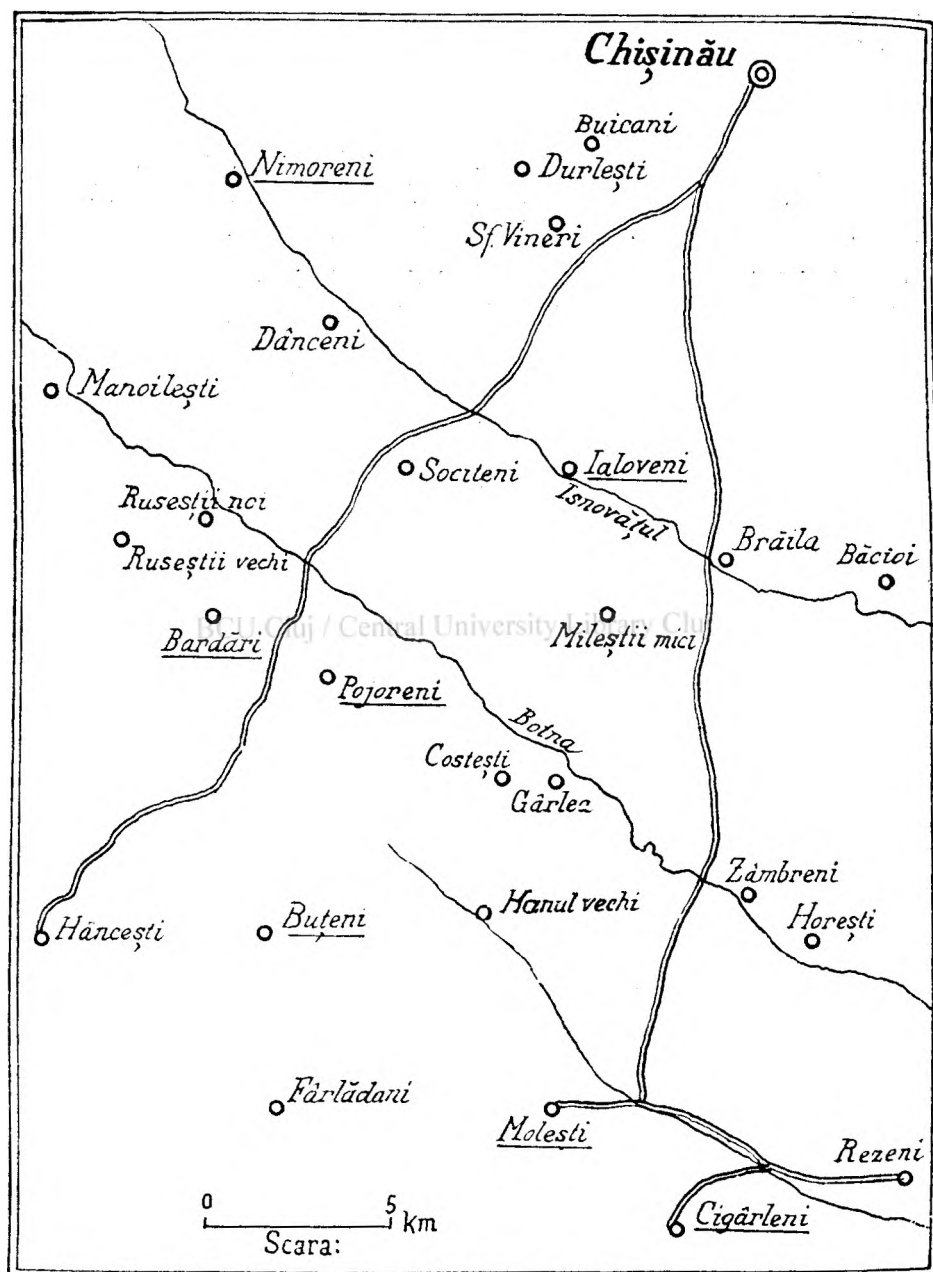
dânsa, o pun în lăutoari, c'apu au noroc, să mărită di grabă, mai ales fetili cari nu să pot mărita. Dacă trăiești copchilu șă-i fată, să spală și ie când îi fată mari.

Ialoveni — Aceeași.

233

Când fimeia fași dintăi, apui moașa-i dă lehuza o căpățână de usturoi ș'al țini 'n sân trii dzili păr și-o scaldă. Moașa dă usturoiu la feti, cari nu să pot mărita, cari-s bătrâni, să-l mănânși, c'apu să mărită. Aista-i ca on feli di năvalnic. Îi ghini să ții lehuza căpățâna di usturoi în mână cât să trudești di fașiri. Moașa ăl dă la o fată și, dacă atingi pe on flăcău cu usturoiu, cum să trudești fimeia di fașiri, așa să să trudească flăcău după fată.

Ialoveni — Aceeași.

Harta regiunii cercetate
(Satele anchetate sunt subliniate)

G L O S A R ¹⁾

- abisni, -esc 143, *a răspunde, a lămuri, a-și da seama.*
- aclaz 17, *nume de plantă.*
- afion 16.
- ahotnic 139, *vesel, dispus, de acord.*
- anin 210.
- anină (drum de) 93.
- apaos (p. 107), *vin amestecat cu untdelemn, cu care stropește preotul mormântul și mortul înainte de a-l îngropa.*
- ardzoi (p. 96), *iute, isteț, plin de foc.*
- avajănie (« Poftim două suti di lei dacă ăi-ai făcut avajănia iasta ») (Buțeni), *înlesnire, sprijin, bunătate.*
- baie (iera tânăr can tot di baia duñitali) (Buțeni), *de aceeași vârstă.*
- bagicori (De aiasta n'am dat fața iasta di masă ca să n'o bagicorească (Bardări), *a murdări, a păta.*
- bariz, -uri (p. 97), *broboadă de mătăasă, vrâstată.*
- Bălcan (dealu Bălcanului) 4, *nume de loc : Munții Balcani.*
- bărdui 213, *a tăia cu barda.*
- băcate (p. 92), *mâncăruri.*
- bâtcă, -tși 140, *bătă.*
- bedreag (a să da în) 142, *a se da în dragoste (ironic).*
- Beșlega 2.
- Binderi 160.
- boghiță (« o boghiță di sari ») (p. 94), *sarea pe care o scoți din solniță cu vârful a trei degete.*
- Bogoșoaii (Podu) 161, *Podul Mogoșoaiiei din București.*
- boi, -iuri 162, *luptă, atac, războiu.*
- bolniță 161, *spital, dispensar medical.*
- botcală, -li (p. 106), *drojdie ce se pune în pâne ca să dospească.*
- buchet, -uri (p. 105), *floare de ceară albă pe care și-o pun mirele și mireasa în piept.*
- bughet 84, *umflat, gras.*
- buhui 3, *a mugi, a rage.*
- bulihari 139, *gaie, vultur.*
- burduz 125.
- butelcă 171, *garafă, sticlă.*
- buturaș 101.
- calișesc 84, *sărac, fără nicio avere.*
- camot, -uri (p. 99), *scrin.*
- candursal 152.
- canfet, -uri (p. 100), *bomboane.*
- capică (p. 99), *copeică.*
- caramică (p. 105), *bomboană.*
- cărunt 150, (« cai cărunț », « munț cărunț » (87), *sur, suriu.*
- carsâncă, -și (p. 98), *broboadă de mătăasă cu ciucuri.*
- cărăndaș 141, *creion.*
- căstană, -ne 73, *specie de dovleac.*
- caznașeistfa 163, *hazna, casierie.*
- cetăra (p. 99), *a ura.*
- chicățică 40, *cu picături, pestriță.*
- chilă 84, *măsură de 336 kg.*
- chiras 49.
- chișcuța (calului) 4, *organe genitale.*
- chită (de cânepă) (p. 102), *20 de fuioare.*
- chiti 143, *a alege.*
- chitonag, -naguri 71, *țăruș cu care se face găuri în pământ pentru înfipt haracii.*
- Chiu 17, *Kiev.*
- cocovelniță 128.
- clești (cleștili capului) 212.
- clocotiși (ploscă de) (p. 103).
- comnată 143, *odaie, cameră.*

¹⁾ Cifrele indică unul din textele în care se găsește cuvântul glosat. Cifrele între paranteze și precedate de *p.* arată pagina în care se găsește cuvântul în Introducere și «Obiceiuri». Am mai trecut în glosar și alte câteva cuvinte pe care le-am întâlnit când am adunat materialul, cu exemplificări de fraze și localitate.

condrat, -uri 160, *contract*.
 conțas 10, *haină scurtă până la brâu*.
 cordică 84, *panglică*.
 corobană, -ni 171, *albie stricată*.
 corobană, -ni 84, *trăsură cu loitre cu speteze pentru cărat fân*.
 coromâslă, -sle 5.
 cotruță 84, *policioară între horn și perete pentru păstrat străchini, linguri*.
 crășjun, -uri 200, *colacul ce se coace în ajunul Crăciunului ca să se păstreze până la Sf. Gheorghe când se dă în țărățe la vite*.
 crâjmă (p. 96), *pânză dela botez în care se învelește copilul când e scos din cristelniță*.
 crâșmăreață 6, *în loc de crâșmăriță*.
 creposte, -sti 160, *cetate*.
 cudalb 47, *cu pete albe*.
 cumpărătură (p. 91), *pământ cumpărat*.
 companie (p. 91), *petrecere, chef*.
 curătură 10, *deal, povârniș acoperit cu vîi*.
 danț (p. 100), *dans ritual la nuntă când scot mireasa din casă și când intră în casă*.
 dădăori 161, *de două ori*.
 Dămbița 161, *Dâmbovița*.
 desătină 156, 1 *ha.*, 2 *ari*.
 discursare 22, *ceartă, muștrare*.
 Doftonului, apa 150.
 dohotniță (p. 95), *vas de lemn în care se păstrează păcură*.
 dragăni 139, *a desmierda*.
 drege (ginu) (p. 93), *a împărți vinul la masă cu un singur pahar*.
 faieton, -oane 143, *trăsură*.
 fatire 157, *încartiruire*.
 fășare 83, *arie*.
 felezui 83, *a mătura paieile mărunte de pe arie*.
 Ferăret 161, *Filaret*.
 Galbăna 166, *sat în jud. Lăpușna*.
 galetii 161, *turte de orz pentru hrana cailor*.
 Garalimului (dealu) 83.
 gârnatii 40.
 găță (p. 95), *coadă, împletitura părului la fete*.
 gelița 80.
 genița (din genița vântului) 83, *de unde răsare vântul*.
 Ghermani 3, *nume de loc*.
 gicoli 47, *a viscolii*.

Gigiia 5, *nume de rău*.
 goibăreață 103.
 gonaș 149, *pândar, om însărcinat să stâr-nească vânatul*.
 grijă (p. 107), *pomenirile ce i se fac mortului după înmormântare*.
 griji (a să) 46, *a se spovedi*.
 guturaș 101.
 hăsă (p. 99), *pânză americană foarte subțire*.
 hărman 199, *locul liber din jurul casei unde se păstrează iarna nutrețul*.
 hodoroghiță (p. 106), *vas de scoarță de teiu în care se păstrează câlți, fasole, etc.*
 hostropășu (p. 100), *nume de dans ritual la nuntă*.
 hotară (la) 223, *locul unde se încrucișează mai multe drumuri în câmp*.
 hotrocol 111.
 hrincă (di pâne) (p. 94), *felie*.
 huimăși (a să) (« O vinit ș'o huimășit nărodu cu steliu (schimbarea calendărului) ista »), (Buțeni) *a tulbura, a încurca, a dezorienta*.
 huli 32, *a petrece, a bea, a chefui*.
 hurduz 125.
 ingineri 4, *în loc de ieniceri*.
 irezii (p. 99), *flăcăii care duc darurile de nuntă ale miresii; urătura pe care o spun la mireasă când îi dau darurile*.
 iuft, -uri 49, *cizme « cu foi »*.
 închefalui (a să) 138, *a se îmbăta*.
 încrunta (a să) (« Șei di sânge s'o 'ncrun-tat ») 217.
 înduritor 94, *îndurător, binevoitor*.
 îngospodări (a să) (p. 96), *a se căsători, a deveni gospodar*.
 înhereza 87, « Și l-o 'ntrupat și l-o 'nhe-rezat ».
 înșibge 140, *a înfige, a împlânta*.
 învince (a să) 42, *a se certa, a se întrece*.
 jămnă (p. 99), *colac înflorit cu lână roșie și busuioc (la nuntă)*.
 lăhancă (p. 105), *albie din doage în care se spală rufe*.
 lătunoi 58.
 legătoare (p. 98) *prosof cu care se înfășoară pe după gât și subțiori, la nuntă, rudele mirelui și miresii*.

leița (p. 101), *fem. dela «leu»*.

lenț 216.

lepros 151, *bubos, murdar*.

lipsi 79, *a izgoni, a depărta*.

Lozova 34, *sat în jud. Lăpușna*.

mahalagiu (p. 92), *vecin, locuitor din același cartier*.

măhală 57, *cartier, vecinătate*.

mampasică, -eli 22, *bomboană*.

mare 43, («Mari-i rău omu strein»!) *tare, foarte*.

mă rogel 85, («ia poftim mă rogel pân afară»).

matros 156, *marinar*.

mădulare 211.

mândiși 128.

mărunchi, -uri 83, *măner*.

a mașelăra 211, *a tăia*.

mă-tin-că 40, *mă tem că, mi se pare că* («Ieu, mă-tin-că n'oi giura»).

mâneși (p. 95), *pânza dăruită moașei la rodină când scaldă lehuza*.

mândrată (mândră) 216.

mlajă 71, *nuiete de lozie, de răchită, cu care se leagă via*.

modă 51, *broboadă albă de pânză subțire, tăiată în formă de triunghi, cu care se îmbrăodesc femeile pe subt tulpă*.

modi (a să) 50, *a cocheta, a se îmbrăca frumos*.

moscal, -li 16, *soldat, militar*.

mură (sticlă) 68, *curată, limpede*.

nacealnic, voischi nacealnic 166, *conducător, șef, comandantul cercului de recrutare*.

nadel (p. 91), *lot de împroprietărire*.

nadelnic (p. 91), *cel împroprietărit*.

naslednic 196, *urmas, moștenitor*.

necrut 17, *recrut*.

negoață 84.

ni 'nșălat 10, *ne 'nșăuat*.

niier 218, *mirare*.

niirticar 88, *cel care ia vama la o moară*.

nișăl 137, *slab, infirm*.

nișăla (a să) 211, *a se văieta, a se plânge*.

nițfloși (a să) 114, *a se apuca de mițe, a se flocăi*.

obrăsniti 215.

ocer, -ere 162, *rând, șirag*.

ochișăl 83.

odobaie 83.

odolemne (două lemne) 105.

oghidnic 141, *orb*.

ostrov 9, *închisoare, pușcărie*.

orândză 215.

padbor 84, *toc la cizme și la ghețe*.

padnos 144.

pașcă (di țârniși) (p. 106), *cutie (cu chibrituri)*.

pânt'și 13, *pânțete*.

păsățălu (p. 102), *dans ritual la «masa cei mare» (nuntă)*.

pelivan, -ncă 47, *pehlivan*.

pervâi (pervâi gospodari în sat) (p. 91), *întâiul, fruntaș, gospodar fruntaș în sat*.

pisăne 158, *pe semne*.

poamă (p. 100), *struguri*.

pod (p. 106), *bucată de pânză cu colac și lumânare ce se dă de pomand mortului când îl duce la mormânt*.

podrească 143, *antreprenor*.

podvoli 220, *a învoi, a da voie, a permite*.

pom, -uri (p. 106), *pom încărcat cu covrigei, mere, pânză, ulcioare care se dau de pomand la mort*.

poporani 215.

posilenin 164, *colonist, exilat*.

prăgi 87, *a privi, a se uita*.

prăslăvi 173, («Azii Sânt Ilii ș'am venit să ti prăslăvesc» (Buțeni), *a lăuda, a felicita*.

primai (giță) (p. 90), *specie de viț de vie*.

priom, -uri 16, *recrutare*.

privechi (p. 106), *priveghiu la mort*.

propri 12, *a opri*.

provercă 166, *verificare, control*.

pud, 156, *măsură de 16 kg*.

puhă, puhuliță 84, *biciu*.

rască 124.

rădzos 74, *cu raze*.

Rachitna 159, *sat în jud. Hotin*.

răilean (p. 91), *locuitor din raiaua Hotinului*.

Populația din raiaua Hotinului, coloni-zată în Sudul Basarabiei e cunoscută și astăzi sub numele de «răileni».

răspuns (p. 98), *obiceiu la nuntă*.

răsui 9, *a desemna, a picta, a sculpta.*

Rățoaia 165, *nume de loc.*

răzălui 210, *a face tot una, a nivela.*

rodină (p. 94), *obiceiul la naștere.*

roboci 193, *lucrător, muncitor.*

rus 229, *zidar.* În satele cercetate, zidarii sunt în majoritate Ruși. I se spune rus unui zidar chiar dacă e Moldovean.

sâmcă (p. 107), *lama cuțitului.*

scârghi (a să) 146, *a se întrista.*

scuman 138, *suman.*

sibiri 9, *închisoare.*

sineș 86, *iute.*

sinișcă 212, *albăstreală.*

słodun 165, *stejar.*

smotru 162, *instrucție militară.*

somă 142, *sumă, total.*

spurcăciune 148, *animale mici a căror carne nu se mănâncă: șopârle, șoareci, mâțe, etc.*

staroste (p. 97), *peșitor.*

stroci 85, *a coase la mașină.*

strog 183, *cocină.*

sucni 210.

sud 35, *judecată, sentință, comisie de judecată, judecătorie.*

suhari 161, *pesmet.*

sunica (a să) 210.

svoboda (p. 91), *revoluția rusească din 1917.*

șalincă (p. 97), *broboadă neagră cu ciucuri, tulpan.*

șărăban 65, *trăsură cu coș de scânduri.*

șcalic 56, *sticlă de rachiu de $\frac{1}{4}$ litru.*

șerburi 152, *fierturi.*

șireadă (p. 97), *locul unde se adună flăcăii și fetele duminică; adunarea lor.*

șinsti, *a bea vin, a împărți vin cu paharul.*

Șipca 160, *oraș în Bulgaria.*

șiur (p. 107), *doisprezece colaci care se sfîțesc*

în biserică la înmormântare și la oricare altă împrejurare când se dă de pomână sau e praznic.

șip 138, *sticlă, garafă.*

șleapcă 140, *șapcă.*

șoibăroi 103.

știc 162, *baionetă.*

tăcla 138, *torbă, glumă, poveste.*

tăfturi 83.

tăfti 216.

Tărnova 162, *oraș în Bulgaria.*

tătarcă 213, *plantă asemănătoare cu do-vleacul, cu fructul mic și rotund.*

tipos 138.

tocmag 170, *tăiețel.*

toiag (p. 105), *lumânare lungă de ceară în-vălătucită în formă de roată. Se aprinde la capul mortului.*

tractir 143, *restaurant, birt, han.*

trivoji 52, *a tulbura, a deranja.*

turungiu 106, *roșetic.*

țarnic (p. 106), *chibrit.*

văgzal 17, *gard.*

vidmă 52, *femeie rea la suflet.*

visterie 12, *gospodărie bine organizată.*

vișăitură (p. 99), *broderie.*

vișăvăi (p. 99), *a broda.*

voloste 166, *plasă, reședință de plasă.*

vrăjmaș (p. 107), *drac.*

zacon 33, *pedeapsă, lege, judecată.*

zaconi 226, *a pedepsi.*

zăluzi 87, *a înnebuni.*

zăpas (casă de) 157, *slobod, neocupat, liber.*

zăplaj 15, *gard de nuiete sau de spini.*

zătri 145, *a omori, a nimici.*

P. V. ȘTEFĂNUCĂ

JULES MICHELET ȘI FOLKLORUL ROMÂNESC

La baza concepției istorice și a vieții atât de bogată a lui Jules Michelet este *poporul*. Desprins din masa anonimă a Parisului, el nu și-a desmintit niciodată originile plebeiene, dimpotrivă a amintit de ele mereu în numeroasele sale scrieri, în cursurile sale de profesor, în corespondența, până și în jurnalul său intim ¹⁾.

Cu privire la formarea și evoluția acestei concepții dela baza operii lui Michelet, cred că nu e inutil să dăm și câteva informații mai precise. Cel care l-a determinat să ridice această concepție în centrul filosofiei sale istorice este italianul J. B. Vico. Opera acestuia « *Principi della Scienza nuova* » (2 volume, apărute în anii 1725 și 1730) a fost o adevărată revelație pentru tânărul Michelet. El nu s'a mulțumit numai cu lectura ei, ci a și tradus-o (1827), precedând-o de o introducere, în care, pe lângă o pătrunzătoare analiză a concepției filosofului napolitan, își arată și nemărginita admirație pentru el. Ceea ce l-a covârșit mai ales pe Michelet, în opera acestui măiestru al său, a fost rolul pe care acesta îl atribue complexului vieții în evoluția istorică. Acele *corsi* și *ricorsi* care se găsesc în istoria tuturor popoarelor, nu se datoresc, după Vico, unor elemente din afară, ci propriilor însușiri ale aceluia popor, instituțiilor, faptelor, ideilor, sentimentelor, instinctelor care alcătuiesc tumultul vieții lui. « *L'histoire est une résurrection* », această formulă, creată de Michelet, își are, așa dar, originea în Vico. Și aici trebuie să reținem că din viața populară, așa cum o înțelegea Vico, nu lipseau obiceiurile, tradițiile și produsele imaginației.

Michelet va avea și alte îndemnuri pe drumul la al cărui capăt stă Vico. În același an când traducea « *Scienza nuova* », un alt tânăr francez, Edgar Quinet — cu care Michelet va lega o prietenie de o jumătate de veac — traduce « *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* » a lui Herder, în care umanitatea era privită de asemenea în stufoasa ei diversitate. Fără îndoială că exemplul lui a vrut să-l urmeze Michelet atunci când, în 1828, a proiectat o « *Enciclopedie a cântecelor populare* » ²⁾. Tot

¹⁾ Un admirabil eseu privitor la populismul și umanismul lui Michelet este acela al lui JEAN GUÉHENNO, *L'Évangile éternel*. Paris 1927.

²⁾ G. MONOD, *La vie et l'œuvre de Jules Michelet*. Paris 1923, vol. I, p. 145. Monografia aceasta este operă fundamentală pentru orice studiu asupra lui Michelet.

din Germania îi va veni exemplul fraților Grimm, cu marea lor operă folklorică. Lucrările lui Iacob Grimm despre « Antichitățile și Mitologia germană », l-au determinat să caute și el originea simbolurilor juridice ale poporului francez, în a sa « Origines du Droit français » (Paris 1837), operă pe care Michelet o consideră o răspântie în evoluția vieții sale ¹⁾.

De acum încolo se va apropia tot mai mult de popor. În 1846 dă la lumină cea mai pasionantă apologie a acestui idol al său, în « Le Peuple »; iar în « Histoire de la Révolution française », la care a început să lucreze cu ceva înainte, terminând-o în 1853, va arăta cum cele mai eroice momente din istoria Franței se datoresc maselor populare. Ceea ce trebuie reținut și din aceste două opere, este greutatea pe care o pune el pe instinctul popular, pe acea « înțelepciune vulgară », cum o numea Vico.

Să nu ne mire deci, că având această concepție, Michelet va căuta cu aviditate manifestațiile spiritului popular, nu numai din Franța, ci din întreagă Europa. Rar oameni care să fi avut ca el un atât de puternic și de complex simț al umanității. La adâncirea lui a fost ajutat mult și de lecțiile dela « Collège de France », unde este profesor, cu scurte întreruperi, din 1838 până în 1851. Numeroșii lui elevi, veniți din toate colțurile Europei și chiar și din alte continente, îl acostau la ieșirea dela cursuri, îi trimiteau scrisori numeroase, îl vizitau acasă, iar el le răspundea tuturor, căutând prin acest contact viu și permanent să se pătrundă cât mai mult de sufletul popoarelor lor.

Dar Michelet nu numai a divinizat virtuțile celor simpli, nu numai a luptat pentru drepturile lor politice, ci s'a nizuit să și scrie astfel, încât să pătrundă de-a-dreptul în inima lor. A scrie cărți populare a fost un ideal care l-a urmărit mereu, mai ales în această epocă de populism fervent (1846—1854). Prin acestea el nu înțelegea scrieri de vulgarizare, ci opere mari prin simplitatea lor, ca epopeele homerice, Plutarch, sau Biblia.

După ce, în Martie 1851, este destituit dela catedră, din pricina ideilor sale republicane, se gândește să înceapă un întreg ciclu de asemenea cărți, pe care-l va intitula « La légende d'or de la démocratie » ²⁾. Acestui efort se datoresc cele trei « legende democratice ale Nordului »: « Kosciusko », « Les Martyrs de la Russie » și « Principautés danubiennes, M-me Rosetti », scrise toate între 1851 și 1853. Aici interesează numai ultima din ele.

Pe Români, Michelet i-a descoperit pe băncile dela « Collège de France ». Printre auditorii care se înghesuiau la cursurile lui, Moldo-Valahii n'au

¹⁾ Aceste scrieri, ale lui J. Grimm și Michelet sunt invocate drept exemplu de Nicolae Bălcescu, atunci când așează poeziile și tradițiile populare între izvoarele istorice (« Cuvânt preliminar despre izvoarele istoriei », în N. BĂLCESCU, *Scrieri istorice*. Ediție comentată de P. P. Panaitescu. Craiova f. a., p. 25).

²⁾ MONOD, *op. cit.*, vol. II, p. 259.

lipsit niciodată și au fost din ce în ce mai numeroși. Dela cele dintâi lecții la această universitate liberă a Parisului, printre cei care îi ascultau cuvântul inspirat era și Dumitru Brătianu, care a și devenit apoi un admirator fanatic al lui. Cu câțiva ani mai târziu apar în săli Ion Ghica, Ion Brătianu, C. A. Rosetti, V. Alecsandri, N. Bălcescu, Ermiona Asachi, Goleștii și alții mulți.

Moldo-Valahii făceau și ei ceea ce făceau ceilalți elevi ai maestrului: făceau cerc în jurul lui când ieșea dela cursuri ¹⁾, îl vizitau acasă, îi scriau. Iar în acest contact, destul de frecvent, aduceau adesea vorba despre țara și poporul lor.

Dintre Români, cei mai pasionați elevi ai lui Michelet au fost Dumitru Brătianu și C. A. Rosetti. Între aceștia doi și maestrul lor era, de altfel, și o mare afinitate de structură sufletească. Întâiul trimite, lui Michelet, scrisori de zeci de pagini încă din 1846; iar al doilea a fost, începând din 1850, un prieten al familiei.

Când, după înfrângerea revoluției din Muntenia, o mare parte din acești foști elevi s'au concentrat la Paris, unde s'au așternut la muncă pentru acea admirabilă operă de propagandă, care este cea mai frumoasă pagină din viața lor, între cei dintâi cărora s'au adresat a fost profesorul dela Collège de France, una din celebritățile europene ale vremii. Și Michelet i-a ascultat, nu numai pentru a le servi cauza, ci și dintr'o obligație morală. La catedra lui, marele istoriograf, a făcut mai puțină știință și mai multă predică pentru un ideal social și politic, pe care elevii lui români s'au nizuit să-l realizeze aproape *ad litteram*, în revoluția din Muntenia. Michelet știa bine aceasta, de aceea el s'a grăbit să le sară în ajutor cu scrisul și prestigiul său, achitând Franța, cel puțin în această formă, de nădejtile puse în ea de revoluționarii români.

Astfel preocuparea lui de a scrie cărți populare s'a întâlnit, printr'o fericită coincidență, cu obligațiunea de a servi cauza democratică din Franța și Europa. Subiectele ciclului « Legendei de Aur » și le va alege astfel, încât să atingă ambele scopuri.

Întru cât îi privește pe Români, el și-a ales un episod din revoluția dela 1848, din revoluția aceea în care el a avut o atât de însemnată parte morală. Episodul este cunoscutul drum al Mariei Rosetti, în susul Dunării, pe care Turcii duceau, închiși într'o ghimie, pe capii revoluției din Muntenia. Vom spune altădată cum a ajuns Michelet să scrie tocmai despre acest episod; aici amintim atât că tratându-l, nu s'a restrâns numai la el, ci a folosit acest prilej pentru a da — e adevărat că în pagini puține — câteva caracterizări splendide ale poporului român și ale împrejurărilor în care se sbate, pentru a ieși la lumina popoarelor civilizate. Și cum episodul

¹⁾ ION GHICA, *Scrisori către V. Alecsandri*. București 1905, p. 25.

era chiar ingrat în această privință, întru cât nu permitea excursiuni mai întinse despre Principate, Michelet a adăugat plachetei lui și un Apendice în care a dat scurte însemnări despre limba, literatura și trecutul Românilor.

Important este, că în istorioara lui și mai ales în Apendice, Michelet utilizează și folklorul nostru. El este astfel între cei dintâi Francezi care au cunoscut această comoară sufletească a națiunii noastre, vorbind despre ea în cuvinte elogioase. Cum vom arăta mai jos, el a cunoscut mai mult chiar decât a utilizat în placheta despre d-na Rosetti. Și ar fi cunoscut și ar fi dat poate și mai mult, dacă ar fi avut informatori mai cunoscători în acest domeniu, pe Alecsandri sau Russo, de pildă.

Toate acestea nu prea sunt cunoscute în deajuns. Faptul se explică și prin așezarea, de către Michelet, a notelor sale folklorice în Apendicele broșurii sale, care n'a însoțit totdeauna ediția ei în franțuzește și nici traducerea în românește ¹⁾. Cunoscând apoi felul cum a ajuns Michelet la acest folklor, avem o informație mai mult despre propaganda în Franța a generației noastre dela 1848.

Fire de poet și temperament romantic prin excelență, Michelet iubea simbolurile și căuta să le plaseze, în scrierile sale, oridecâteori i se dădea prilej. Un aspect geografic, un monument, era ridicat la valoarea de simbol a unui eveniment, a unui popor sau a unei epoci istorice.

Privind locul unde sunt așezați Românii pe harta Europei, imaginația lui Michelet a fost izbită de majestosul Danubiu, care spală cu apele lui pământul românesc pe o întindere atât de mare. Pe motivul Dunării a început deci să-și desvolte istorioara: cel dintâi capitol al ei este intitulat « Le Danube ». Dacă cercetăm notele manuscrise de care s'a servit ²⁾, acele fraze expresive care iau uneori forma unui poem, constatăm că Dunărea a fost un leitmotiv pentru o mare simfonie, din care n'au rămas decât cele trei pagini, publicate în « Principautés danubiennes ». În bătrânul fluviu el vedea toată istoria, plină de tragice contraste, a regiunii europene străbătută de el:

¹⁾ Michelet a început să lucreze la « M-me Rosetti » în Oct. 1851, n'a publicat-o însă decât în 1853 și anume mai întâi în « Le Siècle » din 12—14 Iulie, de unde a fost extrasă și în broșură. Istorioara a fost republicată apoi cu Apendicele în *Légendes démocratiques du Nord*. Paris 1854, p. 275—366, împreună cu legendele Poloniei și Rusiei. (Ediția aceasta o utilizăm în studiul de față).

Dintre traducerea în românește nu dau Apendicele decât aceea a lui Nicolae Nenovici, București, 1876.

D-I N. Iorga în *Comemorarea lui Jules Michelet*, București 1924, p. 2-3 (Ac. Rom. Mem. Secț. Ist., Seria III-a, Tomul II, Mem. 8) atrage atenția, în cuvinte elogioase, asupra felului în care Michelet a vorbit despre folklorul nostru.

²⁾ Manuscrisele lui Michelet depuse la Muzeul Carnavalet, din Paris, Vol. I. (1-3) « Danube et Roumanie ».

« Qui a souffert si ce n'est toi? — spune el — qui a porté le grand combat du monde, le choc alternatif du nord et du midi, guerres de races, guerres de nations et guerres de religions; que de carnages et de supplices! » ¹⁾. Și căutând să pătrundă cât mai deplin sensul simbolului pe care și l-a ales, el s'a adresat și poeziei populare a popoarelor de pe cursul ei inferior: « Ton génie est bien plus encore — spune el, adresându-se Dunării — dans les graves mélodies qui se mêlent au bruit de tes flots et suivent ton cours. L'âpre douceur des chants du pasteur serbe, le rythme monotone du batelier, le refrain du Roumain et du raïa bulgare, tout se fond dans une vaste plainte, qui est comme ton soupir, o fleuve de la captivité » ²⁾.

Pentru a avea poezii românești asupra Dunării, el s'a adresat lui C. A. Rosetti, care era atunci la Paris. Reproduc în întregime această scrisoare, din care se vede că pasajul citat mai înainte nu se datorește numai închipuirii romantice a lui Michelet:

« 7 Nov. [18]51

« Si je ne vais point vous voir, cher monsieur, c'est précisément parce que je pense à vous, parce que je suis noyé dans les flots de votre Danube. Je connais plusieurs de vos anciens chants qui sont admirables, je connais les chants serbes. Je voudrais bien me compléter dans cette étude de la littérature populaire et des mélodies danubiennes.

« N'y a-t-il pas aussi des poésies propres au fleuve, chants de batelier, etc. Si vous pouvez me renseigner là dessus vous m'obligerez fort.

« Cherchant *l'unité* du Danube, son *genius* et son âme, je voudrais dans ces divers mélodies saisir la plainte et le soupir du grand fleuve captif. A qui demanderais je cela plus qu'à vous, qui êtes peut être la plus touchante voix?

« Je vous serre la main, etc.

J. Michelet » ³⁾.

C. A. Rosetti îi trimite, cum vom vedea, câteva poezii populare; nu poate însă să-i satisfacă decât într-o mică măsură rugămintea de a-i comunica balade cu motive dunărene. Iată și fragmentul care ne interesează din scrisoarea lui, de asemenea inedită:

« 8 Novembre, [18]51

« Maître,

« Je souffre de douleur de ce que je ne puis vous donner aucun chant, aucune légende sur notre Danube; et je souffre de honte aussi de ce que je ne puis même vous dire, d'une manière positive si nous en avons.

¹⁾ *Légendes démocratiques du Nord*, p. 282.

²⁾ *Ibid.*

³⁾ Academia Română. Autografe C. A. Rosetti.

« Toute fois je crois pouvoir affirmer que s'il y en a — car je crois comme vous que ce grand fleuve a du gémir bien de fois dans sa captivité — elles doivent être bien anciennes et inconnues encore à nous autres hommes de lettres.

« Il y a bien longtemps, depuis que le Roumain, forcé par tant de souffrances a complètement abandonné le Danube pour se retirer dans les montagnes où il pouvait du moins grossir de ses larmes son cher Oltu (Aluta) et communiquer ainsi par ce fleuve, avec le Danube.

« Ce n'est que depuis 1828 que les Turques nous ont laissé la rive gauche du Danube.

« L'Oltu donc est le seul fleuve où la liberté pouvait encore ce baigner. C'est sur ses rives qu'on trouve les souvenirs les plus vivants des Roumains, c'est sur ses rives que depuis bien longtemps on trouve des révolutionnaires, des guerriers, ses héros et ses nobles brigands. Aussi le Roumain l'a chanté de toutes manières. Tantôt dans sa douleur il le maudit :

« Secatiar përaele	Que tes sources se tarissent,
se creasca dudaele,	que tes herbes y poussent,
sêți veđu pietricelele,	que je vois tes cailloux,
se trecü cu picerile » [sic]	que je te passe à pied.

« Quant au Danube encore une fois aucun de nous n'a rien entendu.

« Nous ne connaissons qu'une seule mélodie mais sans paroles. La musique est douce, triste et animé à la fois. On appelle cette mélodie, à laquelle on dance à chaque noce, à chaque fête de village :

« cum se bate Dunărea »
comme le Danube se bat (s'agite, se tourmente).

« Voilà, Maître, le seul souvenir qui nous reste du Danube. Au milieu de notre joie, par une danse imitative, nous nous rappelons que le Danube se brise sous la domination étrangère, nous souffrons avec lui, nous partageons sa douleur et nous fortifions ainsi notre âme et notre corps, afin de nous rendre dignes et capables de le venger et de le délivrer de ses tyrans ».... ¹⁾.

Al doilea capitol al plachetei lui Michelet este intitulat « La Roumanie ». În șase pagini pline cu sugestivele lui fraze, el schițează o psihologie a poporului român. Bineînțeles că, alături de istorie, sunt puse la contribuție și folklorul și etnografia. Ajungând să vorbească despre muzica poporului român, el spune : « Pour art il a eu ses soupirs, des mélodies touchantes et d'un charme mélancolique » ²⁾. Trecând apoi la arta plastică, continuă : « Comme tout peuple d'origine italienne il [poporul român] est sensible

¹⁾ Mss Carnavalet, A. 4744 (6).

²⁾ *Légendes*, etc., p. 286.

à la couleur. Les églises, surtout chez les Valaques Transylvains, sont toutes peintes de la main des peintres paysans. Leurs lits sont peints; leurs selles et le joug de leurs buffles le sont également. Le coffre que la femme apporte au mariage, l'élégante tunique qu'elle brode elle-même, offrent dans leurs ornements peints la plus frappante ressemblance avec les plus anciennes mosaïques romanes » ¹⁾). Informații care iarăși nu sunt izvorâte din imaginația lui Michelet, ci luate din cunoscuta monografie asupra Ardealului a lui A. de Gérando ²⁾), autor cu care profesorul dela « Collège de France » a fost în raporturi de prietenie.

Afirmația despre dansuri e tot atât de romantică : « Leurs danses sont romaines aussi, et leurs jeux ceux de l'antiquité » ³⁾). Informație comunicată lui Michelet de D. Brătianu într'una din pateticele sale scrisori. « La vue des ces hommes héroïques — spune acesta vorbind despre țăranii români — la simplicité de leurs mœurs, vous rappellera les plus belles pages de l'histoire des hommes, vous fera croire l'âge d'or rêvé par les poètes. Leur gravité vous rappellera l'antique Rome, leur sobriété vous rappellera Sparte, leur élocution facile vous rappellera Athènes, la sagesse de leurs maximes vous rappellera les sages de l'antiquité, leurs danses vous rappelleront les danses romaines, leurs jeux vous rappelleront les jeux de la Grèce, leurs chants héroïques vous rappelleront le vieux Homère chantant Ulysse et Achille » ⁴⁾).

De aceeași scrisoare s'a servit Michelet și în pasajul în care vorbește despre ospitalitatea poporului român : « Leur aimable hospitalité accueille, cherche, previent l'inconnu. Dans plusieurs des contrées valaques, ils ont la touchante coutume de déposer au bord des routes des vases remplis d'eau pour le voyageur qui pourrait passer. Entrez dans cette cabane. Une belle femme qui filait vient au-devant de vous, elle vous salue gracieusement, dans son charmant langage antique. Elle quitte tout, s'empresse, vous reçoit comme aurait fait une fille, une soeur au frère bien aimé de retour. Elle court à la fontaine, et, selon les anciens usages, vous offre apa n'inceputa [sic], l'eau pure, à laquelle nulle main n'a touché. Vos mains lavées, elle jette dessus cette toile brillante de paillettes d'or qu'elle fit pour son mariage, pour parer le cou de celui qu'elle aimait. Elle offre tout ce qu'elle a, sa meilleure crème, ses fruits réservés pour un fils absent; l'étranger est bien plus: c'est l'envoyé de Dieu » ⁵⁾).

¹⁾ *Ibid.*, p. 286-7.

²⁾ *La Transylvanie et ses habitants*. Paris 1845, vol. I, p. 321, 338.

³⁾ *Légendes*, p. 287.

⁴⁾ Mss Carnavalet, A. 4744 (11). Scrisoare din 25, Oct. 1850.

⁵⁾ *Légendes*, etc., p. 288; aproape din cuvânt în cuvânt din scrisoarea amintită. Obiceiul Românilor de a așeza vase cu apă pentru călători la marginea drumului e amintit și de DE GERANDO, *op. cit.*, vol. I, p. 330.

Atâta însă nu mulțumea pe Michelet. Mai ales că în cercetările pe care le-a făcut asupra Românilor și-a adunat o recoltă mult mai bogată de folclor. De aceea, în « Apendice » completează portretul sufletesc schițat mai înainte cu colori împrumutate mai ales din poezia populară și tradiții: « De même — spune el — en cette jeune âme de peuple rien ne m'a plus intéressé que les traditions, les chants, où cet enfant qui semble ne savoir qu'aimer, cueillir les fleurs, soupirer et gémir, du fond des soupirs enfantine, tout à coup se réveille, parle une parole d'homme et laisse échapper les oracles de la destinée » ¹⁾.

În aceste tradiții și cântece Michelet a găsit mai ales cultul naturii, al iubirii și al prieteniei.

Hărțuit în trecutul lui cum n'a fost altul în Europa, poporul românesc s'a refugiat în sânul naturii, umplându-și inima de frumusețile și sănătatea ei. Românul — spune el — iubește natura în întreaga ei complexitate: « Il l'aime toute, et sans choisir. Tout ce qui vit autour de lui, lui est cher et sacré » ²⁾. L-a surprins mai ales cultul șerpilor la Români: « Le serpent même est bien reçu; il devient un hôte de la maison; on ne lui refuse le lait des vaches; il partage avec les enfants. En revanche il les aime, il aime ses hôtes, les remercie à sa manière » ³⁾. Și pentru a ilustra această credință despre șerpii de casă, el reproduce o întâmplare din Ardeal, comunicată de « un de nos amis ». « Amicul » este Dumitru Brătianu, care a comunicat credința despre șerpii de casă lui C. A. Rosetti, care la rândul său a transmis-o lui Alfred Dumesnil, ginerele lui Michelet și bun prieten cu revoluționarul român ⁴⁾. În legătură cu aceeași credință, Rosetti îi trimite, în traducere, balada « Balaurul », publicată de Alecsandri în *Bucovina* (din 22, Maiu, 1850) și reprodusă apoi în colecția sa din 1852-53. Scrisoarea lui Rosetti este din 17 Iunie 1850; el nu putea cunoaște deci balada decât din *Bucovina*. De fapt, atât în scrisorile către Michelet, cât și în cele către ginerele aceluia, Rosetti utilizează mult poeziile populare publicate de Alecsandri în foiletonul *Bucovinei*, fără să amintească niciodată pe culegător. Opera făcută de poetul moldovean era privită drept un patrimoniu comun, din care se înfruptau cu toții, nu numai pentru propria încântare, ci și pentru propaganda în cercurile străinilor.

¹⁾ *Légendes*, etc., p. 338.

²⁾ *Ibid.*, p. 333.

³⁾ *Ibid.*, p. 333.

⁴⁾ Alfred Dumesnil devine ginerele lui Michelet în 1843. El a păstrat cu socrul său strânse legături spirituale, fiind un republican și un democrat convins. În 1848-49 el a suplinat pe Edgar Quinet la catedra dela « Collège de France ». Este autorul câtorva lucrări asupra muzicii și a artelor plastice. Michelet îi scrie (în 23 Nov. 1853, din Nervi) să revadă corecturile « Apendicelui » dela « Principautés danubiennes », de a cărui imprimare nu este mulțumit. (Scrisoarea în J. MICHELET, *Lettres inédites à Alfred Dumesnil et à Eugène Noël*. Paris 1927, p. 212).

Cât de mult întrebuița Rosetti pe Alecsandri se poate vedea din scrisoarea cu care însoțește traducerea în franțuzește a « Balaurului »: « Hier soir — scrie el — j'ai reçu une troisième chanson populaire. Elle est au dessous des deux autres, mais je vous la donne, car il faut bien aimer autant, si non plus, les enfants faibles. Permettez moi seulement de vous dire que les Roumains ont plusieurs superstitions sur les serpents... Il croit [țăranul] aux dragons à la voix humaine; il croit aussi que les diamants et autres pierres précieuses se forment de l'écume des serpents et que leurs nids sont des véritables trésors. Malgré cela il les tue, croyant que pour chaque serpent tué Dieu pardonne un péché, surtout à la Saint Pierre, lorsqu'il croit que les serpents paraissent sur la grande route.

« Il y a cependant des serpents domestiques qui ont brevêt de sureté. Le Roumain fidèle à son antique habitude d'ospitalité le reçoit comme un hôte et le nourrit du lait de ses vaches.

« Il s'établit entre eux une paternité forte qui dure jusqu'à la mort, et on n'a jamais eu d'exemple que le serpent domestique ait fait du mal au maître du logis ou à ses enfants. Le serpent domestique, la cigogne du haut de son chaume et les hirondelles sont les hôtes les plus respectés par le Roumain... » ¹⁾. Povestește apoi întâmplarea cu un șarpe de casă comunicată lui de D. Brătianu, pe care Michelet o reproduce aproape cuvânt de cuvânt ²⁾. Dar C. A. Rosetti n'a spus aici nimic dela el, căci credințele relatate se găsesc, afară de cea transmisă de D. Brătianu, în notele cu care Alecsandri însoțește poezia « Balaurul », în foiletonul *Bucovinei* ³⁾.

Dar comunicând lui Michelet poezia lor populară, Românii nu puteau să uite « Miorița », care i-a surprins pe toți prin frumusețea ei. Iar vorbind despre cultul naturii la Români, autorul « Principatelor dunărene » nu putea să nu amintească de această baladă, în care sentimentul naturii atinge sublimul. « Quant à la *Petite brebis* — spune el ⁴⁾ — c'est un chant du caractère le plus antique, une chose sainte et touchante à fondre le coeur. Rien de plus naïf et rien de plus grand. C'est là qu'on sent bien profondément ce dont nous parlions tout à l'heure, cette aimable fraternité de l'homme avec toute la création ». Cu gustul lui sigur — Michelet a fost

¹⁾ Mss Carnavalet, A. 4744 (7).

²⁾ Iată, în rezumat această întâmplare: O țărăncă din Ardeal observă că fiul său, în vârstă de trei ani, aproape în fiecare zi ia pâine și pleacă de acasă. Urmărindu-l, îl găsește hrănind un șarpe mare. Povestind bărbatului cele văzute, acesta omoară șarpele. Copilul, văzându-și a doua zi prietenul mort, se întoarce acasă sdrobotit de durere și după cinci zile moare și el.

³⁾ În aceeași scrisoare C. A. R. mai reproduce și nota în care Alecsandri vorbește despre cântecele noastre de leagăn, traducând în franțuzește exemplul dat acolo; apoi nota în care se vorbește despre « frăția de cruce » la Români.

⁴⁾ *Légendes*, p. 342.

un mare artist — el a sesizat imediat sublimul baladei românești. Apuseanul din el n'a putut aproba însă desemnarea în fața morții, din « Miorița », văzând în ea o trăsătură națională. « Il y a aussi — spune el — il faut le dire, et c'est malheureusement le trait national, une résignation trop facile. L'homme ne se dispute pas à la mort, il ne lui fait pas mauvaise mine; il l'accueille, il épouse aisément « cette reine, la fiancée du monde » et consomme, sans murmurer le mariage. Hier sorti de la nature, il semble aujourd'hui trouver doux de rentrer déjà dans son sein » ¹⁾.

Convins de frumusețea și originalitatea ei, Michelet reproduce « Miorița », în întregime în Apendicele său. Traducerea este în versuri libere. Iată cum începe:

« Sur la pente d'une montagne	Avec trois petits pasteurs.
La bouche du paradis	L'un est Moldave,
Cheminent et descendent la vallée	L'autre est Hongrois,
Trois troupeaux de petits moutons	L'autre est un Sicule de Vrantcha » ²⁾ .

În manuscrisele lui Michelet ³⁾ se află două versiuni în franțuzește ale « Mioriței », ambele în versuri. Una din ele i-a fost trimisă, probabil, de Ioan Voinescu al II-lea, emigrat și el în acest timp. Niciuna din versiuni nu e identică cu cea publicată de Alecsandri în ale sale « Ballades et Chants populaires de la Roumanie » (Paris 1855, p. 3-5), versiune în proză. Ceea ce ne determină să credem că nu Alecsandri a trimis lui Michelet această baladă.

* * *

Din fragmentul citat din « Miorița » s'a putut vedea cum propagandiștii noștri, pentru a arăta vechea dușmănie dintre Români și Unguri, au forțat textul baladei traducând « Ungurean » cu « Hongrois », iar « Vrâncean » cu « Sicule de Vrantcha ». Era într-o vreme când propaganda maghiară se încrucișa, la Paris, cu propaganda română, când un D. Brătianu, un Bălcescu, un Rosetti se nizuiau să convingă opinia publică apuseană, cum subț idealul de libertate națională, pentru care Ungurii au vărsat atâta sânge în 1848-49, se ascunde un imperialism odios, pe care au vrut să-l impună mereu națiunilor dela Sudul și Estul lor. Această luptă între cele două propagande se dădea chiar în casa lui Michelet. Profesorul dela « Collège de France » avea prieteni și de o parte și de alta, care se nizuiau prin tot felul de mijloace să-l convingă de partea cui este

¹⁾ *Ibidem.*

²⁾ *Ibidem*, p. 351.

³⁾ Mss Carnavalet, Dosarul « Roumanie », I. 1-3.

dreptatea ¹⁾. Și fiindcă Michelet iubea amândouă națiunile, a fost profund îndurerat de lupta dintre ele. În « Principautés danubiennes » și-a arătat în cuvinte mișcătoare această durere de a-și vedea pe propriii lui elevi, cărora le-a predicat fraternitatea între popoare, luptându-se cu înverșunare unul împotriva celuilalt ²⁾.

Românii n'au utilizat însă numai « Miorița » în scopul amintit, ci și pe « Mihiu copilul », pe care Michelet îl reproduce de asemenea în « Apendicele » său ³⁾. În scurtul cuvânt cu care precedează traducerea, Michelet arată că în această baladă e vorba de lupta între două rase, de acte de bravură asemănătoare cu acelea care se găsesc în baladele Border-ului scoțian. El mai vede în « Mihiu » un conflict între autoritatea militară, reprezentată prin Ianoș și haiducul moldovean Mihiu. Ceea ce — după el — este caracteristic românesc în baladă, este cântecul din fluer al lui Mihiu, înainte de a se lupta cu Ianoș.

Credem că « Mihiu copilul » i-a fost transmis de același Voinescu. Versiunea din manuscrisele lui nu este identică însă cu cea publicată și ambele se deosebesc de versiunea dată de Alecsandri în ale sale « Ballades », etc. (p. 161 și urm.). Iată o scurtă paralelă:

Manuscrite [versiune Voinescu ?]:

Michelet:

« Voilà dans le bois, voilà,
Que Ianoch tout à coup,
Lors qu'il beguetaît
Et se jouissait,
S'arrête, se raidit,
Il ride (?) son front,
Car de temps en temps
Il entend résonner,
Delectant les bois
Un chant fier,
Un chant de brave
Et une voix de flûte,
Douce à l'ouïe
De flûte en os
Qui joue bien », etc.

« Regarde dans la forêt, regarde
Ianoch soudainement,
Pendant qu'il buvait
Et se jouissait,
S'arrête pétrifié
Son front s'assombrit,
Car, de temps en temps,
Il entend résonnant,
Les forêts enchantant,
Une fière chanson. . .
Chanson de brave,
Et la voix d'une flûte
De flûte en os,
Qui chant bellement!

¹⁾ Chiar în scrisoarea lui C. A. Rosetti din care am citat mai sus (p. 185) i se vorbește lui Michelet pe larg de acest conflict maghiaro-român. C. A. Rosetti acuză pe Unguri de absolutism, arătând că acea confederație dunăreană, de care se vorbea atunci atât de insistent în cercurile emigrației, este imposibilă de realizat, tocmai din cauza acestui imperialism maghiar.

²⁾ *Légendes*, p. 317—318.

³⁾ *Ibid.*, p. 342—350.

Din această alăturare de texte se poate constata cât de superioară este, atât ca limbă cât și ca versificație, versiunea publicată de Michelet. Cu siguranță că el, sau Alfred Dumesnil, a curățit versiunea transmisă de Români de impuritățile de limbă.

* * *

În « Apendicele » său Michelet n'a publicat în întregime decât « Mio-rița » și « Mihu copilul » ¹⁾. Manuscrisele lui ne dovedesc însă că a cunoscut mai multe poezii populare. Am amintit mai sus « Balaurul », trimis de C. A. Rosetti lui A. Dumesnil. Același trimite ginerelui lui Michelet traducerea baladelor « Inelul și năframa » și « Cucul și turturica », luate tot din foiletonul *Bucovinei*. Trimițând pe cea dintâi, C. A. Rosetti o însoțește de o lungă scrisoare în care își arată, în stilul său retoric, admirația pentru literatura noastră populară ²⁾.

Și de bună seamă că manuscrisele lui Michelet n'au păstrat tot. Căci foarte probabil că scrisoarea lui C. A. Rosetti, pe care o reproducem mai jos, nu se referă la nici una din poeziile amintite:

« Monsieur,

« La seule réponse que je puisse faire à votre belle lettre (que je publierai un jour, si vous me le permettez, pour faire comprendre à mes compatriotes leur propre poésie) c'est de vous envoyer la traduction d'un second chant populaire; car je sais que vous avez non seulement, comme vous le dites, l'habitude de ces poésies pour supplier à tout ce qu'elles perdent par la traduction, mais que malgré votre érudition, vous avez encore l'âme barbare.

« Eh! si je n'avais cette conviction, comment croyez-vous, que moi qui ignore complètement votre langue; moi qui sais autant que qui ce soit, l'impossibilité absolue de traduire une poésie nationale, oserai-je vous donner une traduction qui n'a rien de français et si peu de roumain?

« Dans cette seconde traduction, monsieur, j'ai pêché, et en tout, beaucoup plus que dans la première; et cependant je vous l'envoie sans même

---

¹⁾ În rezumat dă « Mărioara Florioara » de V. Alecsandri, pe care o ia din traducerea franceză a Doinelor poetului, afirmând că este întemeiată pe o veche tradiție românească (*Légendes*, p. 338—340).

Între manuscrisele lui se găsesc și fragmente lungi din « Cântarea României », trimisă probabil de același Voinescu, a cărei misterioasă origine, inventată de Bălcescu și Alecsandri, Michelet o crede (*Ibid.*, p. 356).

Tot între manuscrise aflăm și traducerea în franțuzește a « Sburătorului » lui Eliade, trimis cu siguranță pentru credința populară din el.

²⁾ Mss Carnavalet, I. 1-3. Scrisoare din 16 Sept. [1850].

faire les commentaires indispensables pour un étranger, car c'est le seul moyen que j'ai pour le moment de vous donner une petite preuve de l'estime, du respect, de l'amitié, et de l'amour que j'ai pour vous.

Le 31 Mai, 1851.

Votre dévoué serviteur
Rosetti ¹⁾

Pe lângă acestea, Michelet a mai cunoscut, în parte cel puțin, obiceiurile noastre la nuntă, a căror descriere i-o comunică, după Cantemir, același I. Voinescu. Izvorul acesta n'a mai putut fi însă utilizat, întru cât el i-a fost pus la dispoziție după apariția « Principatelor dunărene » ²⁾.

¹⁾ Mss Carnavalet, A. 4744 (5).

²⁾ Scrisoarea cu care Voinescu însoțește aceste obiceiuri (Coutume du pays roumain. Une demande en mariage) este datată 3 Oct. 1853 și în ea se amintește deja de « Principautés danubiennes ». Voinescu arată în ea că fragmentul a fost luat dintr'un extras al lui Kogălniceanu după « Descrierea Moldovei » a lui Cantemir. Voinescu a publicat scrisoarea, împreună cu fragmentul, în « Revue de l'Orient », 1854 (cf. I. RAȘCU, 32 *opere din literatura română*. București 1933, p. 89), apoi în anexe la « Les Doinas » de V. Alecsandri, traduse de el. (Ed. II-a). (Paris 1855, p. 117—127).

ION BREAZU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VARIANTELE ROMÂNEȘTI ALE SNOAVEI DESPRE FEMEIA NECREDINCIOASĂ

(DER SCHWANK VOM ALTEN HILDEBRAND)

Cercetările folklorice au luat, în ultimii zeci de ani, un avânt deosebit în țările baltice, finice și scandinave. Ele se datoresc în mare parte școlilor care s'au format în jurul « arhivelor de folklor » din țările amintite (la acestea ar trebui să adăugăm și Germania). Nici un domeniu al atât de variatelor studii folklorice n'a rămas neatins de reprezentanții acestor școli; în special poveștile și snoavele formează subiectul lor de predilecție.

Unul din cele mai frumoase studii, datorit unui om crescut în această tradiție științifică, profesorului Walter Anderson dela Universitatea din Tartu-Dorpat (Estonia), este închinat în întregime unei singure snoave. El nu cuprinde totuși mai puțin de 325 pagini ¹⁾.

Autorul a îmbrățișat răspândirea snoavei în chestiune în toate ținuturile: europene și extraeuropene, lucrând cu un enorm aparat științific și ajungând la rezultate interesante. Munca i-a fost ușurată de cercetătorii din toate țările, care i-au trimis variante și diferite lămuriri.

Anderson face, cu drept cuvânt (*op. cit.*, p. VII—VIII), reproșuri severe cercetătorilor din unele țări, pentru că lasă să se piardă comoara de literatură orală a popoarelor respective. Folkloriștii pe care îi vizează sunt mai ales cei din țările romanice: Franța, Spania, Italia și, firește, România. La redactarea materialului său — 188 de variante —, Anderson a putut studia numai două variante românești, amândouă culese de străini și publicate în limbile respective ale culegătorilor: ungurească și nemțească. Acest lucru îl și face pe Anderson să susție (p. 184), referitor la răspândirea variantelor românești, că ele se găsesc numai în Ardeal ²⁾.

---

¹⁾ WALTER ANDERSON, *Der Schwank vom alten Hildebrand. Eine vergleichende Studie*. Dorpat 1931. [Extras din] « Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) » B XXI. 1, XXIII. 1, in 8° XIV, 325 p., 7 planșe, 4 hărți.

²⁾ E adevărat că Anderson știa despre existența variantei din jud. Covurlui, publicată în revista « Ion Creangă » V (1912), p. 6 (indicată de ADOLF SCHULLERUS, *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten* (FF. Communications No. 78), Helsinki 1928. p. 71 No. 1380 III*), pe care n'a putut-o utiliza însă decât în

Atât pentru corectarea acestei şi a altor afirmaţii, cât şi pentru a răspunde apelului pe care-l face cercetătorul eston către cititori şi recenzenţi de a-i atrage atenţia asupra oricărei lacune referitoare la materialul variantelor, d-sa voind a reveni asupra lucrării, precum şi pentru a căuta să înlăturăm de deasupra capului Românilor — chiar şi mai târziu — renumele de condamnabilă neglijenţă în ce priveşte culegerea unei părţi a literaturii noastre populare —, am crezut nimerit să adresăm, prin « Arhiva de Folklor a Academiei Române », o circulară pentru culegerea acestei snoave. Prin aceasta nu făceam decât să îndeplinim un punct din programul « Arhivei » noastre, care încă dela înfiinţare şi-a propus ca « prin chestionarele sale să caute să urmărească şi probleme de un deosebit interes pentru folklorul nostru sau cel universal »¹⁾.

Trebue să mărturisim că rezultatele circularei « Arhivei de Folklor » au întrecut aşteptările noastre — cu toate că ele ar putea fi socotite de unii ca insuficiente²⁾. Trimise corespondenţilor statornici ai « Arhivei » sau intelectualilor din unele ţinuturi, circularele acestea au adus în curs de un an şi jumătate 24 de variante, fără să mai socotim răspunsuri indicând inexistenţa snoavei în chestiune³⁾, precum şi o seamă de răspunsuri aducând snoave înrudite.

În urma acestei anchete ajungem la un prim rezultat, anume: că snoava în chestiune este foarte iubită şi la Români, nu numai în Nordul Germaniei, Danemarca şi Norvegia, cum susţine Anderson (*op. cit.*, p. 185). Prin numărul variantelor noastre ajungem chiar să ne înscriem ca al doilea popor dela care s'au cules mai multe variante ale acestei snoave (întâiul fiind Germanii cu 80 de variante, iar după noi urmând Ucrainenii cu 16 variante, cărora, cum vom arăta mai jos, le-am înmulţit numărul variantelor cu două piese culese în Bucovina noastră).

Supliment (p. 318), după ce, la cererea dânsului, i-am trimis, împreună cu alte informaţii, revista în care apăruse; dar această variantă n'a mai putut fi luată în considerare la analiza comparativă generală. La p. 322, Anderson aminteşte că prin varianta moldoveană, publicată în revista citată, teritoriul de răspândire al snoavei, la Români, se măreşte considerabil.

¹⁾ *Anuarul Arhivei de Folklor* I, p. 7.

²⁾ Recensând « *Anuarul I al Arhivei de Folklor* », F. Bolte releva greutatea culegerii snoavei prin intermediul chestionarelor, despre care amintea raportul anual al « Arhivei » şi spunea că trebue să aşteptăm cu deosebită încordare rezultatul anchetei (*Zeitschrift für Volkskunde* III, p. 293-4). Din lista variantelor ce publicăm mai jos, se poate vedea că totuşi încercarea « Arhivei » a reuşit pe deplin.

³⁾ Cele mai multe informaţii despre neîntâlnirea snoavei noastre ne-au venit din părţile apusene ale ţării, anume din Banat şi judeţele Arad, Bihor şi Sălaj. Urmează Muntenia cu judeţele Muscel, Dâmboviţa, Prahova şi Ialomiţa, apoi Dobrogea şi judeţele din Sudul Basarabiei. Indicaţiile acestea corespund felului de răspândire a snoavei noastre între Români, care se poate urmări mai bine pe harta dela p. 214.

Odată în posesia unui atât de bogat material, am crezut de datoria noastră să-l studiem, pentru a încerca să lămurim anumite lucruri, care în studiul și pe hărțile lui Anderson sunt reprezentate prin semne de întrebare. Nădărdim că cercetarea noastră, fără a duce la concluzii definitive— așa de greu de atins în studiile folklorice —, va contribui într-o câtva la lămurirea propagării acestei snoave în Sud-Estul european.

Conținutul snoavei de care s'a ocupat Anderson, snoavă pe care el o numește « Der alte Hildebrand » după titlul ce poartă în vestita culegere de povești a fraților Grimm ¹⁾, a fost rezumată de el în rândurile următoare ²⁾: « O femeie necredincioasă se prefăce bolnavă și-și trimite bărbatul departe, ca să-i aducă un anumit leac. Bărbatul se întâlnește cu un om, care-l aduce acasă într'un coș mare (uneori într'un sac sau într'un snop de paie). În timpul acesta, nevasta a invitat la ea pe ibovnic. Omul cu coșul e lăsat în casă și ia parte la petrecerea ibovnicilor. La sfârșit se cântă strofe: întâi femeia, apoi ibovnicul, în sfârșit oaspele; uneori cântă și bărbatul din coș. La urmă acesta iese din coșul său și totul se termină cu o scenă de păruială » ³⁾.

¹⁾ În AARNE-THOMPSON, *The Types of the Folk-Tale*. Helsinki 1928, snoava este trecută greșit — cum susține ANDERSON, *op. cit.* p. 2 — sub No. 1360 C, iar la SCHULERUS, *op. cit.*, sub No. 1380 III*.

²⁾ Cam în acest sens a fost redactată și circulara « Arhivei » noastre.

³⁾ Având în vedere că numai două variante ale snoavei noastre au fost publicate în românește (vezi p. 199), amândouă din jud. Covurlui, dăm în extenso textul a două variante mai scurte intrate la « Arhiva de Folklor », întâia din Frățila-Vâlcea (culeasă de d-l Marin D. Nițu), a doua din Rublenița-Soroca (culeasă de d-l Mihail Grozav):

1. « O femeie își păcălea bărbatul cu altul. Satul știa, dar bărbatul ba. De câte ori vrea ca să petreacă cu gagicul ei, să prefăcea că e bolnavă, să lega la cap și zăcia c'o 'n-țăpene junghiurile și nu și-ar pricepe leacul, decât atunci când ar bea apă din Dunăre pe nemâncate.

Bărbatul ei, săracul, să ducea la Dunăre, să ia apă, ca să nu i să prăpădească nevastica.

În drumul lui era un cimpoi, care știa lucrurile cum stau și de câte ori vedea trecând omul acesta necăjit, își lua cimpoiul, să ducea la el acasă și cânta femeii bolnave și gagicului ei câte trei zile și trei nopți încheiate, cât timp făcea bărbatu-său pe drum.

În cele din urmă, nu i s'a plătit cumsecade și și-a pus în gând să spuie amăritului de bărbat. Când îl vede îi țâne calea cu cimpoiul la subțioară și-l întreabă:

— Un' te duci, mă creștine?

— Ei, mă frate-meu, am femeia bolnavă rău.

— Ce are mă?

— Nu știu, că n'are leac decât atunci, când îi aduc apă din Dunăre; cum bea, cum să face sănătoasă.

— Mă da prost ești! Nu e adevărat! De câte ori nu i-am cântat eu cu cimpoiul, când tu erai la Dunăre și femeia ta petrecea cu cutare...

— Nu să poate bă, că e bolnavă rău.

— Păi dacă nu crezi, uite iau un sac, mergem amândoi îndărăt și când om fi aproape, te vâr în el și te pui după ușă, ca să vezi și tu ce face bolnava ta.

După ce Anderson face un scurt istoric al cercetărilor despre această snoavă — amintim că ea a interesat pe folkloriști încă de pe vremea fraților Grimm, ba a inspirat și pictori, între care și pe Peter Brughel cel Tânăr —, trece la o amănunțită analiză a diferitelor variante, dintre care aproape jumătate n'au fost niciodată publicate. Se ocupă întâi de cele literare: o snoavă olandeză din secolul al XV-lea, un cântec german din veacul următor, o snoavă engleză și un joc de păpuși german din secolul al XVII-lea, o piesă spaniolă și o bilină rusă din secolul următor și în sfârșit o comedie rusească dela 1867. Trece apoi la analiza variantelor orale. După o tot atât

Zăs și făcut. Când era aproape de poartă, l-a băgat în sac și a intrat cu el la spinare și cu cimpoiul la subțaoară și îl pune după ușă. Când l-au întrebat ăia ce are în sac, el a spus că are un cojoc mare rupt și că o să-l ducă la un cojocar.

Apoi își umflă cimpoiul, așează bâzoiul (un lemn găurit pus la cimpoiul ca să sbâr-năie) și începu petrecerea.

Femeia așează masa, pune țuică, vin, iar cimpoerul cânta cu foc. După ce mai mănâncă și mai beau, femeia își ia gagicul și începe a juca chiuind:

— Radu meu la Dunăre
Zâi, să-i vie numele!...
Uiu! iu! iu! iu! iu!

Radu privea pe o găurice din sac; apoi cimpoerul răspunde și el:

— Dezlegar'ar neica sacul,
Ai să vezi puică pe dracul!

Tomnai când erau în toiul jocului, cimpoerul dezleagă sacul, ca să scoată cojocul și Radu iasă de acolo și căsună (se repede) pe nevastă-sa ș'o bate 'n lege. A udat o frânghie și toată noaptea a bătut-o cu ea, iar cimpoerul a fost pus să cânte ».

(Frățila-Vâlcea).

2. « Era un om ș'o femeie și femeia era foarte leneșă și se tot făcea bolnavă. Ea tot trimetea pe om după leacuri cine știe pe unde, dar el tot degiabă venia. Unde să-l trimiță ea mai departe? Îl trimete la Marea Neagră zicându-i că dacă va bea oleacă de apă din Mare se va ridica. Se pornește omul, merge de cale, iacă că se întâlnește cu un moșneag, cu un țuhal de cărți și moșneagul era năzdrăvan și-l întreabă, unde te duci voinice? Mă duc să aduc apă din Marea Neagră, — zice moșneagul (*sic!*), mi-i bolnavă femeia. Măi voinice, zice moșneagul, nu-i adevărat. La tine acasă femeia nu-i bolnavă, ea be cu iubitul ei; da omul zice că-i bolnavă. Atunci se pun la rămășag. Moșneagul pune capul dacă nu va găsi pe cineva în casă, iar omul să-i dea moșneagului $\frac{1}{2}$ de gospodărie. O mers ei ce-o mers, o ajuns la casă pe la cucoș.

Moșneagul o deșertat cărțile din sac și s'o vârit omul în sac, iar deasupra lui ș'o pus vreo 2-3 cărți. O luat moșneagul sacul în schinare și s'o dus la femeie și s'o rugat să-l primească să odihnească, dar femeia nu prea vrea să-l primească. Dar moșneagul spunea că pe prispă va dormi și dacă l-a primit, femeia cinste făcea cu iubitul ei, cânta și se veselia, da omul râdea în sac. Femeia l-a îmbătat pe moșneag și când a prins la chef a început a cânta: « Deslega-voi sacul și-l găsiți voi pe dracul ».

(Rublenița-Soroca).

de amănunțită analiză comparativă, ajunge la stabilirea unui text original (« Urtext ») și la următoarele concluzii (p. 279): Snoava trebuie să fi fost compusă în Franța, având, mai probabil, ca autor un jongleur și anume pe la începutul secolului al XV-lea (p. 280 și nota 1). De aici a trecut, de o parte la Spanioli și Italieni, de alta, prin Olanda, la Germani, de unde s'a răspândit apoi la Slavi. Arată pe rând cum s'au dezvoltat singuraticile redacțiuni ale diferitelor popoare. În « Supliment », după examinarea celei de a treia variante românești (p. 323), ni se spun din nou cele arătate la p. 297, anume că « pentru o stabilire mai sigură a conținutului normal și mai ales a textului normal al strofelor redacțiunii românești, nu e suficientă nici noua variantă ».

În cele următoare vom căuta să stabilim, prin analizarea variantelor intrate la « Arhiva de Folklor », « conținutul normal » al redacțiunii românești și « textul normal al strofelor » ei. Pe baza acestor date, menite să servească cercetărilor viitoare asupra acestei snoave internaționale, vom încerca să ne spunem apoi și părerea noastră asupra originii și relațiilor de înrudire ale redacțiunii românești cu redacțiunile popoarelor vecine. De asemenea vom căuta să relevăm și să lămurim întru câtva unele particularități ale variantelor noastre.

Variantele românești sunt următoarele ¹⁾:

1²⁾. *Lopadea-Ungurească, jud. Alba*. Publicată în ungurește de Lázár István, *Alsófehérvármegye magyar népe*. Nagyenyed 1896, p. 158, No. 10. Culeasă dela un Ungur și prezentată ca material unguresc. Textul românesc al versurilor este atât de stâlcit, încât, fără traducerea paralelă ungurească, sensul ar fi în parte ininteligibil. Observația aceasta, comunicată de noi, a fost înregistrată și de Anderson, la p. 325 a studiului său. Și traducerea sa germană este în mare parte greșită, lucru de altfel explicabil. Astfel versul « O móre drácu pecale » — în ungurește tradus clar: « Bár az ördög vinné el az utban » — a fost tradus de Anderson (p. 109): « Möge der Teufel unterwegs sterben »; « Colo sus mai în sus », în ungurește « Csak hangosan, még hangosabban », a fost redat în nemțește: « Nur laut, noch lauter » (p. 109, nota 1), greșit, luându-se după ungurește, iar la pagina 227 v, la analiza strofelor, și mai greșit: « Spiele uns auf », când de fapt cuvintele acestea vreau să însemneze un îndemn la joc, o întetire a salturilor jocului ibovnicilor.

2. *Bendorf, jud. Sibiu*. Publicată în nemțește de Pauline Schullerus, *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtale*, în « Archiv des

¹⁾ Vezi și harta răspândirii lor, dela p. 214.

²⁾ Cu acest număr curent vom indica în paginile care urmează variantele noastre. Numerotarea lor s'a făcut în ordinea înregistrării la « Arhiva de Folklor ». Întăile trei variante poartă aceleași numere ca în studiul lui Anderson. (Acolo ele erau precedate de semnul distinctiv pentru Români: R[omanen] R[umänen]).

Vereines für Siebenbürgische Landeskunde», Neue Folge 33 (1905), p. 552—554, No. 77, sub titlul «Des Teufels Lohn». Aici chiar şi versurile sunt date în nemţeşte. Anderson susţine (*op. cit.*, p. 203) că în această variantă ibovnicul-popă se îmbracă în haine de doctor pentru a-l îndupleca pe bărbat să plece în căutarea leacului. Noi n'am găsit aşa ceva în acest text şi credem că Anderson a atribuit din greşeală acestei variante un detaliu din altă variantă, neromânească.

3. *Oancea, jud. Covurlui*. Publicată de Ecaterina Clime, *Spuma de mare*, în revista «Ion Creangă» V (1912), p. 6—7.

Acestea sunt variantele româneşti cunoscute de Anderson. Mai cunoaştem o variantă tipărită din

4. *Jorăşti, jud. Covurlui*. Publicată de Petru Gh. Savin, *Snoave din popor* (Casa Şcoalelor. Biblioteca pentru popor, No. 30), Bucureşti 1926, p. 61—66, sub titlul «După spumă de mare». Cu foarte mici deosebiri de grafie şi de cuvinte fără importanţă, snoava aceasta a mai fost publicată de acelaşi şi în broşura «*Clăcăreşte*» (Biblioteca revistei «Ion Creangă» No. 2). Bârlad 1911. Tip. Modernă, p. 50—56.

D-l Savin a avut bunăvoinţa să ne comunice că a cules această snoavă prin anul 1903, la Jorăşti - Covurlui, dela mama d-sale, neştiutoare de carte, care spunea versurile «aşa cam în tonul cimpoiului: recitativ un vers, iar celelalte în tempo de brâu şi nu ţiu exact minte ce fel anume de melodie ca să o pot nota. Însă versurile mi s'au cântat cu o introducere cimpoească: haaadîrla, da, dîrla da: Bărbăţelu meu, etc.».

Toate variantele care urmează sunt manuscrise ale «Arhivei de Folklor a Academiei Române» şi au fost culese în anii 1932—1933 :

5. *Valea Copcii, jud. Mehedinţi*. Culeasă de d-l I. N. Dumitrescu-Bistriţa, învăţător, dela Mihai Gr. Coadă, de 39 ani. («Arhiva de Folklor», No. 296, p. 1—5).

6. *Frăţila, jud. Vâlcea*. Culeasă de d-l Marin D. Niţu, învăţător, dela D. I. Mândreaţă, de 98 ani (No. 303, p. 1—3).

7. *Bârsana, jud. Maramureş*. Culeasă de d-l Petre Lenghel, învăţător, dela Petru Borodi, de 72 ani (No. 309, p. 1—4).

8. *Cojmăneşti, jud. Mehedinţi*. Culeasă de d-l Dem. Păsărescu, învăţător, dela Iorgu Bunoiu (No. 370, p. 1—5). Se indică şi variantele unui detaliu (după ce leac pleacă bărbatul), aşa cum le-au dat alţi trei informatori, ceea ce arată că snoava are o mare circulaţie în acest sat.

9. *Tritenii-de-jos, jud. Turda*. Culeasă de d-l Pavel Dan, profesor secundar, dela Ludovica Ceclan, de 55 ani (No. 383, p. 40—41).

10. *Aluniş, jud. Olt*. Culeasă de d-l Gh. Bădescu, învăţător, dela Miţa Stan Bădescu, de 47 ani (No. 392, p. 1—7).

11. *Mogoşesti, jud. Olt*. Culeasă de d-l Ion V. Greeruş, învăţător, dela Roman St. Ciobanu, de 55 ani (No. 411, p. 1—4).

12. *Dobreni, jud. Neamț*. Culeasă de d-l Mihai Gh. Cojocaru, învățător, dela Gh. Ailenei, de 75 ani (No. 414, p. 1—4).

13. *Poiana-Mare, jud. Dolj*. Culeasă de d-l Sterie C. Enuică, învățător, dela Florian Petculescu (No. 416, p. 1—4).

14. *Rublenița, jud. Soroca*. Culeasă de d-l Mihail Grozav, elev normalist, dela Ana Ursache, de 40 ani (No. 456). Sfârșitul lipsește.

15. *Mihai-Viteazul, jud. Turda*. Culeasă de d-l A. Suciu, învățător, dela Iov Cârja, de 41 ani (No. 459, p. 1—4).

16. *Coșovenii-de-jos, jud. Dolj*. Culeasă de d-l Nicolae N. Petrescu, student în drept, dela Pătra Marin Puțoi, de 60 ani (No. 462, p. 53—56).

17. *Slobozia, jud. Neamț*. Culeasă de d-l Dumitru Darie, învățător, dela Ion Toma Lupașcu (No. 465, p. 11—15).

18. *Tăuți-Măgherauși, jud. Satu-Mare*. Culeasă de d-șoara Irina Săsăreanu, studentă în litere, dela Ana Rusu, de 62 ani (No. 467, p. 29—32). Variantă necompletă și contaminată.

19. *Orbic, jud. Neamț*. Culeasă de d-l Ioan Donisă, învățător, dela Gheorghe Cojocaru (No. 492, p. 1). Variantă foarte fragmentară, de fapt o confirmare că snoava de care e vorba în circulara primită se cunoaște în sat, plus câteva detalii (importante).

20. *Șestaci, jud. Soroca*. Comunicată de d-l Z. Bodi, notar comunal, care o știe dela mama d-sale (No. 494, p. 1—3).

21. *Ciopleni, jud. Lăpușna*. Culeasă de d-l Dumitru Roibu, dela Timoftei Roibu (No. 495, p. 1—3).

22. *Horodiște, jud. Lăpușna*¹⁾. Culeasă de d-l M. Alexeev, dela Alexei Banaga, de 18 ani (No. 496). Variantă foarte slabă²⁾.

¹⁾ Ultimele trei variante (No. 20-22) le-am primit datorită bunei voințe a d-lor P. V. Ștefănuță și Al. David, redactori ai ziarului « Cuvânt Moldovenesc » din Chișinău, cărora le mulțumim și pe această cale. În urma circularii noastre, publicate în ziarul amintit, au intrat aceste trei snoave, dintre care ultima a fost și publicată în No. dela 16 Aprilie 1933.

²⁾ Ca și variantele altor popoare, și câteva din cele românești, prezintă contaminări cu alte snoave, care tratează mai ales despre femei necredincioase. Astfel varianta 18 e contaminată cu varianta numită de Anderson (p. 303) « Unibos » (în indicatorul lui Antti Aarne având No. 1535). Contaminările găsite de Anderson apar la trei snoave ucrainiene. Contaminarea snoavei românești, culeasă de altfel în jud. Satu-Mare, deci în apropierea teritoriului locuit de Ruteni — prezintă oarecare importanță, pentru că, socotind după catalogul poveștilor românești, alcătuit de Schullerus, în care lipsește, e întâia oară când se atestă la Români.

Varianta 12 (Dobreni-Neamț) e contaminată cu snoava despre « cadavrul omorât de mai multe ori », snoavă cunoscută mai ales în Moldova.

În sfârșit varianta 9 (Triteni-Turda), e contaminată, ca și o variantă ucrainiană citată de Anderson (p. 305), cu o snoavă în care femeia bolnavă cere bărbatului să-i pregătească mâncare din escremente, apoi îl face tot pe el să le guste.

Trecem acum la o analiză a detaliilor mai importante din variantele româneşti, pe care o facem după sistemul utilizat de Anderson în lucrarea-i citată. Cercetarea noastră urmând să cuprindă tot materialul românesc, au fost luate în considerare şi cele trei variante studiate de Anderson.

Numărul normal al persoanelor este şi în variantele româneşti, aproape fără excepţie, tot patru, anume: bărbatul, nevasta, ibovnicul şi complicele bărbatului. Într-o singură variantă, fragmentară şi contaminată (18), complicele lipseşte cu totul; într'alta (8) complicii sunt doi: alături de cimpoier apare şi un toboşar, a cărui prezenţă e oarecum justificată prin sacul în care îşi poartă toba şi în care va fi ascuns bărbatul.

În 20, din cele 22 de variante româneşti, nu se indică ocupaţia bărbatului. Dat fiind însă că atmosfera în care se petrece snoava este curat ţărănească, concludem cu Anderson (*op. cit.*, p. 187—188), că bărbatul este, pretutindeni unde nu i se precizează ocupaţia, un ţaran. Ciobănia (2) poate fi şi ea socotită între ocupaţiile ţărăneşti. În varianta 1 bărbatul este însă popă. Anderson crede (p. 188—189), probabil cu drept cuvânt, că aici a avut loc o substituie a ocupaţiei amantului.

În ce priveşte numele bărbatului, el se întâlneşte abia în şase variante: avem de două ori Radu (6, 8) şi câte odată Matei (11), Nicolae (15), Avram (18) şi Ion (22). Întâlnirea numelui Radu de două ori, se datoreşte, probabil, apropierii judeţelor oltene (Vâlcea şi Mehedinţi) în care au fost culese cele două variante; din celelalte patru nume, doar Matei merită o menţiune, pentru că este un nume care personifică la Români pe omul prost, cum dovedeşte proverbul: « Fă-l de teiu — Şi-i pune numele Mateiu » şi variantele lui ¹⁾. Epitetul de « prost » şi « mutălu » pentru bărbat îl întâlnim de altfel în patru variante (4, 7, 20, 21). Mai notăm că Ion, din varianta basarabească 21, ar putea avea oarecare legătură cu variantele ucrainiene vecine, unde numele Ivan se întâlneşte de mai multe ori. Credem totuşi că acest nume, ca şi Nicolae, Avram şi Radu, sunt întâmplătoare.

Despre nevasta necredincioasă, variantele româneşti nu ne spun nimic demn de reţinut. Cele două nume: Tudorica (18) şi Eudochia (22), par absolut accidentale. Aceste variante au ținut să dea şi bărbatului şi femeii câte un nume.

O singură variantă românească (2) vorbeşte de ocupaţia ibovnicului. Având în vedere însă cele spuse mai sus, anume că bărbatul-popă din varianta 1 ar putea fi de fapt o confuzie cu ocupaţia ibovnicului, avem de fapt de două ori ibovnicul-popă. Şi, cum majoritatea variantelor studiate de Anderson (aproape 60%) arată ca ibovnic un popă, diacon sau călugăr, ceea ce l-a şi făcut pe Anderson să atribuie ibovnicului această ocupaţie şi

¹⁾ ZANNE, *Proverbele Românilor*. Vol. VI, p. 199—200.

în textul original —, e probabil că întâlnirea ibovnicului-popă nu e nici la noi întâmplătoare. E de remarcat că ibovnicul-popă nu apare decât în două variante românești, amândouă din Ardeal și cele mai demult culese.

În ce privește complicele bărbatului, ocupația lui apare în variantele românești ca foarte variată: de două ori (18, 19) indicațiile lipsesc cu totul; odată e un bărbat înșelat (13), deci un om cu experiență; de două ori un cioban (15, 21); un moș (16); un drumeț (22); un om cu carul (3) și un pescar cu căruța de pește (10). În ultimele trei cazuri e vorba de ocupații care permit mai ușor complicelui să se introducă cu sacul său în casa nevastei necredincioase. Variantele românești se arată mai puțin preocupate de problema, atât de importantă, a sacului, pe care, în general, o rezolvă destul de superficial. Ele sunt preocupate mai mult de chestiunea că în casa, probabil puțin deschisă străinilor, un muzicant va pătrunde mai ușor. Aceasta și pentru că celor doi ibovnici, care petrec, nu le lipsea decât muzica, așa cum uneori mărturisesc ei înșiși (17), sau se bucură când aud că cel ce le cere sălaş e un lăutar și se grăbesc să-l primească (4, 5, 7, 15). Într-o variantă (8), complicii sunt chiar lăutarii chemați de către nevastă, înainte de a pleca bărbatul, în vederea petrecerii cu ibovnicul. Astfel vedem apărând fie lăutari de meserie (1, 5, 6, 8, 11, 20), fie oameni cărora nu li se spune lăutari, dar care la un moment dat scot un instrument muzical și sunt gata să cânte (2, 4, 7, 9, 15, 17). De remarcat că de trei ori (5, 6, 8), se spune chiar că lăutarul e un cimpoier și că cimpoiul apare și în alte două variante (4, 7). (De șase ori mai întâlnim vioara și odată fluierul).

E interesant că, cu excepția a trei biline siberiene, a unei variante vest-ruse și a uneia malteze (Anderson, *op. cit.*, p. 198), complicele-muzicant nu apare decât în variantele românești. Adăugăm că complicele este țigan lăutar și într-o variantă ucrainiană din Bucovina, despre care Anderson nu avea cunoștință și pe care o rezumăm la pagina 212, nota 2.

Și mai interesantă este însă apariția dracului în rolul complicelui. În variantele 2, 7, 12, 17, ni se spune într'adevăr că complicele, sub formă de om sau de « om bătrân » (2), nu e altcineva decât dracul. Anderson, care a întâlnit pe dracul-complice doar în varianta românească 2 și în două variante italiene (*op. cit.*, p. 199), ne spune că acest caz este « foarte remarcabil », fără să adauge însă nimic. Trebuie să mai amintim că și atunci când complicele e dracul, și el are un instrument muzical (trei din cele patru variante cu dracul: 2, 17 — vioară, iar 7 — cimpoi).

Se impune deci concluzia, că variantele românești au socotit că cel mai potrivit complice pentru bărbatul înșelat era un lăutar. Muzicantul a fost astfel introdus în cele mai multe variante, și chiar și acolo unde complicele era dracul — sau, cum vom vedea mai jos, Păcală —, s'a avut grijă să i se dea și un instrument muzical (ciobanul din varianta 15 are și el un fluier).

Interesant e și complicele din varianta 5, în care ni se spune că « cimpoyerul era singurul Păcală ». Poate că acest nume ar trebui pus în legătură cu « păcălirea » ibovnicilor prin surpriza bărbatului ascuns în sac.

De asemenea interesant este și « moșneagul năzdrăvan » din varianta 14. Apariția omului năzdrăvan și a dracului, deci a supranaturalului, ar putea fi eventual explicată cu nevoia de a justifica faptul că acești oameni știu de departe ce se întâmplă în casa bărbatului.

În toate variantele noastre bărbatul este trimis după leac de către femeie singură. Numai în variantele 8 și 21 intervine și « baba » sau « moașa », cu care femeia s'a înțeles din vreme.

Motivul trimeriei este pretutindeni boala femeii, care e foarte rar precizată: « izdat » (5), « junghiu » (6) și « durere de cap » (20).

În ce privește ținta călătoriei bărbatului, variantele românești sunt împărțite astfel: « la mare » (1, 3, 7, 10, 14, 17, 18—luându-ne după strofe și: 4, 9, în 1 și 14 cu precizarea « Marea Neagră »); « la Dunăre » (2, 5, 6, 16); « într'un sat » (13); « prin sate » (22); « departe » (19); « pe lume » (19); neprecizată (4, 8, 9, 11, 12, 15, 21). Este foarte probabil ca Dunărea să fie o localizare românească, întâlnindu-se mai ales în județele oltene și în Sibiiul atât de apropiat; ea apare totuși și într'o variantă ucrainiană (Anderson, *op. cit.*, p. 207), unde bărbatul e trimis « dincolo de Dunăre ».

Cu toate că în cercetarea variantelor diferitelor popoare Anderson (p. 200) a găsit mai multe în care bărbatul e trimis la mare, cu totul 24, înclină să creadă ca mai originală trimiterea lui la « izvorul de leac », deși acesta intervine numai în 16 variante.

Am văzut că în majoritatea variantelor românești, bărbatul e trimis la mare. « Apa de mare » propriu zisă, ca leac după care e trimis bărbatul, apare la noi numai odată (14). De altfel și în variantele universale numai în cinci e vorba de așa ceva; încolo de tot felul de alte lucruri în legătură cu marea: nisip, sare, etc. Redacția românească n'a reținut nimic din acestea, ci a născocit ceva deosebit: « spuma de mare ». Într'adevăr, jumătate din variantele românești, adică 10 din 22, vorbesc de « spumă de mare » (3, 4, 8, 10, 12, 17, 18, 19) sau « spumă de pe mare » (7, 9). Dacă la acestea adăugăm și « măr de mare », care n'are nici un sens și probabil este o înlocuire datorită neînțelegerii cuvântului « spumă de mare », vom avea 11 variante în care se întâlnește acest leac.

Din toate variantele internaționale studiate de Anderson, spuma de mare nu se mai întâlnește decât odată, la Sârbi. Anderson (p. 323, nota 1) întâlnind-o odată și la Români (varianta 3), ține să precizeze că « nu trebuie să se uite că în românește *spuma de mare*, întocmai ca în germ. *Meerschäum*, franc. *écume de mer* și sârb. *pena morska*, nu poate însemna numai literal « Schaum des Meeres », ci înainte de toate și cunoscutul mineral ».

Credem totuși că în variantele românești — și probabil și în cea sârbească —, « spumă de mare » sau « spumă de pe mare » înseamnă doar spuma apei de mare. Pe când mineralul numit « spumă de mare », din care se fac un soi de pipe, este aproape necunoscut poporului nostru — nu l-am întâlnit decât o singură dată, într'un text semipopular (un manuscris cu rețete ¹⁾ din secolul trecut) —, în schimb « spuma de mare » cu sensul de « spuma mării » este un cuvânt frecvent și se întâlnește adeseori în descântecelor noastre ca formulă finală. Iată un exemplu:

« Șă iel să chiai,
Ca spuma di mari,
Ca roua di soari » ²⁾).

« Spuma de mare » ³⁾ sau « de pă mare » ⁴⁾ o întâlnim de altfel și în alte culegeri.

Și mai este ceva: dacă « spumă de mare » ar însemna la noi mineralul și acesta ar fi cunoscut de popor, n'ar avea rost ca bărbatul să plece în căutarea lui cu o tigvă (3, 4, 10) sau cu un ulcior (2), cu care se aduc numai lichide. Contrar celor susținute de Anderson, credem deci că « spuma de mare », ce apare în variantele românești, nu înseamnă mineralul cunoscut sub acest nume, ci spuma propriu zisă pe care o face apa de mare.

Celelalte variante românești au: « apă din Dunăre » (6), « apă tare dela Dunăre » (2) și « buruiiană de pe fundul Dunării » (5); (ne întrebăm dacă « strugurelul de mare » (1) n'ar putea fi tot o neînțelegere a cuvântului spumă de mare?); « mere de tei » (11) și « mere de plop » (21) sunt lucruri de domeniul fantaziei; nu se poate face nicio legătură însă între cele două variante, una din jud. Olt, alta din jud. Lăpușna, care amintesc de acest leac. În patru variante (13, 16, 20, 22) e vorba numai de « leac » sau « leacuri ».

În toate variantele românești, cu excepția celei contaminate (18), bărbatul este adus în casă într'un sac ⁵⁾. Complicele explică uneori ce are în el:

¹⁾ Șezătoarea X (1908), p. 60, No. 28.

²⁾ P. V. ȘTEFĂNUCĂ, *Folklor din Județul Lăpușna*. Anuarul Arhivei de Folklor II, Text 210, p. 167.

³⁾ ARTUR GOROVEI, *Descântecelor Românilor*. București 1931. p. 195.

⁴⁾ TACHE PAPAHAĞI, *Graiul și folklorul Maramureșului*. București 1928. p. 422, 438.

⁵⁾ În textul original pare să fi fost vorba de un coș de găini, complicele fiind un negustor ambulant de păsări, coș în care bărbatul putea să se ascundă foarte bine. Variantele germane au păstrat coșul, dar l-au pus în spinarea unui negustor de cornuri. În țările în care astfel de coșuri nu erau cunoscute, ele au fost înlocuite cu snopul de paie și mai ales cu sacul (Anderson, *op. cit.*, p. 199), care apare atât în variantele scandinave și engleze, cât și la Cehi, Poloni și Ucrainieni (Anderson, p. 218). Trebuie să subliniem aici că la Români sacul apare cu o consecvență surprinzătoare, el lipsind numai într'una din cele 22 de variante.

un cojoc (6), un peşte — complicele e pescar (10), cărţi (14), mărunţişuri (15), merinde (20), lână — complicele e cioban (21).

Rămăşagul, pe cinstea femeii, făcut între bărbat şi complice, se întâlneşte clar o singură dată, în varianta 14: complicele îşi va da capul, dacă nevasta va fi găsită singură, iar în cazul contrar va primi jumătate din gospodăria bărbatului. De un fel de rămăşag, mai puţin clar însă, e vorba şi în varianta 21. El se întâlneşte în mai multe variante romanice şi în cea grecească. Credem că la Români el e cu totul întâmplător. (Notăm totuşi că amândouă variantele în care l-am găsit, au fost culese în Basarabia).

Sfârşitul tragic nu se întâlneşte la noi decât în variantele 1: e omorită nevasta; 2: ibovnicii se vorbiseră cum să omoare pe bărbat; 12: bărbatul îl omoară pe ibovnic. E interesant că Anderson (p. 220) socoteşte şi pe Români între popoarele sudice la care acest sfârşit tragic e mai frecvent. La această afirmaţie îl îndemna faptul că ambele variante româneşti, pe care le cunoscuse, aveau sfârşitul tragic. Cu excepţia uneia din cele 19 variante culese prin « Arhiva de Folklor », n'am întâlnit acest desnodământ şi astfel afirmaţia lui Anderson cade.

Despre o localizare a acţiunii nu este vorba în nicio variantă românească.

În ce priveşte strofele cântate, sau mai de grabă spuse — căci melodii nu cunoaştem de loc — de personajele snoavei, în variantele româneşti ele sunt puse numai în gura femeii şi a complicelui. Ibovnicul nu apare nici-odată cântând — ca şi în toate variantele slave de altfel, afară de cele cehe (Anderson, p. 234—235). Cu bărbatul, aceasta se întâmplă o singură dată, în varianta 10¹⁾. La urmă de tot, după cântecele celorlalţi doi, bărbatul iese din sac zicând: « Bine-am venit dela mare, cu tigva 'n spinare ». Iar când îşi bate nevasta: « Hei nevastă, na spumă de mare, p'a voastă spinare ». Vom observa că aceste versuri sunt aceleaşi cu cele spuse de femeie, sau parafrazări ale lor.

Strofa nevestei o găsim în 13 variante. Dintre acestea doar una-două n'au o legătură mai strânsă cu conţinutul textului original. Astfel în varianta 8 strofa este:

« Hi, hi, hi, şi ha, ha, ha,
N'am frică de nimenea ».

Iar în varianta 5:

« Şi să joc, să joc, să joc,
C'am văzut pe dracul mort ».

Cele mai multe corespund însă motivelor textului original. Totuşi, din punct de vedere al formulării versurilor, variantele noastre sunt prea deose-

¹⁾ Varianta 22, una din cele mai slabe din variantele româneşti, nu o putem lua în considerare: versurile ei sunt fără nicio legătură cu acţiunea snoavei.

bite unele de altele pentru a putea fixa cu siguranță tipul normal al strofei românești a nevestei. E probabil că el suna cam așa:

« Mi-am trimis omu la mare ¹⁾ (3, 4, 9, 10, 17, 19)
 După spumă de pe mare, (3, 4, 9, 17, 19)
 Să mă ungă pe spinare; ²⁾ (2 ³⁾, 9, 17),
 Omoare-l dracu pe cale! » (1)

Ideea din ultimul vers e exprimată în trei variante astfel:

« Numele să-i vie, (3, 6)   Sau   « Toată lumea să mai vie,
 Trupul să-i rămâie. (3)   Numai Matei să nu vie » (11).

E probabil că la origine toate strofele au avut un vers sau două exprimând dorința ca bărbatul să nu se mai întoarcă. Cu vremea ele au fost uitate, lăsate la o parte sau înlocuite, de cele mai multe variante. Așa de ex. varianta 9 are ca ultim vers al unei strofe foarte corespunzătoare celei din strofa originală: « Să mă sărute 'n hăst c . . mare ».

Mult mai unitară decât strofa nevestei este aceea a complicei. Conținutul ei normal (Anderson, *op. cit.*, p. 245) ar fi: « O tu, care te ascunzi în coș (sac), ascultă ce se cântă aici » — după aceasta urmând, de regulă, provocarea de a bate pe ibovnici (această parte nu este sigur însă că aparține textului original). Numai două din cele 19 strofe ale variantelor noastre redau acest conținut, anume variantele 1 și 7. Cea de pe urmă într-o formă mai alterată:

« Jacul, jacul (?) cel din sac,
 Vezi betegii cum își fac »,

întâia într-o formă mai bună — firește făcând abstracție de grafia ungurească a versurilor — și cuprinzând și provocarea la bătaie:

« O vai dragce sacul meu,
 Vezi ce face betégul teu,
 Țipe sacu pe ⁴⁾ baltacu,
 Ș'apucă de betégu ».

Această strofă — cel puțin în întâile două versuri — putem să o considerăm ca strofa normală a complicei în redacțiunea românească.

¹⁾ În paranteză am însemnat numărul variantelor în care se găsesc astfel de versuri.

²⁾ Sau: « cu tigva 'n spinare » (2, 17, 19). Cuvântul « spinare » apare în șase variante, împărțite pe toate trei provinciile: Ardeal, Muntenia și Moldova. Afară de aceasta el se impunea ca o foarte bună rimă pentru « mare » și trebuie deci să fi făcut parte din tipul original românesc.

³⁾ « Mir zu reiben den Rücken » (= spinare).

⁴⁾ Probabil în loc de *ia* (baltagu).

Toate strofele celorlalte variante nu posedă nimic din motivele de mai sus, înlocuindu-le cu versurile următoare şi formând o altă redacţie a strofei compicelului:

« Deslega-voiu sacu,
Vedea-veţi pe dracu ».

Aceste versuri prezintă următoarele mici variaţii: în loc de « veţi vedea » sau « vei vedea » (pe dracu): « găsiţi » (14, 20), « vă ia » (8), « ai să dai » (de dracu) (21) şi « . . . gleich Lacht der Teufel über Euch » (2); aceasta din urmă poate avea însă şi alt sens: va râde dracul de voi, îşi va lua răsplata ¹⁾.

Variantele 5 şi 8, mai cuprind pe lângă aceste două versuri şi provocarea la bătaie, formulată astfel:

« Ia ieşi Radule din sac,
Pune mâna pe-al parmac » (8)   sau   « Mă fârtate al din sac,
Pune mâna pe-al parmac »,
Şi loveşte pe-al fârtat » (5).

În varianta 9 avem numai provocarea la bătaie:

« Ieşi din sac de după uşe,
Şi le 'nfundă c'o ţăpuşe ».

În varianta 15 găsim versurile:

« Ia cosorul dela spate,
Taie sacul jumătate ».

Singure, versurile:

« Deslega-voiu sacu,
Vedea-veţi pe dracu »

nu au aproape nici un rost. Atunci când sunt urmate de provocarea la bătaie însă, ele par să capete un anumit sens, indicând o ameninţare, un avertisment al compicelului, înainte de scena culminantă a ieşirii bărbatului ascuns în sac.

Pentru variantele româneşti nu posedăm nicio melodie a strofelor, despre care ni se spune de atâtea ori că sunt cântate. Singura indicaţie ce avem — dacă se poate numi aşa — e cea dela varianta 4, care se cântă pe melodia cimpoiului ²⁾. Acest « haadîrla, da, dîrla da » nu e lipsit de asemănare cu refrenul unei variante ruseşti (SRW 2), (Anderson, *op. cit.*, p. 262): « hoľadyrda, hoľadrà ». O amintim mai mult ca titlu de curiozitate.

¹⁾ Anderson susţine (p. 248) că strofa compicelului din această variantă (2) este « cu totul stălcită ».

²⁾ Vezi p. 200, No. 4.

Anderson (p. 261) crede că refrenele strofelor ar putea da și ele o indicație pentru cercetarea melodiilor asemănătoare sau identice. Refrenele strofelor românești sunt însă mai mult un fel de intrări în materie sau apostrofări, și un « uiu-iu » (6) sau « iu, hu, hu » (2) nu ne spun nimic. De altfel nici chiar aceste începuturi nu apar decât în câte-o singură variantă.

În baza analizei de până aici, dăm acum încercarea de reconstituire a « textului normal » al celei mai vechi redacțiuni românești și al strofelor ei:

Nevasta unui țăran e ibovnica popii; pentru a putea petrece cu el fără grijă, se preface bolnavă și spune bărbatului că nu se va însănătoși decât dacă va pleca la mare, să-i aducă spumă de mare. Bărbatul pornește în căutarea leacului cerut. În drum întâlnește un lăutar (cimpoier?), căruia-i povestește ce caută. Bănuind de ce boală suferă nevasta, acesta propune bărbatului să se întoarcă împreună acasă. În apropierea casei, lăutarul spune bărbatului să intre într'un sac, apoi cere nevastei adăpost. Aceasta, deși petrece cu ibovnicul, primește pe drumetș cu sacul său. În timpul petrecerii femeia cântă:

« Mi-am trimis omu la mare

După spumă de pe mare,

Să mă ungă pe spinare;

Omoare-l dracu pe cale! »

Omul cu sacul cântă și el:

« O vai dragă sacu meu,

Vezi ce face beteagu tău!

. . .¹⁾ sacu, ia baltagu,

Și apucă pe beteagu ».

Atunci bărbatul iese din sac și trage celor doi o bătaie bună.

De această redacțiune ar ține variantele 1, 7, 9, 15, 18 și eventual 2. Variantele acestea nu cuprind, firește, toate detaliile date mai sus. Ele se întregesc însă unele pe altele²⁾. La înglobarea în aceeași redacțiune ne-a îndemnat în mare parte împrejurarea că toate au fost culese în Transilvania (ceea ce ne-a făcut să-i dăm și numele de redacțiune transilvăneană). Acest fapt își are importanța sa deosebită, pentru că toate variantele provenind din celelalte ținuturi (Muntenia cu Oltenia, Moldova și Basarabia) au înlocuit strofa complicei cu o alta cu totul deosebită, neavând nimic a face cu strofa

¹⁾ « Țipă » (?), « svârle » (?), « taie » (?).

²⁾ Cea mai completă variantă (1) nu are « spuma de mare » — vezi și cele spuse mai sus (p. 205) despre « strugurel de mare » —, pe care o întâlnim însă în patru din cele șase variante ale acestei redacțiuni, iar ibovnicul-popă apare numai în 1 și 2.

redacţiunii întâi şi cu aceea a textului original. Această strofă, cu mici şi neînsemnate variaţii arătate mai sus, se reduce la următoarele două versuri:

« Deslega-voiu sacu,
Vedea-veţi pe dracu ».

Am numit redacţiunea care cuprinde variantele 3, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21 şi eventual 2, în care se întâlneşte această strofă: « munteano-moldoveano-basarabeana ». Nici una din variantele acestei redacţiuni nu are între personaje un popă ¹⁾.

Două variante (5 şi 8) din această a doua redacţiune, au, pe lângă noua strofă a compicelui, versurile exprimând provocarea bărbatului la bătaie ²⁾. Sunt variantele oltene, dintre care unele (5, 6, 16 şi eventual 2) se mai caracterizează şi prin faptul că bărbatul nu pleacă la mare, ci la Dunăre, după apă sau alt leac. Avem, de sigur, de a face cu o formaţie provincială, explicabilă şi prin apropierea Dunării, care eventual ar putea constitui şi o a treia redacţiune — olteană.

Să încercăm acum explicarea înlocuirii strofei compicelui în majoritatea variantelor româneşti (redacţiunea II). Cercetările noastre ne-au dus la constatarea că cele două versuri care formează această strofă sunt cunoscute în literatura noastră populară şi independent de snoava despre « femeia necredincioasă ». Într'adevăr, în mai multe culegeri de proverbe am găsit, spre surprinderea noastră, un proverb identic cu strofa compicelui din redacţiunea II. Întâia oară am întâlnit acest proverb la Anton Pann ³⁾, capitolul « Despre frică şi vitejie », unde se spune că:

« Mulţi se laudă zicând,
Deslegavoiu sacul, vedeavei pe dracul ».

La fel îl găsim la I. C. Hîntescu ⁴⁾ şi la Ispirescu ⁵⁾. Zanne ⁶⁾ ne mai dă din judeţul Putna forma (în proză): « A deslegat sacul şi a vădut pe

¹⁾ Asupra variantei 2 nu suntem pe deplin lămuriţi, din pricină că nu avem o versiune românească a ei (a fost publicată numai în nemţeşte); dacă « ... gleich lacht der Teufel über Euch » este, cum înclinăm să credem, o traducere liberă a versurilor « vedea-veţi pe dracu » — considerăm varianta 2 aparţinând redacţiunii muntene, de care, fiind culeasă în judeţul Sibiiu, e geograficeşte atât de aproape. După ibovnicul-popă, ea aparţine însă redacţiunii transilvănene.

²⁾ Ele s'ar fi putut naşte şi independent, deşi e mai probabil că sunt resturi ale strofei compicelui din redacţiunea transilvăneană.

³⁾ *Culegere de proverburî sau povestea vorbeî*. Bucureşti 1852-53. Partea III, p. 51.

⁴⁾ *Proverbele Românilor*. Sibiiu 1877. p. 165.

⁵⁾ *Dicţtori populare*, în « Revista pentru istorie », etc. Anul III (vol. V), p. 160, No. 1794.

⁶⁾ *Proverbele Românilor*, III, p. 352.

dracu »¹⁾. Observăm că proverbul trebuie să fi circulat mult în Principate, dacă într'a doua jumătate a veacului trecut a fost notat de patru culegători²⁾.

Nicăiri, absolut nicio indicație că acest proverb ar circula în legătură cu snoava noastră. Trebuie să ne punem totuși întrebarea dacă între snoavă și acest proverb există vreun raport genetic? Este sigur că textul original românesc al snoavei cu care ne ocupăm n'a cunoscut aceste versuri: dovadă redacțiunea transilvăneană, care nu le are și care din toate punctele de vedere este cea mai aproape de tipul original universal. De asemenea este foarte probabil că acest proverb a avut la bază o snoavă care-l ilustra. Chestiunea ce se pune este dacă aceasta era snoava noastră într'o redacțiune secundară în care complicele era dracul — am văzut că aceasta se întâmplă în patru variante —, redacțiune care a înlocuit strofa originală prin versurile « Deslega-voiu sacu, vedea-vei pe dracu »? Sau era o altă snoavă, necunoscută nouă, din care cea studiată de noi a luat, datorită unei eventuale asemănări a situațiilor, cele două versuri care au înlocuit strofa complicei? Nici una din aceste posibilități nu e exclusă și ar mai fi încă una, anume ca snoava noastră să fi luat proverbul în afară de orice legătură cu vreo altă snoavă.

Ceea ce a favorizat introducerea acestor două versuri în snoava noastră și răspândirea lor în atâtea variante, a fost de sigur și scurtimea, simplitatea și ușurința reținerii lor în memorie, datorită rimei facile « sacu-dracu »³⁾. Nu trebuie să uităm că, precum am amintit, într'unele variante, complicele era, sub o deghizare oarecare, însuși dracul, fără să mai amintim că nu există variantă românească în care bărbatul să fie ascuns de complice în altceva decât într'un sac. În aceste împrejurări credem că înlocuirea versurilor n'a fost așa de greu să se întâmple, nici mai ales ca noua strofă să se răspândească pe un teritoriu atât de întins ca acela din care s'au cules variantele redacțiunii II.

Anderson, cu puținele variante românești ce cunoștea, n'a putut stabili decât o singură redacțiune românească. Caracteristicile acesteia sunt cam cele pe care i le-a indicat varianta I, adică conforme celor stabilite și de noi pentru redacțiunea transilvăneană, exceptând « spuma de mare », pe care el n'o întâlnise în întâile două variante românești, pe baza cărora stabilise cuprinsul strofelor noastre tip.

¹⁾ Pe acesta îl mai găsim și la I. A. CANDREA, *Dicționar de proverbe* (« Biblioteca pentru Toți » No. 713-18), p. 103.

²⁾ D-l V. Iorgulescu ne-a comunicat că a găsit cele două versuri și într'o vrajă (« de adus iubitul ») culeasă în Drăghici, jud. Muscel.

³⁾ Pentru ușurința cu care poporul leagă aceste două cuvinte, să se compare și niște « frângurele » din GIUGLEA-VÂLSAN, *Dela Români din Serbia*. București 1913. p. 317:

« Iel se cotropia cu sacu
Și dormia până-l lua dracu ».

În prezentarea diferitelor redacţiuni şi a evoluţiei lor, Anderson (p. 297) se opreşte deodată după Ucrainieni, spunând: «Pe când până aici raportul singuraticelor redacţiuni una cu alta era cu totul vizibil şi putea fi stabilit cu o siguranţă relativ mare, intrăm de acum înainte pe un teren foarte nesigur (materialul variantelor este anume prea amestecat şi prea lacunar pentru a permite concluzii definitive). Surprinde — continuă el — că în varianta 1 bărbatul e trimis de nevasta prefăcută bolnavă la Marea Neagră (după «strugurel de mare»), în varianta 2 cel puţin la Dunăre după «apă tare». Aceasta aminteşte imediat de redacţiunea polonă şi de cea ucrainiană. Polonii şi Românii nu se învecinează etnograficeşte direct, totuşi Românii ar fi putut împrumuta foarte bine snoava dela Ucrainieni ¹⁾ (de ex. în Bucovina)».

Nu înţelegem pentru ce surprindea pe Anderson întâlnirea trimiterii la mare a bărbatului în redacţiunea românească. De asemenea nici pentru ce se pronunţă cu atâta rezervă asupra posibilităţii unui împrumut al snoavei dela Poloni sau Ucrainieni. Era doar evident că, într-o cât la Unguri şi Bulgari snoava nu e atestată, singurul popor dela care puteam s'o avem erau Ucrainenii (vom arăta mai jos pentru ce Sârbii nu puteau intra în discuţie). E adevărat însă că cele două variante româneşti pe care le cunoştea Anderson fuseseră culese în partea sudică a Ardealului, deci la o depărtare mare de teritoriile locuite de Ucrainieni. Prin cele 19 variante culese prin «Arhiva de Folklor», chestiunea se clarifică şi din acest punct de vedere. Una din cele mai curate variante transilvănene (7) a fost culeasă în judeţul Maramureş, o alta (18) în imediata lui apropiere. Tot în fostul comitat Maramureş, la Holjatin, a fost culeasă însă şi o variantă ruteană, iar o alta în comitatul vecin Bereg (Anderson, p. 168—169). Maramureşul a fost deci un ținut în care Românii au putut împrumuta cu uşurinţă snoava dela Ruteni, lucru care s'a şi întâmplat.

Al doilea ținut de împrumutare a fost Bucovina, de care amintea şi Anderson. Este adevărat că niciuna din variantele româneşti nu e de provenienţă bucovineană; de asemenea nici dintre variantele ucrainiene cunoscute lui Anderson niciuna n'a fost culeasă în Bucovina. Dar la chestionarul trimis de noi pentru culegerea snoavei, ne-au venit din Nordul Bucovinei două răspunsuri cuprinzând variante rutene ale snoavei noastre ²⁾.

¹⁾ Subt Ucrainieni trebuie să înţelegem şi pe Ruteni.

²⁾ Cea dintâi provine din Banila pe Siret (jud. Storojineţ), trimisă de d-l Arcadie St. Borşianu, învăţător (Manuscris al «Arhivei de Folklor» No. 320). Snoava a fost auzită dela Cristofor Şcraba, dogar ambulant şi Alexie Andriuc, agricultor, din spusele cărora corespondentul a alcătuit o povestire, care deşi cam liberă, păstrează multe caracteristice pe care le-am întâlnit în variantele ucrainiene. Fiind foarte lungă o rezumăm: Bărbatul se numeşte Gligore, ibovnicul este popă; nevasta, prefăcută bolnavă, trimite pe bărbat după leacuri miraculoase ca: brânză de iepure, lapte de

Unul din corespondenți amintește chiar, că a auzit că în satul Cireși, din județul Storojineț, un om cunoaște snoava în românește. Iată deci al doilea ținut în care s'a putut împrumuta snoava noastră dela Ucrainieni.

În sfârșit, al treilea ar putea fi Basarabia. Variantele noastre culese în această provincie sunt numai patru. E de remarcat că niciuna din ele nu amintește ca leac « spuma de mare » ¹⁾. Aceasta ne-ar îndritui să credem într'o împrumutare directă dela Ucrainieni. Totuși, faptul nu e probabil, căci trei din variante au ca strofă a compicelui pe cea neoriginală, despre care noi susținem că nu a putut veni decât din Muntenia—Moldova ²⁾.

lup sau ierburi de pe un munte îndepărtat. Bărbatul dă peste un vrăjitor, care-l sfătuește să caute pe lăutarul satului, un ȣigan. Acesta-l ia într'un sac și-l duce acasă, unde vede petrecerea ibovnicilor și la urmă îi bate cu făcălețul. Corespondentul mărturisește că « versurile nu le-a aflat în limba românească, de aceea le-a tradus, adaus sau modificat din cea rusească ». Chiar și în ele aflăm însă câteva elemente interesante: refrenul cântecului ibovnicului (care ca și acela al femeii n'are legătură cu snoava) este « iu-hu-hu » și « tra-la-la ». Interesante sunt versurile compicelui:

« Măi Gligore ieși din sac

Și dăi Marghioalei de hac

Făcălețul ia-l din cui

Și mai dă-i și dumnealui,

Popei una, Ghioalei două,

Păn la nouăzeci și nouă ».

În general versurile sunt foarte libere.

A doua variantă ucrainiană, fiind foarte scurtă, o dăm în întregime. Ea a fost auzită la Iucica, jud. Cernăuți, în limba ucrainiană, de d-na Leocadia Dodolschi, învățătoare în Cosmin, jud. Cernăuți (Manuscris al « Arhivei de Folklor » No. 493). Iat-o:

« O femeie se făcea bolnavă, l-a trimis pe bărbat la o moară unde numai dracii măcinau. În absența lui a venit la ea un preut. Femeia făcea mâncări da preutul cu mânila pe spate se primbla prin odaie și cânta hoțcadra, hoțcadra (tralala). Bărbatul a plecat cu un servitor. Pe drum a spus servitorul stăpânului [ce se petrece acasă]. Servitorul l-a ascuns în sac după ușa tinzii. Când s'au așezat la mâncare bărbatul cu macohonu [făcăleț cu care se freacă macul] bătea și spunea: jincu raz, popa dva, nai ne caje hoțcadra (pe femeie odată, pe popa de două ori să nu mai spue hoțcadra »).

Amândouă variantele par să aparțină redacțiunii 18 ucrainiene (Anderson, p. 296—298), unde găsim versuri aproape identice ale compicelui și numele Grigore pentru bărbat.

Pe harta noastră au fost notate: cea din Banila-Storojineț cu No. 23, cea din Iucica-Cernăuți cu No. 24.

¹⁾ Ci: « apă de mare » (14), « mere de plop » (21) și « leac » (20, 22).

²⁾ Singură varianta 14, în care bărbatul pleacă la *Marea Neagră* să aducă « apă de mare », ar fi putut suferi o influență ucrainiană. O indicație pentru o influență ucrainiană ar putea fi și « melesteul » amintit în strofa bărbatului din varianta 22, afară doar dacă pomenirea lui în niște versuri atât de libere nu e cu totul accidentală.

la tine, Taie sacul de pe dinăuntru » (în ucrainiene); « Scoate cuțitul din buzunar, Taie sacul până 'n pământ » (în poloneză ¹⁾).

Cu redacțiunea românească stau în strânsă legătură cele două variante sârbești. Anderson (p. 298) spune chiar că « n'ar fi exclus ca ele să-și aibă punctul de plecare în redacțiunea românească. Totuși, această ipoteză e mai nesigură decât cea asupra originii redacțiunii românești ». La p. 323, după ce înregistrează noua variantă românească (3), Anderson arată că « prin amintirea mării (în ea) avem un nou argument pentru raportul indicat de mine între redacțiunea românească și cea ucrainiană de o parte, cea sârbească de altă parte ». Vorbind de variantele sârbești în alt loc, Anderson le numește (p. 279) « foarte ciudate », fără să ne spună însă pentru ce le crede astfel. Cu puținele variante românești ce cunoștea el — două din Ardeal și apoi una din Sudul Moldovei —, i se va fi părut destul de greu ca împrumutul să se fi făcut dela Români la Sârbi sau viceversa. Lucrul acesta nu mai pare așa de greu acum, când am putut nota în județele oltene șapte variante, două chiar foarte aproape de Dunăre. De asemenea nici când știm că malul sârbesc al fluviului e locuit pe o mare întindere de Români, care pătrund de altfel destul de adânc și în teritoriul sârbesc propriu zis, chiar până în spre Kruševac, unde au fost notate variantele sârbești.

În aceste condiții și dat fiind numărul foarte redus de variante sârbești, abia două, precum și starea oarecum fragmentară a lor ²⁾, iar de altă parte bogăția variantelor românești — credem că putem afirma că Sârbii au împrumutat snoava dela Români. « Spuma de mare », care, prin întinsa ei răspândire la Români și neîntâlnirea ei în alte redacțiuni, trebuie privită ca o inovație românească, întâlnită o singură dată la Sârbi, pledează și ea pentru un împrumut dela noi ³⁾.

De altfel nici nu vedem de unde altundeva decât dela Români ar fi putut lua Sârbii această snoavă, var. italiene fiind departe, iar un eventual împrumut albanez neputând fi discutat din cauza sărăciei variantelor notate până acum în Peninsula Balcanică (1 albaneză, 2 sârbe).

« O cauză care a împiedicat pătrunderea snoavei la diferitele popoare mici ale Europei — spune Anderson (p. 185) —, pare să se găsească în strofele intercalate în ea, care, natural, nu sunt ușor de tradus într-o limbă

¹⁾ Recensia lui Iul. Kryżanowski în *Lud XXXI*, p. 152, arată că e vorba de un cuțit, nu de o foarfecă (de pomi), cum tradusese Anderson.

²⁾ Într'una lipsește chiar sacul în care e ascuns bărbatul, în amândouă strofa femeii, iar aceea a complicei n'are nicio legătură cu conținutul textului original.

³⁾ Din pricina numărului mic al variantelor sârbești și al conținutului lor fragmentar, nu ne este posibil să precizăm din care redacțiune; faptul că într'una din variantele sârbești ibovnicii — căci sunt doi — sunt preoți, ar putea fi o indicație pentru un împrumut din redacțiunea transilvăneană.

cu totul diferită. Să se observe — continuă el —, că din cele 188 texte, numai *cinci* sunt povestite într'o limbă neromanică, negermanică şi neslavă, anume: lituana, greaca, albaneza, ciuvaşa şi malto-araba. Aceste strofe nenorocite trebuie să fi fost cauza că povestitorii basci, celţi, letoni, fino-ugrici şi caucazieni n'au îndrăsnit să atace motivul nostru ».

Am vrea să însemnăm aici că Românii s'au aflat de fapt în situaţia celor cinci popoare amintite de Anderson, care deşi neromanice, negermanice şi neslave, au luat totuşi snoava — şi chiar cu strofe foarte asemănătoare celor din textul original; numărul acestor popoare creşte astfel la şase. Şi iată pentru ce situaţia Românilor prezintă ceva deosebit. Ei sunt romanici, dar n'au niciun popor romanic vecin, ci sunt înconjuraţi numai de neamuri străine. De aceea nici nu prea înţelegem pe Anderson pentru ce i-a socotit între romanici, odată ce n'au nicio legătură directă — singura care conta în acest caz — cu ei, şi de vreme ce snoava nu o au prin sau dela ei. De fapt Românii au fost socotiţi numai teoretic ca popor romanic, căci de câte ori aminteşte de popoarele romanice, Anderson nu numeşte decât pe Francezi, Italieni, Spanioli şi Portughezi (de ex. la p. 279, 281). În acelaşi timp nu ne tratează însă nici într'altă familie de popoare. Aceasta şi este interesant în situaţia Românilor, mai ales din punct de vedere folkloric, că nu pot fi clasati după criteriile de rasă, ci după cele de aşezare geografică. Locul Românilor rămâne între popoarele sud-est-europene, unde ei sunt singurul popor romanic; între Ucrainieni şi Slavii sudici, luând motive dela cei dintâi şi dându-le celor din urmă, cum s'a întâmplat şi în cazul snoavei noastre.

Motivul studiat de Anderson, împrumutat şi păstrat şi de Români într'o formă destul de apropiată de aceea a tipului original, a fost îmbogăţit de ei cu două inovaţii mai importante. Întâia este «spuma de mare» (ca leac după care e trimis bărbatul) — de fapt un element caracteristic al descântecelor noastre. A doua, complicele-lăutar, luat din viaţa ţăranului nostru, iubitor de cântec şi petrecere. Tot aici trebuie să mai amintim şi apariţia dracului, atât în rolul de complice, cât şi pomenit în atâtea din versurile snoavei. După concepţia ţăranului nostru, dracul este nelipsit când femeia îşi înşeală bărbatul. Astfel, modificările mai importante, aduse motivului de către Români, sunt întru totul conforme psihologiei poporului nostru, reprezentând, din acest punct de vedere, o interesantă adaptare a motivului la viaţa ţărănească.

În legătură cu răspândirea mare şi circulaţia intensă a motivului la Români, mai constatăm că el s'a păstrat în mod foarte unitar — vezi detaliul sacului (în care e ascuns bărbatul), amintit în toate variantele complete — fapt care s'ar putea explica, în parte, şi prin admirabila unitate a însăşi limbii române.

ÎNCĂ UN FOLKLORIST SAXO-ROMÂN

Folkloriștii saxo-români, despre care am vorbit în «Convorbiri Literare»¹⁾, Marlin și Schuster, au fost poeți și esteticieni; Ioan Carol Schuller a scris, ca și ei, versuri, dar a fost și erudit, filolog și istoric.

Politicește I. C. Schuller a combătut aspirațiunile românești-ardelenești; dar pentru literatura noastră, cultă și populară, avea stimă.

De curând l-am găsit corespondând cu Dr. Atanasie Șandor, profesorul dela Arad, un bărbat interesant, la care voiu reveni cândva.

I. C. Schuller îi scria în 1855 și 1856; Șandor și în 1859. Cele patru scrisori (*inedite*) urmează.

Le scot din manuscriptul academic 1015, filele 258—265.

G. BOGDAN-DUICĂ

I

Hermannstadt, 1. April 1855.
Wohlgeborener Herr,

Euer Wohlgeboren haben die Güte gehabt meinem sehr verehrten Freunde und Amtsgenossen H. Dr. P. Vaszits eine Sammlung von romanischen Volksgedichten zuzuschicken, zu welcher mein ihm geäußerten Wunsch die Aufmerksamkeit der deutschen Gelehrten auf eine bisher kaum geachtete Quelle echter Volkspoesie zu lenken Veranlassung gegeben hat.

Erlauben mir Euer Wohlgeboren Ihnen dafür meinen verbindlichsten Dank auszusprechen, und E. Wohlgeboren verehrten Namen in der Zahl derjenigen würdigen Männer nennen zu dürfen, welche so gütig sind mich in meiner Absicht eine Blumenlese romanischer Volkslieder in metrischer deutschen Uebersetzungen herauszugeben, zu unterstützen.

Das unter Kreuzband mitfolgende Werkchen: *Aus der Walachei*, bitte als ein schwaches Symbol der E[hr]baren Hochachtung entgegenzunehmen, mit welcher ich die Ehre habe zu geharren

Euer Wohlgeboren
ergebenster Diener
Johann Carl Schuller

k. k. siebenb. Statthaltereisekretär

¹⁾ Anul LXIV (1931) p. 208—21 și 604—609.

Adresa: An
den Wohlgeborenen Herrn Athanasius v. Sándor, Dr. der Medizin und
Professor an der Präparandie in
Arad.

II

Hermannstadt, 30. August 1856.

Wohlgeborener Herr,

Das unter Kreuzband mitfolgende kleine Büchlein wollen Euer Wohlgeboren gefälligst als ein kleines Symbol meines fortwährenden Dankes für die mir durch sie in meinen rumänischen Studien gewordene Unterstützung einer gütigen Aufnahme würdigen, und den Ausdruck unveränderter Hochachtung genehmigen, mit welcher ich die Ehre habe zu sein

Euer Wohlgeboren
ergebener Diener
J. K. Schuller
k. k. Schulrat

Adresa: An
den Wohlgeborenen Herrn Athanasius Sándor, Doctor der Medizin
und Direktor der griechisch-orientalischen Präparandenanstalt in
Arad.

III

Arad, den 25-ten 1859.

Euer Wohlgeboren!

Am 21-ten d. zum dritten Male wurde ich angenehm von Seite E. W. mit einem Buch « Rumänische Volkslieder » überrascht, welche E. W. aus der rum. Sprache übersetzt und erläutert haben. Die Auszeichnung gereicht es mir zur ausserordentlichen Freude. Ich bin sehr dankbar dafür.

E. W. als tief Eingeweihter in die Literatur unsrer Sprache, machen auch in diesem Buche sehr viele interessante Bemerkungen und Vergleichen in den Volkspoesien.

Es freuet mich, dass E. W. die rum. Sprache als eine wohlklingende für die Poesie anerkennen, was auch nicht zu leugnen ist; es thut mir aber leid, dass ich nicht fortgesetzt habe die Sammlung der rum. Volkslieder, die wirklich in einer grossen Menge sich im Munde des Volkes vorfinden. Schade, dass unsere Geistlichkeit und die Volkslehrer sich so wenig interessiren, die jedoch wir allein im Stande wären jene zu sammeln.

Was man immer sagen mag über die rom. Sprache, dass sie auch Fremderwörter enthält, ist sie dennoch römischen Ursprungs, dies bezeugen die meisten Wörter, Volksgebräuche. . . Aber welche Sprache besteht nur aus ihrem eigenen Elemente? europäische gewiss keine, denn die Völker haben isolirt gelebt, ohne untereinander einen Verkehr gehabt zu haben.

Ich habe lange studiert und nachgedacht über die Eigenschaften der rom. Sprache, über welche ich auch ein voluminöses Werk in Manuscript habe, welches gewiss nicht nur für Rumänen, sondern auch für Fremde die sich Kenntniss über diese Sprache sammeln wollen, viel Licht werfen dürfte; beim Studium aber der Poesie, um zur besseren Ueberzeugen (sic!) zu gelangen die Virgil's Aeneide metrisch zu übersetzen in Hexameter, und habe schon bis jetzt 9 Bücher übersetzt. Über die Art und Weise der Uebersetzung bin ich so frei E. W. aufmerksam zu machen auf die *Foia pentru minte, inima și literatura* nr. 20 u. 21; hinsichtlich mancher meiner Bemerkungen über die rom. Poesie. Dieses Werk wenn es fertig sein wird, bin ich gesonnen, wenn ich beim Leben bleibe, zur Publizität gelangen zu lassen, dann das andere Manuscript.

In der rom. Sprache sowohl in der Orthographie als Prosodie ist ein Haupterforderniss zu wissen die Ableitung der Wörter. Die Regeln der Prosodie in der rom. Sprache sind wenig und leicht begreiflich für denjenigen, der die Sprache versteht. Diese Regeln habe ich als ein Resultat meiner rom. Ergrübelung selbst zusammengestellt.

Zu bemerken ist aber, dass fast alle lateinischen poetischen Figuren kommen vor auch in der rom. Sprache, besonders die Elision und Cullision ist häufig.

Ich sage nicht, dass dies Werk (e.) opus perfectissimum sei, so dass andere in der Zukunft nichts weiter dazu geben oder ausbessern sollten. Es ist ein Werk, welches viele Lücken ausfüllt.

Wenn unser Bischof nicht so sehr krank wäre geworden wie er noch . . . ist, so wäre ich mit ihm im M(onat) May nach Hermannstadt gefahren und dann würde ich die Gelegenheit gehabt haben persönliche Bekanntschaft mit E. W. gemacht zu haben, was er (sic!) sehr Gefreut hätte ¹⁾.

IV

Arad, 24 Jänner 1857.

Euer Wohlgeboren,

Das unter Kreuzband *Über einige merkwürdige Volkssagen der Romanen* als Sylvestergabe nebst einem separaten Briefe, empfang ich mit der grössten Freude. Ich schätze ausserordentlich die Bemühungen wodurch E.

¹⁾ Din text reiese că Dr. At. Șandor nu prea știa nemțește. G. B.-D.

Wohlgeboren die romanische Poesie und Volkssagen den deutschen Literaten bekannt zu machen sich zu einer schönen Aufgabe gemacht hatten. Literatur, wie E. W. entnehmen sehr viel aus volksthümlichen traditionellen Volkssagen.

Merkwürdig sind die Kombinationen, welche E. W. über die Volksagen im Allgemeinen machen, die natürlich nur ein von allen Seiten tief denkender und gebildeter Mann im Stande ist.

Für E. W. Bemühungen kann ich nicht anders meinen Dank ausdrücken, als dass (ich) so frei bin noch andere hier beigelegten 21 Stück romanische Volkslieder entweder zum Gebrauche für den sich vorgesetzten Zwecke (sic!) oder nur zur Vermehrung Ihrer romanischen Volkslieder zu übersenden.

Nehmen E. W. sie mit jenem Wohlwollen mit welchem ich die Ehre habe mich mit der grössten Hochachtung zu zeichnen.

Euer Wohlgeboren
ergebenster Diener
Dr. Athanasius Sándor

N. B. — Tot în ziua aceasta am scris și D-lui Dor Vasiciu.

BCH Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR CU CARACTER FOLKLORIC ȘI ETNOGRAFIC PUBLICATE DE ACADEMIA ROMÂNĂ

(1877—1929)

Ca o completare a articolului «Academia Română și folklorul» («Anuarul» I, p. 1—7), am crezut potrivit să întocmim o listă a lucrărilor cu subiect folkloric și etnografic, apărute în diversele publicații și colecții ale Academiei Române, sau în editura ei, până în 1930, anul când s'a înființat «Arhiva de Folklor».

Pentru o mai ușoară orientare, dat fiind că avem un număr de 85 titluri, am clasificat lucrările în câteva capitole, iar în cadrul lor, alfabetic.

Nu s'a indicat tipografia și formatul decât la lucrările apărute independent de «Analele Academiei Române», «Discursurile de recepție» și colecția «Din viața poporului român».

Toate studiile apărute în «Anale» există și ca extrase.

S'au întrebuințat prescurtările: «Anale», pentru «Analele Academiei Române», «Ac. Rom.» pentru «Academia Română» și «Din viața pop. rom.» pentru «Din viața poporului român. Culegeri și studii».

OBICEIURI LA SĂRBĂTORI, NAȘTERE, NUNTĂ ȘI ÎNMORMÂNTARE

Fira, G. Nunta în județul Vâlcea. Cu raport. Prefață de Constantin Brăiloiu. București, 1928. 53 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XXXVII).

Marianu, S. Fl. Înmormântarea la Români. Studiu etnografic. Edițiunea Ac. Rom. București, 1892. Tip. Carol Göbl. 8° 593 p.

Marianu, S. Fl. Nascerea la Români. Studiu etnografic. Edițiunea Ac. Rom. București, 1892. Tip. Carol Göbl. 8° 441 p., 2 planșe.

Marianu, S. Fl. Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. Edițiunea Ac. Rom. București, 1890. Tip. Carol Göbl. 8° 856 p.

Marian, Sim. Fl. Sărbătorile la Români. Studiu etnografic. Vol. I—III. București, 1898—1901. Tip. Carol Göbl. I. Cărnilegile. IV, 290 p.; II. Păresimile. 2 f., 310 p.; III. Cinci-șecimea. 2 f., 346 p.

Pamfile, Tudor. Sărbătorile la Români. Crăciunul. Studiu etnografic. București, 1914. 1 f., 249 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XX).

Pamfile, Tudor. Sărbătorile la Români. Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului. Studiu etnografic. București, 1914. 1 f., 216 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XIX).

Pamfile, Tudor. Sărbătorile de vară la Români. Studiu etnografic. București, 1910. 2 f., 234 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XI).

Rădulescu-Codin, C. și D. Mihalache. Sărbătorile poporului. Cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele. Culegere din părțile Muscelului. București, 1909. 122 p. (Din viața pop. rom., VII).

Sevastos, Elena. Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. Edițiunea Ac. Rom. București, 1889. Tip. Carol Göbl. 8° VIII, 406 p.

LITERATURĂ POPULARĂ ÎN GENERAL. STUDII ȘI TEXTE. MONOGRAFII

Bartók Béla. Căntece populare românești din comitatul Bihor (Ungaria). Chansons populaires roumaines du département Bihar (Hongrie). Culese și notate de —. București, 1913. XXII, 360 p. (Din viața pop. rom., XIV).

Bud, Tit. Poezii populare din Maramureș. Adunate de —. București, 1908. 86 p. (Din viața pop. rom., III).

Ciașanu, G. F., G. Fira și C. M. Popescu. Culegere de folklor din jud. Vâlcea și împrejurimi. Cu un glosar. București, 1928. 212 p. (Din viața pop. rom., XXXV).

Fira, Gh. Căntece și hore adunate de —. Tipărite după alegerea și cu îngrijirea d-lui D. G. Kiriac. București, 1916. 120 p. (Din viața pop. rom., XXXI).

Georgescu-Tistu, N. Folklor din județul Buzău. București, 1928. 93 p., 1 hartă. (Din viața pop. rom., XXXIV).

Iarnik, Ioan Urban și Andreiu Bârseanu. Doine și strigături din Ardeal. Date la iveală de —. Edițiunea Ac. Rom. București, 1885. 8° 528 p.

Jarnik, Jean Urbain. Glossaire des chansons populaires roumaines de Transylvanie (Collection Bârsean-Jarnik). Bucarest, 1885. Impr. Dr. Ed. Grégr, Prague. 8° XVI, 324 p. 1 f.

Marian, Sim. Fl. Hore și chiuituri din Bucovina. București, 1910. IX, 182 p., 1 planșă. (Din viața pop. rom., IX).

Marmeliuc, Dimitrie. Figuri istorice românești în cântecul poporal al Românilor. Anale, Seria II. Tom. XXXVII (1914—15) Lit., p. 73—124.

Pamfile, Tudor. Căntece de țară. București, 1910. XVI, 538 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XII).

Papahagi, Tache. Graiul și folklorul Maramureșului. Prefață. Introducere. Texte. Muzică populară. Apendice. Toponimie. Onomastică. Glosar. Hartă. XXII planșe. București, 1925. LXXXIII, 240 p. (Din viața pop. rom., XXXIII).

Păsculescu, Nicolae. Literatură populară românească. Cu 30 arii notate de Gheorghe Mateiu. București, 1910. XII, 394 p. (Din viața pop. rom., V).

Părvescu, Pompiliu. Hora din Cartal. Cu arii notate de C. M. Cordoneanu. București, 1908. 195 p. (Din viața pop. rom., I).

Rădulescu-Codin, N. Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbii-Mușcelului. Cu note istorice, 24 arii populare, 162 figuri în text și unele vederi din Corbi. București, 1929. 125 p., 1 f., 5 planșe. (Din viața pop. rom., XXXIX).

Rosetti, Al. Colindele religioase la Români. Anale, Seria II. Tom. XL (1919—20) Lit., 79 p., 1 f.

Sadoveanu, Mihail. Poezia populară. Discurs de recepție, LVI. București, 1923. 36 p.

Țiplea, Alexandru. Poezii populare din Maramureș. Anale, Seria II. Tom. XXVIII (1905—6) Lit., p. 413—531.

Vasilu, Alexandru. Căntece, urături și bocete de ale poporului. Adunate de —. Însoțite de 43 arii. Notate de d-na Sofia Teodoreanu. București, 1909. XIX, 207, XXXIV p. (Din viața pop. rom., IV).

Viciu, Alexiu. Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe poporane. Culegere cu anotațiuni și glosar. București, 1914. XII, 212 p. (Din viața pop. rom., XXII).

Zamfirescu, Duiliu. Poporanismul în literatură. Cu răspuns de Titu Maiorescu. Discurs de recepție, XXXIII. București, 1909. 57 p.

POVEȘTI. LEGENDE. TRADIȚII

Dumitrașcu, N. I. Strigoii. Din credințele, datinile și povestirile poporului român. București, 1929. 26 p., 2 f. (Din viața pop. rom., XXXVIII).

Furtună, Dumitru. Cuvinte scumpe. Taclale, povestiri și legende românești. Cu un glosar la sfârșit. București, 1914. V, 144 p. (Din viața pop. rom., XXIII).

Furtună, Dumitru. Vremuri înțelepte. Povestiri și legende românești. București, 1913. VI, 93 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XV).

Marian, Sim. Fl. Legendele Maicii Domnului. Studiu folkloristic. Edițiunea Ac. Rom. București, 1904. Tip. Carol Göbl. 8° 344 p., 1 f., 1 planșe.

Rădulescu-Codin, C. Îngerul Românului. Povești și legende din popor. București, 1913. XXXI, 384 p. (Din viața pop. rom., XVII).

Rădulescu-Codin, C. Legende, tradiții și amintiri istorice. Adunate din Oltenia și din Muscel. București, 1910. 133 p., 1 f. (Din viața pop. rom., X).

Șăinénu, Lazăr. Basmelor române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ. Operă premiată și tipărită de Ac. Rom. București, 1895. Tip. Carol Göbl. 8° XIV, 1114 p.

Vasiliu, Alexandru. Povești și legende. București, 1928. 263 p., 1 planșă. (Din viața pop. rom., XXXVI).

JOCURI DE COPII. GHICITORI

Pamfile, Tudor. Jocuri de copii. Urmare la memoriile publicate în Analele Academiei Române, Tom. XXVIII și XXIX. Memoriile Secțiunii Literare. București, 1909. VI, 98 p. (Din viața pop. rom., VI).

Papahagi-Vurdună, P. N. Jocuri copilărești culese dela Românii din Macedonia. Anale, Seria II. Tom. XV (1892—93) Lit., p. 1—75.

Bogdan, Alexandru. Ritmica cântecelor de copii. Anale, Seria II. Tom. XXVIII (1905—6) Lit., p. 1—97.

Pamfile, Tudor. Jocuri de copii adunate din satul Țepu (jud. Tecuci). Anale, Seria II. Tom. XXVIII (1905—6) Lit., p. 273—412.

Pamfile, Tudor. Jocuri de copii. Memoriul al doilea. Anale, Seria II. Tom. XXIX (1906—7) Lit., p. 249—423.

Gorovei, Artur. Cimiliturile Românilor. Edițiunea Ac. Rom. București, 1898. Tip. Carol Göbl. 8° XIII, 409 p.

Pamfile, Tudor. Cimilituri românești. Introducțiune și glosar de —. București, 1908. 55 p., 1 f. (Din viața pop. rom., II).

Pascu, G. Despre cimilituri. Studiu filologic și folkloric. Partea II. Anale, Seria II. Tom. XXXIII (1910—11) Lit., p. 1—220.

Pascu, G. Cimilituri românești. Anexă la «Despre cimilituri». Anale, Seria II. Tom. XXXIII (1910—11) Lit., p. 349—382.

MITOLOGIE. COSMOGRAFIE. CREDINȚE

Cia u ș a n u, G h. F. Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă. București, 1914. XIV, 432 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XXI).

G o r o v e i, A r t u r. Credințe și superstiții ale poporului român. București, 1915. VI, 465 p. (Din viața pop. rom., XXVII).

M a r i a n, S i m. Fl. Insectele în limba, credințele și obiceiurile Românilor. Studiu folkloristic. Edițiunea Ac. Rom. București, 1903. Tip. Carol Göbl. 8° XIII, 595 p.

M a r i e n e s c u, A t. M. Cultul păgân și creștin. Tom. I. Sărbătorile și datinele romane vechie. Edițiunea Ac. Rom. București, 1884. Tip. Academiei Române. 8° VII, 447 p., 1 f.

O t e s c u, I. Credințele țăranului român despre cer și stele. Anale, Seria II. Tom. XXIX (1906—7) Lit., p. 425—512, 2 planșe.

P a m f i l e, T u d o r. Cerul și podoabele lui după credințele poporului român. Cu 11 figuri în text. București, 1915. 3 f., 201 p. (Din viața pop. rom., XXVI).

P a m f i l e, T u d o r. Diavolul învrăjbitor al lumii. După credințele poporului român. Cu 1 stampă. București, 1914. 1 f., 127 p. (Din viața pop. rom., XXV).

P a m f i l e, T u d o r. Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului. București, 1916. IV, 400 p. (Din viața pop. rom., XXIX).

P a m f i l e, T u d o r. Mitologie românească. II. Comorile. București, 1916. 2 f., 70 p. (Din viața pop. rom., XXX).

P a m f i l e, T u d o r. Mitologie românească. III. Pământul, după credințele poporului român. Publicație postumă. București, 1924. 59 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XXXII).

P a m f i l e, T u d o r. Povestea lumii de demult după credințele poporului român. București, 1913. 1 f., 187 p. (Din viața pop. rom., XVIII).

P a m f i l e, T u d o r. Văzduhul după credințele poporului român. București, 1916. 180 p., 2 f. (Din viața pop. rom., XXVIII).

MEDICINĂ POPULARĂ. DESCÂNTECE

G r i g o r i u - R i g o, G r. Medicina poporului. Memoriul I—II. Anale, Seria II. Tom. XXX (1907—8) Lit., p. 1—222, 1 f.

L e o n, N. Istoria naturală medicală a poporului român. Anale, Seria II. Tom. XXV (1902—3) Științifice, p. 171—330, 1 f.

L u p a ș c u, D i m i t r i e P. Medicina babelor. Adunare de descânțe, rețete de doftorii și vrăjitorii băbesci. Cu unu raport de Prof. I. B i a n u. Anale, Seria II. Tom. XII (1889—90) Lit., p. 1—128.

Marianu, S. Fl. Descănțețe adunate de George Săulescu. Anale, Seria II. Memorii. Tom. V (1882—83), p. 153—176.

Marianu, S. Fl. Vräji, farmece și desfaceri, adunate de —. Anale, Seria II. Tom. XV (1892—93) Lit., p. 77—172.

Pamfile, Tudor. Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român. București, 1911. 87 p. (Din viața pop. rom., XIII).

ETNOGRAFIE. INDUSTRIE CASNICĂ

Crăiniceanu, Gheorghe. Igiena țeranului român. Locuința, încălzăminte și îmbrăcăminte. Alimentațiunea în diferite regiuni ale țării și în diferite timpuri ale anului. Scriere premiată și tipărită de Ac. Rom. București, 1895. Tip. Carol Göbl. 8° 348 p., 9 planșe.

Manolescu, N. Igiena țeranului. Locuința, iluminatul și încălzitul ei. Îmbrăcăminte, încălzăminte. Alimentațiunea țeranului în deosebitele epoce ale anului și în deosebitele regiuni ale țerei. Scriere premiată și tipărită de Ac. Rom. București, 1895. Tip. Carol Göbl. 8° 363 p., 6 planșe.

Marianu, S. Fl. Chromatica poporului român. Discurs de recepțiune. Anale, Seria II. Memorii. Tom. IV (1881—82), p. 107—163.

Mehedinți, S. Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale. Discurs de recepție, XLVII. București, 1920. 31 p.

Pamfile, Tudor. Agricultură la Români. Studiu etnografic; cu un adaus despre măsurătoarea pământului și glosar. Cu 103 figuri în text. București, 1913. VII, 263 p., 1 f. (Din viața pop. rom., XVI).

Pamfile, Tudor. Industria casnică la Români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară. București, 1910. 2 f., 504 p. (Din viața pop. rom., VIII).

Pamfile, Tudor și Mihai Lupescu. Cromatica poporului român. Cu 46 figuri în text. București, 1914. 1 f., 241 p. (Din viața pop. rom., XXIV).

DIALECTELE AROMÂN, MEGLENOROMÂN ȘI ISTROROMÂN. STUDII ȘI TEXTE

Capidan, Th. Meglenoromânii. II. Literatura populară la Meglenoromâni. București, 1928. Cultura Națională. 8° 220 p. (Academia Română. Studii și cercetări, VII).

Filipescu, Teodor. Coloniile române din Bosnia. Studiu etnografic și antropogeografic. Cu 20 ilustrațiuni și o hartă etnografică. Edițiunea Ac. Rom. București, 1906. Tip. Carol Göbl. 8° 310 p., 1 f.

O b e d e n a r u, M. G. Texte macedo-române. Basme și poezii populare de la Crușova. Cu un glosar complet de Prof. I. B i a n u. Edițiunea Ac. Rom. București, 1891. Tip. Carol Göbl. 8° VII, 380 p.

P a p a h a g i, P e r. Basme aromâne și glosar. Edițiunea Ac. Rom. București, 1905. Tip. Carol Göbl. 8° XXVII, 748 p.

P a p a h a g i, P e r. Graie aromâne. Anale, Seria II. Tom. XXVII (1904—5) Lit., p. 95—259.

P a p a h a g i, P e r i c l e N. Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic. Anale, Seria II. Tom. XXV (1902—3) Lit., p. 1—267.

P u ș c a r i u, S e x t i l. Studii istroromâne. I. Texte. Anale, Seria II. Tom. XXVIII (1905—6) Lit., p. 117—182.

D I V E R S E

A r b u r e, Z a m f i r C. Basarabia în secolul XIX. Operă premiată și tipărită de Academia Română. București, 1899. Tip. Carol Göbl. 8° 790 p., 23 planșe, 4 hărți.

D a n, D i m i t r i e. Rutenii din Bucovina. Schiță etnografică. Anale, Seria II. Tom. XXXV (1912—13) Lit., p. 37—80, 1 f., 9 planșe.

H a s d e u, B. P. Dare de sêma despre cestionariul redactat pentru adunarea de obiceiuri juridice ale poporului român. Anale, Seria I. Tom. X (1877—78). Secț. II, p. 340—365.

H a s d e u, B. P. Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română. Anale, Seria II. Desbateri. Tom. VII (1884—85), p. 21—34.

I o r g a, N. Însemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folklorul românesc. Anale, Seria II. Tom. XXXIV (1911—12) Istorie, p. 1031—1042.

O l l ă n e s c u, D i m i t r i e C. Teatrul la Români. Partea I. Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice și altele. Anale, Seria II. Tom. XVIII (1895—96) Lit., p. 71—155.

BIBLIOGRAFIA FOLKLORULUI ROMÂNESC PE ANII 1931-1932

Față de bibliografia pe anul 1930, publicată în întâiul nostru Anuar (p. 125—133), inovațiile sunt foarte puține: În ce privește clasificarea materialului, am adăugat câteva capitole nouă, a căror lipsă se simțea, și anume: « Colinde, folclor religios »; « Magie, medicină populară, descântece »; « Vieța satului, psihologie populară » și « Geografie umană, păstorit ». Mai ales în acest ultim capitol au fost introduse și articole cu conținut pur etnografic.

În anul acesta am înregistrat și câteva articole apărute în ziare.

Revista « Izvorășul » n'a fost cuprinsă nici de data aceasta în « Bibliografia » noastră, pentru vechile motive. Nici cele câteva reviste care se adresează poporului, ca: « Satul », « Duminica Poporului », « Poporul Românesc », « Neamul Românesc pentru Popor », « Opaițul Satelor », n'au fost luate în considerare, materialul publicat de ele neprezentând importanță mare și de cele mai multe ori nefiind cules nici cu destulă grijă, sau cuprinzând lucruri care au mai fost publicate.

Normele și semnele au rămas cele ale bibliografiei pentru 1930. Am introdus doar două prescurtări mai importante: « Arhiva Socială » în loc de « Arhiva pentru știința și reforma socială » și « Lucr. Geogr. Cluj » în loc de « Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj ». Pentru a facilita aflarea periodicelor, după indicația volumului s'a adăugat, în paranteză, și anul calendaristic.

Recensiile (*Rec.*) și Notițele (*Notă*) s'au cules cu caractere « petit » sub publicația la care se referă și cu numele recensentului în paranteza dela sfârșit. Când publicația la care se referă recensia a apărut într'un an anterior, e dată și ea cu caractere « petit ».

Cu aceleași caractere s'au tipărit indicațiile adăugate uneori sub publicațiile dintr'al căror titlu nu se vede clar cuprinsul lor.

La culegerile de materiale, satul și județul unde s'a făcut culegerea, a fost dat, imediat după titlu, în parantezele / — /. Când această indicație lipsește, însemnează că proveniența materialului nu e amintită nicăiri în publicația respectivă.

Cea mai mare parte din revistele românești au fost despoiate de d-l Laurențiu F. Nemeș, licențiat în litere.

ION MUȘLEA

I. FOLKLORIȘTI

1. Bogdan-Duică, G. Alt folklorist saxo-român: Fr. Wilhelm Schuster. Convorbiri Literare LXIV (1931), 604—609.

2. Bogdan-Duică, G. Folkloristul saxo-român I. Marlin (1847). Convorbiri Literare LXIV (1931), 208—212.

3. Costin, Lucian. Din viața marelui folklorist Simion Florea Marian (1847—1907). Țara Fagilor I (1931), 65—68.

4. Dobos, Filaret. Simion Florea Marian. Amintiri. Țara Fagilor I (1931), 49—51.

5. Gorovei, Artur. Simion Fl. Marian. Făt-Frumos VII (1932), 217—223.

6. Gorovei, Artur. «Șezătoarea». Povestea unei reviste de folklor. Extras din Anuarul Arhivei de Folklor I. Cluj 1932. Cartea Românească. 8° 32 p.

Notă. Arhivele Olteniei XI (1932), 292 (C. Fort[unescu]).

7. Ionescu, Gavril. S. Fl. Marian și Societatea pentru cultură din Cernăuți. Făt-Frumos VII (1932), 176—180.

8. Macovei, Zaharie. Începuturi. (Pentru comemorarea celor 50 ani de activitate publicistică a d-lui Artur Gorovei). Făt-Frumos VII (1932), 243—244.

9. Măzănaieșteanu, Gaion. Simion Florea Marian și Ardealul. Țara Fagilor I (1931), 62—64.

10. Morariu, Victor. Un sfert de veac dela moartea lui S. Fl. Marian. Făt-Frumos VII (1932), 87—92.

11. Mușlea, Ion. Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842). Cluj, 1928. 8° p. 86—157.

Rec. Revista Critică V, 229—230 (G. Pascu). —Lares (Firenze) III (1932), No. 3—4, p. 147 (Mario Ruffini).

12. Rusmir, Ilie. Viața și operele lui Simion Manguica. Oravița, 1931. Editura Asociațiunii «Astra». Tip. «Progresul». 8° 28 p. (Biblioteca populară a Asociațiunii «Astra». Despărțământul județean Caraș, Oravița. No. 1). Lei 20.

13. Tempeanu, Virgil. Artur Gorovei. Cu prilejul celor 50 ani de viață literară. Făt-Frumos VII (1932), 234—236.

14. Vâlsan, G. În amintirea lui Vasile Bogrea. Societatea de mâine VIII (1931), 3—4.

Ce a însemnat V. B. pentru folklorul românesc și pentru Societatea Etnografică din Cluj.

II. DESPRE CULEGEREA FOLKLORULUI. CHESTIONARE

15. Brăiloiu, C. Societatea Compozitorilor Români. Arhiva de folklor. Boabe de Grâu II (1931), 204—219.

Rec. Revista Istorică Română II (1932), 333 (A. R[osetti]). —Adevărul Literar X (1932), No. 570, p. 4. (H. Bl.).

16. Breazu, G. Arhiva fonogramică. Boabe de Grâu III (1932), 321—347.
17. Dan, P. Preoții și folkorul. Ziarul «Unirea» (Blaj) XLII, No. 45 (5 Nov. 1932), p. 2.
18. Golopenția, Anton. Atlasul folkloric al Germaniei. Arhiva Socială X (1932), 862—866.
19. Mușlea, Ion. Academia Română și folklorul. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 1—7.
20. Mușlea, Ion. Culegeți folklor! Satul și Școala I (1931-32), No. 1, p. 9—11.
21. Mușlea, Ion. Raport anual [1931] despre activitatea Arhivei de Folklor a Academiei Române. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 251—252.
22. Teodorescu, Dem. Folklorul. Duminica Universului I (1931), 56—58.

III. DOMENIU. PRINCIPII. METODĂ. BIBLIOGRAFIE

23. Bibliografia periodicelor (1927, 1928). Folklor și etnografie. Dacoromania VI (1929—1930), 549—554.
24. Gorovei, Artur. Indice analitic și alfabetic al celor 25 de volume din revista de folklor Șezătoarea (1892—1929). Fălticeni 1931. 8° VIII, 125 p. Lei 100.
- Rec. Datina IX (1931), 153—155 (Dan Simionescu). — Revista Critică V (1931), 218 (G. Pascu).
25. Herseni, Traian. Șapte ani de cercetări monografice. Arhiva Socială X (1932), 573—587.
26. Luța, Vasile Gh. Bibliografie folklorică internațională. Junimea Literară XXI (1932), 115—119.
- Despre lucrarea «Volkskundliche Bibliographie im auftrage des Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde».
27. Mehedinți, S. Etnografia satului. (Idei dintr'o conferință). Școala și Viața II (1931), 37—38.
28. Mehedinți, S. Etnografia și pedagogia. Școala și Viața II (1931), 65—67.
29. Mușlea, Ion. Bibliografia folklorului românesc pe anul 1930. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 241—249.
30. Stoian, Stanciu. Folklor și pedagogie. Școala dela Ilfov II (1932), No. 4—5, p. 3—23.
31. Tabla de materii anii I—XVIII (1910—1930). «Neamul Românesc pentru popor» XIX (1931). Folklor, p. 275—283.

«Generalități. Poezii. Strigături. Balade. Plugușorul. Anecdote. Povești. Ghicitori. Proverbe. Obiceiuri. Legende. Graiul păsărilor. Blesteme și sarcasm. Credințe. Semnele timpului».

32. V u i a, R. Etnografie, Etnologie, Folclor. (Cu rezumat francez). Lucr. Geogr. Cluj IV (1928-29), 293—342.

Notă. Buletinul Societății de Geografie L (1931), 424 (R. C.).

IV. OBICEIURI ȘI CREDINȚE LA SĂRBĂTORI, NAȘTERE, NUNTĂ ȘI ÎNMORMÂNTARE

33. A d a m e s c u, Gh. Datinele Crăciunului. Cele Trei Crișuri XIII (1932), 103—104.

34. B u j o r e a n u, G. Credințe și obiceiuri din Basarabia. Cetatea Albă I (1931), No. 7—8, p. 16—19.

« Vrăjile fetelor din seara Anului-Nou ».

35. C a l o t e s c u, C o n s t. A. Zorile /Tismana-Gorj/. Arhivele Olteniei XI (1932), 91—93.

36. C e r c h e z, C. « Călușul » în metafizica daciană. Prietenii Istoriei Literare I (București, 1931. Tip. Române Unite), p. 264—275.

37. D a v i d e s c u, A. Crăciunul în Țara Oașului. Credințe și obiceiuri. Cele Trei Crișuri XIII (1932), 107—108.

38. D u m i t r e s c u-B i s t r i ț a, I o s i f N. Obiceiuri dela nuntă /Valea Copcii-Mehedinți/. Arhivele Olteniei XI (1932), 268—272.

39. D u m i ț r u, G h. I. Obiceiuri și credințe dela țară din Oltenia. Arhivele Olteniei XI (1932), 93—95, 272—275.

40. G e o r g e s c u, Z e n o b i a și M a r i n I. Monografia comunei Celar, jud. Romanați. Credințe și obiceiuri [la sărbători]. Zorile Romanatului V (1931), No. 3—4, p. 13—16; No. 7—8, p. 18—20.

41. G e o r g e s c u, Z e n o b i a și M a r i n I. Monografia comunei Celar, jud. Romanați. Credințe și obiceiuri. Zorile Romanatului VI (1932), No. 1—2, p. 12—16; No. 3—5, p. 14—15.

La nuntă și moarte.

42. G h e l a s e, I. I o n. Ceva din trecutul obiceiurilor Mocanilor Săceleni. Viața Săceleană II (1931), No. 7—8, p. 15—16.

43. H â r n e a, S i m i o n. Datinele și obiceiurile noastre dela Sărbătorile Paștelor (Biblioteca Populară « Comoara Vrancei », No. 5). Focșani 1931. 16° 30 p.

44. I v a n o v, E u g e n i u. Din obiceiurile Moldovenilor. Cetatea Albă I (1931), No. 6, p. 21—23.

« ...împărtășirea și petrecerea recruților înainte de pornirea lor la...satisfacerea serviciului militar ».

45. L u p u-M o r a r i u, O c t a v i a. Folclor. Strigături de nuntă /Comănești-Suceava/. Făt-Frumos VI (1931), 57.

46. M u n t e a n u-S c u l e n i, N. C. Măcinul și împrejurimile sale. Brăila [1931]. Tip. « Presa ». 8° 66 p., 1 f.

p. 63—66: Datine și obiceiuri. (Caloianul. Căinii în jujău. O leleu! o leleu! Goghiile. Nunta. Piatra Fetei. Fântâna de leac. Credințe).

47. Muşlea, Ion. Obiceiul Junilor braşoveni. Studiu de folklor. Cluj 1930. Tip. «Ardealul». 8° 74 p., 4 planşe.

Rec. «Die Kronstädter Junii» în «Kronstädter Zeitung» No. 13 din 1931 (A. Helmann). — «Studien zur Volkskunde der Siebenbürger Rumänen» în «Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt» No. 17.602 din 15 Dec. 1931 (Luise Netoliczka). Țara Bârsei III, 203—204 (I. Colan). — Lares (Firenze) III (1932), No. 3—4, p. 147 (Mario Ruffini). — «A brassói zsunok lovasjátéka» în «Debreceni Szemle» 1932. No. 7. Extras paginat 1—5, 1 planşă (Szilády Zoltán).

48. Muşlea, Ion. Un lexicon al superstiţiilor («Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens»). Societatea de Măine IX (1932), 210—211.

49. Niculescu-Varone, Gh. T. În Şcheii Braşovului. Junii şi costumul de sărbătoare al femeilor române. Cu 18 fotografii în text. Bucureşti 1932. Tip. «Dimitrie Cantemir». 8° 37 p. Lei 20.

Notă. Arhivele Olteniei XI (1932), 400 (C. D. Fort[unescu]).

50. Novacoviciu, Emilian. Sărbători băbeşti în legătură cu obiceiuri, credinţe, superstiţii adunate din popor de —. Oraviţa 1932. Tip. Iosif Kaden. 16° 35 p. Lei 10.

51. Obiceiuri şi superstiţii /jud. Buzău?/. Muguri XI (1932), No. 1—4, p. 76—77.

52. Paşca, Şt. Nume de botez în Țara Oltului. Obiceiuri şi tradiţii. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 107—115.

53. Sârbul, Ion. Obiceiuri de Anul nou. Convorbiri Literare LXV (1932), 40—51.

Cântece populare cu ariile lor.

54. Schintee, N. I. În mormântarea în satul meu /Seuca-Gorj/. Ion Maiorescu, II (1932), No. 1—2, p. 42—46.

55. Tulbure, Gh. O nuntă din Bihor. Societatea de Măine VIII (1931), 317—318, 349—350, 409—410; IX (1932), 67—68, 93, 120—121.

56. Vulpescu, Michel. Les coutumes roumaines périodiques. Paris 1927. Emile Larose. 8° 303 p.

Rec. Zeitschrift für Volkskunde (Berlin) III (1931), 208—9 (J. B[olte]). — Lares (Firenze) III (1932), No. 1, p. 93—94 (Mario Ruffini).

V. LITERATURĂ POPULARĂ ÎN GENERAL. STUDII ŞI TEXTE. MONOGRAFII

57. Andrieş, N. Ienachi Văcărescu. Origina populară a două poezii. Revista Critică VI (1932), 122—124.

«Amărată turturea». «Spune, inimioară, spune».

58. Anuarul Arhivei de Folklor al Academiei Române I. Publicat de Ion Muşlea. Cluj 1932. «Cartea Românească». 8° 2 f., 254 p., 7 planşe.

Rec. Soc. de Măine IX (1932), 182 (Ion Breazu). — Arhivele Olteniei XI (1932), 398—399 (C. D. Fort[unescu]). — Lares (Firenze) III (1932), No. 3—4, p. 145—146 (Mario Ruffini). — Zeitschrift für Volkskunde (Berlin) III (1931), 293—294 (Fritz Boehm).

59. B o g r e a, V. Musca columbacă în tradiția noastră populară și istorică (cu o paralelă romanică). Trei probleme folklorice și aspectul lor românesc. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 41—45, 47—52.

60. B r ă i l o i u, C o n s t. Despre bocetul dela Drăguș. Arhiva Socială X (1932), 280—359, 11 planșe.

61. C a p i d a n, T h e o d o r. Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra Românilor din Albania. Dacoromania VI (1929—30), 152—171.

Cântece. Basme. Nunta.

62. C a r a m a n, P e t r u. Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la Români și Slavi. Contribuție la studiul mitologiei creștine din orientul Europei. Arhiva din Iași XXXVIII (1931), 358—448.

63. C h e l c e a, I o n. Grecii în colindele noastre. Un aspect al vieții sociale la noi în trecut: Grecii negustori. Cluj 1931. «Ardealul». 8° 32 p.

64. C h e l c e a, I. Schiță monografică asupra Lujerdiului-Someș. Extras din revista «Satul și Școala». Cluj, 1932. «Ardealul». 8° 20 p., 2 planșe.

65. C i a u ș a n u, G. F., G. F i r a, și C. M. P o p e s c u. Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi. Cu un glosar. (Academia Română, Din viața poporului român, XXXV). București 1928. Cultura Națională. 8° 212 p.

Rec. Dacoromania VI (1929—30), 471—474) (Ș t. P a ș c a).

66. D e n s u s i a n u, O v i d. Limba descântecelor II. Grai și Suflet V (1931—32), 125—157.

Rec. Adevărul Literar X, (1931), 553 (J. B y c k).

67. D i a c o n u, I o n. Ținutul Vrancei. Etnografie, folklor, dialectologie. I. București, 1930.

Notă. Revista Istorică XVII (1931), 55 (N. I o r g a).

68. F l o r u, I o n S. Un copil, un sat... București 1931. Socec & Co. 8° 189 p. Lei 50.

Multe obiceiuri, credințe, literatură populară.

69. G ă z d a r u, D. Legenda Meșterului Manole. Arhiva din Iași XXXIX (1932), 88—92.

« 1. O mențiune în Spania despre legenda românească. 2. O variantă rumeliotă publicată în Italia. 3. Valoarea documentară a legendei românești ».

70. G î l c e s c u, T. Cercetări asupra graiului din Gorj. Grai și Suflet V (1931—32), 64—124.

Port, case, cântece, descântece, balade.

71. H a n e ș, P e t r e V. Poezii populare în scrisorile soldaților din vremea războiului dela 1916—1918. Prietenii Istoriei Literare I (București, 1931. Tip. Române Unite), p. 276—290.

Notă. Adevărul Literar X (1931), No. 552 (G e o r g e B a i c u l e s c u).

72. I o n e s c u-N i ș c o v, T r a i a n. Contribuții la cunoașterea Iro-zilor sau Vicleimului. Studiu de literatură comparată. Cuget Clar V (1932), 256—261.

73. I s o p e s c u, C l a u d i o. La poesia popolare romena (Estratto da « Il Giornale di Politica e di Letteratura » anno III, quad. V—VI, maggio-giugno 1927). 32 p.

Rec. Dacoromania VI (1929—30), 462—463 (Ș t. P a ș c a).

74. L a z ă r, V i c t o r. Inul și cânepa. Sfaturi date plugarilor și gospodinelor. București, 1932. Tip. Rampa. 8° 66 p. (Biblioteca de popularizare a Ministerului agriculturii și domeniilor, No. 3). Lei 7.

p. 56—66: « Cânepa în folclorul românesc ». O poveste. Credințe și obiceiuri. Strigături. Cimilituri. (Nu se indică locul de unde au fost culese sau spicuite).

75. L i c e a, I o a n. Poezia populară. Originea-vechimea. Studii și texte. Galați, 1930.

Notă. Convorbiri Literare LXIV (1931), 188 (C. G.).

76. M o l i n, R o m u l u s S. Românii din Banat. Extras din revista « Arhivele Olteniei », No. 34, 1928.

Rec. Dacoromania VI (1929—30), 426 (E. P e t r o v i c i).

77. M o r a r i u, L e c a. Pentru cântecul popular. Precizări. Junimea Literară XXI (1932), 62—69, 245—257.

78. M o r o i a n u, E l e n a. Din Ținutul Săcelelor II. Grai și Su-flet V (1931-32), 10—49.

79. M u r k o, M a t h i a s. La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XX-e siècle. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves X, 77 p., XXI planșe, Paris, Champion, 1929).

Rec. Revista Istorică Română I (1931), 81—83 (N. C a r t o j a n).

80. M u ș l e a, I o n. Brașovul în poezia populară. Țara Bârsei III (1931), 125—134.

81. M u ș l e a, I o n. Cercetări folklorice în Țara Oașului. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 117—237, 1 hartă, 6 planșe.

Rec. Zeitschrift für Volkskunde (Berlin) III (1931), 294 (F r i t z B o e h m). — Lares (Firenze) III (1932), No. 3—4, p. 146.

82. P a p a h a g i, T a c h e. Arominii. Grai-Folklor-Etnografie. Cu o introducere istorică. Curs universitar litografiat. București 1932. 8° 1 f. 213 p.

83. P o p o v i č, D u š a n J. O Haiducima II. Beograd 1931. 158 p.

Rec. Arhiva din Iași XXXIX (1932), 124—127 (M a r g a r e t a Ș t e f ă n e s c u). «...câteva asemănări dintre haiducii sârbi și cei români».

84. P o t e c a ș u, R. I o a n. Rața. Cântec bătrânesc. Mușamaua (Schimbul) /Cărpiniștea-Buzău/. Muguri XI (1931), No. 1—4, p. 73, 76.

85. P r i n s a t e și mănăstiri basarabene. Constatări și impresii dintr'o excursie [făcută de] « Graiul Nostru » Societatea studenților în filologie română București. București 1931. Tip. « Bucovina ». 8° 38 p., 1 f.

Note etnografice și (p. 30—37) câteva texte (16 cântece și o colindă).

86. R ă d u l e s c u - C o d i n, C. Literatură, tradiții, obiceiuri din Corbiu-Muscelului. (Academia Română, Din viața poporului român, XXXIX). București 1929. « Cultura Națională », 8° 126 p. 5 planșe.

Rec. Dacoromania VI (1929—30), 466—471 (Ș t. P a ș c a).

87. S a l v i n i, L. Canti popolari romeni. Lanciano 1932.

Rec. Cultura Poporului III (1932), No. 7—8—9, p. 15—17 (I l i e D u l c u).

88. Șandru, D. și F. Brînzeu. Printre ciobanii din Jina. Grai și Suflet V (1931-32), 300—350.

Și texte de literatură populară.

89. Sanielevici, H. «Miorița» sau patimile unui Zalmoxis. Adevărul Literar X (1931), No. 552—554.

Rec. Datina IX (1931), 151—152 (D. Bodin).

90. Ștefănescu, Margareta. Din trecutul Jugoslavilor și al Românilor. Despre haiduci și haiducie. Arhiva din Iași XXXVIII (1931), 51—64.

91. Teculescu, H. Pe Murăș și pe Târnave. Flori înrouate. Doine și strigături. Sighișoara 1929. Tip. Miron Neagu. 8° 207 p.

Notă. Grai și Suflet V (1931-32), 392 (O. D[ensușianu]).

92. Vasiliu, D. A. Metamorfozele în «Folklorul-romîn-nord-dunărean». Școala Română XXXVI (1931), No. 1, p. 21—26; No. 2—3, p. 35—39.

93. Vulpescu, Mihail. Cântecul popular românesc. Studiu introductiv. «O nuntă păgână în comuna Lupșanii» (jud. Ialomița). Prefață de N. Iorga. București 1930. 8° 288 p.

Rec. Arhivele Olteniei X (1931), 267 (C. D. Fortunescu). — Arhiva Socială X (1932), 763—765 (H. H. Stahl). — Revista Soc. Tinerimea Română XLVIII, No. 8, p. 33—34 (G. Talaș).

VI. BALADE

94. Blaga, Lucian. Miorița în Elveția. Ziarul «Drumul Nou» I, No. 13 (27 Maiu 1931).

95. Căntece bătrânești din Oltenia, Muntenia, Moldova și Bucovina. Culegere îngrijită de Const. Brăiloiu. București 1932. Tip. «Oltenia». 8° 151 p., 1 f. (Societatea Compozitorilor Români. Publicațiile Arhivei de Folklore IV).

96. Caraman, Petru. Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români. Partea I: Cronologizarea. Anuarul Arhivei de Folklor I (1932), 53—106.

97. Crăciunoiu, St. Cântecul gerului /Băilești-Dolj/. Ion Maiorescu I (1931), No. 6—7, p. 37—38.

98. Dumitrescu, Iosif N. Cântecul Iancului /Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni IV (1931), No. 1—2, p. 46.

99. Gheorghe Vasile. Cântec popular /Oltina-Ialomița/. Mușuri XI (1932), No. 5—7, p. 25—26.

100. Giuglea, G. Dela României din Serbia. Material folcloristic. Lucr. Geogr. Cluj IV (1928-29), 99—106.

Două balade: Cioban Costa. Călin din Bucovăț.

101. Istrătescu, Alexandrina. Epica populară din Argeș. Grai și Suflet V (1931-32), 217—299.

102. Măruță, T. D. Olean. Ion Maiorescu I (1931), No. 6—7, p. 34—37.
103. [Nicolaescu-] Plopșor. Voinicul rănit /Risipiți-Dolj/. Arhivele Olteniei XI (1932), 98.
104. Plopșor, N. Hoțu de cai /Seaca-de-Pădure-Dolj/. Arhivele Olteniei X (1931), 55—56.
105. Ștefănuță, P. Folklor din Basarabia. I. Urme din «Miorița» în codrii Orheiului /Cornova-Orhei/. II. Cîntecu Prutului /Conoștii-Noi-Lăpușna/. Viața Basarabiei I (1932), No. 12, p. 55—56.

VII. DOINE ȘI STRIGĂTURI

106. Boilă, Aureliu. Poezii populare din com. Cerbăl [-Hunedoara]. Plaiuri Hunedorene II (1931—32), No. 17—18, p. 27—28.
107. Calotescu, Const. A. Cîntece populare /Gorj/. Ion Maiorescu I (1931), No. 2, p. 18—19; No. 3, p. 34—36.
108. Cîntece (din diverse părți). Țara Fagilor I (1931), 14, 32, 46.
109. Ciobotea - Broscari, Const. I. Culegeri populare din Banat /Sasca-română - Caraș/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni V (1932), No. 1—2, p. 26—27.
110. Ciobotea, Const. Cîntece populare /Broscari-Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni V (1932), No. 7—8, p. 37.
111. Comorile satelor. (Cîntece, doine, strigături, proverbe). Adunate de Aurel Codreanu și Gh. Ștefănescu. Cu o prefață de I. Iacobescu. Craiova [1931]. Scrisul Românesc. 8° 59 p.
Rec. Viața Basarabiei I (1932), No. 4, p. 73—74 (A. T.).
112. Diaconu, Ion. Folklor din Rîmnicul-Sărat. Milcovia II (1931), 39—43.
113. Diaconu, Ion. Texte folklorice din Rîmnicul-Sărat. Milcovia II (1931), 248—255.
114. Doina și chiuituri adunate din gura poporului de «Siminic». Ediția II-a. Cluj 1932. Editura Alexandru Anca. 16° 24 p. Lei 15.
Fără nicio indicație a locului culegerii.
115. Dumitrescu - Bistrița, Iosif N. Cîntece poporane din Mehedinți și Dolj. Arhivele Olteniei XI (1932), 96.
116. Dumitrescu, Iosif N. Cîntece populare /Marman-Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni V (1932), No. 7—8, p. 38.
117. Dumitrescu, Iosif N. Poezii populare. Din cîntecele celor bătrâni /Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni IV (1931), No. 1—2, p. 46—47.
118. Dumitrescu, Iosif N. Strigături din Mehedinți. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni IV (1931), No. 3—4, p. 33.

119. Folklor. Căntece. Strigături /Săcele - Braşov/. Viaţa Săceleană II (1931), No. 1—2, p. 27; No. 3—4, p. 28; No. 7—8, p. 32—33.
120. Grobeiu, Andreiu şi Vladimir Diaconiţa-Poiana. 1070 chiuituri ale Chioarului. Volumul I. Şomcuta-Mare 1931. Editura «Mercur». 16° 128 p. (Biblioteca «Chioarul» No. 4). Lei 10.
121. Ionescu, Gavril. Căntece şi strigături din judeţul Suceava. Date la iveală de —. Prefaţa de Dr. Victor Morariu. Suceava 1932. Tip. «Română». 16° VIII, 50 p. Lei 10.
122. Ionişor, George. Cântec poporan /Vâlcea/. Ion Maiorescu II (1932), No. 9—10, p. 39.
123. Iroaie, Petru. Folclor /Mitocul Adâncatei - Dorohoi/. Făt-Frumos VI (1931), 26.
124. Lenghel, P. Căntece /Onceşti - Maramurăş; Bârsana - Maramurăş/. Viaţa Şcolară V (1931), No. 10—11, p. 18—19.
125. Lupu - Morariu, Octavia. Căntece populare /Comăneşti - Suceava/. Făt-Frumos VII (1932), 242—243.
126. Madan, Gh. Căntece de codru /De pe Valea Culei, judeţul Orhei/. Viaţa Basarabiei I (1932), No. 7, p. 58.
127. Madan, Gh. Căntece dela codru /Truşeni-Lăpuşna/. Viaţa Basarabiei I (1932), No. 5, p. 70.
128. Madan, Gh. Căntece populare de pe vremea Ruşilor /Truşeni-Lăpuşna/. Viaţa Basarabiei I (1932), No. 1, p. 54.
129. Nemet, Valeria. Căntece populare din comuna Ghelar [-Hunedoara]. Plaiuri Hunedorene I (1930—31), No. 1, p. 27.
130. Pop, Octavian I. Doine şi colinzi culese şi prelucrate pentru cor mixt cu solo de sopran, bariton, etc. Cluj [1932]. Lito Schildkraut. 8° 2 f., 48 p., 1 f.
- Din Ardeal. Numai unele sunt populare.
131. Popa, T. Căntece de război /Ungheni-Basarabia/. Viaţa Basarabiei I (1932), No. 5, p. 70.
132. Popescu, Adrian Em. Căntece /Miluta - Mehedinţi/. Revista Asoc. Înv. Mehedinţeni IV (1931), No. 3—4, p. 33.
133. Pricopie, Mihail. Căntece despre «Moscali». Viaţa Basarabiei I (1932), No. 5, p. 70.
134. Săcărin, I. Cântec soldăţesc. Cântecul mobilizării /Viaşi-Mehedinţi/. Revista Asoc. Înv. Mehedinţeni IV (1931), No. 5—6, p. 43—44.
135. Simcelescu, M. D. Cântecul poporan al vremii /Zegaia-Mehedinţi/. Arhivele Olteniei XI (1932), 95.
136. Stănescu, N. Macovei. Cântecul iubitei. Cântec. ¹Muguri XI (1932), No. 1—4, p. 73, 74.
137. Stănescu, N. R. Dor de codru. Blestemul iubitei părăsite /Lopătari-Buzău/. Muguri XI (1932), No. 1—4, p. 71—72.

138. Ștefănuță, P. Folklor din Basarabia. III. Urătura păharului /Cățăleni-Lăpușna/. Viața Basarabiei I (1932), No. 12, p. 56.

139. Surugiu, Const. Poezii populare /Goești Lungani-Iași/. Anuarul Școalei Normale de Învățători « Vasile Lupu » din Iași pe anul școlar 1929—1930. Iași 1931. Viața Românească. 8° p. 128—130.

140. Tașcă, Smaranda. Strigături la horă /Alamor - Sibiu/. Cuget Clar IV (1931), 253.

141. Tuțescu, Șt. St. Căntece din popor /Oltenia/. Arhivele Olteniei X (1931), 54.

142. Turai, Gh. Strigături. Cântec /Fânt. Domnească-Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni V (1932), No. 1—2, p. 26.

VIII. COLINDE. FOLKLOR RELIGIOS

143. Colinde și cântece de stea. Culegere îngrijită de Const. Brăiloiu. București 1931. Tip. « Oltenia ». 8° VIII, 67 p., 2 f. (Publicațiile Academiei de Muzică religioasă a Sf. Patriarhii Ortodoxe Române I).

Rec. Ziarul « Cuvântul » 17 Octomvrie 1932. Folklor și știință muzicală (I. D. Petrescu).

144. Dobrescu, Nicolae. [Trei] Colinde de Crăciun /Popești-R.-Sărat/. Muguri XI (1932), No. 8—9, p. 28.

145. Drăgoi, Sabin V. 303 Colinde cu text și melodie. Craiova [1930]. Scrisul Românesc. 8° L, 265 p.

Rec. Revista Istorică XVII (1931), 235—240 (N. Iorga). — Vierteljahrsschrift des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde 54 Jahrg. (1931), 353—354 (Gottlieb Brandsch). — Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft XXV (1931), 316—317 (Vasile Gh. Luța).

146. Gheorghe, Vasile. Colinde /Oltina-Ialomița/. Muguri XI (1932), No. 8—9, p. 27.

147. Inculeț, Th. Povestea lui Dumnezeu /Tașlic-Cetatea Albă/. Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău XXI (1931), 513—515.

148. Roșu, D. V. [Trei] Căntece de stea /Corcova-Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni IV (1931), No. 9—10, p. 37.

IX. POVEȘTI. LEGENDE. TRADIȚII. SNOAVE

149. Boutière, Jean. La vie et l'oeuvre de Ion Creangă 1837—1889. Paris 1930. Librairie universitaire J. Gamber. 8°, XXXI, 254 p.

Rec. Revista Critică V (1931), 133—141 (Gr. Gr. Scorpan). — Revista Istorică Română I (1931), 310—312 (N. Cartoian).

150. Creangă, Ion. Contes populaires de Roumanie (Povești). Traduction et notes par Stanciu Stoian et Ode de Chateaufvieux Lebel. Paris 1931. Maisonneuve Frères. 8° XVII, 249 p., 30 fr.

Rec. Școala și Viața III (1932), 154—156 (Alexandru Petre). — Zeitschrift für Volkskunde (Berlin) III (1931), 299 (J. B[olte]).

151. Dumitrașcu, N. I. Cine a albit pe dracu? Povestiri, snoave și legende românești. Culese de —. Arad 1932. Editura Librăriei Diece-zane. 16° 63 p. (Biblioteca « Semănătorul » No. 184).

152. Gaster, Moses. Poveste de folos. Studiu comparativ. Arhiva din Iași XXXVIII (1931), 459—470.

Text și studiu al unor povești cu fond religios, găsite într'un manuscris din anii 1709—1720.

153. Giese, W. Zur Morphologie der Märchen der Romanen. Palma de Mallorca 1929. 8° 43 p.

Notă. Grai și Suflet V (1931-32), 391.

154. Gorovei, Artur. Variante la « Ivan Turbincă ». Povestea lui Ion Creangă. Convorbiri Literare LXIV (1931), 677—682.

155. Iroaie, Petru. Drăguș la Căuș /Mitocul Adâncatei-Dorohoiu/. Făt-Frumos VII (1932), 32—35.

156. Iroaie, Petru. Păcatul popii /Mitocul Adâncatei-Dorohoiu/. Făt-Frumos VI (1931), 57—58.

157. Iroaie, Petru. Vodă de prin lobodă /Mitocul Adâncatei-Dorohoiu/. Făt-Frumos VI (1931), 212—214.

158. Ispirescu, P. Legende sau basmele Românilor adunate din gura poporului. Ediție comentată de N. Cartojan. Craiova 1932. Edit. « Scrisul Românesc ». 8° 264 p., 1. f., 4 planșe. (Clasicii Români Comentăți). Lei 60.

Cu o amănunțită introducere (p. 4—49) tratând despre basm în general și cele culese de I. în special. Biografia lui I.

159. Lupul și jema (poveste basarabeană). /Ciulucani-Bălți/. Învățămintul Primar VIII (1931), No. 15, p. 9—10.

160. Mateescu, Neculai. Legende Românilor /Neamț și Putna/. Arhiva din Iași XXXVIII (1931), 295—309.

Texte. Legenda ursului. Împăratul broaștelor. Sân-Petru și cucu. Ciocărlia. Crinul. Lăcrămioarele. Iașii. Bourenii.

161. Milici, Constantin. Omul cu găina de pomană. Poveste /Bucovina?/. Țara Fagilor I (1931), 30—31.

162. Milici, C. Sărăcia, sf. Petru și Moartea. Poveste /Soloneț-Suceava?/. Țara Fagilor I (1931), 43—45.

163. Morariu, Leca. De-ale Cirebirilor. Texte istroromâne din Birdo, Sucodru și Grobnic. Codrul Cosminului VII (1931-32), 451—464. 9 povești și legende.

164. Tașcă, Smaranda. Legenda ciobanilor dela Ocna-Sibiu-lui /Alamor-Sibiu/. Cuget Clar IV (1931), 253.

X. ALTE GENURI DE LITERATURĂ POPULARĂ (BOCETE, CIMILITURI, PROVERBE, JOCURI COPILĂREȘTI, ETC.)

165. Calotescu, Const. A. Bocet /Tismana-Gorj/. Ion Maiorescu I (1931), No. 4—5, p. 22—23.

166. Calotescu, Const. A. Bocete /Tismana - Gorj/. Ion Maiorescu II (1932), No. 1—2, p. 47.

167. Christu, Vasile, N. Materiale folklorice din regiunea Giurmaiei de Sus. Graiul Românesc VI (1932), 37—54.

« I. Expresii și locuțiuni proverbiale. II. Binecuvântări. III. Blestemuri. IV. Epitete și porecle ».

168. Ciobotea, Const. Proverbe, locuțiuni, idiotisme, frământări de limbă /Broscari-Mehedinți/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni V (1932), No. 7—8, p. 38; No. 9, p. 22.

169. Ghicitori. Țara Fagilor I (1931), 14, 32, 47.

170. Hossu-Longin, Pompeiu. Cântec de leagăn /Tămășești-Sălaj/. Țara Fagilor I (1931), 45—46.

171. Morariu, Leca. Cimilituri /Bucovina/. Făt-Frumos VI (1931), 120.

172. Morariu, Leca. Cimilituri /Bucovina și Moldova/. Făt-Frumos VII (1932), 278.

XI. MAGIE. MEDICINĂ POPULARĂ. DESCÂNTECE

173. Bărcăcilă, Al. Băile Herculane în epoca romană și credințele populare de azi. Cu 20 figuri. (Extras din « Revista Științelor Medicale », No. 10 (1932). București 1932. Tip. « Cultura ». 8° 28 p. Lei 40.

174. Bogatyrev, P. Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathique. Paris 1929. H. Champion. 8° 162 p.

Notă. Grai și Sufler V (1931-32), 204—205 (O. D[ensușianu]).

175. Bologa, Valeriu L. Institutul de Istoria Medicinii, Farmaciei și de Folklor medical din Cluj. Boabe de Grâu III (1932), 205—225.

176. Calotescu, Const. A. Descântec cu sare /Risipiți-Dolj/. Ion Maiorescu I (1931), No. 4—5, p. 22.

177. Cristescu, Ștefania. Practica magică a descântecului de « strâns » în satul Cornova. Arhiva Socială X (1932), 371—380.

178. Dragomirescu T. Iacov. Descânțece. De bube dulci. De năjit /Gura Nișcovului-Buzău/. Muguri XI (1932), No. 1—4, p. 74.

179. Dumitrescu-Bistrița, Iosif N. Descântec « de plămădit » /Valea Copcii-Mehedinți/. Arhivele Olteniei X (1931), 53.

180. Dumitrescu-Bistrița, Iosif N. Descântec de scârbă /Valea Copcii-Mehedinți/. Arhivele Olteniei XI (1932), 97.

181. Florea, Ioan S. Descânțece /Brădești-Dolj/. Arhivele Olteniei XI (1932), 97—98, 275—276.

« De vetrice, de isdat, pe scrisă, de dragoste ».

182. Gheorghe, Vasile. Descânțece. Contra celor ce iau mana vacilor. De deochi. De năjit /Oltina-Ialomița/. Muguri XI (1932), No. 5—7, p. 26—27.

183. Gorovei, Artur. Descânțecele Românilor. Studiu de folklor. București 1931. 8° 423 p. (Academia Română. Din viața poporului român XL).

Rec. Arhivele Olteniei X (1931), 470—471 (C. D. Fortunescu). — Revista Istorică XVII (1932), 45—46 (N. Iorga). — Lares (Firenze) III (1932), No. 1, p. 92—93 (Mario Ruffini).

184. Ioanovici, Dochia. Considerații statistice asupra vrăjitoriei satului Runcu. Arhiva Socială X (1932), 360—370.

185. Mircea, Maura. Descântec de gălci /Ustia-Orheiu/. Revista Asoc. Înv. Mehedințeni IV (1931), No. 1—2, p. 47.

186. Resmeritză, Alex. Quelques noms des anciennes pratiques de guérison chez les Roumains. Turnu-Severin 1932. Tip. Minerva. 8° 20 p., 1 f.

187. Schintee, N. I. Descântecul în satul meu /Seuca-Gorj/. Ion Maiorescu II (1932), No. 3—4, p. 44—48.

188. Șopoteanu, Filip. Despre descânțece. Descânțece /Slobozia-Cet. Albă/. Cetatea Albă II (1932), No. 3, p. 9—12.

189. Vaian, Dr. L. Cel dintâi istoriograf medical român. Însemnări de medicină și de folclor ale principelui Dimitrie Cantemir. România Medicală X (1932), 191—194, 213—216.

190. Vasiliu, Al. Descânțece din Huniedoara. Grai și Suflet V (1931—32), 50—63.

XII. ARTĂ POPULARĂ. PORT. MUZEE

191. Bernea, Ernest. Muzeul de etnografie din Paris. Societatea de Măine VIII (1931), 315—316.

192. [Constante, Lena]. Iconarul Savu Moga. Boabe de Grâu III (1932), 586—588.

193. Constantinescu, Mac. Ceramica populară. (Ceramica din Drăguș, jud. Făgăraș, și atelierele de olărie din Corund, jud. Odorhei). Arhiva Socială X (1932), 405—412, 19 planșe.

194. Gorovei, Artur. L'ornementation des oeufs de Pâques chez les Roumains. Art Populaire. Travaux... du I-er congrès international des arts populaires Prague 1928. Paris 1931. Tome II, p. 116—121. Planche 76.

195. Morariu, Tiberiu. Civilizația noastră populară și muzeele etnografice. Extras din revista Natura. București [1931]. Tip. « Bucovina ». 8° 10 p.

196. Mușlea, Ion. La peinture sur verre chez les Roumains de Transylvanie. Art Populaire. Travaux... du I-er congrès international des arts populaires Prague 1928. Paris 1931. Tome II, 113—116. Planche 77—78.
197. Muzeele școlare. Școala și Viața II (1931), 294—299.
198. Netoliczka, L. Muzeul Etnografic al Ardealului din Cluj. Boabe de Grâu II (1931), 245—254.
199. Papahagi, Tache. Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine). București 1928—1930. Socec & Co. Tom. I—II.
- Rec. Lares* (Firenze) III (1932), No. 1, p. 93 (Mario Ruffini).
200. Ruffini, Mario. Contributo alla bibliografia sull'arte popolare romena. *Lares* (Firenze) III (1932), No. 3—4, p. 141—145.
201. Ruffini, M. Il Museo etnografico di Cluj—Romania (con illustrazioni). *Lares* (Firenze) II (1931), No. 3, p. 24—28.
202. Sachelarie, Corneliu. Monografia comunei Târgul-Gârcinov (Muscel). Capitolul IX. Portul sau îmbrăcămintea sătenilor. *Muscelul Nostru* III (1931), No. 8, p. 21—23.
203. Șerban, Gh. Portul Țării Oltului /Lisa/. Însemnări pentru cine se interesează de aceasta. *Învățământul Primar* VIII (1931), No. 19, p. 2—10; IX (1932), No. 1, p. 3—5.
204. Simionescu, I. Muzeetnografice la sate. Satul și Școala I (1931), No. 1, p. 6—7.
205. Șirato, Fr. Muzeul de Artă Națională Carol I. Boabe de Grâu III (1932), 74—87.
206. Stroe-Militaru, Al. Portul glugii în regiunea Săcelelor [jud. Brașov]. *Viața Săceleană* III (1932), 62—64.
207. Tzigara-Samurcaș, Al. Inaugurarea Muzeului de Artă Națională. *Convorbiri Literare* LXIV (1931), 758—769.
208. Tzigara-Samurcaș, Al. L'art paysan en Roumanie. Art Populaire. Travaux... du I-er congrès international des arts populaires Prague 1928. Paris 1931. Tome II, p. 122—125. Planche 72—75.
- Rec. Arhivele Olteniei* X (1931), 476—477 (C. D. Fortunesco).
209. Viski, Károly de. Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie. Budapest 1931.
- Rec. Convorbiri Literare* LXIV (1931), 666—667. (Al. T[zigara]-S[amurcaș]. — *Ungarische Jahrbücher* XII (1932), 161 (I).
210. Vornicu, Gh. Maramurașul și Muzeul etnografic maramurașan. (Cu rezumat francez și 10 planșe). *Lucr. Geogr. Cluj* IV (1928-29), 353—382.

XIII. MUZICĂ POPULARĂ ȘI COREOGRAFIE

211. Beu, Octavian. Compozitorul Carol Miculi. *Societatea de Măine* VIII (1931), No. 18, p. 347—348.
- Rec. Făt-Frumos* VII (1932), 283—284 (Leca Morariu).

212. Beu, Octavian. Muzica românească în Ardeal. Compozitorul Tiberiu Brediceanu. Societatea de Măine IX (1932), 9—10.

213. Breazul, G. Muzica populară românească. Gândirea XI (1931), 193—200.

214. Breazul, G. Muzica populară și copilul. Conferință. Școala Română XXXVI (1931), No. 4, p. 3—10; No. 5—6, p. 22—28.

215. Brediceanu, Tiberius. Historique et état actuel des recherches sur la musique populaire roumaine. Art Populaire. Travaux... du I-er congrès international des arts populaires Prague 1928. Paris 1931. Tome I, 133—140.

Cu o foarte bogată bibliografie.

216. Capsali, Floria. Jocurile din comuna Fundul Moldovei (Bucovina). Arhiva Socială X (1932), 413—427, 3 planșe.

217. Emilian, Cornélie. La danse, le chant et la musique populaires dans leurs rapports avec la vie sociale. Le rôle de l'art dans les fêtes populaires (en Roumanie). București 1931. Inst. « Rampa ». 8° 38 p.

218. Gâlmănuș, D. Muzica populară. Fără indicația locului apariției [1931]. Tip. Marinei de Război. 8° 59 p.

219. Măgureanu, Valeriu. Hora. Viața locală a Ilfovului. Școala dela Ilfov II (1932), No. 3, p. 19—22.

Cum se face astăzi în jud. Ilfov.

220. Niculescu-Varone, G. T. Alte jocuri românești necunoscute. Noi contribuții la folklorul nostru coreografic. București 1931. Impr. « Văcărești ». 8° 93 p., 1 f. Lei 40.

221. Niculescu-Varone, G. T. Dicționarul jocurilor românești. Coreografie populară. București 1931. Impr. « Văcărești ». 8° 186 p. Lei 80.

222. Niculescu-Varone, T. G. Folklor român coreografic. Material inedit. Cu deseneuri de Ary Murnu. București 1932. Tip. Dimitrie Cantemir. 8° 64 p. Lei 20.

223. Boitoș, Olimpiu. Un articol ignorat despre folklor, al lui Vasile Alecsandri. Convorbiri Literare LXV (1932), 404—414.

« Melodiile românești », din « România Literară », No. 9 din Febr. 1855.

224. Riegler-Dinu, Emile. La hora, le maquam et la chanson populaire de l'Orient européen. Art Populaire. Travaux... du I-er congrès international des arts populaires Prague 1928. Paris 1931. Tome I, p. 140—141.

XIV. FOLKLOR AL POPOARELOR CONLOCUITOARE, VECINE SAU STRĂINE. FOLKLOR COMPARAT. TRADUCERI

225. A h a v a s b a l l a d á i. Román népballadák, dalok és románcok. Az eredeti versmértékben fordította K á d á r I m r e. Cluj 1932. Az Erdélyi Helikon kiadása. 4° 64 p., 1 f.

Balade și doine (majoritatea din colecția Alecsandri) traduse în ungurește.

226. Balogh Ödön. Néprajzi jegyzetek a gyimesfelsőlöki és gyimesközéplöki csángókról. Erdélyi Múzeum XXXVII (1932), 332—353.

Nunta, botezul, portul, casa și acareturile la Ciangăii din Lunca-de-sus și Lunca-de-jos (jud. Ciuc).

227. Domokos Pál Péter. A moldvai magyarság. Csiksomlyó 1931. Tip. Péter Ferenc M.-Ciuc. 8° 302 p., 1 f.

Ungurii din Moldova. Bibliografie. Privire istorică asupra trecutului lor. Starea actuală. 65 cântece populare cu arii.

228. Dömötör Sándor. A cigányok temploma. Erdélyi Múzeum XXXVI (1931), 391—403.

Motivul « bisericii țigănești » la Unguri și Români.

229. Ispir, Mircea și Panait Antohi. Un sat din Bugeac. Monografia satului Plătărești, județul Cetatea-Albă. Craiova 1932. Scrisul Românesc. 8° 4 f., 319 p. Lei 100.

p. 235—256. « Datini, credințe, eresuri » [ucrainiene].

230. Ortiz, Ramiro. Sul motivo folclórico del « Ritorno del marito ». (Tentativo di classificazione). « Închinare lui Nicolae Iorga ». Cluj 1931, p. 320—332.

231. Prodan, Tr. Miorițism francez. Făt-Frumos VI 123—124.

Motive asemănătoare celor din « Miorița » în poezia populară franceză.

232. Rădulescu, Andrei. Asemănare între ideile primitive ale poporului din Bretania și ale poporului român. (Analele Acad. Rom. Istorice. Tom. XI. Mem. 11). București 1931. 8° 26 p.

233. Rădulescu, André. Ressemblances entre les idées primitives dans la Bretagne contemporaine et celles du peuple roumain. Paris 1932. Librairie Sirey. 8° 36 p.

234. Veress, Sándor. Népzenei gyűjtés a moldvai csángók között. Ethnographia-Népelet (Budapesta) XLII (1931), 133—143.

Cântece culese la Ciangăii moldoveni și studiul lor.

XV. VIEȚA SATULUI. PSIHLOGIE POPULARĂ

235. Argintescu, N. Contribuții la problema gustului popular. Canoanele populare ale frumuseții trupești. Arhiva Socială X (1932), 428—442.

236. Chelcea, Ion. Câteva constatări asupra caracterului psihologic al Moșilor. Societatea de Măine IX (1932), 77—79.

237. Costa-Foru, Xenia C. și Henri H. Stahl. Caracterul devălmaș al familiei nerejene. Arhiva Socială X (1932), 447—462.

238. Focșa, Gh. Contribuție la cercetarea mentalității satului. Convorbire cu Grigorie Loghie din Runcu-Gorj. Arhiva Socială X (1932), 159—174.

239. Golopenția, Anton. Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova. Arhiva Socială X (1932), 544—572, 9 planșe.

240. Herseni, Traian. Categoriile sociale cornovene. Prezentare de material și schițarea problemei. Arhiva Socială X (1932), 528—543.

241. Herseni, Traian. Individ și societate în satul Fundul Moldovei. Arhiva Socială X (1932), 135—158.

242. Ștefănuță, P. Scrisori din războiu. Arhiva Socială X (1932), 183—190.

XVI. GEOGRAFIE UMANĂ. PĂSTORIT

243. Arbore, Al. P. Aspecte caracteristice din viața populară dobrogeană. Studiu etnografic. (Cu rezumat francez și 8 planșe). Lucr. Geogr. Cluj IV (1928-29), 15—45.

Rec. Analele Dobrogei XII (1931), 313—315 (Dan Iliescu).

244. Davidescu, A. Colindând Ardealul: Țara Oașului. Aspecte și oameni. Cele Trei Crișuri XII (1931), 99—100.

Port și ceva despre strigături.

245. Marinescu, Gh. Câteva observări asupra stânelor și colibelor din Parâng. Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie LI (1932), 378-383.

246. Morariu, Tiberiu. Câteva contribuțiuni la oieritul Evreilor maramureșeni. (Cu rezumat francez și 3 planșe). Lucr. Geogr. Cluj IV (1928-29), 183—203.

247. Opreanu, Sabin. Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali. Cu 5 figuri în text și 6 planșe cu 18 fotografii. (Cu rezumat francez). Lucr. Geogr. Cluj IV (1928-29), 205—244.

248. Opreanu, Sabin. Ținutul Săcuilor. Contribuții de geografie umană și de etnografie. Cluj 1928. Tip. Ardealul. 8° 212 p., 9 planșe.

Rec. Dacoromania VI (1929—30), 439—447 (Șt. Pașca).

249. Pop, Mara N. Ciobănia la Ungureni din dreapta Oltului. Cu un rezumat în franțuzește. Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie LI (1932), 115—148.

250. Vincenz, A. Tipuri de case țărănești din Oltenia. Arhivele Olteniei X (1931), 101—107.

RAPORT ANUAL (1932)

În al doilea an de activitate, « Arhiva de Folklor a Academiei Române » a continuat culegerea de materiale folklorice. S'au întocmit și răspândit alte două chestionare, unul (IV) referitor la « Obiceiurile de primăvară », altul (V) urmărind culegerea de « Credințe și povestiri despre duhuri, ființe fantastice și vrăjitoare ». S'a mai alcătuit și o circulară (No. 2), urmărind culegerea variantelor « Mioriței ». La aceste chestionare și circulare, cât și la cele din 1931 — care au fost trimise noilor corespondenți —, s'au primit numeroase răspunsuri cuprinzând materiale prețioase. Apoi și în acest an a intrat mult material folkloric independent de răspunsurile la chestionare.

Ca și în 1931, colaboratorii cei mai harnici și pricepuți au fost distinși cu premiile următoare (decernate în Iunie 1933):

Premiul I (Lei 2000): Mihai Gh. Cojocaru, învățător (Dobreni-Neamț); Premiul II (Lei 1500): Gh. I. Dobrescu, învă. (Bănești-Dâmbovița). Premiul III (Lei 1000): Vasile Cutcan, învă. (Bont-Someș). Șase premii à 500 Lei: Anatolie Melnic, învă. (Hodorăuți-Hotin); Sterie C. Enuică, învă. (Poiana Mare-Doj); P. Balașiu-Stolneanu, învă. (Dumbrăvița-Satu Mare); Valeriu Al. Popa, învă. (Sălciile-Prahova); Gheorghe Fată, plugar (Valea Mare-Severin) și Petru Vovcă, elev în clasa VII la Școala normală din Bălți.

O serie de membri corespondenți, tot atât de harnici și conștiințioși, care n'au putut fi premiați din cauza numărului limitat al premiilor, au fost distinși cu câte un exemplar din « Anuarul I al Arhivei de Folklor ». Iată numele acestora (în ordine alfabetică): D. Ahrișculesei, absolvent de liceu; Nicolae Albu, învă.; Ion Barna, învă.; Arcadie St. Borșanu, învă.; Ion Gh. Cârlan, învă.; Ion Pant. Cârlan, învă.; G. F. Cîaușanu, profesor; Traian Cionfi, învă.; Iuliu Coroiu, învă.; Pavel Dan, profesor; Alex. Deacencu, învă.; Ioan C. Demetrescu, învă.; Ioan A. Drăguleț, învă.; Marin Georgescu, învă.; Ioan Gubici, învă.; Maura Malic-Mircea, învă.; Toma Mărăscu, învă.; Mihail Misici; Haralamb Mihăescu, doctorand în litere; Vasile Moldoveanu, învă.; Emilian Novacovici, învă. pensionar; A. Oprișanu-Bilețchi, funcționar; Dem. Păsărescu, învă.; Aurel Peicu, învă.; Nicolae M. Petrescu, student; George I. Popescu, învă.; Gh. Resiga, învă.; Alexei Șanga, învă.; Marin P. Stănescu, învă.; Nicolae Stoica, învă.; Eustație Țăpordei, învă.; Ioan M. Vlad, învă. și Vasile Vlasă, învă.

« Anuarul » s'a trimis și membrilor corespondenți, premiați în 1931, care au înțeles să rămână credincioși colaboratori ai « Arhivei », anume d-lor: Gh. Bădescu-Aluniș, învă.; G. G. Fierăscu, învă.; P. Hossu-Longin, învă.; V. Babiuc, învă.; Marin D. Nițu, învă.; P. Lenghel, învă.; C. N. Gafițescu, învă.; I. N. Dumitrescu-Bistrița, învă. și Filip Șopoteanu, învă.

S'a făcut o singură anchetă folklorică printr'un stipendiat al « Arhivei », d-l Virgil Stanciu, licențiat în litere, și anume în județele din Sudul Basarabiei și la refugiații transnistrieni.

S'a continuat copierea la mașina de scris a materialelor intrate și s'a început alcătuirea unui catalog pe specialități, cu ajutorul căruia se va putea găsi repede orice material care se află în « Arhivă ». Materialul intrat în urma circularei No. 1 (șnoava

despre femeia necredincioasă) a fost prelucrat și publicat în chiar acest Anuar (p. 195—216), de cel care iscălește aceste rânduri.

S'au continuat lucrările pentru o bibliografie generală a folklorului românesc (în acest «Anuar» s'a publicat cea pentru anii 1931—1932, precum și cea referitoare la publicațiile cu cuprins folkloric și etnografic, editate de Academia Română până în anul 1930).

Biblioteca «Arhivei» s'a sporit cu 42 volume, parte donate, parte achiziționate. S'au primit donațiuni dela: Arhiva de Folklor din Tartu-Estonia (2 vol.), Al. P. Arbore (3 vol.), Const. Brăiloiu (4 vol.), N. I. Dumitrașcu (3 vol.), Simion Hârnea (2 vol.), Ion Mușlea (4 vol.), G. T. Niculescu-Varone (2 vol.), Em. Novacoviciu (1 vol.) și Victor Popa (1 vol.).

Ca și în întâiul an de activitate, «Arhiva» a continuat să stea la dispoziția instituțiilor sau particularilor, care au nevoie de informații asupra folklorului românesc, satisfăcând cererile următorilor cercetători (cităm numai pe cei străini): Prof. Dr. Gurnay Champion (Londra), Oscar Loorits, directorul Arhivei de Folklor din Tartu (Estonia) și Mario Ruffini, lector la Universitatea din Milano. Autorul acestor rânduri a pregătit pentru cunoscuta publicație internațională «Volkskundliche Bibliographie», literatura folklorică românească a anilor 1929—1930.

«Anuarul» I a fost bine primit atât în țară cât și în străinătate. Relevăm în special darea de seamă a lui Fr. Boehm, directorul celei mai mari reviste folklorice («Zeitschrift für Volkskunde» III, p. 293—294), care s'a ocupat amănunțit de activitatea «Arhivei» și de cuprinsul «Anuarului» I. Mai relevăm recensia lui Mario Ruffini, apărută în revista «Lares» (III, Nr. 3—4, p. 145—146) și mențiunea cunoscutului folklorist francez Arnold Van Gennep, apărută în «Mercure de France» (1 april 1933, p. 184).

Prin apariția «Anuarului» s'a putut ajunge la un prețios schimb de publicații cu următoarele reviste străine (le dăm în ordine alfabetică):

Budkavlen (Abo-Finlanda)

Danmarks Folkeminder (Copenhaga)

Eesti Rahvaluule Arhiiv (Tartu-Estonia). Diferite publicații.

Lares (Firenze)

Lud (Lemberg)

Lud Slowianski (Cracovia)

Norsk Folkeminnelag (Oslo)

Oberdeutsche Zeitschrift für Volkskunde (Heidelberg)

Schweizerisches Archiv für Volkskunde (Basel)

Siebenbürgische Vierteljahrsschrift (Sibiiu).

Cu acest «Anuar» și cu cele următoare, nădăduim că acest schimb de publicații de specialitate va spori, spre folosul bibliotecii noastre și al răspândirii cunoașterii folklorului românesc în străinătate.

Ținem să mulțumim în acest loc celor ce au sprijinit cu toată căldura și prin toate mijloacele acțiunea «Arhivei» noastre și anume în special d-lor profesori: Ion Bianu, Sextil Pușcariu, G. Bogdan-Duică, Emil Petrovici și H. Jacquier. Apoi d-lui Laurențiu F. Nemeș, colaborator harnic și plin de abnegație, precum și tuturor membrilor noștri corespondenți.

ION MUȘLEA

RÉSUMÉ DES ARTICLES

N. DRĂGANU, *Mots et coutumes* (p. 1—19). Souvent les mots se conservent grâce à certaines coutumes. L'intérêt que présentent ces mots est double: d'une part ils éclairent l'origine, voire même la nature des coutumes, leur ancienneté et leur stratification; d'autre part les coutumes éclairent l'origine et le sens des mots. Les coutumes suivantes: « Craiu nou în țară » ou « bricelatul » (l'élection d'un « roi » des jeunes gens à Pâques), « înfărtătirea », « însurățirea » ou « mătcălăul » (coutume par laquelle on devient amis (amies) à la vie à la mort), « Junii » brașoveni (coutume des jeunes hommes de la ville de Brașov au temps de Pâques), « capra », « brezaea », « turca », « cerbul » (coutume de la Noël où le rôle principal est joué par un masque à figure d'animal), la danse des « călușari », etc., qui sont étudiées à fond à ce point de vue, nous offrent des exemples typiques.

PETRU CARAMAN, *Contribution à la genèse de la ballade populaire roumaine* (p. 21—88). L'auteur a établi (« Anuarul » I, p. 53—105) le fondement historique d'une ballade populaire roumaine: la défaite que l'armée turque commandée par Malkoç a subie à son retour d'une expédition en Pologne (1498—1499). Dans cette seconde partie de son travail, l'auteur étudie: les éléments fantastiques et réalistes et leur contamination; la signification morale de la ballade et l'attitude du poète vis-à-vis des personnages; fixe le centre d'expansion de la ballade et ses voies de propagation.

P. V. ȘTEFĂNUCĂ, *Folklore du département de Lăpușna* (p. 89—180). Plusieurs causes ont empêché, pendant la domination russe, de collectionner le folklore de la Bessarabie roumaine. C'est ainsi que ce premier recueil, riche et méthodique, apportant un matériel vaste et varié provenant de tous les domaines du folklore (littérature populaire, cérémonies périodiques et coutumes concernant la vie du berceau à la tombe, magie, etc.) présente de précieux documents pour les folkloristes. La collection est précédée d'une introduction, dans laquelle on présente la région où l'on a fait les recherches et ses habitants, ainsi que d'une esquisse sur les genres du folklore. Les textes sont suivis d'un glossaire et d'une carte de la région explorée (p. 176).

ION BREAZU, *Jules Michelet et le folklore roumain* (p. 181—193). Dans sa brochure sur les « Principautés danubiennes Madame Rosetti », publiée avec un « Appendice », pour la première fois dans les « Légendes démocratiques du Nord » (Paris, 1854), Michelet a utilisé le folklore roumain. C'est ainsi qu'il donne la version française des ballades « Mihu Copilul » (« Mihu le jeune ») et « Miorița » (« La petite brebis »). Ces ballades et deux autres encore, de même qu'un fragment sur les coutumes de mariage chez les Roumains (extrait de la « Description de la Moldavie » de D. Cantemir), lui ont été fournis par C. A. Rosetti et I. Voinescu II. Dans la même plaquette, Michelet s'est servi aussi des matériaux folkloristiques fournis par Dimitrie Brătianu, ainsi que de l'ouvrage de A. de Gérando sur « La Transylvanie et ses habitants » (Paris, 1845). La plus grande partie de l'article repose sur la correspondance inédite entre Michelet et ses élèves roumains.

ION MUŞLEA, *Les variantes roumaines du conte de la femme infidèle* (p. 195—216). Le professeur Walter Anderson (« Der Schwank vom alten Hildebrand », Dorpat, 1931) a étudié à fond les variantes universelles du conte enregistré dans le catalogue Aarne-Thompson sous le No. 1360 C. Ne possédant que deux (puis trois) variantes roumaines, l'« Arhiva de Folklor a Academiei Române » a distribué une circulaire pour rechercher les versions de ce conte. L'enquête a apporté 22 variantes roumaines, ce qui prouve que le conte en question est très populaire parmi les Roumains, ainsi que deux versions ukraniennes (ces deux-là provenant de Bukovine). L'auteur fait une analyse des nouvelles variantes roumaines et s'efforce d'éclaircir certains détails et particularités, aboutissant à cette conclusion que les Roumains ont emprunté le conte aux Ukranien et l'ont passé ensuite aux Serbes. Une carte (p. 214) montre la propagation des variantes roumaines et des variantes des peuples voisins.

G. BOGDAN-DUICĂ, *Un autre folkloriste saxo-roumain* (p. 217—220). L'échange de lettres des années 1855—59 entre le professeur saxon de Sibiiu, Johann Carl Schuller (1794—1865) et le professeur roumain Dr. Athanasie Şandor d'Arad, concernant les recherches sur la littérature populaire roumaine qui intéressait les deux savants.

Bibliographie des travaux concernant le folklore et l'ethnographie, publiées par l'Académie Roumaine (1867—1929) jusqu'à la création de son « Archive folklorique », p. 221—227).

Bibliographie du folklore roumain (années 1931—1932) (p. 229—246).

Rapport sur l'activité de l'« Archive de Folklore de l'Académie Roumaine » pour l'année 1932. Tableau des publications reçues en échange (p. 247—248).

